C. POPESCU-CADEM

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Editura Biblioteca Bucureştilor

www.dacoromanica.ro

C. POPESCU-CADEM
DOCUMENT ÎN REPLICĂ

www.dacoromanica.ro

Lector, corectura şi coperta: Ion HOREA
Radu VLĂDUŢ
Tehnoredactare şi tipar: SEMNE '94

Copyright © 2007, pentru prezenta ediţie
Asociaţia Bibliotecarilor şi Documentariştilor din România
Editura Biblioteca Bucureştilor
bibliobuc@yahoo.com
www.bmms.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPESCU-CADEM, CONSTANTIN
Document în replică / C. Popescu-Cadem. - Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor, 2007
Bibliogr.
ISBN 978-973-8369-21-4

821.135.1.09

ISBN: 973-8369-21-5

www.dacoromanica.ro

C. POPESCU-CADEM

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Editura Biblioteca Bucureştilor
2007

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Cuvânt înainte /7
1. FORTUNA LABILIS /10
2. B. P. HASDEU ÎN FAȚA INSTANȚEI /39
3. M. EMINESCU ȘI PROCESUL DE LA ÎNALTA CURTE DE COMPTURI / 49
4. DIMITRIE PETRINO – Alte aspecte în implicațiile unui proces /62
5. TITU MAIORESCU – Acuzat și acuzator într-un proces universitar /74
6. TITU MAIORESCU – Rector al Universității din București /85
7. MITE KREMNITZ – 150 de ani de la naștere /99
8. TRUC EDITORIAL? /103
9. I.L. CARAGIALE – Recurs la biografie /107
10. I.L. CARAGIALE – Alte precizări biografice /116
11. I.L. CARAGIALE – Alte piese la dosarul „Succesiunii Momolo-Cardini" /122
12. I.L. CARAGIALE – Din nou în fața instanței /139
13. I.L. CARAGIALE – Între Aulus Gellius și Iordache Golescu /148
14. MATEIU I. CARAGIALE – Legendă și adevăr în biografia lui /153
15. MATEIU I. CARAGIALE – Dosarul anilor de studii /161
16. ALICE CĂLUGĂRU în documente pariziene /175
17. ION MINULESCU – Amendări biografice /180
18. ION MINULESCU – Avatarurile unui testament /190
19. TUDOR ARGHEZI – Legendă și adevăr în biografie /196
20. UNDE A ÎNVĂȚAT T. ARGHEZI? – A fost Tudor Arghezi elev al liceului Sf. Sava?/219
21. TUDOR ARGHEZI – De la „ierodiaconul Iosif" la pamfletarul acerb /231
22. TUDOR ARGHEZI – Între Nastratin Hogea, Anton Pann și Carlo Cattaneo /236
23. M. SADOVEANU – contribuții la biografia sa /241
24. EUGEN LOVINESCU – dosar biografic /248
25. OCTAVIAN GOGA – Pentru comemorarea lui Ady ENDRE și sărbătorirea lui Avram IANCU/264
26. CONSTANTIN NOICA – De ce nu a fost profesor universitar? /269
27. MIRCEA ELIADE – completări și rectificări biografice /281

www.dacoromanica.ro

28. MIRCEA ELIADE – pledoarie pentru „drepturile noastre istorice“ /287
29. UN ARTICOL „PORTUGHEZ“ AL LUI MIRCEA ELIADE /292
30. G. CĂLINESCU – În legătură cu „transferul“ la Universitatea din Bucureşti /305
31. CAMELEONISM POLITIC ŞI „VERIFICĂRILE“ GĂRZII DE FIER (I) /310
32. CAMELEONISM POLITIC ŞI VERIFICĂRILE "GĂRZII DE FIER“ (II) /320
33. G. CĂLINESCU ŞI GARDA DE FIER /332
34. ION BARBU – Între malversaţiuni ministeriale şi rezolvări fortuite /342
35. TUDOR MUŞATESCU – Între Alfred de Vigny şi promisiunile politiciste /350

www.dacoromanica.ro

Cuvânt înainte

În a sa „Prefață" la *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941, p. 5), G. Călinescu declară: „Prezenta operă nu iese din goluri. Ea reprezintă o jumătate de pas mai înainte peste munca onestă mai totdeauna, câteodată excelentă, a atâtor arhiviști și istorici literari". Însuși autorul celebrei *Istorii a literaturii române,* a fost, după temeinice studii de arhivistică în țară și la Roma, un pătimaș răscolitor de arhive și un asiduu cercetător de documente, acestea punându-i, factologic, în lumină datarea biografică și relevându-i geneza operei.

La institutul ce îi poartă numele, a grupat în jurul său un mănunchi de valoroși cercetători, care, frecventând arhivele, au elaborat biografii și monografii de o mare importanță. Dintre aceștia s-au distins Elena Piru, D. Vatamaniuc, Stancu Ilin, Marin Bucur, Cornelia Ștefănescu, Al. Săndulescu și încă alții.

Revista de istorie și teorie literară a institutului a publicat chiar de la început, sub semnătura lui G. Călinescu, rezultatele investigațiilor de arhivă ale cercetătorilor săi, având în corpul ei o însemnată parte rezervată „materialului documentar" cules.

Iluștri istorici și critici literari, precum Perpessicius și Șerban Cioculescu, au întreprins ample și consistente cercetări de arhivă. Întrebat cândva, la una dintre seratele literare de la Muzeul literaturii, care a fost momentul cel mai important din viața sa de istoric literar, Șerban Cioculescu a mărturisit, cu emoție, că cea mai fericită zi din viața lui de istoric literar a fost atunci când a descoperit la Arhivele Statului dosarul cu moștenitorii bogătașei Momolo, printre care se afla și I. L. Caragiale, nepotul ei.

La Vladimir Streinu o oarecare distanță seniorială, conjugată cu o admirație ironică, se manifestă față de exploratorii de arhive care, după el, au „*vocația prafului*" (*C. Hogaș*, ed. Tineretului, 1968, p. 27 – micromonografie).

Alți reputați iscoditori de arhive s-au remarcat prin amplitudinea cercetărilor și prin rezultatele valoroase ale relevării documentelor descoperite, prin articole însemnate, prin studii și eseuri, prin apariția de cărți fondate în exclusivitate pe documente. Ne gândim în primul rând la Pavel Țugui, la Mircea Coloșenco, la N. Scurtu, la Florin Rotaru, la Ion

www.dacoromanica.ro

Oprişan, la Ion Lăcustă şi la atâţia alţii, cărora li s-a alăturat mai tânăra exploratoare Liliana Corobca. Mircea Coloşenco a redijat faimoasa lui monografie despre viaţa şi opera lui Ion Barbu / Dan Barbilian, la Arhivele Naţionale, înconjurat de maldăre de dosare şi de registre, dintre care abia se mai vedea.

Noi (adică autorul rândurilor de faţă) am început să fim atinşi de morbul cercetărilor arhivistice în primăvara anului 1971, când am descoperit la cimitrul mânăstirii Cernica (unde tocmai o înmormântasem pe mama), într-o grămadă de pietre funerare, piatra tombală a lui Theodor Minulescu, tatăl poetului Ion Minulescu. Monumentul fusese adus împreună cu altele dintr-o parte, dezafectată, a necropolei mânăstireşti şi depus pe o alee principală din faţa capelei Sfântul Lazăr. Inscripţia funerară ne-a trezit interesul şi de aici nevoia de a ne documenta arhivistic. Aşa am descoperit că posedăm sârguinţa pentru cercetare şi că avem „*vocaţia prafului*".

Am avut norocul, atunci, să-l întâlnim pe dl. Nicolae Florescu, june redactor-şef, în acel timp, la revista „Manuscriptum", editată de Muzeul Literaturii Române, instituită de marele Perpessicius. Domnia Sa, dl. N. Florescu, ne-a pus imediat la dispoziţie, pentru publicarea de material documentar, o rubrică intitulată „Document în replică", de unde titlul acestei cărţi. În cadrul acestei rubrici am publicat o mare parte a articolelor scrise în lumina documentelor descoperite atât în Arhivele Naţionale cât şi în cele particulare. Când dl. N. Florescu a devenit redactor-şef la publicaţiile „Revista de istorie şi teorie literară" şi „Jurnalul literar", l-am urmat, continuând colaborarea.

Este, desigur, acum şi aici, momentul să-i exprimăm Domniei Sale încă o dată, şi pe această cale, profunda noastră gratitudine, înalta noastra preţuire şi recunoştinţă pentru interesul istorico-literar şi ştiinţific acordat, pentru spaţiul editorial pus la dispoziţie şi pentru imboldul permanent şi patronal de a continua cu perseverenţă cercetările.

Cartea prezentă reuneşte o mare parte dintre articolele publicate în revistele menţionate mai sus.

Multe dintre aceste articole au stârnit vâlvă la data apariţiei lor, deoarece, prin datele noi, corijam şi întregeam ceea ce se ştiuse până atunci.

Aducem, de asemenea, calde mulţumiri d-rei Luminiţa Muşat pentru tehnoredactarea textului şi d-lui ing. Costin Căpitănescu pentru

www.dacoromanica.ro

sprijinul său generos. Nu putem încheia aceste „vorbe înainte" fără a exprima mulțumiri ardente, pline de înaltă gratitudine, d-lui prof. dr. Florin Rotaru, președintele ABIDOR și directorul Editurii Biblioteca Bucureștilor, fără de care nu ar fi fost posibilă apariția acestei cărți.

C. POPESCU – CADEM

www.dacoromanica.ro

1. FORTUNA LABILIS*

Ciudată soartă soarta Văcăreştilor, necontenit în furtună...
(Elena Văcărescu)[1]

Văcăreştii (sau mai bine zis Făgăreştii, cum şi-au zis la început şi cum trebuia să se numească, fiind descălecători din Făgăraş, de obârşie voievodală) au cunoscut, cu toată strălucirea lor antumă, dar mai ales postumă, silnicia vicisitudinilor, a unei nedrepte şi nefaste „fortuna labilis". Văcăreştii au avut mai tot timpul de îndurat potrivniciile sorţii.

Neagoe Văcărescu, străbunicul poetului Ienăchiţă, spătar al lui Şerban Cantacuzino, moare printre străini, la Istanbul, în 1685. Ianache, fiul său şi bunicul poetului, sfetnic devotat şi cumnat al lui Constantin vodă Brâncoveanu, este decapitat la 15 august 1714, la Poartă, împreună cu domnitorul martir şi cu cei patru coconi ai săi, Ianache Văcărescu fiind primul dus la butucul călăului, în terifianta scenă a măcelului din faţa crudului sultan Ahmed şi a bestialului vizir, însetat de sânge, Gin Ali.

Cei doi fii mai mici ai lui Ianache (dintre cei patru băieţi şi patru fete), Barbu şi Ştefan (acesta fiind tatăl poetului Ienăchiţă) sunt mai întâi exilaţi la Nicosia, în Cipru, şi apoi asasinaţi, prin otrăvire, din porunca domnitorului Constantin Racoviţă, în 1763, pe când se aflau, după cum spune legenda, la via lor de la Valea Orlii, din ţinutul Săcuieni.

Ienăchiţă Văcărescu (el se semna Ianache) a murit la 11 iulie 1797. După tradiţia din familie şi din relatările apropiaţilor acesteia, el ar fi pierit, otrăvit şi el, într-un mod mârşav, ucigaşul fiind un medic grec, Hristodor, unealtă a domnitorului fanariot Alexandru Moruzi, care, deşi nu se mai afla atunci în scaun, îşi lăsase

---

* Acest capitol a apărut, în cu totul altă redactare, în revista „Manuscriptum", nr. 2/1978, pp. 179–184, sub forma unui articol, intitulat „Din tainele de familie ale Văcăreştilor". Titlul actual „Fortuna labilis" (Soartă schimbătoare, în lb. latină) ni se pare mai adecvat conţinutului de acum.

[1] Citat din articolul „Casa Văcăreştilor", scris de Elena Văcărescu, tradus şi publicat de Emanoil Bucuţa în revista „Boabe de grâu", nr. 10/1933.

www.dacoromanica.ro

instrumentele răzbunării să funcționeze, neputându-i ierta lui Ienăchiță afrontul acestuia de a nu-și fi descoperit capul în Divan în fața sa, dar, mai cu seamă, pentru că-l ura, fiindcă Ienăchiță avusese cutezanța de a-și fi îndreptat privirile și lira de îndrăgostit către doamna țării, către soția sa, Zoe Moruzi, căreia poetul îi dedicase printre alte versuri și un acrostih incriminant „Zoico, mor!":

Zilele ce oi fi viu / Vrednic aș vrea ca să fiu.
Oftând ca să te slăvesc / Dar cum poci să îndrăznesc?
Iscusit aș trebui / Să fiu să poci zugrăvi
Chipul tău care dă rază / Soarelui și-l luminează;
Oi putea oare vreodată / Pân' nu merg pe lumea-ailaltă
Măcar pe scurt să-ți vorbesc / Să vezi cum mă chinuiesc
Oftările-mi sărcinează / Peptul viața-mi o scurtează
Răspuns poate oi avea / Numai Styxul când o vrea!

Cu douăzeci de ani mai tânără decât el, doamna (Zoe Moruzi) se pare că era atrasă de inteligența și de talentul admiratorului ei poet. Desigur că Al. Moruzi, informat de către iscoadele sale, știa despre toate acestea, cu atât mai mult cu cât circula în vreme și un cântec popular, devenit celebru (cules mai târziu și publicat apoi de către Cezar Bolliac, în 1863, în trihebdomadarul său „Buciumul"), cu povestea celor doi înamorați, care începea cu versurile:

Ienăchiță Văcărescu
Șade-n poartă la Dudescu[2]
Cu ciubuc de diamant
Capot roșu îmbrăcat
.....
Continua cu:
Doamna trece în rădvan
.....
Trece des și-l mai privește
Căci cu foc îl mai iubește.

[2] De ce în „poartă la Dudescu"? Pentru că era încuscrit cu foarte bogata și însemnata familie boierească de rang înalt Dudescu, pe a cărei fiică, Elena, o luase în căsătorie Alecu Văcărescu, fiul lui Ienăchiță.

Dudeștii aveau o casă impozantă, cu o curte imensă și la intrare cu o poartă monumentală, unde, se crede, îi plăcea lui Ienăchiță să se oprească și să stea.

www.dacoromanica.ro

Ienăchiță stih îi face
Că domnița mult îi place,
Stih cu libov înfocat
Și-o dezmiardă-n lăudat.
.....
Și se încheia cu previziuni funeste pentru domnitor:
El cu Doamna s-ar lovi
Dacă vodă ar muri.

Data morții, de 11 iulie 1797, e singura, dintre celelalte propuse, care trebuie avută în vedere, deoarece este înscrisă într-un document autentic al epocii de către un martor ocular, contemporan și apropiat al familiei Văcărescu. Este vorba despre stolnicul Șerban Andronescu, autor al *Cronicii* sale, care scrie despre moartea lui Ienăchiță negru pe alb următoarele: „*În 1797, iulie 11, sâmbătă, la cinci fără un sfert dân zi, au răposat biv vel ban rang având Ienache Văcărescu, vistier mare fiind în domnia a doua a anului dintâi a măriii sale Alexandru Ipsilanti voevod. Și boala i s-au pogorât dân dojana măriii sale*" (Ilie Corfu, *Însemnările Androneștilor*, Buc. 1947, p. 140). Așadar, sunt consemnate aici cu precizie până și numele zilei și al orei, detalii care conferă certitudine deplină acestor rânduri de veritabil act de deces și de mini-necrolog. Lista cu cheltuieli, din 12 iulie 1798, pentru parastasul de un an, pe care Comel Cârstoiu o consideră, restrictiv, ca fiind „*singurul document care aruncă o lumină asupra datei morții lui Văcărescu*" (*Poeții Văcărești*, *Opere*, 1982, p. 416) nu face altceva decât să consfințească data morții din 11 iulie 1797, deoarece înseamnă că pomenirea de un an s-a făcut exact în această zi, după datină; 11 iulie 1798 căzând, acum, duminica, zi în care aveau loc marile praznice, iar 12 iulie 1798 este data socotelilor de a doua zi, luni, după parastas. Cele două date sunt în complementară concordanță, ele susținându-se reciproc. Istoricul G. Potra (în cartea sa *Din Bucureștii de altădată*, 1981, p. 329) consideră Cronica Androneștilor documentul funciar pentru această datare.

Poetul Ienăchiță Văcărescu a fost înmormântat în biserica Sfântul Ioan cel Mare, dar după demolarea sacrului așezământ, în 1895, osemintele i-au fost strămutate la cimitirul Șerban Vodă (Bellu). Portretul său mural din biserica Sfântul Spiridon-Nou, zugrăvit de o mână anonimă, s-a păstrat prin copierea lui de către pictorul cen Anton Chladek, înainte de ruinarea definitivă a sfântului lăcaș.

www.dacoromanica.ro

În anul 1766, din porunca domnitorului Scarlat Ghica, în luna septembrie, la un an de la urcarea pe tron în a doua sa domnie, încep lucrările de ridicare a acestei mânăstiri. Ienăchiță a fost învrednicit de voievod, fiind la mare cinste în ochii domnului său, să se ocupe personal de înălțarea construcției, de aceea poetul a fost considerat printre ctitori și i s-a pictat portretul în pronaos. Numai că milostivul domn, Scarlat Ghica, s-a stins repede „de o boală năpraznică", în urma unei comoții cerebrale, prăpădindu-se cu firea, la 1 dec. 1766, în timpul unui mare incendiu în capitală. N. Iorga, în *Istoria Bucureștilor* (1939, p. 152), relatează astfel nefastul eveniment: *„Însemnări locale arată cum în 1766 s-a aprins focul la «prăvăliile Heresculuí», în târgul Cucului: Domnul, Scarlat Ghica, aleargă acolo și de emoție se îmbolnăvește, murind în reședința sa din «casele Brâncoveanului» și fiind îngropat la «besearica Mării Sale pe Podul lui Șerban Vodă», după ce fusese depus la Sf. Spiridon, în besearica cea nouă"*.

Fiul defunctului, Alexandru Ghica, urmându-i imediat la tron, la 3 dec. 1766, după coborârea în criptă, la 2 decembrie, a tatălui său, zidită în dreapta pronaosului abia răsăriților pereți ai noii mânăstiri în plină construcție, a reușit în cei doi ani ai domniei sale (3 dec. 1766 – 28 oct. 1768), cu ajutorul lui Ienăchiță Văcărescu, care a supravegheat cu îmbolditoare osârdie lucrările, să împlinească vrerea basilicală a părintelui său, la 30 sept. 1768, cu o lună înainte de a fi mazilit.

Din nenorocire, biserica monahală, cu chilii și cu prăvălii de jur împrejur, a durat foarte puțin, deoarece un lanț de cutremure, de la începutul veacului al XIX-lea, dintre care două devastatoare, cel din 1802 și cel din 1838, au surpat clădirea cu tot ce o înconjura, aducând-o în stare de ruină. Au fost salvate atunci, în primul rând, obiectele de cult, mormântul voievodului Scarlat Ghica și imaginile votive. Această ctitorie, în starea jalnică în care se afla, a dăinuit până în 1852, când, din decizia Marii Epitropii, cu aprobarea domnului Barbu Știrbei și cu binecuvântarea mitropolitului Nifon, a fost dărâmată din temelii și înălțată alta, între 1852 și 1858, care a rămas până astăzi, cu unele modificări. Sfințirea s-a făcut la 8 nov. 1860, cu mare cinstire, pictura aparținând lui Gh. Tatarescu, care nu a mai preluat portretele de pe pereții anteriori. Noroc că poetul Iancu (Ioan) Văcărescu, fiul lui Alecu și nepotul lui Ienăchiță, a angajat la timp pe unul dintre

www.dacoromanica.ro

pictorii peregrini din vremea aceea, veniți ambulatoriu la noi, pe cehul Anton Chladek (1795–1883) ca să reproducă pe pânză chipul marelui dregător și poet Ienăchiță Văcărescu. Aproximând, ca identitate cu portretul mural, adaptând și înfrumusețând, A. Chladek a oferit familiei Văcărescu două copii pe care le-a semnat. Ienăchiță ține în mâna stângă celebrul sul pe care e înscris, cu litere chirilice, emoționantul „Testament":

Urmașilor mei, Văcărești,
Las vouă moștenire
Creșterea limbii românești
Ș-a patriei cinstire

Aici trebuie făcută o precizare de ordin gramatical: întreaga construcție sintactică: „Urmașilor mei, Văcărești" este în cazul vocativ, și nu în dativ, cum se crede îndeobște. În cazul dativ (*dativus commodi*, complement indirect) se află pronumele personal „vouă".

Pe lângă cele două copii ale lui Ienăchiță și pe lângă portretul lui Alecu Văcărescu, Anton Chladek[3] lasă și quadrupla litografie a tuturor celor patru poeți Văcărești, reprezentând pe Ienăchiță, pe Alecu, pe Nicolae și pe Iancu (Ioan), într-o poeticească reuniune de familie.

---

[3] Anton Chladek face parte din acea categorie de artiști străini (italieni, germani, maghiari, cehi etc.) care peregrinează, la noi, în căutare de comenzi. Unii dintre ei vin și pleacă, după vagabondări periodice, alții însă rămân pentru totdeauna, așa cum este cazul și al lui Anton Chladek, portretist, miniaturist, litograf și pictor religios și istoric.

Ceh, prin obârșie, catolic de religie, era de fel dintr-o familie originară din Boemia, care se așezase la finele secolului al XVIII-lea în părțile Banatului, la Elemer (atunci în imperiul austro-ungar, azi pe teritoriu Iugoslav), unde el s-a născut ca întâiul fiu al meșterului fierar ceh Ștefan Chladek. Anul nașterii, 1795, l-am dedus din actul lui de deces (Nr. 735 din 20 mai 1883, Arhivele Naționale București) în care e însemnată vârsta de 88 de ani. A studiat la Milano, unde s-a căsătorit cu o italiancă, a locuit un timp la Viena și la Budapesta, unde văduv, s-a recăsătorit cu o unguroaică, de acolo a venit în țara noastră, în 1836, stabilindu-se la București, unde se însoară a treia oară cu o românca, Ecaterina.

Aici angajează nenumărate comenzi de la Curtea domnească și de la casele boierești, precum și de la cei mai mari negustori.

În atelierul lui a ucenicit o vreme marele nostru pictor N. Grigorescu. Anton Chladek s-a stins la 19 mai 1883, în casa sa din str. Arcului nr. 9, în suburbia Popa Rusu, lăsând descendenți, printre care și un pictor, pe Anton Alexandru Chladek.

www.dacoromanica.ro

ALECU VĂCĂRESCU

Alecu, fiul lui Ienăchiță din prima căsătorie, a avut de îndurat, dintre toți Văcărești, năpăstuirile monstruoase ale unei sorți atroce, sfârșind, victimă a perfidiei scelerate, într-o expiere de un cumplit tragism.

Născut în 1769[4] și rămas orfan în urma decesului mamei sale, în 1780, a cunoscut de mic (luând de mai multe ori împreună cu tatăl său calea pribegiei) nestatornicia vremurilor și repedea schimbare a treburilor și a firii oamenilor, într-o mereu *fortuna labilis*. După peregrinările exilului la Brașov, la Nicopole și în Insula Rodos, întors la București, se căsătorește, la aranjamentele tatălui său, în 1791, în vârstă de 22 de ani, cu Elena Dudescu, în etate de 15 ani, cu care a avut trei copii: un băiat, pe Iancu – poetul (născut în 1792) și două fete. Dar imediatele lui infidelități conjugale, reflectate și în câteva acrostihuri către o Luxandră (sau Ruxandră) o determină pe Elena Dudescu să ceară separarea de necredinciosul său soț și la 17 martie 1797 are loc despărțirea definitivă, cu toate că procesul a durat câțiva ani.

Într-o poezie adresată Elenei, consoartei sale, înaintea divorțului, grafiată calamburic, poetul lasă, în ambiguitatea scriiturii, să se înțeleagă „amorțirea simțirii" („Au amorțit simțirea") și „îndoiala" că dragostea lor ar mai fi posibilă („A mă-ndoi cu firea... nici cum nu socotesc"). La o primă lectură, de suprafață, acrostihul-calambur arată că „Elenco și Aleco au amor amândoi", dar citit atent el exprimă vădit stingerea dragostei lor. În schimb, într-un acrostih dublu, în care poetul împletește, cu iscusință, pe verticală, inițialele numelui său cu ale substantivului „robul" („Aleco robul"), își mărturisește fala și încântarea de a se robi unei noi și pătimașe iubiri, deprindere la el donjuanescă:

---

[4] Într-un articol important, pus sub circumspecția unor „Ipoteze" intitulat „Alecu Văcărescu – o biografie sub semnul întrebării", publicat în revista „Manuscriptum", nr. 3, 1981, pp. 108–121, Nestor Camariano înclină, fără argumente, spre anul 1765, an propus cândva, tot aleatoriu, de către D. Popovici și de Paul Papadopol. Este mai aproape de certitudine anul 1769, când Ienăchiță se refugiază la Brașov de teama administrației țariste, începută la 5 nov. 1769, de unde scrie că a ajuns cu familia și cu „un copil ce aveam".

www.dacoromanica.ro

A-ţi fi rob îmi este fală,
Rău te afli la-ndoială
La ochii ce au din fire
Osebit nur şi simţire.
Este către toţi o lege
Bucuroşi robi să se lege
Cu cât mai ales la mine
Unu, ce moare de tine.
O să poci sta împotrivă
La lege-aşa milostivă?

După o tinereţe dezordonată, dusă în amoruri şi petreceri, în lux şi risipă, care l-au ruinat (timp în care şi-a vândut o parte din avere), Alecu Văcărescu este ridicat de zbirii domnitorului Alexandru Moruzi, adversar acerb al Văcăreştilor, şi reimplicat, la 5 iunie 1799, la intrigile perfide ale sfetnicului său Scarlat Câmpineanu, în procesul asasinării marii boieroaice Veneţiana Văcărescu, mătuşă din partea tatălui său Ienăchiţă Văcărescu. Aceasta, văduvă a lui Radu Văcărescu, frate cu Ştefan, tatăl poetului Ienăchiţă, deci unchiul acestuia, a fost ucisă în chip misterios (nu s-a ştiut niciodată de către cine, au fost doar bănuieli[5]) la moşia ei Jilavele, din Ialomiţa. Cum Alecu o frecventa pe mătuşa lui, pe Veneţiana Văcărescu, fiind îndrăgostit de fiica ei, şi cum el aproape scăpătase (pierzându-şi câteva moşii din cauza traiului său fastuos), Scarlat Câmpineanu, inamicul său numărul unu, l-a pus sub acuzaţie înaintea domnitorului Constantin Hangherli.

Domnitorul însă, constatând că nu există argumente clare şi că probele acuzării sunt neconcludente, a poruncit stingerea împricinării. E posibil ca la această absolvire să fi contribuit şi scrisoarea patetică de dezvinovăţire a lui Alecu.

---

[5] N. Iorga, în *Istoria Bucureştilor*, 1939, p. 147, nota 6, crede că Veneţiana, soţia marelui logofăt Radu (Răducanu) Văcărescu, supranumită aşa pentru că se născuse la Veneţia: „*Isprăvi, foarte bătrână, ucisă de hoţi, şi răutatea unora dintre boieri atribuie o complicitate, imposibilă, poetului Alexandru Văcărescu*". Savantul a ajuns la această constatare după ce a parcurs *Corespondenţa între Nicolae şi Alexandru Văcărescu*, publicată, în 1938, de I. Vârtosu.

www.dacoromanica.ro

Dar Alexandru Moruzi, venit în a doua sa Domnie, în 1799, care nu putea uita afrontul lui Ienăchiță Văcărescu, acum decedat, instigat de perfidul Scarlat Câmpineanu și dornic de răzbunare, redeschide procesul.

La intriga ticălosului sfetnic, o contribuție însemnată și la fel de nefastă o are și Elenca Dudescu, fosta soție a lui Alecu, avidă de revanșă, susținută cu venenică răutate de a doua lui mamă vitregă, de Ecaterina Văcărescu. Alecu este condamnat pentru omor, surghiunit la Tulcea și închis în teribila temniță de acolo. Aici îndură chinuri ale iadului pe pământ: șobolani uriași îi umblă pe corp și îl rănesc, șerpi imenși i se încolăcesc pe trup, iar frigul, foamea și bolile, ca și bestialitatea paznicilor îl duc repede la pierzanie.

Scrie, asemenea lui Ovidiu, epistole sfâșietoare către ai săi, către cei mai apropiați și către cei mai influenți familiari, până și mitropolitului Dositei, dar nimeni nu-l poate ajuta, nimeni nu schițează un singur gest în apărarea lui. Ba, mai mult, își dă, în sfârșit, seama, cu înfiorată disperare, că fosta lui soție și a doua sa mamă vitregă nu numai că nu întreprind nimic în favoarea lui, dar că acționează împotriva salvării sale[6]. Și așa, la 19 noiembrie 1799, în vârstă de abia treizeci de ani, s-a stins, în infernul închisorii de la Tulcea, Alecu Văcărescu.

Cele două femei, Elena Dudescu și Ecaterina Văcărescu, dornice de răzbunare și urmărind să-i împartă averea, câtă mai rămăsese,

---

[6] I s-au adeverit, din nefericire, sentențele din poezia „Satiră" (excerptăm):
La judecată
Niciodată
Dreptatea nu se mai arată.

La cine vrei
Ajutor să cei
Vezi că minciuna e un obicei
Ca-n ciudă
Și la rudă
În zadar e orice trudă
.....
De au putință
Cu mare silință
Te sfâșie, fără căință...

www.dacoromanica.ro

participante la coaliția înscenării procesului, au lansat imediat legenda, ca să-și ascundă mârșăvia, că Alecu a fost ucis pe drum, spre Tulcea, de slugile domnitorului Al. Moruzi și aruncat în Dunăre. Această variantă a funcționat încă de atunci cu atâta persistență, încât ea a fost preluată și repetată, necontrolat, de toți istoricii literari[7], până în 1987 când Nestor Camariano[8] a elucidat exhaustiv cazul Alecu Văcărescu, atât în privința procesului și a detențiunii sale la Tulcea, cât și a datei exacte a decesului.

Trupul lui Alecu a fost adus în mare taină la București, îndată după deces, și încriptat de familie în biserica Văcăreștilor Sfântul Ioan cel Mare, lângă tatăl său, Ienăchiță, și apoi înmormântat la Bellu, împreună cu osemintele părintelui său, după demolarea sacrului edificiu, în 1895.

Elena Dudescu a murit în 1843, în vârstă de 67 de ani.

Cu toate strădaniile ei de a tăinui adevărul descendenților, aceștia tot l-au aflat, deși au continuat să-i susțină paradigma. Iancu Văcărescu, care la moartea tatălui său avea șapte ani, în epitaful dedicat lui Alecu, lasă să transpară grozăvia că „*pizmuirea*" a fost cauza pieirii lui. De aceea, se vede, Iancu își manifestă teama în fața femeilor, cu tot portretul elogios făcut mamei sale, Elena Dudescu. Într-un „Răspuns la plângerea unui înșelat de o femeie", poetul își încheie poezia cu versurile:

Dar e un lucru ce treaba strică!
De femei, frate, îți spui drept, mi-e frică!

---

[7] Primul care a tipărit această variantă, preluată de la descendenții Elenei Dudescu și continuată de cunoscuții ei, a fost Ulysse de Marsillac, profesor universitar și ziarist francez stabilit la București. În editorialul „La voix de la Roumanie" (I, 1861, p. 12), dedicând o pagină poeților Văcărești, scrie despre sfârșitul lui Alecu: „*On n-a jamais su ce qu'il était devenu. Les enfants croient qu'il fut assassiné et son cadavre jété dans la Danube*" (Nu s-a știut niciodată ce s-a întâmplat cu el. Copiii lui cred că a fost asasinat și cadavrul aruncat în Dunăre).

[8] Revista „Manuscriptum", nr. 3/1980, pp. 80–87, Nestor Camariano, „Alecu Văcărescu și sfârșitul lui tragic".

Într-un articol ulterior, din „Manuscriptum", nr. 3/1981, citat mai înainte, la început, Nestor Camariano reia expunerea evenimentelor legate de atitudinea ostilă a celor două femei intrigante, Elena Dudescu și Ecaterina Văcărescu, ale căror insidioase intervenții au contribuit din plin la implicarea lui Alecu în asasinarea mătușii sale Venețiana Văcărescu și la exterminarea lui fizică.

www.dacoromanica.ro

NICOLAE VĂCĂRESCU

Nicolae (sau Nicolache) Văcărescu (fiu al lui Ienăchiță din a treia căsătorie, cea cu Ecaterina Caragea, și frate vitreg, după mamă, cu Alecu) s-a născut *cocoșat*. Anul nașterii este, probabil, prin 1784.

Deși a dus o viață mai retrasă din cauza acestei malformații congenitale, a fost și el iubitor de lux și de petreceri, ba mai mult, a avut și patima jocului de cărți, risipind la masa norocului mari sume de galbeni. Altminteri, ca și ceilalți Văcărești, ale căror biblioteci erau doldora de volume, a fost un pasionat cititor, de la clasicii greci și latini până la scriitorii contemporani italieni și francezi.

Refugiat la Brașov (în 1821) și apoi întreprinzând o călătorie la Pisa (în 1823), a murit departe de casă, după unii istorici literari, cum este Al. Piru, în 1825, la 12 oct. Nu s-a știut și nici nu se știe unde și-a aflat sfârșitul și nici unde a fost înhumat. Cornel Cârstoiu în *Poeții Văcărești*, *Opere*, 1982, p. 73, afirmă, fără nici o dovadă, că Nicolae Văcărescu a murit la Brașov, între 26 mai 1825 și 20 mai 1826, și că a fost înmormântat în biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului.

Terifiat de propria-i existență de estropiat, poetul încearcă chinuri infernale, exhibate în versuri ca:

Amărâtul al meu trai
Iad îmi pare, iar nu rai!

Înamorat peste poate el însuși cântă oximoronic iubita și dragostea pentru ea:

În rai fără tine e moarte! e gheață!
Și-n iad lângă tine e bine! e viață
Și-n iarnă cu tine sunt toate-nflorite,
Și-n vară când nu ești, sunt toate pierite.
Tu ești sufletire de duhuri istețe,
Ș-ai fi mângâiere d-ai fi cu blândețe.

De aceea, el nu concepe viața fără iubire:

A trăi făr-a iubi
Mă mir ce trai o mai fi!

Înfricoșat în față teribilei și rapidei schimbări a sorții, a labilității ei permanente (*fortuna labilis*), influențat, în primul rând, de celebrele versuri ale lui Ovidius, 35 și 36, din *Pontice*, cartea a IV-a, epistola a III-a:

www.dacoromanica.ro

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo
Et subito casu, quae valuere, ruunt.

(Toate ale oamenilor atârnă de un fir subțire. Și ceea ce a fost puternic se prăbușește printr-o întâmplare neașteptată), Nicolae Văcărescu scrie poate cea mai reușită poezie a sa. Cele două prime catrene, prezentate antitetic, au în vedere fragilitatea vieții noastre, gata oricând să se rupă asemenea unui fir de ață:

Un pic de nădejde d-aș ști c-o să-mi vie
Și traiul mai dulce că poate să-mi fie,
Atuncea și viața mi-ar fi doar mai scumpă,
Și ața ce-o trage n-aș vrea să se rumpă.

Dar când de nădejde dă leac nu să simte,
Și nici cum să-mi vie nu-mi trece prin minte,
D-amor ... nu e vorbă, dar nici de viață,
S-au săvârșit toate!... ah, rumpe-te ață!

Nicolae Văcărescu a ajuns, se pare, la Ovidius prin Petrarca, dacă nu cumva a cunoscut mai înainte poemul *Viața lumii* al lui Miron Costin:

A lumii cânt cu jale cumplită viață
Cu primejdii, cum este o ață
Prea subțire și-n scurtă vreme trăitoare.

La Petrarca, în *Canzonierul* său, se întâlnește motivul „*viața ca un fir subțire*" în „Canzona" numărul 37:

De-un singur fir și-atât de slab se ține
viața mea lung durută,
încât de nu mă ajută
alții, curând, mă voi da morții-n brață.

(traducere de Eta Boeriu, 1974, p. 76, Editura Dacia).

Ideea că viața este ca un fir de ață (sau de lână) este străveche, ea se află în mitologiile greacă și latină, în care cele trei divinități: Moirele (la greci) și Parcele (la romani), Clotho/Nona, Lachesis/Decuma și Atropos/Morta au în atribuția lor toarcerea, depănarea pe fus și retezarea firului. Prima ține caerul, a doua răsucește firul, împletit în alb și negru, și a treia îl taie, aducând moartea. Motivul acesta, al vieții ca un fir subțire, ce se poate rupe în orice clipă, fiind prea slab și prea scurt, se găsește ca un

www.dacoromanica.ro

principiu bio-filosofic în înțelepciunea folclorică, rostit sentențios în formule paremiologice, în special la moartea cuiva:

Viață, viață, legată cu ață.
S-a rupt ața, s-a dus viața.

Ca atare, nu e imposibil, ca până la înrâurirea livrescă, Nicolae Văcărescu (ca și Miron Costin, ca și atâția alții) să se fi lăsat direct impresionat de această maximă în versuri a filosofiei folclorice, care, după cum lesne se observă, își trage „firul" din caierul mitologiei greco-latine.

IANCU VĂCĂRESCU

Iancu, fiul lui Alecu Văcărescu, născut la 3 martie 1792, cel pe care I. H. Rădulescu îl supranumise „Părintele poeziei române", a avut și el parte de distorsiuni și de nemernicii de tot felul.

A intrat, nu o dată, în dizgrația puterii, iar în timpul Regulamentului Organic a fost chiar arestat și ostracizat din ordin rusesc, la denunțul, tocmai, al unui confident al său. A sfârșit, cum o să vedem în curgerea slovelor de față, aproape cerșind ajutoare bănești, lăsând averea (câtă o mai păstrase) ipotecată, iar familia târâtă în tribunale de către numeroșii săi creditori. Umbra nefericitului său tată l-a urmărit până la mormânt.

Asemenea antecesorilor lui (ca și Nicolae, ca și Alecu, iubitori de lux și risipitori de avere, ori năpăstuiți de vicisitudinile vremurilor și de urgia domniilor), Iancu Văcărescu contractează și el, încă din tinerețe, împrumuturi cu dobânzi mari, făcând imense datorii la diverse persoane cu stare sau la diferiți bancheri de profesie, ba uneori apelând chiar la vistieria Mitropoliei. Neachitate la timp, datoriile îl poartă deseori în fața tribunalului. Unele termene sunt tărăgănate ani în șir, așa este cazul, în 1832, cu o Aniță Brâncoveanu, din județul Dâmbovița, care-l urmărește pentru datorii făcute încă în 1818, din vremea când Iancu era ispravnic de Dâmbovița. Tot în acest an, 1832, este trimis în judecată de marele vornic Dumitrache Racoviță pentru o datorie veche de 1.500 de lei aur. Acțiunile reclamanților sunt admise și este obligat la achitarea sumelor și a cheltuielilor de judecată. Procesele s-au ținut, de altfel, lanț în tot cursul vieții lui, pricinile fiind transferate apoi urmașilor.

www.dacoromanica.ro

Înglodat în datorii şi încolţit din toate părţile de creditori, Iancu Văcărescu îşi încearcă norocul şi salvarea printr-o căsătorie cu o femeie, evident, de rangul lui şi cât se poate de bogată. Aşa se face că în toamna anului 1834[9], posibil pe 25 noiembrie, la Iaşi, a vut loc uxorarea lui Iancu Văcărescu, cu nimeni altcineva decât cu Ecaterina Cantacuzino-Paşcani[10]. În inventarul averii, alcătuit după moartea lui Iancu, în 1863, se află înscrisă şi „foaia dotală" a Ecaterinei, datată la 16 august 1834, şi „legalizată de către Ministerul Justiţiei din Moldova, la nr. 351, din acelaşi an"[11].

Poetul Iancu Văcărescu a făcut o călătorie la Iaşi, în august 1834, în vederea, se crede, a acestei căsătorii şi a ţinut, probabil, cu dinadinsul să cunoască cuprinsul actului dotal al viitoarei consoarte şi ca acesta să fie înregistrat oficial, să fie adică legalizat. Aşadar anul cununiei este cu certitudine 1834, iar data de 25 noiembrie pe care o propunem are ca argument două scrisori adresate de el în această zi, a anului următor, 1835, socrului său Mihalache Cantacuzino-Paşcani şi soţiei sale Ecaterina, devenită Văcărescu, la un an de la săvârşirea ceremoniei nuntirii lor, ca un *memento nuptialis*.

Ecaterina Cantacuzino-Paşcani s-a născut la Iaşi în 1819, după cum arată actul ei de deces nr. 6541, din 27 dec. 1891. (Arh. Naţ. Buc.) În 1831, dacă s-ar fi măritat atunci cu Iancu Văcărescu, aşa cum consideră, evident eronat, G. Călinescu şi Al. Piru, ea ar fi avut unsprezece, cel mult doisprezece ani, şi era abia un copil! Ecaterina era cu douăzeci şi şapte de ani mai mică decât mirele ei, care avea patruzeci şi doi de ani, faţă de cei cinsprezece ai adolescentei nubile, cît avea ea, acum, în realitate. A murit, cum am văzut, în 1891, în

---

[9] Şi nu în 1831, cum susţine eronat Al. Piru, în toate scrierile lui dedicate lui Iancu Văcărescu.

[10] În *Istoria literaturii române*, vol. II, 1968, p. 192, G. Călinescu, care a redactat capitolul despre Iancu Văcărescu, remarcă: „*Se căsători cu o Cantacuzină din Paşcani şi afacerile nu-i mergeau tocmai bine, fiindcă un negustor braşovean îi pusese sechestru pe moşia Văcăreşti, care de altfel rămăsese şi după moartea sa apăsată de datorii*". Numai că soţia nu era din Paşcani, cum eronat afirmă G. Călinescu. Familia miresei avea acolo moşii întinse, ea fiind originară din Iaşi, unde şi locuia. Numele de Paşcani e un apendice toponimic, care indica blazonul latifundiar al antecesorilor.

[11] Arhivele Naţionale Bucureşti – fond Creditul Funciar Urban, Dos. Nr. 2369/1895.

www.dacoromanica.ro

vârstă de şaptezeci şi doi de ani, după aproape trei decenii de văduvie, pe strada Frumoasă la nr. 126, stradă pe care cu cinci ani înainte se născuse întâiul copil al lui I.L.Caragiale, fiul său natural Mateiu, nelegitim. Numele de familie al Ecaterinei, Cantacuzino-Paşcani, arată că era descendentă, după tată, din viţa lui Miron Costin, care la 1660 făcea danie, către unchiul său Iordache Cantacuzino, satul Paşcani, de unde acest toponim adăugat, cum am văzut, numelui de familie; deci Ecaterina nu era „din Paşcani" cum greşit credea G. Călinescu.

Cu toată zestrea Ecaterinei, starea financiară a poetului nu se ameliorează prea mult, ea rămânând mereu precară, ba, dimpotrivă, situaţia se îngreunează şi mai rău când domnitorul Alexandru Ghica ordonă chiar confiscarea moşiei Văcăreşti, probabil fiindcă Iancu fusese opozant în alegerile de deputaţi ai Adunării Obşteşti din decembrie 1841. Este semnificativ în acest sens un act descoperit de noi în fondul Mitropoliei Bucureşti[12].

La 30 iunie 1843, Iancu Văcărescu se împrumută la Vistieria Mitropoliei cu 350 de galbeni, în două rate, rambursabili până la 1 decembrie 1843. Poetul nu poate întoarce suma şi la 21 decembrie 1843 Economatul mitropolitan îi pune „secfestru" pe casă.

La 3 mai 1844 înaintează mitropolitului Neofit o epistolă de rambursare, scrisă şi semnată *manu propria*, în chirilică şi cu multe greşeli ortografice, (îndreptate de noi tacit), în care se roagă cu multă umilinţă pentru desfacerea datoriei şi pentru un nou împrumut cu alte şase mii, invocând blândeţea şi bunătatea „Prea Sfântului Părinte". Documentul e important atât ca oglindă a stării materiale a poetului, cât şi ca sursă de informaţie asupra unor evenimente istorice contemporane lui, de aceea îl reproducem în întregime:

Prea Sfînte Stăpâne!

Ştiţi Prea Sfînţia Voastră cele ce în semeţia puterii Domneşti am întâmpinat despre înrăutăţita oblăduire a fostului Domn[13] de Dumnezeu izgonit; cunoaşteţi foarte bine că cu toate că dreptatea

[12] Arhivele Naţionale Bucureşti – fond Mitropolia Bucureşti, Dos. Nr. 151 (nr. vechi 5937), din 30 iunie 1843.

Vezi şi articolul nostru „Din tainele de familie ale Văcăreştilor", revista „Manuscriptum", nr. 2/1978, pp. 180–181.

[13] E vorba de Alexandru Ghica (1834–1842).

www.dacoromanica.ro

făcută mie era una dintre cele întâi însemnate în lista nelegiuirilor care s-au hulit şi care s-au defăimat de către Obştească Adunare, atât către Şechib Efendi[14]*, cât şi către Domnul Diuhamel (sic)*[15]*, încă până acum nu am văzut nici o îndreptare despre partea noului Guvern*[16]*. Ţineţi minte că ca să îndeplinească lipsa de un venit de 40.000 lei ce mi s-au pricinuit pe tot anul cu luarea moşiei Văcăreşti, în seama cheltuielilor împovăratei mele familii*[17]*, am fost silit să mă împrumut la cine am putut găsi făcător de bine, precum mi-aţi fost şi Prea Sfiinţia Voastră, împrumutându-mă, galbeni împrumutaţi 350, cari fac lei optsprezece mii două sute. În urma acestora mutându-se din viaţă răposata întru fericire muma mea*[18]*; cu toate că mi-au lăsat de moştenire două moşii cu un venit de 32.000 mii (sic) lei pe an; dar dându-le în arendă pe amândouă şi primindu-le banii pe trei ani înainte, nu am putut a mă desface decât de pretenţiile arendaşului izgonit de la moşia Văcăreşti, şi a unei prea mici părţi din datoria ce am făcut în trecuţii trei ani.*

Voind însă a arăta recunoştinţă către aceia care m-au împrumutat, cel dintâi gând negreşit mi-au fost a împlini banii luaţi de la Sfânta Mitropolie. Şi fiindcă din tocmeala moşiei Arnuseşti mi-a rămas arendaşul, dumnealui George Baldovin, a-mi răspunde lei optsprezece mii peste un an şi 9 luni, alătur aici adeverinţă ca de lei 18.000, scrisă de la 23 iulie anul următor 1844[19]*. Şi plecat vă rog a desăvârşi cea către mine facere de bine cu o poruncă către Sfinţia Sa părintele economul spre primirea*

---

[14] Reprezentantul puterii otomane la Bucureşti.

[15] A. O. Duhamel, general rus, reprezentant al Rusiei în Principate. În 1848 el va încerca, din ordinul ţarului Nicolae I, să preîntâmpine mişcarea revoluţionară de la noi.

[16] Guvern care, după 29 februarie 1844, pentru protestul lui Iancu contra concesiunii dreptului de exploatare a minelor rusului Trandafiroff, l-a exilat la Câmpulung.

[17] I se născuse Mihail, al patrulea copil în viaţă.

[18] Elegia „La moartea maicii mele" (Elenca Dudescu) poate fi datată, pe baza acestui înscris, cu anul 1843.

[19] Înseamnă că scrisoarea a fost redactată la finele anului 1843 şi abia în luna mai, 1844, a fost primită la cancelaria Mitropoliei care-i pune un număr de înregistrare, 2/3 mai 1844.

www.dacoromanica.ro

acestor 18.000, cu întoarcere către mine de lei şase mii opt sute şi desăvârşită desfacere între noi.

Fireasca blândeţe şi bunătate care strălucesc înaltul caracter al Prea Sfiinţiei Voastre mă umple de nădejde că şi acum veţi face punere la cale spre a mea mângâiere, rămânând în toată viaţa rugător împăratului ceresc pentru mulţi şi fericiţi ani Prea Sfiinţiei Voastre a cărui sunt prea plecat fiu sufletesc şi slugă.

Ioan Văcărescu

Mitropolitul Neofit porunceşte economatului „Aducerea la îndeplinire pe temei de asigurare pe seama Casei".

Ecaterina constatând criza financiară a soţului şi slaba administrare a averii, ca şi cheltuielile mari cu casa din mahalaua Doamnei, cumpără pe numele ei, de teama sechestrului, la 3 februarie 1845, un rând de case de la clucerul Iancu Vlădoianu din mahalaua Sf. Ecaterina, de sub Mitropolie[20], cu suma de 1.300 de galbeni. Dar poetul încă mai deţinea casa din mahalaua Doamnei în 1849, deşi se stabilise din 1846 la noua locuinţă, unde i se nasc ultimii trei copii şi unde va domicilia până la moarte. Ulita pe care era situată atunci casa sa se numeşte Strada Poetului. La recensământul din 1849 el este încă înregistrat în mahalaua Doamnei, cu rangul de „logofăt", cu un atribut suplimentar de „Ober", la rubrica Observaţii, având o casă impozantă, cu două caturi, cu unsprezece încăperi (opt sus pentru stăpâni şi trei jos pentru slugi, care erau în număr de douăzeci), cu grajd în care se aflau şase cai şi un şopron cu trei trăsuri.

George Călinescu scrie că „Iancu Văcărescu a avut opt copii" şi-i atribuie o fată, Elisabeta, ca primul lui născut[21]. În realitate această „Elisaveta" (cum e în act) era fiica lui Theodor Văcărescu, „mare ban din mahalaua Schitu Măgureanu" (după cum arată condica de morţi a mânăstirii Sărindar, din 1844), cel care a înlesnit în 1842 alegerea la domnie a lui Gh. Bibescu. Eroarea lui G. Călinescu se datoreşte lecturii incorecte a mitricei (în chirilică).

Din înscrisuri reiese că poetului îi rămăseseră în viaţă şapte copii. Însă, dacă luăm în considerare şi un argument literar (elegia

[20] Arh. Stat. fond Creditul Funciar Urban Buc. D. 239/1895.

[21] „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", revistă, nr. 1–2, 1959, p. 395 – Material documentar.

www.dacoromanica.ro

„La moartea maicii mele" – strofa penultimă), rezultă că înaintea celor şapte urmaşi Iancu a mai avut două fetiţe, Anica şi Elena, decedate de mici, „îngeri ai bucuriei", cum le alintă stihuitorul, într-un *gaudium funebre*, ştiind că ele îşi vor întâmpina bunica în lumea cealaltă. Aşadar, Iancu a avut nouă, nu opt copii. Unii dintre ei au fost oameni însemnaţi în viaţa politică, culturală şi militară a ţării, atât prin propriul lor *curriculum vitae*, cât şi prin meritele descedenţilor. De aceea li se cuvine un cronograf, chiar dacă telegrafic, corectând şi întregind tabloul lor, prezentat cu mari lacune şi erori de G. Călinescu în al său „Material documentar", din revista mai sus-citată; aşadar:

1. **Eufrosina**, născută în 1837, decedată la 27.I.1870, în etate de 33 de ani, în mahalaua Sf. Ecaterina. A fost căsătorită cu un Costache Greceanu din Moldova. În 1861 era văduvă prin deces, rămânându-i moşia soţului. G. Călinescu, care o situază a şasea în ordinea născuţilor, scrie că era „producătoare de copii nelegitimi" şi-i menţionează numai pe trei dintre ei; în realitate a avut patru: două fete, moarte de mici: **Maria** (7.X.1862 – ?) şi **Zoe** (5.I.1864 – 13 iulie 1866) şi doi băieţi: **Adolf** (23.III.1865) şi **Alexandru**, născut în Austria, la 10.IX.1861, neştiut de G. Călinescu. Copiii au fost rodul legăturii nelegalizate cu un Adolf Cantacuzino, rentier din Bucureşti, str. Mogoşoaiei nr.46, celibatar, cu care ea a făcut voiajuri în străinătate. Acest A. Cantacuzino i-a recunoscut pe cei doi băieţi, rămaşi în viaţă, şi i-a înregistrat la Tribunalul Ilfov în 1868, la 23 mai. Au murit amândoi în 1880.

2. **Ioan**, tatăl poetei Elena Văcărescu, născut în 1839, mort la Paris, la 1 iulie 1914, după o mare carieră militară.

3. **Maria**, născută în 1841, data stabilită după actul său de deces (nr. 5483/1912) şi după tabelul copiilor din Inventarul averii lui Iancu Văcărescu în 1863, căsătorită în 1856 cu Scarlat Fălcoianu şi moartă la 28 aug. 1912.

4. **Mihai**, născut în 1843, necăsătorit; el este celebrul ziarist monden „Claymour", care a semnat cronica vieţii mondene ani în şir în revista „La vie à Bucharest", mort în 1903, la 11 iunie, de ulcer duodenal.

5. **Ecaterina**, născută la 28 iulie 1846, căsătorită în 1865 cu căpitanul Grigore Lahovary, de care se desparte la 31 mai 1895, purtându-i totuşi numele până la moarte, survenită la 21 febr. 1917.

www.dacoromanica.ro

6. **Alexandrina**, născută la 14 oct. 1851, căsătorită cu Alex. Darvary la 2 ian.1870, moartă în 1899.

7. **Constantin**, născut la 23 mai 1850, ofițer, celibatar, decedat, de periencefalită, la 15 dec. 1899.

Poetul Iancu Văcărescu s-a stins din viață la 3 martie 1863, „de răceală, în vârstă de 70 de ani, în mahalaua Sf. Ecaterina și s-au îngropat în mahalaua Șerban Vodă", cum indică actul său de deces (nr. 2/1863 – Arh. Nat. Municip. Buc.)

Precizarea în mitrică a locului înhumării este importantă, pentru că s-a crezut, chiar atunci, de către unii, că a fost înmormântat la biserica Sf. Ioan cel Mare, alături de bunicul său, Ienăchiță, și nu la cimitirul Șerban Vodă (Bellu). „Buciumul" (anul I, nr. 20, 9 martie 1863) care publică necrologul pe prima pagină la rubrica „Revista interioară", fără chenar, după ce dă și greșit ziua decesului (5 în loc de 3 III), care 5 e de fapt a înmormântării, arată că poetul a fost îngropat în incinta bisericii Sf. Ioan cel Mare, or, aici s-a oficiat doar prohodul. I. H. Rădulescu a rostit o *oratio funebris,* publicată imediat într-o plachetă, considerată de Elena Văcărescu o adevărată „capodoperă": *„La moartea lui Iancu Văcărescu, Eliade Rădulescu a rostit în genunchi, înaintea sicriului, o cuvântare de îngropăciune în felul lui Bossuet, care rămâne una dintre capodoperele literaturii române"* (revista „Boabe de grâu", 1935, nr. 10, oct., p. 604).

După decesul poetului, familia purcede, la 23 mai 1863, la evaluarea averii și, în prezența președintelui Tribunalului Ilfov, secția a 3-a, se face un „inventariu de toată averea mobilă și imobilă a decedatului Ioan Văcărescu"[22]. Descendenții săi au moștenit totodată, așa cum ziceam mai înainte, o grea povară scriptică; dintre cele șaptezeci și șapte de dosare găsite în arhiva administrativă a poetului, toate sunt pricini ce urmau să fie soluționate la tribunal: litigii la hotarele moșiilor, sohaturi arse, păduri tăiate, conflicte cu arendașii de moșii și cu mulți alți creditori ocazionali, sau cu bancheri. Mulți ani după dispariția scriitorului, soția și fiul său Ioan (tatăl Elenei Văcărescu) au bătut sălile tribunalului și ale Curții de Apel.

---

[22] Arh. Nat. Jud. Ilfov, Trib. Ilfov, D. 3173 și 3174 / 23 mai 1863; Arh. Nat. Municip. Buc. Fond Funciar Urban Buc. D. 2369/1895.

www.dacoromanica.ro

După inventar, salonul casei în care poetul a trăit o parte din viață, unde a scris și unde a murit, se compunea din: canapea, 6 fotolii, 6 scaune din mahon cu damasc de lână roșie și mătase galbenă, o masă pe un picior de mahon, un pat de fier, o saltea, o plapumă și o pernă de puf. Aici se mai afla o oglindă lungă cu flori, o alta, tot mare, cu o floare suflată și o măsuță de oglindă, un covor așternut pe parchet, o lampă de bronz cu sticla în formă de lalea, galerii, perdele și multe altele. Iatacul poetului era înzestrat cu: un lavoar de mahon, o oglindă lungă cu pervaz aurit, o masă de noapte, o canapea de mahon cu damasc înflorată, un fotoliu de pluș roșu cu lemn negru, un șifonier de mahon cu o oglindă. Tot în iatac s-au inventariat și bijuteriile, aproape toate amanetate la bancheri evrei sau greci: o broșă de aur cu opt mărgăritare, o brățară de aur (toate cu pietre de mozaic), o broșă de aur cu rubine mici, optzeci de boabe de mărgean, de mărime mijlocie, ale Ecaterinei, cumpărate în cursul căsniciei, „bijuterie pusă în gaj la d-nii Halfon și Lucavici" – bancheri, o decorație otomană, un orologiu Ancar, un lanț de aur lung, patru nasturi de diamant, rubin, safir și mărgăritar – „toate aceste puse în gaj la Halfon pentru 100 de lire otomane" – o brățară cu briliante, o broșă cu diamante – „toate aceste puse în gaj la unu Iancu de la hanu Greci pentru # 160", un ceasornic de diamant și smalț, un lanț lung de aur, un inel cu briliante, imanea cu diamante, un alt ceasornic cu smalț albastru cu diamante „pus în gaj pentru lei una mie tot la cel de mai sus". Familia poetului dispunea de „două caleşti de pod", de „una veche și mare de drum", de „două cupeuri bune", dintre care unul era al locotenentului Ioan Văcărescu, fiul mai mare. În grajduri erau legați la iesle nouă cai (pentru tot felul de treburi, „unul negru de saca"), dintre care patru vineții, proprietatea lui Ioan Văcărescu.

Moșiile sunt aproape toate date în arendă și cu banii dinainte încasați, iar locuința din mahalaua Sf. Ecaterina, compusă din paisprezece camere, cu grajd, cu șopron, cuhnie și cu alte dependințe mici, este situată pe loc cu embatic (bir anual) la biserica Sf. Ecaterina. Un loc pe podul Caliței, viran, este cu sinetele (actele) ipotecat pentru suma de patru mii de galbeni unui anume Dumitru Boriac.

Surprinde absența din inventar a unei biblioteci, sau măcar a vreunei liste de cărți, știută fiind pasiunea pentru lectură și

www.dacoromanica.ro

cunoscut fiind simțul bibliografic al Văcărești lor, cu atât mai mult cu cât Iancu, în tinerețe, cheltuise sume însemnate pentru achiziții livrești, în special din Franța și din Italia. G. Călinescu, în „Materialul documentar" la biografia poetului, citat mai înainte, prezintă o suită de titluri din „hârtiile văcărești ene, ce privesc după toate aparențele epoca de formație a tânărului Iancu".

E posibil ca biblioteca să fi fost amplasată într-o altă încăpere și inventarierea ei atunci să nu fi prezentat un interes imediat.

ELENA VĂCĂRESCU

Elena Văcărescu, nepoata lui Iancu, după fiul acestuia, Ioan, nu a fost nici ea scutită de tribulațiile unui *fatum* inamic, supusă fiind la rându-i unor vicisitudini ale unei crude *fortuna labilis*. Cel dintâi născut dintre băieții poetului Iancu Văcărescu, Ioan Văcărescu s-a căsătorit cu Eufrosina Fălcoianu la 1 decembrie 1863, la biserica parohială Sf. Nicolae, din mahalaua Prunt, unde aceștia locuiau[23]. Mirele, după cum arată mitrica bisericii, era la data aceea „locotinent" și „în vîrstă de ani 25", iar mireasa „de ani 23, fiică a d-lui Ștefan Fălcoianu (care le este și naș) din mahalaua Șelari".

Ioan Văcărescu și Eufrosina Fălcoianu sunt părinții Elenei Văcărescu. Data venirii pe lume a acesteia a rămas, până la cercetările noastre, incertă și mereu controversată (oscilând, în scrierile istoricilor literari, între 1864 și 1866), pentru că actul ei de naștere nu a fost cunoscut, nu a fost descoperit și a fost căutat oriunde, numai unde trebuia nu. G. Călinescu, în timpul directoratului său la Institutul de istorie literară și folclor, când a recoltat, printr-un corp de valoroși subalterni, un imens material documentar, cu scopul întregirii și reeditării *Istoriei* sale literare, a încercat să descopere acest act, dar fără succes.

Ioan Stăvăruș, dispărut dintre noi, care a publicat, în 1974, monografia *Elena Văcărescu*, remarca, la p. 19, că: „*...investigațiile pe care le-am întreprins în diverse arhive, în vederea descoperirii*

[23] Arhivele Naționale – București, Colecția de Stare Civilă, Dos. Nr. 275, f. 181, biserica Sf. Nicolae Prunt.

www.dacoromanica.ro

unui act oficial care să confirme data de naştere exactă a scriitoarei au rămas, până în prezent, fără rezultat".

Dar nimic mai simplu. Dacă ar fi fost citită doar cu mai multă atenţie mitrica de căsătorie a părinţilor Elenei, pe care G. Călinescu o cunoştea, s-ar fi observat lesne că Elena Văcărescu trebuie să se fi născut în casa genitorilor săi din mahalaua Prunt şi, ca atare, mitrica ei de născuţi trebuie să se afle la biserica Sf. Nicolae din acest arondisment. Procedând astfel, noi l-am descoperit, evident, cu uşurinţă. Actul acesta[24], atât de căutat, a făcut definitiv lumină în privinţa datei exacte de naştere a poetei, ea este deci: 21 septembrie 1864, pe stil vechi (iulian) / 3 octombrie, pe stil nou (gregorian), aşa cum ştiau şi rudele care au gravat data de 21 sept.1864 pe piatra tombală de la cimitirul Bellu şi de unde, inspiraţi, au preluat-o, *avant la lettre*, G. Călinescu şi I. Stăvăruş.

În rândurile mitricei se arată că la 4 octombrie 1864, preotul Nicolae a botezat copila, naşă fiindu-i chiar bunica din partea tatălui, adică Ecaterina Văcărescu. O coincidenţă, aproape neverosimilă, de domeniul fanteziei foiletoanelor mondene, a făcut ca exact în acelaşi an (1864), în aceeaşi lună (septembrie) şi aproape în aceeaşi zi (24, în loc de 21) să se nască, în altă parte a capitalei, în mahalaua Popa Dărvaşi, încă o fată cu acelaşi nume – Elena Văcărescu, care a scăpat şi ea, ca şi omonimul ei, viitoarea poetă, răscolitorilor de arhive. Este vorba despre o fiică a lui Theodor Văcărescu (1842–1914), ce aparţinea altei ramuri a marelui arbore genealogic văcăreştean.

---

[24] Arhivele Naţionale – Bucureşti, Colecţia de Stare Civilă, dosar de botezaţi, nr. 275, fila 181, nr. crt.17, biserica Sf. Nicolae Prunt, anul 1864. Reproducem actul (după articolul nostru din revista "Manuscriptum" nr. 2/1978, p. 183):

Data naşterii: 1864, septembrie 21.

Sexul: femei 1.

Legitim / Oraşul sau comuna unde s-a născut pruncul: Mahalaua Sf. Nicolae Prunt.

Numele şi prenumele, starea civilă sau meseria părinţilor pruncului: Ienache Ioan Văcărescu, Eufrosina, soţia numitului.

Data botezului: 1864, luna octombrie, ziua 4.

Numele care i s-a dat la botez: Elena.

Numele şi prenumele naşului sau a naşei: Ecaterina Văcărescu.

Subscrisurile: Ienache Ioan Văcărescu.

www.dacoromanica.ro

Anul 1866, reținut de dicționare românești și străine, îndeosebi de cele franțuzești, ca și de către unii istorici literari (în special de către Al. Piru) nu ar fi putut fi admis, chiar dacă actul de naștere al poetei nu ar fi fost dat în vileag, pentru faptul (dovedit și de Ioan Stăvăruș) că în acest an (1866), la 3 august, s-a născut, la Târgoviște, o soră a Elenei, Zoe[25], pe care scriitoarea o lasă, la moarte, legatară, alături de vara lor Alexandra Fălcoianu-Caribol: *„Mult iubitei mele surori Zoe colonel Caribol, care prin admirabil devotament de a păstra pământul străbunilor noștri Văcărești a cultivat singură moșia Văcărești din Județul Dâmbovița, îi las uzufructul părții mele indiviză de pe moșie împreună cu Conacul și Parcul în întinderea sa. Eu și sora mea [...] am hotărât a lăsa Academiei Române nuda proprietate a părții mele indiviză a Conacului și a Parcului specificate mai sus"*[26].

Elena Văcărescu, scriitoare de limbă franceză și ambasadoare neostoită a intereselor românești în străinătate, a trăit mai bine de o jumătate de veac, circumstanțializată nefast, departe de țara natală.

Titu Maiorescu o remarcă în *Jurnalul* său de câteva ori, dar numai o singură dată favorabil: *„Marți, 30 martie 1882. Până la ora 6 1/2 stat acasă [...]. Cinat la Știrbey, unde mai erau încă Ienache Văcărescu și corpolenta lui nevastă (născută Fălcoianu) și cele două fiice ale lor, dintre care una, Hélène Vacaresco, ne-a recitat pe dinafară, după masă, ceasuri întregi, poeziile sale Etrange; face impresia de urâtă și toantă, dar surâde plăcut când a uitat ceva. Poeziile însă de oarecare însemnătate."* (Ed. Socec, 1940, vol. II, p. 55). Elena Văcărescu avea atunci, la data notării lui T. Maiorescu, 17 ani și jumătate. Din păcate, numai peste câțiva ani, aprecierea aceasta se va schimba antitetic. Devenind prima domnișoară de onoare și favorita principală a reginei Elisabeta, într-o consubstanțială ipostază poetică, societate intimă palatină în care, desigur, era circumscrisă și coautoarea Carmen Sylvei, Mite Kremnitz, Elena Văcărescu controla tot protocolul destinat

[25] Arhivele Naționale București – Colecția de Stare Civilă, Dos. Nr. 348/1895, de căsătorii, act de botez al Zoei nr. 158/1866.

Ioan Văcărescu, tatăl poetei, se afla atunci, în acest an, când se naște Zoe, la Târgoviște în calitate de prefect.

[26] „Manuscriptum", nr. 4, 1973, p. 156 – Ioan Stăvăruș, „Elena Văcărescu, Testament".

www.dacoromanica.ro

suveranei, stârnind invidie şi animozitate. Reuniunile literare, organizate de ea la curte, cu lecturi din creaţia poetică a reginei în limba germană şi din a ei în limba franceză, care durau ore în şir, spre exasperarea asistenţei (miniştri, parlamentari, diplomaţi etc.) de regulă în picioare, i-au atas o nemeritată ostilitate. T. Maiorescu se referă în ale sale *Însemnări zilnice* la una dintre aceste întruniri literare ca la un veritabil supliciu: „*Miercuri, 29 martie/10 aprilie 1889 [...] m-am dus cu Anicuţa la 4 1/2 la regină [...] Plin de lume [...] ne-a mai ţinut până la 7 1/2!!! Tot cetind Regina, declamând... Diplomaţii turbaţi de foame, de Plexis, de ridicol!... Asta-i epoca d-rei Hélène Vacaresco*", conchide mânios criticul.

Puţin a lipsit ca Elena Văcărescu să devină regină. Fără să fie o frumuseţe, ea i-a incendiat inima prinţului Ferdinand, într-o idilă, dovedindu-se până la urmă nefastă, încurajată de la început cu frenezie de către suverană. Tocmai când părea că destinul îi surâde triumfal, tocmai când se afla la un singur pas de tronul regal, tocmai când doar o clipă o despărţea de cununia princiară, intrigile politice şi cele de palat[27] au spulberat repede vraja unui vis ce se putea împlini şi ea a fost forţată să se expatrieze, în 1891, din inexorabile raţiuni de stat, supunându-se, în ordinea antecesorilor săi Văcăreşti, aceleiaşi prigonitoare *fortuna labilis*.

Povestea de iubire între prinţul Ferdinand şi descendenta Văcăreştilor a început, cu fulgerătoare intensitate, în primăvara anului 1891, când, după festivităţile fastuoase ale jubilelului de douăzeci şi cinci de ani de la 10 mai 1866, de când Carol I s-a suit pe tronul ţării, familia regală a făcut o excursie în judeţul Muscel. S-a oprit la Rucăr, apoi în defileul Dâmbovicioara, unde a vizitat peştera, şi a ajuns până la Pajura. În tot acest timp, domnişoara de onoare a reginei şi prinţul moştenitor au fost de nedespărţit şi Ferdinand, care o plăcea mai dinainte, s-a îndrăgostit virulent de inteligenta, de foarte instruita şi înzestrata de muze valahă, care la vârsta unei junete ce apunea virginal, la 27 de ani, se înamorase de

[27] În *Memorii* (Ed. Dacia, 1989, p. 118), în medalionul dedicat celebrei tragediene Eleonora Duse, Elena Văcărescu într-o convorbire cu ea, la Bucureşti, se referă la acest episod dureros, ca rezultat al manevrelor de culise: „*O mână de indivizi. Politicieni. Invidioşi dintre care unii erau părinţi de fete urâte...*"

www.dacoromanica.ro

pretendentul la coroană. Pledoaria reginei, tot mai insistentă şi tot mai persuasivă, părea să-l fi convins şi pe Carol în favoarea însoţirii celor doi, chiar dacă el se mai împotrivea.

Idila abia înfiripată între prinţul Ferdinand şi Elena Văcărescu, susţinută cu asiduă tenacitate de către regina Elisabeta în vederea unei căsătorii princiare, a produs în rândul politicienilor, aflaţi atunci la guvernare, un adevărat seism şi (însuflaţi şi de consoartele lor din anturajul curţii regale), sub pretextul că e în primejdie succesiunea la tron, s-au coalizat într-un protest vehement adresat regelui. Carol, intrigat, a interzis mariajul imediat şi cu duritate, cu toată poziţia dârză a reginei şi cu toate ameninţările de sinucidere ale lui Ferdinand, şi i-a impus Elenei Văcărescu să părăsească de îndată curtea. Printre conjuraţii care s-au manifestat împotriva poetei de viţă văcăreşteană s-a aflat şi T. Maiorescu. În notaţiile lui jurnaliere, el mărturiseşte participarea la complot: „*Vineri 14/26 iunie 1891. [...]. Preocupări politice contra mariajului nebuneşte împins de Regina între moştenitorul coroanei Ferdinand şi Elena Văcărescu [...]. Regina ameninţă cu divorţul, dacă nu primeşte Regele; Ferdinand cu sinuciderea*". Şi mai departe, pe data de Luni, 17/29 iunie 1891, T. Maiorescu notează: „*Ieri 3 1/2 – 7 1/2 audienţa lui Carp la Rege, trimis de noi în chestia Ferdinand – Văcărescu. Regele a declarat că nu se va face căsătoria şi că Ferdinand va pleca marţi în străinătate*".

Au rămas de pomină vorbele conservatorului Lascăr Catargiu (din gruparea lui T. Maiorescu şi P. P. Carp), prim-ministru atunci în funcţiune, reflectate în presa vremii şi în paginile memorialistice, care, la insistenţele acerbe ale suveranei de a-i căsători pe cei doi înfocaţi îndrăgostiţi, a replicat ferm: „Maiestate, aiasta nu se poate!" Nici argumentele sentimentale ale reginei, care i-a vorbit cu patos feminin despre iubirea învăpăiată a principelui, nici lacrimile suveranei şi nici eventualitatea unui gest funest al prinţului moştenitor nu l-au înduplecat pe inexpugnabilul reprezentant al intransigenţilor antinupţiali. Ba, mai mult, când Carol îi atrage atenţia că el uită că e vorba despre însuşi prinţul succesor la tron, Lascăr Catargiu a recurs la şantaj dinastic, ameninţând că dacă nunta va avea loc, principele Ferdinand va rămâne „un simplu particoler", iar la tronul regatului, ca

www.dacoromanica.ro

moştenitor, va fi adus Wilhelm, fratele lui Ferdinand, pe care Carol îl antipatiza. Regele oripilat a strigat: „Oh nu, nu! Asta niciodată!"

Întrunit seara (la 17/29 iunie 1891), guvernul de sub preşedenţia acerbului conservator Lascăr Catargiu, susţinut de T. Maiorescu şi de P. P. Carp, ca şi de întregul grup conservator-junimist, a decis respingerea căsătoriei. Totodată, regele şi guvernul conservator au hotărât ca prinţul moştenitor să fie izolat de Elena Văcărescu prin îndepărtarea acesteia şi căsătorit cât mai grabnic cu o principesă, străină de orice sânge românesc.

Regina s-a îmbolnăvit de inimă rea şi, ca într-o grevă de palat, a părăsit, profund mâhnită şi ultragiată, ţara, acompaniată de Elena Văcărescu, la fel de zdrobită, şi de alte câteva persoane din suită, într-un nedefinit exil. Suverana s-a stabilit la Veneţia, unde va rămâne departe de patrie mai bine de trei ani. Se va întoarce acasă tocmai la 3 noiembrie 1894, fără Elena Văcărescu, rămasă pentru totdeauna în surghiun, la Paris, ostracizată acolo, în capitala Franţei, de către politica dinastică a vremii, de unde va reveni foarte greu şi foarte rar.

Ferdinand a fost repede însurat, la 10 ianuarie 1892, în castelul Sigmaringen, cu principesa Maria de Edinburg, iar căsătoria a fost consfinţită, la 23 ianuarie 1892, prin slujba nupţială de la Mitropolie.

Elena Văcărescu a ştiut că T. Maiorescu i-a fost ostil şi că a fost unul dintre cei care l-au consiliat pe rege să curme cu atâta brutalitate firul unei abia înfiorate iubiri şi care i-a schimbat cu totul destinul, rămânând toată viaţa o văduvă nemăritată şi o expatriată, ea, care şi-a iubit cu atâta înfocare patria, şi nu a întârziat, la cea mai apropiată ocazie, să-l facă să înţeleagă, să-l determine să-i accepte revanşa, târzie, inutilă şi tristă. În vara nefastului an pentru ea, 1891, când se stabilise cu suverana ei la Veneţia, Titu Maiorescu, într-una din cunoscutele lui călătorii estivale din timpul vacanţei mari, s-a oprit cu soţia sa, Ana Rosetti, şi cu sora lui, Emilia, în cetatea lacustră a dogilor şi după o plimbare pe Canal Grande, mai bine de o oră, la prânz, în ziua de 15/27 august 1891, într-o joi, a dorit, cerând audienţă, să se intereseze de sănătatea reginei Elisabeta şi să-i prezinte omagiile de rigoare. Cum Majestatea Sa nu fusese obedientă deloc faţă de suveranul care-i ceruse alungarea Elenei Văcărescu, păstrând-o pe lângă sine pe poeta ostracizată, purtându-i aceeaşi afecţiune

www.dacoromanica.ro

materno-princiară şi considerând-o în continuare ca primă domnişoară de onoare şi ca singura confidentă a sa, T. Maiorescu a trebuit să i se adreseze tocmai ei, tocmai celei atât de nedrept lovită de conjuraţia la care el luase cu atâta râvnă parte.

Descendenta Văcăreştilor nu numai că nu-i acordă nici o şansă de a obţine audienţa, dar nici măcar nu-l primeşte la reşedinţa veneţiană a reginei. Ba, ca să-i demonstreze că e indezirabil şi că el, Maiorescu, e ţinut la distanţă, se prezintă personal la hotelul unde era găzduit criticul şi, în limba franceză, într-o scurtă vizită protocolară şi într-o la fel de succintă expunere de motive îi dezavuează demersul cu umilitoare ironie.

Ca într-o stenogramă, T. Maiorescu a consemnat: „*Pe la 3 ore, D-ra E. Văcărescu la noi... «Nous ne dormons pas les nuits à cause de la Reine»; peste 5 minute: «Vous savez, moi, je dors toute la nuit» – «La Reine vous prie de l'excuser; elle est au lit et ne peut reçevoir» – Peste 10 minute: «La Reine voulait absolument vous voir, je l'en ai dissuadée dans son état»*[28]. *A venit şi Emilia din întâmplare în odaia noastră şi a văzut-o. Cu spiritul ei de contrazicere, i-a plăcut, contra noastră*". Poliţa plătită este desigur un act de răzbunare naivă, dar chiar dacă Maiorescu i-a înţeles, evident, pornirea ei vindicativă, într-o atitudine de dizgraţie ca Henric al IV-lea, la Canossa, revanşa, la fel de tardivă şi anodină, nu răscumpără nici pe departe, decât ingenuu, sfâşietoarea dramă a vieţii ei.

Durerosul episod erotico-politico-dinastic a stârnit în Europa centrală şi de apus un neaşteptat de mare interes, ecoul lui s-a prelungit mult în cercurile politice, publicistice şi mondene, până spre începutul primului război mondial, iar numele Elenei Văcărescu era asociat cu cel al României şi viceversa. Mite Kremnitz, care a scris cele două biografii regale (una a lui Carol I şi alta a Elisabetei) şi care a cunoscut evenimentul în toată intimitatea lui, fiind, ca şi Elena Văcărescu, în preajma reginei într-o foarte apropiată relaţie, a constatat, la stabilirea în Germania, în 1898, acest spirit ce domina opinia publică apuseană. Ea scria într-o epistolă, datată 8 sept. 1904, din Berlin, lui N. Gane, chiar cu invidie: „*Din fericire, Regele care a citit cartea mea despre*

[28] *Noi nu dormim nopţiile din cauza reginei... Dumneavoastră ştiţi, eu dorm toată noaptea... Regina vă roagă s-o scuzaţi; ea este în pat şi nu poate primi... Regina voia absolut să vă vadă, dar eu am sfătuit-o să nu o facă în situaţia sa.*

www.dacoromanica.ro

Regină, este de părere că am atins pe cât posibil de delicat un episod interesant, dar penibil în viața acestei poete. În străinătate, îndată ce se pomeşte numele România se şi cer veşti despre Hélène Vacaresco; este de necrezut ce interes poate trezi în lumea scandalului" (Torouțiu, III, 318–320).

Nu e vorba însă de un scandal oarecare, ci de zarva stârnită în jurul prestigiului ei fulminant, dobândit în lumea literelor şi a culturii franceze, în cea a Europei centrale în general, cu mult mai înainte, încă din 1886, când Academia Franceză a premiat-o pentru volumul de versuri *Chants d'aurore*, al cărui titlu îi fusese sugerat de însuşi ilustrul critic H. Taine. În cei cinci ani trăiți la Paris, înainte de tragicul eveniment al ratării căsătoriei princiare din 1891, ea s-a lansat în chip strălucit în cercurile literare şi aristo-cratice, în societatea multor scriitori de renume ai vremii precum: Sully Prudhomme, Leconte de Lisle, Paul Bourget, Anatole France, H. Taine etc.

Când, în 1887, Elena Văcărescu traduce în versuri franțuzeşti poemul *Iehovah* al reginei Elisabeta (Carmen Sylva) ea trezeşte atâta admirație, încât Pierre Loti, care nu ştia mai nimic despre țara noastră, se întreabă cu retoric patetism, cucerit de creația poemică: „*Qui donc est cette Carmen-Sylva, et vous, madame, qui êtes vous?*" Ca apoi prin *Le Rapsode de la Dâmbovitza*, mult prețuit şi lăudat de Leconte de Lisle, consacrarea ei, în capitala Franței şi a culturii europene, pe atunci, să se împlinească prodigios. De aceea ostracizarea ei a „scandalizat" Parisul şi întreaga suflare culturală occidentală, ea fiind privită ca o victimă a unor suplicii de neînțeles.

Mai mult, numele Elenei Văcărescu era în lumea intelectuală, a artelor îndeosebi, din Occident, asociat cu țara care a făcut-o să sufere, supunând-o torturii. Când la începutul toamnei anului 1899, vestita actriță Eleonora Duse (1859–1924), despre care am vorbit mai sus, a venit la Bucureşti pentru a interpreta rolul principal din piesa *Gioconda*, scrisă tocmai în acel an (1899) de Gabriele d'Annuzio, bun amic al celor două ilustre femei, care nu se cunoşteau personal încă, Elena Văcărescu o vizitează la hotelul Continental. Spre sfârşitul convorbirii, Eleonora Duse, marcată de tristețea unei iubiri neîmplinite, neîmpărtăşită de „poet", a izbucnit ca pe scenă, provocând următorul surprinzător dialog:

> „– *Ah, da! strigă ea cu putere. Şi dumneata ai suferit!... Ar fi trebuit să nu vin într-o țară unde Elena Văcărescu a fost torturată.*

www.dacoromanica.ro

– Te înşeli, aici nu m-am simţit torturată. Oamenii aceia care mi-au fost potrivnici nu reprezentau toată România. Nici vorbă. O mână de indivizi. Politicieni. Invidioşi, dintre care unii erau părinţi de fete urâte... Aceasta o amuză, zice Elena Văcărescu, şi în cameră răsună râsul ei zglobiu.

– Atunci, iubeşti această ţară!

– O ador. Şi poate că tocmai din cauza acestor lucruri pe care voiai să mi le aminteşti. Da, bietul popor nu e cu nimic amestecat în acţiunile ce se duc în numele său..." (Elena Văcărescu, *Memorial sur le mode mineur*, pp. 163–164, şi în *Memorii*, 1989, pp. 117–118, Ed. Dacia, selecţie şi traducere de Aneta şi Ion Stăvăruş).

În volumul de versuri *L'âme sereine*, apărut la Paris în 1896, ea deplânge amertumica idilă, îndepărtarea de logodnicul iubit şi nedreptatea unui *fatum* atât de crud.

După o carieră literară intensă, dar mai cu seamă după una diplomatică impozantă, cea, căreia soarta schimbătoare i-a răsucit drumul vieţii la o secundă înainte de a se încorona principesă moştenitoare, Elena Văcărescu, a trecut apele Styxului, pe tărâmul de dincolo, în noaptea de 17 februarie 1947, la ora unu, în etate de 82 de ani şi cinci luni. Documentul francez, tradus şi înregistat la oficiul de stare civilă al municipiului Bucureşti[29], conscrie ziua de 3 octombrie a anului 1864, în dreptul naşterii sale, recalculată,

---

[29] Arhiva Oficiului de Stare civilă, Bucureşti, Primăria Sectorului 1, act de deces nr. 898, din 1947, vol. 2, f. 154.

Data înregistrării: 31martie 1947.

Anul, luna, ziua şi ora morţii: 17februarie 1947, ora 1.

Prenumele, numele şi profesiunea: Elena Văcărescu, Consilier cultural pe lângă Ambasada Română în Franţa.

Domiciliul: Paris, 7 Rue de Chaillot.

Locul şi data naşterii decedatului: Bucureşti, 3 octombrie 1864.

Vârsta decedatului: 82 de ani.

Prenumele şi numele părinţilor: Ion Văcărescu şi Eufrosina Văcărescu.

Declarant: Înscrierea făcută în baza extrasului de deces al prefecturii Departamentului – Seine – Paris, conform art. 38 din Regulamentul Legii actelor Stării Civile.

Vezi şi articolului nostru, citat mai sus, din revista „Manuscriptum", nr. 2/1978, p. 184.

www.dacoromanica.ro

desigur, după diferența calendaristică a celor două stiluri, gregorian și iulian, care atunci era de douăsprezece zile.

Ceea ce confirmă data de 21 septembrie 1864, stil vechi, conform actului de botez, după care s-a făcut declarația decesului.

Rămășițele ei pământești au fost aduse în țară, după dorința ei fermă, exprimată în emoționantul „Testament" și redate gliei străbune, pentru ca poeta să-și găsească odihna de veci alături de iluștrii săi înaintași, în cripta de la necropola Șerban Vodă (Bellu): *„Mor în religia ortodoxă a părinților mei și doresc să fiu îngropată lângă mormintele lor, lângă marele Enăchiță a cărui nedemnă urmașă am fost"*.

Depunerea osemintelor ei în monumentul străluciților Văcărești s-a săvârșit la data de 5 martie a anului 1959. Mormântul străbun se pare că o aștepta, o visa, ca în poezia ei *Une tombe a rêvé*, din volumul citat, *L'âme sereine*:

Une tombe a rêvé que je voulais descendre
Dans son sein et dormir comme un mort lourdement[30]

[30] *Un mormânt a visat că eu voiam să cobor*
În sânul său și să dorm greu ca un mort.

www.dacoromanica.ro

2. B. P. HASDEU ÎN FAȚA INSTANȚEI*

Dacă procesul intentat la Iași în 1863 – după publicarea nuvelei *Duduca Mamuca* –, pentru „nemoralitate" este, prin pledoaria măiastră a lui Hasdeu, care a silit tribunalul să-l declare: „nevinovat de acuzația ce i s-a întins..." bine cunoscut, alte două, de care ne ocupăm în paginile de față, sunt prea puțin sau deloc cunoscute.

Despre detenția de la Văcărești, în vara anului 1870, cu ocazia rebeliunii antidinastice a lui Candiano Popescu de la Ploiești, a scris însuși Hasdeu[1], iar după el toți cei care s-au referit la viața și opera sa. Dar, până în prezent, nu se cunosc amănuntele legate de aducerea lui Hasdeu în fața instanței – și anume partea de fond: interogatoriul luat de judele instructor. Acest document se află într-un masiv dosar întocmit în 1870 de Tribunalul Ilfov, cu numărul (de atunci) 2049, intitulat „Răscoala de la 1870 din Ploiești", și de Procuratura aceluiași tribunal cu nr. 207/1870[2].

B.P. Hasdeu, cunoscut ca antidinast ireconciliant și ca anticarlist înverșerat, care îl invitase pe Carol să plece și îl ridiculiza sarcastic în paginile publicațiilor sale, aplicându-i până și epitetul de „dormitor" pentru domnitor, este victima unei înscenări politice, fiind declarat părtaș la conjurație. Desigur, autoritățile au găsit binevenită conjunctura creată de mișcarea ploieșteană pentru a-l supune unor rigori și a-i schimba convingerile. Motivul arestării și scopul instrucțiunii juridice la care este supus au fost denunțate de însuși Hasdeu imediat, la ieșirea din închisoare: *„Procesul instrucțiunii arată clar și limpede, cum că singurul motiv al închiderii mele a fost dorința superioară de a desființa prin mijloace indirecte «Columna lui Traian», sau cel puțin de a o abate pe nesimțite din calea cea dreaptă prin șicane și prin intimidare"*[3].

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 4/1976, pp. 166–172.

[1] „Columna lui Traian", nr. 40, joi, 20 august 1870, col. 3, p.1.

[2] Arhivele Statului Ilfov, Tribunalul Ilfov, secția I, c.c. Dos. Nr. 124/1871, fila 239 și următ.

[3] „Columna lui Traian", nr. 40, joi, 20 august 1870.

www.dacoromanica.ro

Primele file ale dosarului conţin, în copie, rapoartele prefecturii şi ale diviziei a II-a de dorobanţi din Ploieşti, datate 8 august 1870, în care se relatează, pe ore, declanşarea, scopul, evoluţia şi stingerea rebeliunii: „*Astăzi pe la orele 3 1/2 dimineaţa, un public numeros, având în cap pe D[omnu]l Candiano Popescu, parcura ulițele oraşului făcând manifestări pentru guvernul nou, provizoriu, strigând că Măria sa domnitorul este detronat de poporul Bucuresci...*"[4].

Primul procuror de pe lângă Tribunalul Ilfov, în jurul amiezii, când la Ploieşti luase sfârşit revolta condusă de Candiano Popescu, înaintează judelui de instrucţie o listă nominală, cu aproximativ patruzeci de inşi, pentru a fi cercetaţi pe considerentul că: „*...şi dânşii în Capitală... servesc de emisari... între complicii din diferite oraşe unde se proiectase esecutarea numitei crime*", subliniind că: „*toate persoanele arătate joacă un rol în această afacere*" (ibid. fila 3). B. P. Hasdeu este al cincisprezecelea pe listă. Tuturor împricinaţilor li se ia interogatoriu. Astfel Hasdeu este adus înaintea judelui instructor Eugen Angelescu la 9 august 1870 şi va răspunde urmărind, mai mult decât să se disculpe, să reliefeze ideile lui permanente de dreptate şi democraţie.

Lui Hasdeu i se iau două interogatorii (fără depoziţii de martori ca la ceilalţi acuzaţi): unul la 9 august când nu era încă la Văcăreşti, şi altul la 12 august 1870, în stare de arest[5]. Interogatoriul

---

[4] Arhivele Statului Ilfov, sect. I, c.c. Dos. Nr. 124/1871, fila 24. La fila 29 este anexată, în copie, falsa telegramă, din 8 august, a lui Ion Brătianu către maiorul Polizu: „*Vă facem cunoscut că Prinţul Carol I s-au detronat astă noapte de către Popor. În numele Guvernului provizoriu vă ordon a lua comanda garnizoanei şi pe de dată a supune armata de acolo la jurământ pentru noul guvern, totodată vă veţi pune la ordinele prefectului Alexandru Candiano Popescu, veţi menţine ordinea şi de urgenţă veţi raporta pe dată*".

[5] Hasdeu a fost arestat în ziua de 11 august 1870. Iată actul:

„*Dovadă*

Arestatul B. Hajdău cuprins în mandatul No. 3167 al d[omnu]lui Jude Angelescu se află primit la penitenciarul Văcăreşti astăzi la – 1870 aug[ust] 11" *[ibid. fila 241]. El a fost eliberat, din lipsă de probe, la 16 august 1870, conform specificărilor prezente din actul cu nr. 3187:* „*D[omnu]lui Directore al Pen[itenciarului] Văcăresci.*

Vă rugăm ca imediat să puneţi în libertate pe preveniţii Bogdan Hajdău, Vasile Pop, Atanasie Thănăsescu, depuşi cu mandatele No. 3172, No. 3167 şi

www.dacoromanica.ro

este consemnat pe patru pagini de hârtie velină, coala de hârtie fiind împărțită în două: în stânga se află întrebările, observațiile insidioase și acuzațiile judelui Angelescu, adresate inculpatului și notate de grefier (D. Georgescu), care scrie în maniera școlii latiniste, cu ortografia curentă, etimologică; în dreapta Hasdeu, cu propria-i mână, redactează răspunsurile imediat. Reproducem integral textul, transcris în concordanță cu uzanțele ortografiei actuale, menținând doar particularitățiile morfologice și fonetice ale unor cuvinte, caracteristice epocii și persoanelor în cauză (Hasdeu). În formulele de adresare judele oscilează între o politeță plină de deferență față de un om ilustru (vorbindu-i la persoana a doua plural) și între o formulă mai puțin reverențioasă, ca înaintea oricărui inculpat, utilizând pronumele de politețe la persoana a doua singular.

Interogatoriu
luat inculpatului Bogdan Haşdău la 9 august 1870

Cum te cheamă?	Bogdan Hajdău.
De câți ani ești?	De ani 34[6].
Ce profesie ai?	Jurnalist.
Unde domiciliați?	Strada Ştirbei Vodă No. 16.
Unde ești născut?	În Moldova.
În pricini criminale sau corecționale ai mai fost?	N-am mai fost[7].
În vara aceasta ați fost în voiagiu?	Nicăieri, afar de Giurgiu.
Cu ce treburi ați fost la Giurgiu?	Ca să văz cum circulează prima linie românească a drumului de fer.

1883". Actul este semnat de judele Angelescu. Directorul închisorii îi eliberează în aceeași zi, conformând primirea adresei (ibid., f. 244).

Așadar, Hasdeu a fost în prevenție la Văcărești cinci zile și cinci nopți, și nu opt cum afirma el („opt zile am fost azvârlit în grosul de la Văcărești", „Columna lui Traian", nr. 40, 1870), nici nouă cum crede Mircea Eliade (care pune eronat, ca și alți comentatori, data arestării la 8 august) în „Curriculum vitae" (Vezi: B. P. Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice*, tom. I. Editura Fundațiilor, 1937, p. XXIII.) În penitenciar Hasdeu ar fi scris versuri, ar fi făcut adnotări și ar fi citit documente de arhivă (cf. B. Lăzăreanu – B. P. Hasdeu, *Umorul, farsele și poezia lui* [f. an. – aproxim. 1933], pp. 87–93.)

[6] Se considera născut în 1836.

[7] Procesul de la Iași, din 1863, este dat uitării.

www.dacoromanica.ro

Cunoaşteţi pe d[om]nii Rosetti şi Ciocârlan?

Am cunoştinţa dumnealor, şi anume a d[omnu]lui Rosetti de la 1863 şi a d[omnu]lui Ciocîrlan de la 1865. Fac parte însă din fracţiunea liberă şi independentă, ceea ce arată clar diferenţa principiilor mele politice de ale orişicărui alt partid din ţară.

Dar pe d-nii Candiano şi Grigorian îi cunoaşteţi?[8] *Aţi avut vreo cunoştinţă despre tristele evenimente întâmplate la Ploieşti? În vara aceasta aţi fost prin Ploieşti?*

Îi cunosc, fiindcă am fost împreună deputaţi.

Absolut nici una, precum nici nu ştiu pentru ce sunt închis[9].

De la 1867 n-am fost la Ploieşti şi chiar atunci numai în treacăt, pe cât timp se oprise diligenţa, mergînd în Transilvania.

Zilele acestea din urmă cu ce amici de ai d[umi]tale te-ai întâlnit şi ce convorbire aţi avut cu d[umnea]lor?

Tot ce-mi pot aduce aminte, este că nu m-am întâlnit în ultima săptămână, afară numai doar pe pod[10] cu niciunul dintre cei închişi astăzi împreună cu mine, iar amici *personali*[11] ai mei am prea puţini şi nu sum sigur chiar dacă am.

Eşti inculpat că ai tentat împreună cu alţii să comiteţi fapte care sunt contra siguranţei interioare a statului şi să răsturnaţi forma gubernului; ce răspundeţi la aceasta?

Am spus mai sus, că fac parte din fracţiunea liberă şi independinte. Principiul fundamental al acestui partid este de a *edifica*, iar nu de a distruge. Doresc ca gubernul ţărei mele să meargă totdeauna [*sic!*] şi în toate româneşte şi pe baza democraţiei. Aceasta este şi înţelesul constituţiunii actuale. A conspira ca ceilalţi închişi cu mine n-am putut nici într-un mod, fiindcă ne despart cu totul credinţele politice. Aşadar inculparea, ce mi se aduce, nu poate decît să mă surprinză, fiind cu totul opusă realităţii

HASDEU B.

Jude Eug[en] Anghelescu
Greff[ier] Georgescu[12]

---

[8] Capii rebeliunii de la Ploieşti. În raportul prefectului din 8 august 1870, Prefectura Ploieşti, e scris Grigorescu – să fie vorba de una şi aceeaşi persoană?

[9] În acel moment Hasdeu nu era încă la Văcăreşti. Probabil că era reţinut în arest ambulatoriu în acea zi a anchetei.

[10] E vorba de Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei).

[11] Sublinierile aparţin lui Hasdeu (cu cerneala cu care scrie şi răspunsurile) iar cele din chestionar sunt ale grefierului la indicaţiile judecătorului.

[12] După fiecare interogatoriu cele trei părţi semnează.

www.dacoromanica.ro

Continuarea interogatoriului d[omnu]lui Bogdan Hajdău, 1870, august 12

Prin Interogatoriu aţi răspuns că principiile d[umnea]v[oastră] sunt a edifica, iar nu a distruge, *pentru ce prin ziar aţi susţinut contrariul?*

În numărul 1 al ziarului meu este o programmă politică, de la care nu m-am abătut şi nici nu mă pot abate, căci ar fi a mă compromite perso-nalmente şi a compromite prestigiul organului meu. În acea programmă chiar la început este declarat foarte categoric că: „voiu susţine regi-mele constituţionale cu dinastia actuală“[13]. Prin urmare să-mi permiteţi a respinge cu desăvârşie orice aserţiune contrarie.

Cu toate acestea în câteva numere din urmă ale jurnalului d[umnea]v[oastră] „Columna lui Traian“ reproducând pasajele de prin jurnalele unde zicea pentru Domn că, „să-şi ia lucrurile şi să plece“, lăsaţi pe oricine să creează că există o asemănare de idee între jurnalul d[umnea]v[oastră] şi celelalte, şi prin aceasta aprobaţi zisele acelor jurnale, căci altfel desigur nişte lucruri neconforme ideilor d[umnea]v[oastră] n-aţi fi putut reproduce, ce răspundeţi?

Să mărturisesc, Domnule jude, că pe acest teren instrucţiunea ar tinde a restrânge libertatea presei, neviolabilă după pactul nostru fundamental. Este un punct grav, cu toate astea eu nu mă sfiesc a trece pe deasupra foarte limpede de cestiunea ce-mi faceţi. Într-un[ul] *singur*, iar nu în câteva numere, al[e] ziarului meu, am fost reprodus în pasagiu din foaia: „Comuna de la Bacău“, relativ la ceea ce mă întrebaţi. Am observat însă chiar acolo motivul reproducerii, şi anume în acel pasagiu se povestia cu o săptămână de mai nainte „strălucitele succese“ – este propria espre-siune a acelei foi – ale armatei prusiene în Francia. Numai şi numai atâta. Altfel toate ziarele din lume reproduc pasage şi articole întregi din felurite foi, chiar câteodată cu totul ostile. Mai deunăzi eu însumi reprodusei în „Columna lui Traian“, unul lângă altul, un articol din „Gazetta Transilvaniei“, un articol din „Românul“ şi un articol din „Dreptatea“, trei foi fără nici o legătură una cu alta. Aşadar

[13] Hasdeu scrisese tot „regimele“, dar taie cuvântul trecând deasupra „dinastia“ şi semnează în dreptul corectării. O fi vrut să evite repetiţia? Credem mai degrabă că este vorba de o declaraţie de circumstanţă, ca să se sustragă învinuirii.

www.dacoromanica.ro

cestiunea, pe care mi-o adresați nu trage după sine vreo consecință. Nu mă poci stăpâni de a repeți încă o dată ceea ce am spus mai sus, că unica mea dorință este ca guvernul țărei mele să meargă românește și pe calea democratică, și că procedura școalei, din care fac parte, este de a edifica, iar nu de a distruge.

Ce societate ați format împreună cu alte persoane, care este scopul ei și dacă aveți format vreun regulament în această privință?

N-am format absolutamente nici o societate; sum însă președinte la societatea *Românul* și membru din comitet la societatea *Transilvania* ale căror statute și regulamente au fost publicate de mult prin toate ziarele și cari amândouă nu au în sine nemică cătuși de puțin politică.

Jude E. Athanasiu
Greff[ier] D. Georgescu

HASDEU

Cu tot caracterul său aparent ferm Hasdeu este, la ieșirea din închisoare, oricum altul. Deși în paginile revistei sale „Columna lui Traian" declara cu semeție că închisoarea l-a călit, totuși pana lui antidinastică se edulcorează simțitor și treptat campania încetează. Clasează acțiunea lui Candiano în rândurile comediilor politice și dezaprobă răsturnarea domnitorului străin ca nefiind constituțională. Cu timpul, chiar de aici, dar mai ales după 1873, se dedică în exclusivitate activității științifice, iar impactul dintre el și monarhie ia sfârșit o dată cu patronarea lucrărilor sale de către aceasta.

Bogdan Petriceicu Hasdeu a mai avut însă o confruntare cu instanțele judecătorești, până acum neînregistrată de către istoria literară. În jurul anului 1870 Hasdeu se zbătea într-o cumplită lipsă pecuniară[14], agravată și de demiterea din funcția de redactor (în 1869) al revistei „Arhiva istorică" (de ministrul cultelor Al. Crețulescu) și de cheltuieli legate de călătoriile sale de cercetare (îndeosebi cele efectuate între anii 1868 și 1871) în arhivele din Serbia, Ungaria, Boemia și Franța, care se repercutau acut asupra fondurilor revistei „Columna lui Traian", ce risca să-și înceteze apariția Această criză financiară îl determină pe Hasdeu să facă

[14] La căsătorie din 1865, abia avea „în pungă doi poli", cum însuși mărturisea în conferința *O nevastă română*.

www.dacoromanica.ro

apeluri, în extremis, către abonați, solicitându-le ajutorul[15]. Uneori este nevoit să facă împrumuturi împovărătoare, cu dobândă, de la zarafi. Nefiind însă solvabil tărăgănează achitarea creanței la scadență și în consecință este chemat în fața tribunalului.

În 1871, la 1 noiembrie, Hasdeu împrumută de la un oarecare A. Vretos, din București, strada Germană nr. 2, suma de lei 680, cu scadența la 1 aprilie 1872. Scriitorul nu poate plăti și creditorul său îl cheamă în fața instanței la 27 ianuarie 1874, cerând dobânda cuvenită și cheltuieli de judecată:

„Domnule Prim-Președinte[16]*,*

De la domnul B. P. Hasdeu având a lua suma de lei noi șase sute optzeci cu bilet la ordin neprotestat[17] *și fiindcă aceste luni nu ni i-a plătit îl chemăm în judecată și vă rugăm ca prin sentința ce veți pronunța să-l condamnați la plata menționatei sume cu dobândă, plata de avocat și cheltuieli de judecată.*

Primiți vă rugăm încredințarea distinsei noastre considerațiuni

A. VRETOS

Dom[iciliat] strada Germană no. 2 defendorele[18] *șade str[ada] Romană no. 32*".

Termenul este fixat la 15 ianuarie 1875 și lui Hasdeu i se trimite cuvenita citație la adresa din strada Romană, nr. 32.

---

[15] *„După patrusprezece luni de o dură viață «Columna lui Traian» se vede într-un deficit de aproape 100 napoleoni, acoperiți din timp în timp prin împrumuturi, și anume 30 napoleoni datorați la Banca d[omnu]lui Mehedințeanu, 48 napoleoni luați cu girul d[omnu]lui Nicu Dimitriu și alți vreo 20 rămași ca datorie la tipografie.*

Rugăm pe toți amicii acestui ziar, care numai el n-a fost și nu este legat cu vreo clică, combătând fără cruțare în dreapta și-n stânga tot ce i se pare a fi contrariu Românismului și Democrației – de a ne veni în ajutor prin abonamente și ofrande.

Acest apel este grav și rece, ca și disperarea de a vedea România deschizându-și brațele numai bufonilor străini".

(*Apel*, „Columna lui Traian", nr. 20 (82), din 24 mai 1871)

[16] Arh. Stat. Ilfov, Trib. Jud. Ilfov, sect. I civilă, dos. Nr. 63/1874 „A. Vretos cu B. P. Hasdeu pentru datorie". Pe copertă e trecut eronat Bretos pentru Vretos (cum apare în toate actele dosarului).

[17] Adică o poliță valabilă, recunoscută în continuare de semnatarul debitor ca fiind în vigoare, neprotestată (non negată) la tribunal.

[18] Cel care trebuie să se apere de o acuzație adusă înaintea justiției, datornicul, învinuitul.

www.dacoromanica.ro

Aceasta este primită, la 29 noiembrie 1874, de Iulia Hasdeu (soţia), care semnează dovada de primire „Pentru consortul meu B. P. Hasdeu“[19]. La proces Hasdeu nu se prezintă şi sentinţa tribunalului, nr. 34, din 15 ianuarie 1875, arată că:

„D[omnu]l A. Vretos, prin petiţiunea registrată la no. 5869 din 27 ianuarie 1874 a cerut chemarea în judecată a d[omnu]lui B. P. Hasdeu, spre a fi obligat la plata sumei de lei 680 cu procente şi spese de instanţă.

Cunoscând aceasta s-a[u] făcut legalele citaţiuni părţilor pentru astăzi, când s-a presentat numai d[omnu]l C. Bossie[20] *cu procură din partea reclamantului legalizată de comisiunea Coloarea de Roşu la nr. 165/75, lipsând defendorele, care a cunoscut termenul.*

Procura fiind îndeplinită s-a acordat cuvântul d[omnului]Bossie care a cerut să se continue defendorele la suma de lei noi 680 cu procente şi spese de instanţă.

În urmă există un bilet la ordin cu data 1 noiembrie 1871 prin care d[omnu]l B. P. Hasdeu se împrumută de la d[omnu]l A. Vretos cu suma de lei 680 plătibili la 1 aprilie 1872.

.....

În numele legii

Condamnă pe B. P. Hasdeu să plătească lui A. Vretos suma de lei şase sute optzeci cu dobânda de la intentare, plus cincizeci lei noi spese de instanţă“ (ibid. f. 5).

Hasdeu ia notă de sentinţă semnând o dovadă de primire, dar totodată declară că nu ştie care e speţa procesului, nerecunoscându-se nici creditorul. Dovada este autografă:

„Sentinţa Onor Tribunal secţia 1 civilă sub nr. 34 din anul 1875 am primit-o astăzi la douăzeci şi şapte februarie anul 1875 în

---

[19] *„Dovadă Dos. N. 1022/74*

Astăzi la 29 noiembrie anul una mie opt sute şaptezeci şi patru, am primit citaţia cu copia cu no. 9279 a Onorat Trib[unalul] Ilfov secţia I şi am dat această dovadă

Pentru consortul meu B.P. Haşdeu

I. Haşdeu“.

[20] Să fie vorba de acel C. I. Bosie, colaborator la revista „Traian“, în 1869, şi devenit adversar al său, de vreme ce este acum avocatul lui Vretos împotriva lui Hasdeu?

www.dacoromanica.ro

procesul ce-mi intentase nu ştiu care d[omn] Vretos, pe care nu l-am văzut nicidată în viaţa mea. B. P. Hasdeu". (ibid. f.7)

La 6 martie 1875 cere tribunalului redeschiderea procesului (cererea nr. 1838). Adresa indicată este pe strada Mogoşoaia nr. 128, când de fapt locuia – rezultă din acte – pe Romană la nr. 32, unde din 1877 va avea, ca proprietar, case la nr. 17.

Petiţia a fost depusă în două exemplare, cu mici diferenţe între ele. Reproducem pe prima, a doua părând a fi ciorna celei dintâi:

„*Domnule Preşedinte*

Subscrisul am onoare de a face posiţiune contra sentinţei no. 34/75 şi vă rog să binevoiţi a chema din nou pe părţi, iar motivele de nemulţumire le voi arăta la a doua înfăţişare.

Primiţi D[omnu]le Preşedinte asigurarea deosebitei mele considerări

B. P. HASDEU
strada Mogoşoaiei no. 128
D[umni]s[ale] D[omnului] preşedinte al sect[orului] I civile"
(ibid. f. 8).

Tribunalul decide redeschiderea acţiunii la cererea lui Hasdeu, însă la data stabilită, 15 iunie, acesta nu se înfăţişează şi nici nu achită taxele de judecată, aşa că şedinţa se suspendă. Vretos solicită iar (petiţia nr. 382/1876) redeschiderea dosarului şi la termenul fixat, la 11 iunie 1876, Hasdeu este din nou absent şi ca atare tribunalul „*În numele legii respinge ca nemotivată opoziţiunea făcută de B.P. Hasdeu contra sentinţei no. 34/75 şi menţine zisa sentinţă*" (11 iunie 1876, sentinţa nr. 189 – ibid. f. 16) Grefa trimite lui Hasdeu, în strada Romană nr. 32, o copie legalizată, la care acesta înmânează o dovadă autografă de primire:

„*Dovadă*

Sentinţa trib[unalului] Ilfov secţia 1 civilă cu nr. 189 din 1876 în procesul cu D[omnul] Vretos, am primit-o astăzi la 6/18 septembrie

B. P. HASDEU" (ibid. f. 16).

Nemaifăcând apel, Tribunalul Ilfov reţine sentinţa ca definitivă cu putere executorie la data de 22 septembrie 1876. Dar Hasdeu nu se supune nici de data aceasta şi nu plăteşte, deşi situaţia lui financiară este cu totul alta, mult ameliorată, decât la data împrumutului în 1871.

www.dacoromanica.ro

Aşa că A. Vretos cere tribunalului la data de 7 februarie 1877, având în vedere cele două sentinţe „a ordona executarea lor prin urmărirea a orice avere mobilă a d[omnu]lui B. P. Hasdeu precum şi pe a treia parte din leafă". Tribunalul înaintează o adresă la 10 februarie 1877 (nr. 1634) către portărei pentru ca sentinţa să fie executată. Nu mai cunoaştem urmarea, dar e de presupus că Hasdeu şi-a achitat datoria sub sechestru judiciar.

Să fi fost Hasdeu un rău platnic? Mai degrabă înclinăm spre ipoteza că în pofida situaţiei lui pecuniare simţitor îmbunătăţită, el se află încă în mari nevoi financiare, de unde necesitatea tergiversării termenelor fixate pentru plata datoriei. Poate că şi firea lui bătăioasă să-l fi determinat la complicaţii. „*Nu-i vorbă*, zice G. Călinescu, *că lui Hasdeu scandalul îi place şi-l caută cu lumânarea*"[21].

[21] G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, 1941, p. 322.

www.dacoromanica.ro

3. M. EMINESCU ŞI PROCESUL DE LA ÎNALTA CURTE DE COMPTURI*

Fondul documentar al Înaltei Curți de Compturi păstrează şi dosarul „referitor la conturile de gestiune ale Bibliotecii Centrale din Iaşi pe anii 1874 şi 1875 (Bibliotecari – poetul M. Eminescu şi D. Petrino)"[1].

Pentru prima dată în fața instanței

Sunt cunoscute datele numirii celor doi poeți în funcția de director al bibliotecii ieşene: M. Eminescu de la 1 septembrie 1874 până la 1 iulie 1875, iar Dimitrie Petrino de la 1 iulie 1875, cu o mică întrerupere, până la moarte, în 1878[2].

În momentul părăsirii postului, M. Eminescu lasă în custodie lui D. Petrino, succesorul său, fondul de carte şi inventarul general al bibliotecii, printr-un document redactat de el şi semnat de amândoi.

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 1/1980, pp. 44–51.

[1] Arhiv. Stat. Fond Înalta Curte de Compturi. Dos. Nr. 35/1874. Numărul vechi, dat atunci, era 452/1876. Sus, în stânga, e însemnat numele „M. Eminescu". Dosarul se intitula: „Înalta Curte de Compturi – Dossaru – Anul 1876. Comptul Bibliotecei Centrale din Iassy pe anul 1874 şi 1875". Arhivistul Radu Ionescu, de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, atrăgea de altfel atenția cercetătorilor asupra acestui fond, în articolul „Noi fonduri la sala de studiu", publicat în „Revista arhivelor", nr. 4/1978, fără însă a stărui în prezentarea problemelor care constituie acum scopul intervenției noastre.

[2] Numirea în această funcție a celor doi poeți se datorează, în bună măsură, lui Titu Maiorescu, care era în acel timp ministrul cultelor şi al instrucțiunii publice. E posibil ca în vizitele făcute la Cernăuți familiei Hurmuzachi (din care, după mamă, făcea parte şi D. Petrino) începând cu 7 aprilie 1874, pentru aducerea documentelor „Colecției Hurmuzachi" la Bucureşti, mentorul Junimii să-l fi întâlnit pe acesta şi să-l fi invitat în țară, promițându-i şi o slujbă. Nu suntem de părere că a fost un aranjament de culise între conservatori şi liberari, cum se afirmă în general, deoarece opoziția dintre cele două fracțiuni politice era atunci extrem de dură şi ireconciliabilă. Aproape toți istoriografii eminescieni au văzut în înlocuirea lui Eminescu cu D. Petrino o calamitate greu de admis şi de explicat. Dar cum bine a observat Perpessicius (în *Prima sesiune ştiințifică de bibliologie şi documentare*, 1955, p. 215) poetul a avansat în ierarhia funcționărească prin trecerea în postul de revizor şcolar. „T. Maiorescu l-a înaintat", oferindu-i şi un salariu mult mai mare.

www.dacoromanica.ro

Dar după un an, în septembrie 1876, Poetul este adus în fața Tribunalului din Iași în urma rapoartelor înaintate de confratele său ministerului de resort, în care se semnala absența unui număr mare de volume și a unei părți din mobilierul bibliotecii. Despre acest proces s-a scris mult, mai ales după publicarea documentelor la începutul secolului, aproximativ prin 1914[3].

În legătură cu gestiunea bibliotecii din Iași

Dincolo de dedesubturile afacerii invederate, de mașinațiile politice și indiferent de numele celor care au înaintat instanței dosarul bibliotecii din Iași, Dimitrie Petrino avea temeinice motive de îngrijorare cu privire la fondul de valori al bibliotecii de care răspundea.

A fost încheiat, cum arătam mai înainte, un proces-verbal de primire-predare. Preluarea în detaliu a fost efectuată după registrele de evidență. Cu siguranță că s-au constatat nereguli perpetuate de la ceilalți bibliotecari – în special de la Cezar Cătunescu și Samson Bodnărescu. Pare totuși bizar că autorul *Scrisorilor*, deși nu a preluat fondul bibliotecii cu acte, îl predă cu proces-verbal! Imediat după ce a luat în primire, D. Petrino a plecat într-un concediu de două luni, lăsându-l pe Eminescu, cu aprobarea ministerului și cu acordul poetului, mai departe director. Acest concediu a fost interpretat de majoritatea exegeților eminescieni ca o insidie a lui Petrino, ca o cursă revanșardă întinsă lui Eminescu. Dar D. Petrino, după legile de-atunci, avea drept la concediul de vară, chiar dacă abia fusese numit. Și Eminescu beneficiază de același drept, primind salariul de revizor, deși activitatea propriu-zisă o începe tocmai în toamnă. Apoi, cu toate că semnase un act prin care Eminescu era complet degrevat de orice responsabilitate, D. Petrino îi încredințează acestuia, fără să-i ceară nici o garanție în scris, întreaga bibliotecă. Cât de important era pentru Eminescu să rămână în continuare în lumea cărților e ușor de bănuit dacă avem în vedere că în acea perioadă poetul lucra la redactarea fișelor biografice cerute de dicționarul Brockhaus, la care colabora, și selecta texte pentru o carte de lectură.

E greu de presupus că Petrino avea să bănuiască în acel moment ceea ce a urmat.

---

[3] O. Minar – *Eminescu în fața justiției*, f.a.

www.dacoromanica.ro

În fața tribunalului, acesta îl acuză pe Eminescu de „rea-credință", pentru că poetul dusese cu sine cărți și mobile nu în timpul gestiunii proprii, ci în interstițiul de două luni, cât îl suplinise. Iar Eminescu, expunându-și motivele, chiar a recunoscut la interogatoriu acest lucru, obligându-se să le înapoieze.

Interogat și făcut în egală măsură vinovat de dezordine, de lipsă de evidență și de înstrăinare de cărți, S. Bodnărescu însuși se angajează să le recupereze și să le restituie nu înainte de a-i reproșa lui Eminescu, însă cu timidă tonalitate amicală, în fața judecătorului de instrucție, refuzul de a prelua cu acte biblioteca și amânarea termenului de primire. Lucru explicabil dacă ținem seama de psihologia eminesciană și de faptul că poetul prelua gestiunea de la un prieten.

Într-o scrisoare din 25.XI.1876[4] Eminescu îi adresează lui S. Bodnărescu rugămintea: atunci „*Când vei fi interogat, te rog spune adevărul.* [...] *Orice evazivitate din partea ta ar fi o bănuială asupra mea*". Mai sus recunoaște că „*de restituirea prețului cărților lipsă nu vom scăpa*". Care era „adevărul"? Tocmai acesta: de a recunoaște dezordinea din bibliotecă, nepredarea fondului cu acte, precum și absența unor volume pe care Bondărescu le împrumutase sau le luase pentru sine.

Ceea ce urmărea D. Petrino era „*ca biblioteca din Iași să revie în posesiunea cărților ce lipsesc din ea din timpul Direcțiunei D. D. Bodnărescu și Eminescu*", deși acesta din urmă declarase, la interogatoriul din 9.XI.1876, că „*sistemul vicios de ținere a bibliotecii produce aparența acestei lipse*". În scrisoarea din 18 iunie 1875 către T. Maiorescu, îl încredința pe acesta chiar că ordinea bibliotecii „*e altfel îndestul de mare*"[5]. După cum se știe, cărțile nu au mai putut fi recuperate integral.

Judecătorul Petre Stoica din deferență, se vede, pentru cei doi poeți intimați, nu dă curs sesizărilor și clasează dosarul la 17 decembrie 1876.

D. Petrino (în raportul către minister la 29 decembrie 1877) caută să transfere acestuia întreaga afacere juridică.

Dar cu toate strădaniile ministeriale procesul nu s-a mai reluat, rămânând definitiv scos de pe rol.

---

[4] Vezi Horia Oprescu, *Scriitori în lumina documentelor*, 1968, p. 18. Documentul se află în Arhiva Muzeului Literaturii Române.

[5] I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. V, p. 120.

www.dacoromanica.ro

La Înalta Curte de Compturi

Înainte ca Eminescu să compară ca intimat în fața Tribunalului din Iași (proces care în fond s-a rezumat la cele două interogatorii – din 13 septembrie și 9 noiembrie 1876), Înalta Curte de Compturi[6] dresează dosar la 16 iunie 1876 poetului când îi trimite prima citație pentru verificarea gestiunii din timpul său. Controlul contului îl privește, adiacent, și pe succesorul său, D. Petrino. Marele poet era chemat a se *„prezenta la bara acestei Curți, în ziua de 28 august la orele 11 de dimineață, spre a justifica motivul nedepunerii comptului [...] de gestiune ca bibliotecar central din Iassy pe anul 1875 – cunoscând că dacă nu veți fi următor, veți fi judecat în lipsă"*.

Prin grefa tribunalului din Iași, Poetul primește citația la 28 iunie 1876 și semnează o „Quitanță" de luare la cunoștință. El nu mai era de un an bibliotecar, iar de la 4 iunie 1876 nici revizor școlar, fiind demis de guvernul liberal. Se afla însă tot în orașul de pe malul Bahluiului și era redactor și corector la „Curierul de Iași". Abia după două luni de la emiterea citației, Eminescu expediază către Curtea de Compturi o scrisoare de răspuns la care anexează și o copie după procesul-verbal încheiat cu D. Petrino la 1 iulie 1875, când părăsea postul de bibliotecar.

Data expedierii actului este „Iași, 16 august 1876", deci cu douăsprezece zile înaintea împlinirii termenului acordat de Curte. El este înregistrat la 25 august 1876 și depus la dosar chiar în ziua când Poetul trebuia să se înfățișeze înaintea completului Curții de Compturi.

Cum acesta nu se prezintă la bara Curții la termenul fixat pentru a justifica nedepunerea contului gestiunii sale la 28 august și, cu toate că în ziua respectivă grefa Curții primise scrisoarea sa, grefierul N. Constantinescu înaintează președintelui o adresă prin care-i aduce la cunoștință cazul.

În această situație, Curtea se întrunește în ședința de judecată în aceeași zi, la 28 august 1876, sub președinția prezidentului său Emil Grădișteanu și decide acordarea unui termen de două luni *„D-lui M. Eminescu ... spre a depune la*

[6] Curtea de Compturi a fost înființată în 1864 și avea menirea să țină evidența și să controleze toate fondurile și gestiunile statului.

www.dacoromanica.ro

Greffa Curți [sic] inventarul de cărțile și mobilierul Bibliotecii pe intervalul cât a funcționat ca Bibliotecar central din Iassy".

Sesizat, Parchetul Curții de Compturi îl roagă pe președinte să ceară și contul lui D. Petrino. Curtea îl somează prin adresa nr. 4255 din 5 septembrie 1876, să se prezinte la 9 octombrie 1876. Dar nici Petrino nu vine la București, ci expediază la 29 septembrie 1876 o cerere, în care roagă să fie revocată citația. Tot aici menționează depunerea mai dinainte a contului „*precum s-a făcut și de predecesorul meu*" și alătură un „*Tablou general despre starea Bibliotecei la finea anului 1878*".

Înainte de împlinirea termenului de două luni acordat lui Eminescu de Înalta Curte de Compturi, Poetul înaintează la 19 octombrie 1876 un inventar însoțit de o scrisoare la care alătură cinci anexe ce dovedesc seriozitate și scrupul profesional, chiar dacă nu și competență contabilă în formularea titlurilor conforme cu ordonanțele oficiale ale rubricilor. Din această pricină, dar și din birocratism excesiv, însă îndreptățit de canoanele evidenței conturilor, va fi urmărit de sus-numita Curte pentru suma de una sută lei – deloc derizorie atunci – timp de aproape doi ani, până la închiderea completă a procesului. (Vezi Anexa D)

Deși a mai fost publicată după conceptul rămas răzleț în manuscrise miscellanee[7], reproducem aici scrisoarea pentru că ea este documentul original.

Anexele demonstrează că „bibliotecarul" Eminescu era preocupat de îmbogățirea fondurilor instituției cu noi achiziții –

---

[7] Vezi O. Minar, *Eminescu în fața justiției*, p. 23 și I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, pp. 132–133.

Deși ambii editori au avut aceeași sursă documentară (manuscrisul eminescian miscellaneu – 2255, f. 306 – fiind vorba de un bruion ce a stat la baza redactării misivei oficiale) e stranie lipsa de congruență a celor două transcrieri ale textului: cuvinte grafiate eronat, adausuri sau abrevieri nejustificate. Că e vorba de o ciornă ne-o arată lipsa datei când a fost expediată și formula de încheiere nedefinitivată. Torouțiu încearcă în paranteze o datare, relativă [vara anului 1876]. La Octav Minar nu apare nici o dată. De altfel, O. Minar, referindu-se la tăierea – „ștersătură", zice el – cu o bară în concept a notelor la *anexele D și E*, (Torouțiu le transcrie fără nici un comentariu), deplânge faptul că nu a găsit adresa de la Curtea de Compturi spre confruntare (și deci nici dosarul).

www.dacoromanica.ro

îndeosebi cu manuscrise şi incunabule – dovedindu-se astfel un pasionat şi priceput bibliofil, care întreţinea relaţii strânse cu anticarii Iaşilor şi cu legătorii de cărţi de aici, în vederea cumpărării şi conservării documentelor. Sumele primite, care desigur că nu-i erau îndestulătoare, sunt justificate în acte până la ultimul ban, numai pentru nevoile bibliotecii. Această probitate financiară o constată, de altfel, instanţa Înaltei Curţi de Compturi în ultima ei şedinţă.

La 1 decembrie 1876 – inventarele celor doi fiind returnate – D. Petrino revine cu o altă adresă (înregistrată la nr. 7673, 4 decembrie 1876), în care se opreşte asupra altor aspecte decât cele evidenţiate de procesul de la Iaşi, neîncheiat încă la acea dată.

D. Petrino precizează acum că: „*După cum se arată în alăturatul inventar alte modificaţiuni nu s-a* [*sic*] *făcut în cursul anului 1875* (deci exact anul încriminat, n.n) *la averea mobiliară a Bibliotecei, decât numai că s-a* [*sic*] *reparat cele 12 foteluri...*". Nici un cuvânt despre lipsa volumelor din bibliotecă. Juxtapuse, cele două inventare arată că Petrino reproduce întocmai datele privitoare la numărul global de volume, cuprinse în Anexa B întocmită de Eminescu, nefăcând nici o menţiune asupra carenţelor din gestiune şi nici o implicare a „predecesorilor" în provocarea daunelor care, în realitate, existau.

La 2 noiembrie 1877, consilierul Înaltei Curţi de Compturi declară prin consilierul G. Văleanu (adresa nr. 4975) că nu poate verifica conturile pe anul 1874, deoarece „*Domnul M. Eminescu Directorul bibliotecei*" a înaintat curţii o listă de venituri şi cheltuieli în sumă de lei 100, fără să arate cu ce acte „*a încasat suma*", iar în inventarul cărţilor nu „*arată valoarea lor*".

După un schimb de înştiinţări între consilierul Văleanu şi preşedintele E. Grădişteanu (între 10 şi 16 februarie 1878) în care se constată că M. Eminescu n-a alcătuit contul conform legilor contabilităţii, preşedintele hotărăşte înaintarea corespondenţei la Parchet pentru a se lua măsurile cuvenite. Ca urmare, prin scrisoarea nr. 828 din 21 februarie 1878, i se cere preşedintelui să dispună chemarea Poetului la bară.

E. Grădişteanu admite acest lucru, dar apoi anulează apostila de pe manşeta adresei şi invită, la 31 martie 1878, pe acelaşi consilier, căruia îi desemnează ca ajutor pe „referendarul" Butoianu, să procedeze la verificarea contului încă o dată.

www.dacoromanica.ro

În fond, toată chestiunea, care a durat mai bine de un an şi jumătate, se reducea la întocmirea unui „Stat" cu rubricile denumite în consonanţă cu regulamentul contabil în vigoare. În cele din urmă, „referendarul" îl întocmeşte, iar cei doi experţi semnează, la 30 martie 1878, un raport cu nr. 1535, în care se conchide: *„Fiindcă la 31 decembrie 1874 nu rezulta nici un ban asupra D-lui M. Eminescu din operaţiile sale pe anul 1874 să se declare achitat de gestiunea sa pe menţionatul an"*. În virtutea acestui referat, Înalta Curte de Compturi, secţia a II-a, avându-l ca presedinte pe M. Bascoveanu, pune capăt procesului la 27 aprilie 1878[8], din lipsă de probe: *„Punându-se în deliberarea curţi [sic!] referatul... relativ la comptul prezentat privitor pe D-l M. Eminescu Directorul Bibliotecei Centrale din Iaşi pe anul 1874.*

Curtea – În unire cu conclusiunile D-lui Procuror găsesce că nu este casu a se da hotărâre". Interesant este că Ministerul cultelor nu a fost implicat decât o dată, când Curtea informează, prin adresa nr. 4975 din 4 noiembrie 1877, că nu i se poate încheia contul lui Eminescu pe 1874, pentru motivele arătate. Directorul Ghidionescu răspunde (la 19 decembrie 1877) că *„D-l Eminescu,*

---

[8] Peste două zile, la 29 aprilie, D. Petrino se sfârşea la Spitalul Brâncovenesc. La A.Z.N. Pop, data morţii apare greşit *„1879"*, atât în *Noi contribuţii...*, p. 157, cât şi în *Pe urmele lui Eminescu*, p. 176. Reproducem aici actul de deces tocmai pentru a înlătura orice dubiu:

No 475

Act de moarte

Dimitrie Petrino de 34 ani văduv funcţionar

Din anul una mie opt sute şaptezeci şi opt luna aprilie ziua treizeci la horele unusprezece şi un quart dimineaţa.Act de moarte allu D-lui Dumitru Petrino în etate de treizeci şi patru ani, văduv, Director allu Bibliotece [sic!] din Iassy, născut în comuna Cernăuţi Ţinutul Bucovinei şi domiciliat în Iassy, fiul lui Petre şi Eufrosina, decedat ieri la orele douăsprezece şi jumătate ziua în capitala Bucuresci în casa din suburbia D-na Balasia strada Municipală No 14.
Martori au fost D-nu[l] Costache Polisu de ani 46 şi D-nu[l] Dragomirescu Ion de ani 40 ambii servitori domiciliaţi în strada Municipală No 14 (martorii nu ştiau să scrie).

www.dacoromanica.ro

nemaiaflându-se în serviciul acestui Ministeriu nu are cunoştinţă unde se află" înapoiază inventarul bibliotecii, fără a formula vreo pretenţie şi fără a cere continuarea acţiunii.

Iaşi în 16 august 1876

CURTEA DE COMPTURI
REGISTRATURA
No. 5213 aug[ust] 25/[18]76

Se va pune în vederea Curţei la zioa fixată ss [indescifrabil]	*Domnule Prezident,* *La citaţia No 2417 din 15 Iunie a.c. prin care subsemnatul e chemat a justifica motivele nedepunerei comptului de gestiune ca bibliotecar central din Iaşi pe anul 1875, am onoarea a răspunde, că un asemenea compt general era cu neputinţă, de vreme ce de la 1 Iulie 1875 începând, încetasem de a fi bibliotecar şi eram înlocuit prin D. Dimitrie Petrino. Alăturându-vă pe lângă aceasta, copie de pe procesul verbal*[*]*, dresat cu ocazia predării bibliotecei şi mobiliarului ei în sama D-lui Petrino, subsemnatul vă rog să binevoiţi a retrage citaţia pomenită mai sus.* *Primiţi vă rog Domnule Prezident asigurarea deosebitei mele consideraţii* *M. EMINESCU*
Domniei Sale *Domnului Prezident al Înaltei Curţi de Compturi* *Timbru 25 bani*	

Iaşi în 19 Octombrie 1876

CURTEA DE COMPTURI
REGISTRATURA
No. 6816 Octom[brie] 25/[18]76

Octombrie 27 *Se va trece în registru şi borderou* *Grădişteanu*	*Domnule Prezident,* *Următor hotărârii No 328 luată de Înalta Curte de Compturi, prin care subsemnatul, fost Director al bibliotecei centrale din Iaşi, e îndatorit a depune la grefa acestei Curţi inventarul de cărţile şi mobilierul bibliotecei pentru vremea cât a funcţionat el, are onoarea a vă alătura pe lângă aceasta*

[*] Deoarece O. Minar a publicat procesul-verbal, extras din dosarul Tribunalului Iaşi în cartea sa *M. Eminescu în faţa justiţiei*, pp. 64–66, şi pentru că vom mai reveni asupra lui nu-l mai transcriem acum. De observat că în procesul-verbal D. Petrino e contrasemnat de Eminescu.

www.dacoromanica.ro

Cu cinci anexe [scrie poetul]	*Sub A/ inventariul sumariu precum a fost trimis onor. Ministeriu al Instrucţiei cu adresa bibliotecei No 17 din 22 Martie 1875, cuprinzând 1) cifra efectivului în cărţi ale acelui institut 2) specificarea mobilierului său, astfel cum a fost acestea la sfârşitul anului 1874. Acest sumariu a fost trimis Ministerului pentru a fi comunicat Curţei de Compturi, ceea, ce [sic!] se vede că nu s-a întâmplat;* *Sub B/ Suma în plus a cărţilor şi obiectelor intrate şi trecute în inventariu până la 1 Iulie 1875, când subsemnatul a încetat de a fi titular. Acest act e făcut după procesul verbal de predare încheiat între mine şi succesorul meu D. Dimitrie Petrino la 2 iulie 1875.*
Anexa A şi D trimis Minist. Cultelor adresa No. 4251	*Sub C/ Socoteala asupra 585 l.n. primiţi de la Onor Ministeriu cu mandatul No 8656, indicându-se pretutindeni raportul către Ministeriu, în care subsemnatul a trimis quitanţele legalizate a primitorilor banilor în cestiune* *Sub D/ şi E/ Socoteală asupra cheltuielilor curente ale bibliotecei, făcute în a[nul] 1874 şi în semestrul întâi al anului 1875.* *Aceasta e tot ce am de spus asupra gestiunei mele dintre 1 sept[embrie] 1874, când am fost numit şi 1 Iulie 1875, când am încetat de a fi bibliotecar.* *Toate actele citate în anexe sunt trecute în registru şi le-am extras din dosarele bibliotecei, încât adevărul lor se poate controla ori şi când din partea Înaltei Curţi.* *Primiţi Vă rog Domnule Prezident, încredinţarea deosebitei mele consideraţiuni* *M. EMINESCU*

Anexa A: 1

Cu adresa bibliotecei No 17 din a[nul] 1875 Martie 22 s-au trimis Onoratului Ministeriu al Instrucţiei un inventar sumariu, cuprinzând

1) *Cifra efectivului în cărţi al acelui institut al 2) inventariul mobilierului precum erau acestea la finea anului 1874.*

Sumariul cuprinde: 1 cărţi şi altele

Opuri: 9.872 în exemplare: 15.351, în volume: 26.512

Tablouri: 225 bucăţi

Monete şi medalii: 796 bucăţi

Rarităţi: 234

www.dacoromanica.ro

Mobiliarul **

1) 26 dulapuri de brad, boite roş închis cu postamentele în aceeaşi culoare

2) 6 dulapuri boite cenuşiu cu postamentele lor vechi şi cam stricate

3) Un dulap boit roş cu geamuri

4) Un dulap boit galben

5) Un dulap mare cu geamuri cu patru uşi cu postamentele lor iarăşi cu patru uşi

6) Douăzeci dulapuri nouă de brad, boite cărămiziu închis, cu câte patru uşi de geamuri, deschizătoare una peste alta

7) 6 mese de frasin în formă eliptică

8) Două scări unghete, una cu patru trepte şi alta cu opt

9) Un biurou lustruit şi cu muşama verde

10) 5 peceţi mari, trei de tuş şi două de ceară

11) O tamponă de tuş

12) Două lămpi mari de bronz stricate

13) O lampă mare cu scripeţi

14) O masă lungă de brad, boită negru, îmbrăcată cu postav roş, învechite

15) Idem mică, idem

16) 12 foteluri îmbrăcate cu piele şi muşama verde

17) Un portret cu privaz aurit, reprezentând pe M. Sa Domnitorul Carol I

18) Trei călămări ordinare

19) Un dulap pentru numismatică cu geamuri, boit galbăn

20) O cutie de carton „Album istorico-politic"

Toată această avere a bibliotecei se află regulat dispusă în cinci saloane.

NB: Acest sumariu a fost trimis Ministerului, după cum se poate constata din adresa No 17, pentru a fi comunicat onor. Curţi de Compturi.

M. EMINESCU

** Un inventar identic a fost depus la dosarul nr. 11667/1876 al Tribunalului Iaşi, vezi şi Oct. Minar, *op. cit.*, pp. 24–25. La D. Petrino, inventarul trimis diferă – nu însă cu mult – fiindcă au fost scoase sau adăugate unele obiecte în timpul gestiunii sale.

www.dacoromanica.ro

Anexa B: I

Conspect de numărul cărţilor şi obiectelor intrate în Biblioteca Centrală din Iaşi şi trecute în inventariu până la 1 Iulie 1875

	Opuri	*Exemplare*	*Volume*	*Monete şi medalii*
Erau în bibliotecă la încheierea anului 1875	*9.872*	*15.351*	*26.512*	*796*
Au intrat până la 1 Iulie 1875	*200*	*208*	*458*	*3*
Totalul la predare la 2 Iulie 1875	*10.072*	*15.559*	*26.970*	*799*

Numerele în plus resultă din compararea sumelor din anexa A: I cu cele din procesul-verbal de predare, încheiat între subsemnatul şi D. Dimitrie Petrino, care act se păstrează în dosariul respectiv al bibliotecei şi e trecut în registru sub No 16.

Mobiliarul şi celelalte articole, neadăugându-se de fel numărul lor până la 1 Iulie 1875, sunt acelaşi ca în Anexa A: I.

M. EMINESCU

ANEXA C:I

Socoteala sumei de 585 l.n primiţi de la onor Ministeriu al Instrucţiunei cu mandatul No 8656

Primiţi	*Lei*	*bani*	*Cheltuiţi*	*Lei*	*bani*
Primiţi pentru cumpărare de incunabule şi manuscripte şi pentru legare de cărţi (cu mandatul No 8656)	*585*	-----	*S-a [sic!] cumpărat cărţi şi manuscrise de la antiquarul Ionel Cuperman, după cum dovedeşte quitanţa sa legalizată, trimisă ministerului cu adresa bibliotecei No 1 din 17 Ianuarie 1875.*	*400*	------
			S-a [sic !] cumpărat de la acelaşi antiquar, după cum dovedeşte quitanţa legalizată, trimisă ministerului cu adresa bibliotecei No		

www.dacoromanica.ro

Primiți	Lei	bani	Cheltuiți	Lei	bani
			14 același an. cărți și manuscrise în preț de	*65*	------
			După quitanța legătorului Schönwizner, trimisă ministerului cu adresa No 1 din 8 Ian[uarie] 1876 s-a [sic!] legat cărți pentru	*120*	-----
Total	*585*	-----	*Total*	*585*	-----

M. EMINESCU

Anexa D ***

Socoteala cheltuielilor curente ale Bibliotecei Centrale din Iași în cursul anului 1874

Primiți	Lei	bani	Cheltuiți	Lei	bani
S-au primit de la onor ministeriu al instrucției conform prevederei bugetare pentru acoperirea cheltuielilor curente ale Bibliotecei Centrale suma de	*100*	-----	*S-au cheltuit cu tăierea a patru stânjeni lemne, grijirea sobelor, hârtie, ustensilii [sic!] etc. După cum dovedește quitanța comerciantului Dimitrie Daniel, trimisă ministerului cu adresa No 13 din Februarie 1875 suma de*	*100*	-----
No mandat 10733/75 [indescifrabil, alt scris] de Iași					
Total	*100*	-----	*Total*	*100*	-----

M. EMINESCU

*** Justificarea contabilă a sumei de 100 lei, chiar dacă nu într-o rubricație corespunzătoare, atestă preocupările, mai prozaice, administrative ale directorului Bibliotecii. (Vezi și *Anexa E.*)

www.dacoromanica.ro

Anexa E: 1

Socoteala cheltuielilor curente ale Bibliotecei Centrale din Iaşi în semestrul întâi al anului 1875

Primiţi	*Lei*	*bani*	*Cheltuiţi*	*Lei*	*bani*
S-a primit [sic] pentru cheltuielile curente ale Bibliotecii Centrale pe timpul de la 1 Ianuarie pân' la 1 Iulie 1875	*50*	-----	*S-au cheltuit [sic!] pentru tăierea a doi stângeni lemne, transport de cărţi etc. după cum dovedeşte quitanţa comerciantului Niculae Ioan, trimisă ministerului cu adresa No 1 din 8 Ianuarie [1]876 suma de*	*50*	----
Total	*50*	-----	*Total*	*50*	-----

M. EMINESCU

www.dacoromanica.ro

4. DIMITRIE PETRINO

Alte aspecte în implicațiile unui proces*

Puține condeie și arareori se mai încumetă să scrie câteva rânduri despre poetul Dimitrie Petrino. Aproape nimeni – cu o excepție, Dan Mănucă[9] –, în afară de dicționarele de literatură și de istoriile literare (care-l menționează cu infamante epitete), nu mai amintește de cel care a fost în timpul său „Bardul Bucovinei". Numele lui a rămas asociat (din nefericire și pe nedrept) numai unui capitol (eronat înțeles) din biografia lui M. Eminescu.

În *Istoria literaturii* ... (1941, p.368), G. Călinescu îl anulează chiar din prima frază a comentariului: *„Dacă Dimitrie Petrino n-ar fi avut o purtare incalificabilă față de Eminescu, azi nu s-ar pomeni de el. Omul era antipatic și n-avea nici un talent"*[10]. Ca în final (p. 369), uitând această depreciere, să-i admită indubitabile merite: *„Trebuie să recunoaștem doar că versurile lui Petrino se rostogolesc sprintene [...]. În provincia lui Arune Pumnul și a lui Samson Bodnărescu, Petrino e întâiul cu limba nepeltică"*.

Dar ceea ce este mai grav este faptul că, deși în decursul deceniilor (începând cu Octav Minar, din 1914, continuând cu Torouțiu, cu G. Călinescu, Aug. Z. N. Pop ș.a.m.d și încheind cu revista „Manuscriptum"[11]) au apărut pagini ample și consistente de documente referitoare la Eminescu și Petrino din perioada bibliotecariatului lor din Iași[12], cu toate probele dinainte (e

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 1/1983, pp. 145–151

[9] Dan Mănucă, *Scriitori junimiști, Către un mit al femeii, D. Petrino*, pp. 128–149, Ed. „Junimea", 1971 și în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979, pp. 677–678.

[10] Vezi și *Viața lui Mihai Eminescu*, ed. a III-a, 1938: „Era un tânăr dezechilibrat, alcoolic, desfrânat" (p. 257); „odiosul Petrino" (p. 271); „veninosul și desfrânatul poet" (p. 272).

[11] Vezi articolul nostru, *Procesul de la Înalta Curte de compturi*, în legătură cu gestiunea Bibliotecii din Iași, „Manuscriptum", nr.1 1980, p.45.

[12] De consultat mai ales (pe lângă *Noi contribuții la biografia lui Mihai Eminescu*, 1969 și *Caietele Mihai Eminescu*, vol. I, 1972, p.261) și următoarele: articolul *Mihai Eminescu, director al Bibliotecii din Iași* de Octav Păun, volumul *Eminescu în documente de familie*, București, „Minerva", 1977, pp. 288–406.

www.dacoromanica.ro

adevărat publicate de cele mai multe ori trunchiat şi explicate părtinitor într-o singură şi subiectivă direcţie, în cea a denigrării lui D. Petrino), greşelile persistă şi au intrat în tradiţia istorico-literară.

Numirea lui D. Petrino ca director la Biblioteca Centrală din Iaşi, la 1 iulie 1875, în locul lui M. Eminescu a stârnit mare nedumerire, chiar indignare. Dar nu atunci, în epocă, când evenimentul a trecut neobservat în firescul cotidianului divers[13], ci mult mai târziu, începând mai cu seamă cu anul 1914, cu ocazia comemorarii unui sfert de veac de la moartea lui Eminescu, când O. Minar publică volumul *Eminescu în faţa justiţiei*[14]. Cel care a folosit imediat rezultatele cercetărilor lui O. Minar a fost, după cum ne lasă să înţelegem, Gala Galaction care, în acest an (1914), cu acelaşi prilej, scoate de sub tipar placheta biografică *Viaţa lui Eminescu.*

O. Minar a emis ideea că înlocuirea lui Eminescu cu D. Petrino s-ar fi datorat unor maşinaţiuni de culise, unor aranjamente secrete între conservatorii aflaţi la putere şi liberali. De aici uimirea generală în faţa gestului „de neînţeles"[15] al lui Titu Maiorescu. Această ipoteză a fost preluată fără nici un alt control factologic de toţi şi ea stăruie şi astăzi. În articolul nostru mai sus citat[16] am arătat că nu putea fi vorba în nici un caz de o înţelegere între cele două partide, datorită opoziţiei lor dure, ajunsă la apogeu.

În primul rând nu ar fi acceptat Maiorescu compromisul cu tabăra rivală de la Iaşi, care i-a produs criticului mari şi numeroase neplăceri; apoi că lucrurile nu au stat astfel ne indică procesul intentat lui Maiorescu (o dată cu ex-guvernul conservator, după căderea acestuia în 1876), în care era acuzat de numirea lui Eminescu (şi a altor junimişti) în postul de revizor cu un salariu lunar de cinci sute de lei[17].

---

[13] Gh. Sion, în *Suvenire despre poetul D. Petrino* în loc de prefaţă la volumul *Poeme* de D. Petrino, Iaşi, Editura Librăriei Şcoalelor Fraţii Şaraga, f.a., p.11, consemnează astfel întîmplarea: „Adresându-se la guvern cu arătare că a emigrat din Austria şi Ministerul cultelor îl numi Director al Bibliotecii Statului, post destul de modest".

[14] Însoţit de alte două, în acelaşi an; *Veronica Micle* şi *Cum a iubit Eminescu.*

[15] Eugen Lovinescu, *T. Maiorescu şi contimporanii lui,* vol. I, 1943, p.177.

[16] "Manuscriptum", 1, 1980, p.44, nota nr. 2.

[17] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice,* I (1855 – 1880), Socec, 1936, p.258 şi *Comitetul de acusare a foştilor miniştri dati în judecată,* Tipogr. F. Göbl, 1877, pp. 139 – 153.

www.dacoromanica.ro

Or, în contra schimbării convenite cu Maiorescu în privința celor doi (Eminescu și Petrino), liberalii, care ar fi propus aceste numiri, nu ar mai fi avut nimic de obiectat, de vreme ce ei își dăduseră acordul.

M. Eminescu nu „a fost trecut pe neașteptate"[18] în postul de revizor școlar, cum se afirmă întruna (în pofida literei documentelor) și nici D. Petrino nu a fost înscăunat director-bibliotecar datorită unor manevre conservatoare-liberale[19]. Eminescu era în cunoștință de cauză mai dinainte. Fusese anunțat printr-o scrisoare de Maiorescu și rugat să accepte, dacă vrea și-i convine noua slujbă[20], evidențiindu-i și avantajele materiale. În scrisoarea de răspuns, din Iași, în 18 iunie 1876, Eminescu se declara de acord și-și mărturisea motivele: „*Mult stimate Domnule Ministru, La scrisoarea D-voastre din 15 i[unie] c. am onoarea a respunde că primesc bucuros funcția de revizor școlar peste districtele Iași și Vaslui, nu că prin asta aș adăuga ceva la buna-starea mea materială [...]. Punctul meu de vedere este că aș intra în contact cu populația rurală, singura care mă interesează îndeosebi*"[21]. Perpessicius avea dreptate când afirma că, în fond, ministrul Maiorescu l-a avansat în funcție pe autorul *Epigonilor*, oferindu-i salariu dublu[22].

Lăsând la o parte faptul că Maiorescu era în relații cordiale cu familia Hurmuzachi (căreia îi aparținea și poetul Petrino[23]), considerente de ordin literar și politic l-au determinat pe mentorul „Junimii" să-l atragă în cercul său pe bardul bucovinean. D. Petrino se bucura de o imensă popularitate. La Iași frecventa saloanele și întrunirile publice, unde era aclamat frenetic și întâmpinat cu flori. La București era, de asemena, primit cu mult interes și simpatie.

---

[18] Aug. Z. N. Pop, *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, 1969, p.154.

[19] Aceste neadevăruri au fost preluate cu exagerări și denaturări de monografia lui K. Popovici, *Eminescu – viața și opera*, Chișnău, 1976, p.274: „*Titu Maiorescu care s-ar fi putut impune prin autoritatea sa și să nu lase să se comită o nedreptate, a aprobat tacit actul destituirii [sic !] lui M. Eminescu*".

[20] Lui S. Bodnărescu, când l-a scos din postul de director al bibliotecii, ca să-i facă loc lui Eminescu, Maiorescu i-a trimis ordin ministrial, la 24 august 1874.

[21] I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. V, 1935, pp. 119–121.

[22] *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, 1955, p.215.

[23] „Manuscriptum", *art. cit.*, p.44, nota nr.2.

www.dacoromanica.ro

Constantin Bacalbaşa îi rezervă rânduri pline de căldură în cartea sa, *Bucureştii de altădată.* La capitolul „Oameni noi", în anul 1875, el notează: *„Un al treilea nume (după Nicolae Fleva şi Bonifaciu Florescu, n.n) era acela al poetului bucovinean Dimitrie Petrino. Petrino nu lua parte la viaţa publică din Principate, dar numele său era foarte popular în rândurile tineretului"*[24].

Din considerentele de mai sus, ca şi din altele, D. Petrino s-a bucurat la numirea sa şi de sprijinul lui Alecsandri, al lui V. Pogor, precum şi al altor junimişti. E posibil ca Maiorescu să fi decis transferarea lui Eminescu în funcţia de revizor şcolar rural şi pentru a-l scoate din centrul intrigilor de la Iaşi ale liberarilor împotriva guvernului, care avea o poziţie tot mai precară. Acestea sunt circumstanţele în care Maiorescu a distribuit cele două slujbe.

Imediat după instalarea sa în postul de director al bibliotecii ieşene, D. Petrino procedează la luarea în primire a mobilierului şi a fondului de cărţi încheind cu Eminescu (la 2 iulie 1875) un proces verbal. Volumele, câte au putut fi constatate ca lipsă au fost însemnate, probabil, urmând ca cei doi antecesori (S. Bodnărescu şi M. Eminescu) să le readucă în gestiune. D Petrino nu a insistat atunci datorită, se vede, unei înţelegeri bazate pe onoare reciprocă. D. Petrino a semnat un proces-verbal sumar, alcătuit pe capitole mari şi nu în detaliu, asumându-şi răspunderea şi degrevându-l pe fostul director, lăsându-l mai departe pe Eminescu să-şi continue în lipsa lui (D. Petrino a plecat în concediu) lucrările la dicţionarul Brockhaus şi la antologia scriitorilor români. Aug. Z. N. Pop interpretează în manieră fantezistă (ca, de altfel, şi alţi eminescologi) plecarea în concediu a lui Petrino, considerând-o o maşinaţie a camarilei liberale. *„Încrezător în onestitatea lui Dimitrie Petrino ca poet şi ca om, [...] Eminescu procedase la darea în primire a Bibliotecii Centrale printr-un proces-verbal [...] pe capitole mari şi în cifre globale. Formalitate grăbită şi de faptul că, abia numit, Petrino ceruse concediu pe două luni"* (*op. cit.*, p.198). Or, e un loc comun faptul că predarea unei gestiuni printr-un proces-verbal „formal şi grăbit" e în favoarea celui care e despovărat şi nu în cea a primitorului, care preia pe răspunderea sa juridică totul. Dar e ştiut

[24] C. Bacalbaşa – *op. cit.*, vol. I – ed.a II-a, 1935, p.140

www.dacoromanica.ro

că omul era grav bolnav (va cere dese concedii de boală), că era sezonul estival, că şi Eminescu, deşi abia numit revizor şcolar, beneficia de acest drept al vacanţei de vară. Ca director, D. Petrino se străduieşte să pună capăt dezordinii de până atunci în gestiune şi se arată interesat şi preocupat de recuperarea cărţilor împrumutate de luni şi ani de zile de predecesorii săi. La înapoierea din concediu constată că Eminescu adusese acasă, pentru uz personal, o parte din mobilier şi că mai avea de restituit cărţi.

D. Petrino îl consideră pe Eminescu „de rea-credinţă" în raportul către minister, şi apoi în instanţă. G. Călinescu îl scuză cu o explicaţie de ordin psihologic: *„Pierzând intuiţa gardului între ce e al său şi ce e al obştei, Eminescu a sustras [sic !] din mobilierul bibliotecii două scaune (de fapt „foteluri îmbrăcate cu piele verde şi muşama", n.n.), una masă, un dulap nou şi altul vechi spre a se servi de ele pentru uzul personal"*[25]. Iar Dan Mănucă[26] observă: *„Între altele, trebuie să spunem că faptele invocate de Petrino nu erau întru totul imaginare şi actele procesului arată limpede acest lucru: neglijenţe în ţinerea evidenţei, cărţi neînregistrate, împrumuturi fără forme corespunzătoare etc."*.

Dar D. Petrino nu dă curs imediat raportului în urma neregulilor constatate. A încercat mai întâi să obţină prin înţelegere cu Eminescu (şi cu S. Bodnărescu) cărţile lipsă şi mobilierul. Cum însă cei doi nu au răspuns decât anevoie apelului repetat pentru reîntregirea fondului de carte, D. Petrino înaintează, la 18 martie 1876, ministrului Instrucţiunii Publice[27] un raport în care prezintă situaţia bibliotecii după ce a luat-o în primire şi anexează *„Lista cărţilor ce lipsesc la Biblioteca Centrală din Iaşi"*[28] împreună cu alte două: *„Lista mobilelor Bibliotecii care se află la Domnul Eminescu fost bibliotecar"*[29] şi *„Lista persoanelor cu cărţile luate*

---

[25] G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu,* Ed. a IV-a 1938, p.249.
[26] D. Mănucă, *op. cit.* P.138.
[27] Arh. Stat, Dos. 3171/1876, f.71, 76. Fond Minist. Cult. Şi Instr. Publice.
[28] *Ibid.*, f.76.
[29] *Ibid.*, f.74:
„Lista mobilelor Bibliotecei care se află la Domnul M. Eminescu, fost bibliotecar

www.dacoromanica.ro

din Biblioteca Centrală din Iaşi fără a le mai înapoia"[30]. P. P. Carp, care era atunci ministrul Instrucţiunii[31], citind adresa lui Petrino, îl demite imediat din funcţie cu decizia nr. 2310, din 21 martie 1876: „*D-lui Petrino[,] Iaşi.*

Vă înştiinţez că rămîneţi descărcaţi de funcţiunea de bibliotecar.

Ministru P. Carp"[32]

Prin decret domnesc (nr. 548 din 30 martie), D. Petrino e înlocuit cu subdirectorul Teodor Aroneanu. După căderea guvernului conservator (la 31 martie 1876), D. Petrino e repus în

---

1. *Un dulap boit galben, cu geamuri.*
2. *Un dulap boit cenuşiu.*
3. *Două foteluri îmbrăcate cu pele roşie şi muşama?*
4. *O masă de frasin forma eliptică.*

Bibliotecar D. Petrino"

[30] D. 3171/1876, f. 75. Am reţinut doar datele privitoare la M.Eminescu, al şaptelea pe listă. După el urmează S. Bodnărescu şi încă trei datornici:

„*Lista Pesoanelor cu cărţile luate din Biblioteca Centrală din Iaşi fără a le mai înapoia [.....]*

Domnul M. Eminescu

1. *Mihlosich* – Die Slavischen Elemente im Rumänischen, *2 vol. 4°, luat în 1875, Febr. 10.*
2. *Iarcu D.* – Catalog general de cărţile romane, *1 vol. 4°, luat în 1875, Fev. 19.*
3. *Reissenberge L.*, L'Eglise de monastère episcopale de la Curtea d'Arges, *1 vol. 4° Vienne, luat în 25 Fev. 1875*
4. Carol I Domnitorul Românilor *(biografie) 1 vol. 2°, Bucureşti, 1867, luat în 25 Fev. 1875.*
5. *Cogălniceanu M.*, Cronicile Românilor, *3 vol. 8° Buc., 1872 luat 3 Marie 1875.*
6. *Stemers Clemens*, Abhandhung über d. allg. ligenschaften d. deutschen Styles, *1 vol. 8°, Munster, 1845, luat în 13 Martie 1875.*
7. *Melic I.M.* – Elemente de geometrie, *1 vol. 8°, Iaşi, 1869, luat 20 Martie 1875.*
8. *Voltaire.* Histoire de Charles XII et histoire de Russie, *1 vol., 12° – Paris, 1841, luat în 20 Martie 1875*"

[31] Maiorescu demisionase odată cu guvernul, la 29 ianuarie 1876, el fiind înlocuit la 31 ian. 1876 de P.P. Carp, care deţine portofoliul până la 31 martie acelaşi an.

[32] *Ibid.*, D.3171/1876, f.24.

www.dacoromanica.ro

drepturi de ministrul Al. Orescu (4 aprilie – 26 aprilie 1876) şi reconfirmat de Gh. Chiţu (noul ministru) în urma decretului princiar nr. 6728 din 3 mai 1876.

Preocuparea lui de a redobândi, în folosul bibliotecii, cărţile înstrăinate, oricum ar fi îl onorează. Dincolo de manevrele politice (care vor fi existat[33]) D. Petrino avea datoria să întreprindă o astfel de campanie în interesul gestiunii de care răspundea juridic cu semnătura sa. Au avut loc cele două procese cunoscute: la Tribunalul din Iaşi şi la Înalta Curte de conturi – soldate cu clasarea dosarelor. Dar din cele „nouăzeci de opuri în o sută şaptezeci şi trei de volume", cât s-a constat iniţial că sunt inexistente în rafturile bibliotecii ieşene, doar o parte a putut fi recuperată. Pentru că *„Actul de verificare a Bibliotecii Centrale din Iaşi"*, pe care l-a descoperit Aug. Z. N. Pop[34], încheiat de procuror la faţa locului după reinventarierea cărţilor în prezenţa lui S. Bodnărescu şi a lui D. Petrino, arată – confruntat cu *Lista cărţilor ce lipsesc* întocmită de D. Petrino – că numai patruzeci şi trei de titluri au fost găsite, dintre care unul „la Eminescu", două „cu chitanţă", unul „de întrebat la Ştirbei", unul „ar fi" şi două „la răvăşite", deci doar treizeci şi şase de opuri din nouăzeci şi nouă (o sută şaptezeci şi trei de volume). Într-o scrisoare către ministru, în 22 iunie 1876 (la un an aproape de la preluarea bibliotecii), D. Petrino anunţa că Eminescu a înapoiat atât mobilele cât şi cele *„50 de volume apropriate, fără a le fi trecut în nici un catalog sau inventar"*. Cu toate acestea Eminescu mai reţinea încă unsprezece volume „în acelaşi mod nejustificat", după cum reiese din sesizarea lui D. Petrino:

MINISTERUL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNII PUBLICE
Dos. 3171/76, f.146
3759 No 29
20 iunie Şcolé
Se va presenta Dlui Ministru Ghidionescu.
Se va răspunde directorului a proceda îndată la urmărirea prin procurorul Statului a tutulor cellor care încă n-au restituit cărţile Bibliotecei:

---

[33] Vezi şi scrisoarea lui Iacob Negruzii către Samson Bodnărescu din 25 decembrie 1876. Aug. Z. N. Pop, *op. cit.*, p.288
[34] *Ibid.*, p. 294 şi „Călăuza bibliotecarului", nr. 6 1964, p. 337 – 338.

www.dacoromanica.ro

Se va invita Dl. Procuror pentru aceasta. G. CHIŢU

Iaşi 1876 Iunie 22

Min. Cult. Şi Instr. Publ. 10555, 2 iul.76

Domnule Ministru !

Permiteţi-mi a vă supune mai înainte de toate atât în numele meu, cât şi în numele Comitetului Bibliotecei Centrale din Iaşi profunda noastră recunoştinţă pentru cuvintele de încurajare pe care aţi binevoit a le transmite la adresa noastră prin ordinul Domniei-Voastre din 12 Mai sub N. 3900, în urma raportului meu despre starea acestui Stabiliment de cultură până la sfârşitul anului trecut.

Dacă am fost silit a întârzia până acum cu împlinirea acestei datorii, aceasta, Domnule Ministru, este numai din causă că am ţinut a vă putea raporta totodată resultatele pasurilor ce le am făcut pe temeiul acelui ordin al Domniei Voastre, cu scop de a redobândi cărţile şi obiectele cari lipsesc fără vre-un cuvânt justificator de la această Bibliotecă, din timpul direcţiunei predecesorilor mei, Domnilor foşti Bibliotecari Bodnărescu şi Eminescu.

[F. 146 v.] Deşi am pus toate stăruinţele mele în folosul acestui stabiliment pentru a mă înţelege cu numiţii Domni, cărora le-am împărtăşit conţinutul ordinului Domniei-Voastre, prin care sunt ţinut a urmări în numele Înaltului minister pe toţi aceia cari ar fi deţinut obiecte de orice natură, aparţinând acestei Biblioteci, din nenorocire nu am putut obţine decât numai în parte un resultat favorabil şi anume:

Domnul Bodnărescu, în urma mai multor provocări din parte-mi s-a presentat la Bibliotecă [şi în urma] unitelor noastre silinţe a reuşit a regăsi, parte la D-sa şi parte aiurea, din lipsă, în număr de 173 volume, însemnate la mine, în raportul sub No 14 (afară de cărţile împrumutate fără cuvânt justificator în număr de 58 volume şi pentru care după statutele Bibliotecei nu pot răspunde decât Bibliotecarii) volume 80. Cărţile în sumă de volume 5 restante în special pe numele D-lui Bodnărescu, D-sa a promis a le înapoia cât mai curând.

Cât despre D-l Eminescu, nu am putut obţine de la D-sa, decât mobilele Bibliotecii, de care, fără justificare, s-a servit D-sa, mai bine de un an, pentru a-şi mobila cu ele apartamentul D-sale

www.dacoromanica.ro

particular [,] afară de acest stabiliment, şi care din această cauză să şi află într-o stare cât se poate de deplorabilă.

Afară de aceste mobile, după indici[i]le D-lui Bibliotecar Theodor Aroneanu, putând constata că Dl. Eminescu, ş-a apropriat cărţi în sumă de 50 volume, fără a le fi trecut în nici un cathalog sau inventar am reuşit în sfârşit a le redobândi.

După aceasta au mai rămas lipsă, fără a se sci prin ce mod, volume 93 – şi volume 58 – împrumutate de sus-zişii domni fără cauţiune şi contra statutelor Bibliotecii la persoane a căror adresă chiar nu se mai poate constata şi care prin urmare nu răspund la nici o provocare ce li se face.

Cred dar, Domnule Ministru, că, [având] în vedere că nu se poate constata care cărţi s-au pierdut sub direcţiunea unuia şi care sub direcţiunea altuia din aceşti domni, [având] în vedere că D-l Bodnărescu s-a legitimat parte readucând cărţile sus zise, [având] în vedere că D-l Eminescu lăsând fără răspuns toate provocările ce-i s-au făcut, pentru a da seamă despre cărţile ce mai lipsesc, şi [având] în vedere în sfârşit că D-l Eminescu mai reţine încă în acelaşi mod nejustificat volume 11, sunt îndreptăţit în credinţa că acest din urmă domn este în deosebit a se urmări.

Vă rog dar, Domnule Ministru, să binevoiţi a mă înştiinţa ce este de făcut mai departe pentru redobândirea cărţilor în sumă totală de 156 volume, afară încă de unele pe care aceşti domni le-au împrumutat arbitrarmente în schimb contra altor cărţi ce nu au nici o valoare.

[F. 149 v.] Binevoiţi a-mi însemna totodată dacă ordinul Domniei Voastre sub N°3900 trebuie să fie interpreta ca o sentinţă, sau dacă veţi hotărî a dispune altfel pentru a se dobândi cele ce lipsesc şi a trage la răspundere pe cei culpabili.

Binevoiţi[,] Domnule Ministru[,] a primi încredinţarea prea osebitei mele stime şi consideraţiuni.

Bibliotecar
D. Petrino

Domniei sale
Domnului Ministru a Cultelor şi Instrucţiei publice

De altfel Eminescu însuşi recunoaşte, într-o epistolă către S. Bodnărescu (din 25 noiembrie 1876), nu în faţa tribunalului,

www.dacoromanica.ro

dezordinea din bibliotecă şi îndreptăţirea justiţiei de a-l sancţiona: *„De urmărirea pe cale civilă, adică de restituirea preţului cărţilor lipsă, nu vom scăpa; acolo vom intra cu toţii pentru că nici unul dintre noi n-a primit biblioteca în deplină regulă*[35]*"*. Intuind parcă rezultatul anchetei şi al demersului juridic, el continuă astfel: *„Dar această cestiune are să fie încurcată aşa fel, încât are să le fie lehamite şi judecătorilor şi nouă de pataraniа asta"*. Într-adevăr, aşa a şi fost. Primul procuror al Tribunalului Iaşi, D. Alexandrescu, în adresa din 12 octombrie 1877, nr. 6047, îl anunţa pe ministru că „acţiunea n-a reuşit şi dosarul s-a închis în Instrucţie încă la 17 decembrie anul expirat" (1876). Toţi istoriografii au văzut în formularea „acţiunea n-a reuşit" o dovadă a intrigilor puse la cale de Vizanti şi de ceilalţi liberali, printre care şi de ministrul Gh. Chiţu. Ea însă nu înseamnă altceva, în procedura juridică, decât faptul că acţiunea nu a reuşit din lipsă de probe clare împotriva lui Eminescu, care să reiasă din actele de gestiune ale bibliotecii din Iaşi:

MINISTERUL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNII PUBLICE

		15 oct. şcoli
D. 3542/1877, f.160		*Se va invita Dl. Bibliotecar*
1877 oct. 12		*a căta ca Bibliotecar*
ROMANIA	*REGISTRATURA*	*să intre în posesiunea cărţilor*
Primul Procuror	*18157 15 oct. 77*	*notate de Dsa în lista*
Tribun[alul]		*înaintată Ministerului prin*
Judeţului Iassy		*raportul No 37*
No 6047		*din 26 Iuliu trecut*

G. CHIŢU

Domnule Ministru,

Prin ordinul Domniei Voastre[,] No 7951 din august[,] cereţi relaţiuni de la acest parchet despre starea în care s-ar afla acţiunea ce s-a intentat cu ocasiunea sustragerii mai multor cărţi şi mobile din bibliotheca Universităţii din Iaşi.

---

[35] Eminescu uită că l-a amânat mereu pe Samson Bodnărescu cu semnarea unui proces-verbal, la rugămintile repetate ale acestuia. Trebuie făcută precizarea că aducerea în instanţă a acestor doi poeţi nu s-a făcut la cererea lui D. Petrino, ci a ministerului. Era un proces oficial şi Petrino nu putea c persoană particulară să-l intenteze el.

www.dacoromanica.ro

Domnule Ministru, în urma Ordinului priimit de la D[umnea]voastră cu no 6567 din 16 Iuliu, anul espirat şi după mai multe constatări la faţa locului sa [sic !] dat judecăţei penale pe fostul bibliothecariu Mihai Eminescu, însă această acţiune na [sic !] reuşit, dosarul sa [sic !] închis în Instrucţie încă de la 17 Decembrie anul espirat.

Ear motivele pentru care această acţiune n-a putut isbuti, sunt următoarele: Din Instrucţiunea ce sa [sic !] făcut în această afacere, sa [sic !] constatat lipsa din bibliothecă ca vreo 71 volume, însă nu sa [sic !] putut sci când anume a avut loc această dispariţiune, de unde urmează ca M. Eminescu, neputând fi tras la răspundere a trebuit să fie achitat şi oricare alt bibliothecariu fost înaintea lui. Şi aceasta provine, Domnule Ministru, din causă că la schimbarea bibliothecarilor nu sa [sic !] făcut niciodată o predare sigură a averei bibliothecei, astfel încât este imposibil la un moment dat a se proba dacă lipsurile ce sau [sic !] constatat în bibliothecă, există din timpul cutărui sau cutărui bibliothecariu.

S-a văzut într-adevăr din Instrucţie că M. Eminescu, în timpul funcţiunei sale, luase de la bibliothecă mai multe cărţi şi mobile pentru usul său personal, însă bibliotheca a reintrat în possessiunea acestor obiecte înainte chiar a se acţiona pe M. Eminescu, după cum se constată din lucrările aflătoare la dosarul causei.

Aceste fiind, Domnule Ministru, relaţiunile ce vă pot da în afacerea de faţă, vă rog să binevoiţi a primi asigurarea prea distinsei mele consideraţiuni.

P. Primul Procuror
D. ALEXANDRESCU

Domniei Sale Domnului Ministru de Culte şi Instrucţiune publică

Totodată, preocupat de integritatea şi de bunul mers al bibliotecii, D. Petrino expediază în nenumărate rânduri scrisori la minister pentru alocarea unor fonduri necesare întreţinerii mobilierului şi pentru conservarea cărţilor de valoare. Citãm, în acest sens, adresa nr 58 din 21 octombrie 1876 (dos. 3171, f.235) în care poetul solicită aprobarea *„sumei de 1300 lei noi"* în vederea legării a cinci sute de volume *„din cele mai precioase, care întrebuinţate în toate zilele de vizitatorii cabinetului de lectură, în*

www.dacoromanica.ro

stare actuală în care se află sunt supuse a se desfoia şi a se pierde" şi „*pentru a se face dulapuri nouă*", pentru, de asemenea, „*rânduirea şi păstrarea în bună ordine a cărţilor cu care s-a îmbogăţit Biblioteca Centrală din Iaşi în anu[l] din urmă*". Într-adevăr, prin râvna sa, biblioteca s-a îmbogăţit cu donaţii venite din partea unor colecţii particulare. Numai în anul 1876 au intrat în inventarul bibliotecii ieşene cinci sute patruzeci şi şase de volume[36].

Boala de plămâni avansată îl obligă însă la dese cereri de concediu, adresate ministerului. Internat, prin solicitudinea lui Gh. Sion (care i-a vegheat ultimele clipe ale vieţii) la Spitalul Brâncovenesc, se stinge la 29 aprilie 1878[37]. Din memoriile lui Gh. Sion, care s-a ocupat şi de înhumarea lui la cimitirul Bellu, reiese că din cortegiul funebru au făcut parte M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti şi V. A. Urechia. M. Eminescu nu e menţionat; el publică însă în ziarul „Timpul", din 4 mai 1878, un necrolog, în care îl numeşte „*Bardul Bucovinei*" şi-i relevă calităţile artistice („*Talent a avut, poet era*!").

În conştiinţa contemporanilor săi acest incident s-a încheiat o dată cu moartea lui Petrino[38], pentru istoria literară însă numele său a rămas aproape în exclusivitate legat de acest moment din viaţa lui Eminescu. Actele pe care le publicăm aici dovedesc însă că nu a fost vorba de un conflict personal între cei doi poeţi, ci, aşa cum reiese din concluziile primului procuror, de situaţia neclară a gestiunii Bibliotecii Centrale din Iaşi.

---

[36] 499 volume de la urmaşii defunctului focşenean Gheorghe G. Caloiu (D. 3171/1876, ff. 108–116) şi 47 de volume la un anume George R. Cariadi din Iaşi (D. 3171/1876, p.137 – 138).

[37] *Art. cit.*, „Manuscriptum", nr. 1, 1980, p.4, act de deces nr.475, 1878.

[38] D. Mănucă, *op. cit.*, p. 142: „«Convorbiri literare», *V. Alecsandri şi Eminescu l-au iertat pe Petrino. Nu însă şi istoria literară: umbra păcatelor pe care le săvârşise omul s-a întins, nedrept şi asupra poeziilor sale*" [...] care „*au meritul unei limbi frumoase şi armonioase, de o puritate demne de invidiat*".

www.dacoromanica.ro

5. TITU MAIORESCU
acuzat şi acuzator într-un proces universitar*

Despre circumstanţele procesului intentat în 1870 lui Titu Maiorescu a relatat mai întâi însuşi autorul[1], apoi mai pe larg Soveja[2] Mih. Popescu[3], E. Lovinescu[4] şi G. Călinescu[5] precum şi alţii.

Cu toate acestea, socotim extrem de instructivă şi profitabilă pentru istoria literară o foiletare atentă a dosarului procesului, dosar aflat la Arhivele Statului Bucureşti[6], mai ales că în el găsim şi câteva piese autografe Titu Maiorescu.

În anul 1870, la 17 februarie, s-a întrunit, în şedinţă plenară, la Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii publice, Consiliul permanent de instrucţie, sub preşedinţia ministrului G. Mârzescu, luând în *„deliberare cazul relativ la absenţele D-lui Titu Livie Maiorescu, professore la facultatea de Littere din Universitatea de Iassi"*.

Dezbaterile şi concluziile şedinţei sunt consemnate într-un Prescript-verbal, care constituie baza acuzaţiilor şi a deciziei luate în contra lui T. Maiorescu. Acest act este înaintat rectorului Universităţii din Bucureşti, însoţit de o adresă semnată de ministrul G. Mârzescu care cere, în termeni hotărâţi, *„ca prompt şi imediat să procedaţi conform legei Instrucţiunei publice, la constituirea*

---

* Articol apărut în rev. „Manuscriptum", nr.3/1980 p.p. 146–152

[1] T.Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Socec, 1936, vol I, pp. 128–129; 142–143; 151–153 şi *Discursuri parlamentare*, Socec, 1897, vol. II (1876–1881), pp. 379, 441–442 şi mai ales pp. 451–457, în care T.Maiorescu narează cu amănunte neplăcutul incident

[2] Soveja (S.Mehedinţi), *Titu Maiorescu*, „Cartea românească", 1925, pp. 70 şi următoarele.

[3] Mih. Popescu – *Procesele lui Titu Maiorescu* – în „Adevărul literar şi artistic", 1937, nr-ele 864–868. Procesul din 1870 apare în nr. 867, din 18 iulie, p.7, şi e aproape o simplă copie după Soveja. Mih.Popescu, subdirector, atunci, la Arhivele Statului, declară: *„În arhiva ministerului instrucţiunii de atunci nu există nici un dosar relativ la această chestiune"* şi presupune, cu naivitate, că aceasta s-ar fi pierdut pentru că hotărârea ar *„fi părut monstruoasă chiar judecătorilor şi de aceea vor fi căutat să nu lase nici o urmă..."*

[4] E.Lovinescu, *T.Maiorescu*, ed. 1940, vol. I, pp. 347–368.

[5] G.Călinescu, *Istoria literaturii...* 1941, p.246.

[6] Arhivele Statului, Buc., Fondul Rectoratului Univ. Buc. Dos. 1/1870 „Dosarul Titu Liviu Maiorescu 1870 luna Februarie, în 18. Anul 1870"

www.dacoromanica.ro

comisiei ad-hoc spre a pronunța pedeapsa de care s-a făcut pasibil acest professore" și speră „*că comissiunea constituită va lua în essaminare acest cas fără cea mai mică întârziere, și deciziunea ei va fi comunicată Ministrului fără nici o prelungire*".

Rectorul, Costaforu, dispune imediat convocarea ședinței pentru tragerea la sorți a comisiei de judecată. Consiliul profesoral s-a întrunit în ziua de 23 februarie 1870, la „*orele 8 seara în cancelaria Universității*". Din urmă „*au ieșit la sorți D-nii profesori: Ștefănescu, Teodori, Capșa, Orescu și Costaforu*", care în calitate de rector a devenit președintele comisiei. Ministerul e anunțat a doua zi, la 24.II.1870, cu adresa nr. 14 și, informat asupra rezultatului, cere să fie invitat T. Maiorescu înaintea comisiei la 27.II.1870, la orele 8 seara „*în Palatul Universității, la cancelaria profesorilor*".

La rândul lui, Maiorescu solicită stabilirea altui termen, socotindu-l pe acesta prea apropiat. Adresa originală a lui Maiorescu a fost reținută la dosarul din Iași, iar la București a fost trimisă o copie de către secretarul Universității ieșene. Excelent practician al barei, criticul junimist dezavuează cu ironie corosivă punerea sa sub acuzare, respingând-o ca neconformă cu „*o procedare regulată*":

Domnule Rector

Dacă Dl. Ministru prin depeșa No. 1477 mă cheamă la București în interesul serviciului, atunci îl rog să-mi puie la dispoșițiune mijloacele de transport. Iar dacă este vorba numai de o cestiune personală a mea, atunci Dl. Ministru va binevoi a lăsa la propria mea aprețiare, dacă cred de nevoia a mă presenta sau nu. Căci o judecată se poate da și în lipsă. În orice caz voi accepta, ca o citare din partea comisiunii constituite, conform art. 398 – din legea Instrucțiunii publice, să-mi fixeze termenul judecății și să-mi comunice punturile de acuzare. Căci primul cuvânt ce-l aud despre o asemenea afacere, este sus enunțata depeșă arătată către Rectorul Universității, în care fără a se lămuri nimica se citează numai Monitorul No. 38. Fiindcă cazul de față este cel d'intâi, în care se aplică art. 398 al legii Instrucțiunii publice, cred că este datoria mea a insista, în ceea ce privește la o procedare regulată. De aceea nu pot recunoaște o dare sub judecată prin Monitor fără ca să se încunoștiințeze

www.dacoromanica.ro

funcţionarul în cestiune, şi cu atât mai puţin recunosc o citaţiune emanată de la autoritatea, care acuză, ce pot recunoaşte numai, când va parveni de la Tribunalul instituit de legea Instrucţiunii.

Acestea, Domnule Rector, am onoarea a vi le răspunde la adresa D-voastră cu No. 179 din 25 Februarie, anul curinte, cu rugămintea să binevoiţi a le transmite şi D-lui Ministru.

Primiţi etc. Iaşi 1870 Februarie 25
T.MAIORESCU profesor de philosofie
Pentru conformitate
TH. ANGELESCU

Ministerul trimite rectorului din Bucureşti adresa nr. 1809 în care roagă să se fixeze o nouă dată pentru ca Maiorescu să compară în faţa comisiei. La 6 martie 1870, orele zece (dimineaţa), într-o şedinţă convocată de rectorul Costaforu, membrii comisiei decid, prin proces verbal înaintat ministerului, „ca ziua de 14 martie, la orele opt seara", să fie ziua judecăţii. Ministerul comunică „prin telegraf" rectoratului din Iaşi termenul stabilit (telegrama No. 1971, 7.III.1870). În aceeaşi zi, Ştefan Micle, rectorul din Iaşi, răspunde tot prin telegramă că T. Maiorescu a fost înştiinţat. La 14 martie însă comisia a constatat că nici de data aceasta acuzatul nu s-a prezentat. A expediat totuşi de la Iaşi o scrisoare în apărarea sa, datată 9 martie 1870.

Şedinţa s-a ţinut în lipsa lui Maiorescu şi în cadrul ei i-a fost citită lunga epistolă redactată pe şase pagini şi jumătate, cu scris mărunt, pe coli mari, albe. Criticul îşi construieşte pledoaria structurând-o în funcţie de ordinea acuzaţiilor cuprinse în Prescriptul-verbal al Consiliului permanent ministerial, care fuseseră publicate în Monitorul oficial din 19 februarie 1870, nr.38, pg. 218.

Respingând învinuirea capitală că *„a indus în eroare atât pe Rectorele Universităţii cât şi pe Ministru şi că boala provocată a fost un fals pretext"*, Maiorescu recunoaşte că a pledat în aceste trei

www.dacoromanica.ro

luni în multe procese[7], dar că a fost forțat de circumstanțele speciale în care au fost contractate ele și de spețele particulare ale acestora.

Se apăra cu motive de ordin pecuniar, justificând absența îndelungată de trei luni cu certificate medicale atașate la Anexele dosarului.

Trebuie însă să constatăm că dincolo de „animozitatea" adversarilor săi din minister și din cele două universități, Maiorescu nu era total nevinovat. Timp de trei luni nu-și ținuse prelegerile universitare, în plus e de presupus că, dacă îl neliniștea mult boala de care începuse să sufere, nu ar fi făcut dese și dificile deplasări în condițiile de atunci ale transportului și pe o vreme de iarnă foarte grea.

Deci, procesul ca atare nu a fost numai o simplă înscenare (cum s-a zis și se mai consideră încă), iar sentința dată (din care vom cita unele pasaje), nu a fost întru totul lipsită de temei, lucru firesc, având în vedere că acuzatorii trebuiau să-și apere, cât de cât, pozițiile.

În epistolă, cum vom observa, se găsesc și câteva referiri sumare, dar interesante, la Xenopol, J. și L. Negruzzi, S. Bodnărescu, Nicu Gane, M. Culianu și Th. Rosetti, cunoscuții junimiști, toți citați ca martori:

Domnilor

Articolul 390 din L.Instr. publ. Autorizează Guvernul a considera demisionat pe orice învățător, care ar face absențe de o lună fără «scuză bine cuvenită». În privința mea, care am absentat trei luni, Ministerul avea ocasiune întreită de a mă declara demisionat, dacă nu i-au convenit motivele de scuză.

Aceasta Ministerul nu a făcut-o, ci m-a dat în judecata D[umnea]voastră. Obiectul acusării și al Judecății trebu[i]e dar să fie altul decât absența nemotivată sau rău motivată; și din cele 14 considerante ale actului de acusare se vede, că fapta ce mi se impută este: de a fi înșelat Guvernul, de a fi «surprins buna lui credință» invocând boala ca «un fals, pretext», pe când era «evident» că am fost «prea sănătos»

---

[7] În Prescriptul-verbal al ministerului se arată cu exactitate tribunalele, zilele și orașele unde el a pledat la bară. Ministerul ceruse și obținuse aceste date prin adresa comunicată de președinții tribunalelor unde Maiorescu avusese înfățișări : la Iași, la București, la Roman.

www.dacoromanica.ro

Această imputare nu este adevărată: în lunele Noemvrie, Decemvrie şi Ianuarie am fost bolnav. Toată causa depinde acum de la dovedirea acestui fapt. Pentru luna Noemvrie alăturez sub lit[era] A atestatul medicului din Iaşi, pentru celălalt sub lit[era] B atestatul medicului din Berlin, amândouă în copii autentici[8]*. Originalele le-am prezentat Rectorului Univ[ersităţii] în timpul oportun, precum probează data subsemnată în certificarea de pe copii.*

Boala a început (şi vă dau aceste detaiuri pentru cazul, când între D[umnea]voastră s-ar afla şi un Profesor al Facultăţii de medicină[9] *care să controleze probabilitatea simptomelor) prin care o iritaţiune continuă însoţită de dureri de*

---

[8] Reţinem din certificatul eliberat la 18 noiembrie 1869 de doctorul Flaischlen din Iaşi, următorul pitoresc pasaj:

„D.l profesore T.Liviu Maiorescu, pătimeşte de câtva timp de o iritaţiune nervoasă foarte însemnată, din care cauză este foarte de dorit ca D-lui să fie pentru câteva săptămîni dispensat de prelecţiunile sale obligatorii fiind necesare pentru vindecarea D-sale, ca să se ocupe, cât se va putea mai puţin cu meditaţiuni ştiinţifici".

În continuare reproducem integral, în traducere, certificatul medical de la Berlin, deoarece el este semnat de dr. Kremnitz, ale cărui legături de familie cu Maiorescu sunt cunoscute:

„D.l profesor dr. Maiorescu suferă de o inflamaţie cronică a cavităţii timpanului care a dus la surzenia urechii stângi. Un tratament pentru remedierea acestei situaţii, efectuat în cursul lunii decembrie, a făcut necesare mai multe şedinţe de luare de sânge, care în condiţiile şi aşa precare ale sănătăţii d-lui Maiorescu, au dus la slăbirea evidentă a constituţiei sale generale.

Ca atare, considerente medicale ne-au făcut să-i recomandăm d-lui Maiorescu să efectueze epuizanta călătorie de întoarcere numai după restabilirea necesară a sănătăţii sale.

Dr. Kremnitz prof. dr"

[9] Ironia este vizibilă, atâta vreme cât Maiorescu ştia foarte bine că în comisia de judecată se aflau şi medicii Capşa şi Theodori. Prin aceasta încerca să insinueze şi faptul că nu era judecat numai de profesori ai Facultăţii de litere. Argumentul respectiv va fi de altfel invocat de către critic în observaţia rămasă în paginile *Însemnărilor zilnice* vol. I, pag. 153 (1936). *„Considerînd că profesorii care au compus în cazul prezent comisiunea de primă instanţă nu au fost luaţi din Facultatea de litere şi filosofie, de care se ţine d. Maiorescu, ci din alte Facultăţi, şi prin aceasta s-a violat art. 398"*.

www.dacoromanica.ro

cap ca de friguri, mai târziu concentrate în jumătatea stângă a cranului [sic !]. Aceasta a ţinut aşa v-o 3 săptămâni. La finea lui Noemvrie am remarcat, că nu mai aud nimic cu uşurinţă cu urechia stângă. Neliniştit precum eram m-am pus îndată în raport cu un medic cunoscut din Berlin, care m-a sfătuit a merge în orice caz la Berlin pentru o explorare locală a canalului auditiv, însă a încercat mai înainte prin luare de sânge locală, dacă nu se micşorează răul şi mai ales dacă nu dispare vâjâirea perpetuă, ce o auzeam. Opiniunea lui prealabilă era, că şi durerea de cap şi asurzirea urechei stânge provin din hiperemia şi umflarea tubei Eustachii în urma unui catar cronic neglijat.

Totodată mi s-au ordonat în această ipostază injecţiuni de alaun prin narine. Am început această tractare prealabilă în luna Decemvrie şi în 16 Decemvrie seara am plecat la Berlin pentru a mă supune cercetării locale. Cercetarea s-a operat, s-au făcut aplicări de lipitori artificiale, s-au făcut şi încercări cu insuflare de aer prin narine şi tuba Eustachii. Rezultatul este acel relatat în atestatul medicului din Berlin: urechia stângă mi-a rămas definitiv surdă.

Iată împrejurările factice, precum rezultă în partea lor esenţială şi din atestatele medicale. Ministerul pare însă (deşi fără motiv) a nu da acestora nici o valoare. Mă voi încerca dar a întări acele dovezi prin altele. Vă voi cita un şir de martori, la care vă rog să recurgeţi oriunde vă rămâne îndoială. O întrebare telegrafică către una sau alta din persoanele arătate mai jos sau către toate împreună este uşor de făcut. Ea va confirma toate cele zise.

Vă citez dar mai întâi cu adresa lor pe toţi medicii, care m-au tratat la Berlin. Aceştia sunt.

1) Acela, care mi-a dat atestatul alăturat în copie a cărui adresă este: Berlin, August-strasse, 1.

2) Adolf Bardeleben, «Geheimer Roth», Profesor la Universitatea din Berlin şi Director al Clinicei chirurgicale, cu adresa: Schiffbauerdamm, 18. Pe acesta l-am consultat numai, fiindu-mi cumnat, mărturia lui nu e suficientă. Din nenorocire am fost însă în acelaşi timp tratat.

3) Dr. Lucae, prof. şi acesta, specialist pentru boala de urechi. Adresa Wilhelm-strasse, 50. Onorariul acestui

www.dacoromanica.ro

din urmă l-am trimis prin poştă chiar în ziua plecării mele din Berlin în 5/17 Ianuarie, şi din întâmplare păstrez încă chitanţa poştei, pe care v-o alăturez sub lit[era] C.

4) Ajutorul chirurgical la aplicarea de lipitori artificiale acasă mi l-a dat d. Bormann, «Heilgehülfe» în clinica lui Gräfe, cu locuinţa Sägerrhof, 1.

Pe lângă aceşti martori vă citez alţii. La vreo două din aplicările cu lipitori s-au întâmplat să fie de faţă şi compatrioţi din Berlin şi anume:

1) D. A. Xenopol, stud[ent] jur[isprudenţă], 2) S. Bodnărescu, stud[ent] phil[ologie] şi-mi pare şi 3) D.Negruzzi, stud[ent] jur[isprudenţă], bursier al statului. În orice caz şi acesta din urmă ştie despre cura mea medicală. Adresele lor sunt: «La Universitatea Berlin». Atât pentru consultaţiile medicale din Berlin şi pentru timpul, ce se referă la atestatul respectiv. Pentru luna Noemvrie îmi dovedeşte începutul îmbolnăvirii atestatului D-nului Flaischlen din Iassi (Anexa A).

Dr. Flaischlen este unul din medicii cei mai conştiincioşi din acest oraş. Onestitatea lui este mai presus de îndoială şi chiar de «evidenţa» unui Prescript-verbal. Dar vă mai citez ca un fel de martori de informaţiune pe câteva persoane, în a căror afirmare şi actualul ministru de C[ulte] şi Instr[ucţie] publ[ică] va avea încredere.

1) Dl. Nicu Gane, Procuror general, 2) d. Leon Negruzzi, membru, la Curtea de apel Iassi, 3) d. M. Culianu, prof[esor] la Univ[ersitate], 4) d. Ios. Meissner, prof[esor] la Liceu, 5) d. Teodor Rosetti, preşed[inte] al Tribun[alului] Vaslui, căruia din întâmplare îi scrisesem în această privinţă etc., etc. Toţi aceştia vor mărturisi ştiinţa lor asupra boalei mele, dintr-un timp în care nici nu era vorbă de acuzarea prezentă, adică înainte de plecarea mea la Berlin.

V-am dat, Domnilor, aceste notiţe mai pe larg, pentru ca să fiţi în stare a constata cu toată siguranţa cele relatate de mine şi vă rog, ca prin orice mijloc ce-l credeţi necesar, să controlaţi exactitatea lor.

Am fost dar bolnav în timpul menţionat de mine şi de atestatele medicale [n.n. sublinierea aparţine lui T.M.]

www.dacoromanica.ro

Şi acum unde rămâne «pretextul cel fals» şi surprinderea bunei credinţe? Nici eu, nici atestatele medicale nu pretind că am zăcut în pat; dar pretind, că îmi era cu neputinţă a continua cursul la Universitate. În adevăr după extrageri de sânge din 3 zile în 3 zile, cu dureri în urechia stângă, cu injecţiuni zilnice de alaun şi cu neliniştea de a pierde auzul la amândouă urechile şi a-mi vedea periclitat viitorul, îmi este peste putinţă de a prepara, precum fac totdeauna, şi aceasta la un curs, care pe lângă Logică cuprindea în acest an două obiecte, ce le propuneam pentru prima oară la Universitate: Filosofia limbei şi Pedagogia, pentru care îmi trebuia o perpetuă lectură şi o preparare specială. Însă Ministerul a constatat, că în 7 zile din Noemvrie, în 4 zile din Decemvrie şi în 3 zile din Ianuarie m-am prezentat şi am pledat înaintea autorităţilor judiciare. Aşa este. Eu exercitez şi profesiunea privată de advocat, lucru permis de Lege, şi între obligaţiunile contractate cu clienţii mei au fost unele pe care n-am putut să le desfac în acel timp, parte fiindcă clienţii mei erau absenţi, parte fiindcă ni s-au cerut restituiri de bani primiţi într-o sumă, pe care nu o puteam acoperi atunci. Câte procese am putut, le-am amânat termen de 3 luni. Unde nu era pericol, am lăsat să fiu condamnat în lipsă cu drept de opoziţie. Unde însă nu s-a putut altfel, m-am prezentat, dar aceasta numai în procese vechi, pentru care contractasem obligaţiune înainte de Noemvrie 1869, precum se pot dovedi aceleaşi autorităţi judiciare. Aceste pledări le-am făcut silit de împrejurări şi contra sfatului medical. Aste s-au întâmplat în puţine zile din fiecare lună, şi natura lor nu stau în nici o proporţiune cu dificultatea prelegerilor filosofice de la Universitate.

Mai consideraţi lângă aceste, că şi la Universitate era un mijloc de îndreptare al absenţelor ce la procese lipseşte. În adresa trimisă Rectoratului în Ianuarie odată cu atestatul medical din Berlin (o alătur în copie sub lit[era] D) i-am spus, că spre a putea «completa lacunele lăsate» completarea se-nţelege se face prin lecţiuni suplementare după tebuinţele cursului, pe care în orice caz

www.dacoromanica.ro

l-aş fi absolvit, precum l-am absolvit totdeauna de când sunt la Universitate[10].

Asemenea prelecţiuni suplementare am ţinut deja în 7 şi 16 Fevruarie (va dovedi registrul de prezenţă) şi le-am întrerupt numai, când am auzit despre acuzarea ministerială. Căci acum nu-mi mai părea potrivit a întrebuinţa un mijloc, ce putea avea aerul unui subterfugiu pentru ocaziune.

Aceste sunt toate împrejurările factice.

O repet: Guvernul avea facultatea de a nu-mi ţine seama scuza absenţelor, de a interpreta că profesorii nu sunt autorizaţi nici prin boală a absenta şi a merge în străinătate fără concediu şi de a mă considera demisionat.

Aceasta era o cestiune de Onestitate [subl. Lui M.n.n.], *a vorbi de pretexte false şi de surprinderea bunei credinţe şi a mă da în judecată din acest punt de vedere: aceasta nu era în drept în cazul de faţă, şi-mi pare rău, că veridicitatea acelor 14 considerante din actul de acuzare este departe de a fi în proporţiune cu calitatea lor şi cu calitatea expresiunilor întrebuinţate.*

După aceste esplicări daţi-mi voie a vorbi despre procedura caracteristică ce s-a întrebuinţat în contra mea. D. ministru întreabă întâi prezidenţii Curţilor şi Tribunalelor despre pledările mele, ordonă sechestrarea salariului meu la casierie şi apoi publică actul de acusare în cele 14 considerente. Până atunci eu nu ştiam nici un cuvânt despre această afacere.

Dacă Înstrucţiunea disciplinară e secretă, atunci pentru ce se publică în Monitor *înainte de judecată? Şi dacă nu e secretă, atunci pentru ce nu se dă ocaziunea inculpatului de a fi întrebat înainte de a i se admite ca evidente fapte, asupra cărora*

---

10 *„Domnule rector,*

Am onoarea a vă trimite în alăturare un certificat medical spre a-mi servi de scuză legală pentru întreruperea prelecţiunilor mele în luna Decemvrie şi Ianuarie, din acest an şcolar. La 1 Fevruarie le voi reîncepe şi sper că voi fi în stare, a completa lacunele lăsate.

Primiţi Domnule Rector asigurarea distinsei mele consideraţiuni.

Iassi 1870 ianuarie 21

T. MAIORESCU"

www.dacoromanica.ro

el poate ar fi dat lămuriri convingătoare? Eu aş fi spus de atunci d-lui Ministru, ceea ce vă spun D[umnea]voastră prin adresa de faţă şi Ministerul ar fi putut completa Instrucţiunea în sensul apărării şi poate s-ar fi modificat conclusiunile.

Din toate aceste nu se întâmplă nimic. Primul cuvânt ce-l aud, este adresa Rectoratului Univ[ersităţii], ce v-o alăturez în copie sub lit[era] E., care îmi comunică ordinul ministrului de a merge îndată la Bucureşti. La acea adresă am răspuns printr-un refuz a cărui copie o alăturez sub lit[era] F. D. ministru pare a fi înţeles, că luase lucrurile cam precipitat, căci am primit mai pe urmă o adresă a Rectoratului cu alte dispoziţiuni, a căror copie o alăturez sub lit[era] G.

Relevez aceste împrejurări, Domnilor, cu speranţa, că D[umneavoastră] veţi formula în considerantele sentinţei şi observările necesarii asupra Procedurei de păzit la aplicarea art[icolului] 398 din l[egea] Instr[ucţiunii] pub[lice]. În această privinţă nu pot termina fără a mă opune mai ales în contra modului, cum s-a conceput şi s-a publicat actul de acuzare prin Monitorul *No 38 a.c. Este de regretat, că d. Ministru şi cei cinci consiliari ai săi permanenţi*[11] *care-şi accentuează unanimitatea D-lor pentru a mă da în acuzare din cele 14 considerante, nu şi-au luat timpul să considereze al 15-lea, dacă Justiţia şi tactul disciplinar le putea permite a publica prin* Monitorul, *care se ceteşte şi de studenţi, în contra unui profesor încă în funcţiune expresiuni ca acele, ce le-au întrebuinţat un «fals pretext» pentru a «surprinde buna credinţă», autoritatea mea (şi aici nu e vorba de persoana privată, ci de profesorul de universitate) este lovită înaintea studenţilor şi condamnarea e pronunţată şi publicată înainte de orice hotărâre a D[umnea]voastră. Prin aceasta actul în cestiune tinde a face în orice caz imposibilă poziţiunea mea la Universitatea de la Iassi şi vrea să ajungă pe cale indirectă la un rezultat, ce se putea dobândi pe cale dreaptă numai după o sentinţă de destituire pronunţată de*

[11] Aron Florian, S.Marcovici, S.Zalomit, A.Marian şi D.Petrescu. Aceştia au redactat şi semnat *Prescriptul-verbal* din 17.II.1870, înaintat rectoratului din Bucureşti, în care T.Maiorescu era excesiv incriminat. Sunt adversari invederaţi ai lui T.Maiorescu. În finalul pledoariei curente T.Maiorescu se referă direct la această „animozitate personală".

www.dacoromanica.ro

D[umnea]voastră şi sancţionată de Domn, o sentinţă, pe care Ministerului nu-i este permis a o presupune de sigură şi a o anticipa. Căci unde rămâne atunci valoarea practică a art[icolului] 398 din L[egea] Ins[trucţiunii] p[ublice]?

Eu nu sunt chemat a califica o asemenea procedare, dar m-am crezut dator în interesul demnităţii Corpului profesoral a o releva înaintea D[umnea]voastră şi a contribui astfel, întrucât atârnă de la mine, la combaterea unei instrucţiuni disciplinare, care pierde prestigiul Justiţiei pentru a lua aerul de animozitate personală.

Primiţi, Domnilor membri, încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni

Iassi, 9 martie 1870
T. MAIORESCU

D[omnii]lor sale
D-lor membri ai Comisiunii instituite pentru judecarea prof[esorului] T.Maiorescu

Cu toate argumentele invocate, cu toate probele anexate, cu toată arta sa de orator şi de om de drept, în şedinţa din 14 martie s-a adoptat o atitudine potrivnică criticului. Comisia a stabilit ca dată a formulării şi redactării deciziei ziua de 24 martie 1870, când s-a pronunţat sentinţa care a fost emisă pe baza textului *Prescriptului-verbal* al ministerului, dovadă că nici măcar nu s-au luat în discuţie pledoaria pe care Maiorescu o făcuse în apărarea sa. Membrii comisiei au presărat dealtfel sentinţa cu o serie de ironii veninoase la adresa onestităţii lui T. Maiorescu, ceea ce demonstrează încă o dată caracterul subiectiv al acuzării. Excerptăm câteva pasaje: „*Considerând că dacă o durere intensă în ureche sau la oricare altă parte a craniului este o adevărată piedică pentru un professore de a face cursul unei sau mai multe lecţiuni, tot asemenea o astfel de cauză este un obstacol real pentru a putea pleda cineva şi negreşit că dacă acest lucru a continuat în tot cursul de trei luni D.Maiorescu n-ar fi putut pleda în tot acest interval precum nici a face cursul lui, dar aceasta n-a fost, şi prin urmare D[omnia] sa n-a putut suferi de ureche în aşa grad precum pretinde; nici de surditate completă; căci aceasta l-ar fi oprit mai cu seamă a pleda, fiind ştiut că advocatul are mai mare nevoie de auzul său decât profesorele, mai cu seamă al unui curs universitar*".

www.dacoromanica.ro

Acuzaţiile continuă pe acest ton pentru ca în încheiere comisia de judecată să decidă: *„neavând în vedere decât demnitatea corpului profesorale şi paza legilor şi pătrunşi de grava lor datorie, în temeiul art[icolului] 398 din legea Instr[ucţiunii] publice hotărăsc ca D.Titu Maiorescu să fie destituit din postul de profesore de la facultatea de litere de Iassi*".

Urmările acestui penibil eveniment din viaţa lui T. Maiorescu sunt bine cunoscute: destituit în 1870 a fost curând reprimit de Carp pentru ca în 1871 să fie din nou destituit de Tell, şi reprimit de-abia în 1884.

Ar mai fi de notat că sentinţa nu cuprinde dreptul de apel al condamnatului, iar ea nu i-a fost necunoscută, sau „casată" de către ministru, cum afirma T. Maiorescu[12] în discursul său din 16.I.1880, stârnind nedumerirea lui E. Lovinescu, în monografia pe care i-a consacrat-o (ed. 1940, p. 258). Era vorba doar, credem noi, de o simplă formulă retorică, parlamentară, prin care-şi deruta adversarii şi prin care le anula pe viitor orice tentativă de a mai aduce cazul în dezbatere publică.

6. TITU MAIORESCU
Rector al Universităţii din Bucureşti*

Privită, fără romanţare şi apologie epigonică, numai strict documentar, activitatea universitară a promotorului „Junimii" crează sentimentul că ea a stat parcă sub semnul unui *fatum* malign şi nedrept, care l-a urmărit antipodic: când în strălucirea distincţiei sale profesorale, impusă de talentul său didactico-oratoric şi de superioara lui pregătire ştiinţifică, când obnubilându-i succesele din cauza rivalităţilor politice şi a animozităţilor agresive ale invi-dioşilor săi adversari.

Într-un articol anterior[13] am expus greutăţile îndurate de T. Maiorescu în prima parte a statutului său de cadru universitar la Iaşi:

---

[12] *Discursuri parlamentare*, vol. II, p.457: *„S-a pronunţat acea sentinţă în lipsa mea, însă ministrul a casat-o şi eu n-am avut nici măcar încunoştiinţarea de a întrerupe cursul meu, pe care l-am continuat până în anul 1873". [sic !]*

* Articol apărut în rev. „Manuscriptum", Nr.3 /1981, p.p. 122–130

[13] „Manuscriptum", nr. 3, 1980, pp. 146–152, *Titu Maiorescu acuzat şi acuzator într-un proces universitar.* Un material documentar extras din fondul arhivistic al Universităţii din Iaşi, în legătură cu această temă, a prezentat D.Ivănescu în almanahul revistei „Convorbiri literare" pe anul 1981, pp. 44–48.

www.dacoromanica.ro

destituit în 1870, este reprimit de Carp în acelaşi an şi din nou destituit în 1871, la 25 noiembrie, de către ministrul Tell, este reintregat în învăţământul universitar după treisprezece ani, la Facultatea de litere şi de filozofie, catedra de Istoria filozofiei şi de logică, la 10 octombrie 1884, când ministrul Chiţu a revocat *„ca luată în afară de prescripţiunile legii şi în mod cu totul neregulat decisiunea fostului ministru General Tell"*. După opt ani de activitate asiduă, cu toate că viaţa publică cu frământările ei nu l-a cruţat, i se iveşte prilejul de a fi ales rector. Alexandru Orescu, rectorul de atunci, din 1892, urma să se retragă peste unsprezece luni la pensie şi să devină „profesor onorar", însă mai avea încă dreptul să-şi menţină postul. Dar ministrul Instructrucţiei Publice, Tache Ionescu, îi declară scaunul vacant (prin adresa nr. 11636, A din 15 sept. 1892[14]) şi-i cere să organizeze alegeri pentru desem-narea rectorului care-l va succeda. Alexandru Orescu (care nu lăsase locul de rector liber prin deces, cum eronat a scris Soveja[15] şi după el şi alţi istorici literari, începând cu Eugen Lovinescu[16]), obedient, convoacă consiliul profesoral *„spre a proceda la alegerea persoanelor cari să fie prezentate Ministrului pentru funcţia de Rector"* miercuri 30.IX.1982, *„la ora 8 ½ seara în localul Rectoratului"*. În cadrul şedinţei din această zi au avut loc dezbateri aprige, care au durat până la ora 23. Adresa Universităţii (nr. 315 din 1.X.1892), către ministru, reţine atmosfera agitată. Au fost prezenţi patruzeci şi cinci de profesori din şaizeci şi doi. După prezentarea dării de seamă asupra gestiunii[17], s-a dat citire adresei ministrului cu privire la alegerea unui nou rector. La auzul ei *„s-au ridicat mai multe*

---

[14] Arhiv. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, Dos. nr.2/1892,f.10

[15] În cartea sa, *Titu Maiorescu*, din 1925, la p.94, el scrie: *„Această demnitate s-a adăugat profesorului de filozofie în octombrie 1892, după încetarea din viaţă a bătrânului Al.Orăscu"*. Or, Alexandru Orescu a murit doi ani mai târziu, la 16 decembrie 1894. Cf. Anuarului Universităţii Bucureşti, anii 1894–1895, p.22.

[16] E.Lovinescu, care-l citează întruna pe Soveja, în monografia *Titu Maiorescu*, ed. 1940, vol.II, scrie la p.161: *„La moartea vechiului său rival politic Al. Orăscu [...] Titu Maiorescu fu ales rector..."*.

[17] Nu cum afirmă Soveja, *op. cit.*, că până la Maiorescu nu a existat nici un control asupra fondurilor Universităţii. Toate gestiunile statului se aflau în primul rând sub controlul Înaltei Curţi de Conturi care anual făcea asemenea verificări. T.Maiorescu, cum vom vedea mai încolo, a pus mai multă ordine.

www.dacoromanica.ro

observaţiuni: Prof. Dr. Gh. Danielopol a susţinut menţinerea în continuare a rectoratului actual, întrucât mandatul său de 4 ani nu a expirat, mai fiind încă 11 luni şi cum el nu a demisionat nu poate fi vorba de un loc vacant ca rector ".

„*Gr. Tocilescu a susţinut contrariul stăruind a se îndeplini cererea d-lui Ministru. Chiar dacă ar fi o abatere Ministrul nu poate fi responsabil decât înaintea camerelor diriguitoare. A se împotrivi dispoziţiunilor coprinse în adresa ministerială ar fi ca profesorii să se pue în grevă*".

„*Dl. Hasdeu a emis opiniunea ca alegerea să se facă dintre profesorii în activitate, iar nu dintre profesorii onorari*". De fapt Hasdeu este cel mai vehement opozant în această chestiune. Imediat după ridicarea şedinţei, la orele 11 noaptea, el redactează o întâmpinare semnată de încă opt profesori, printre care şi Al. Odobescu: „*Subscrişii sunt de opiniune că legea în vigoare cere ca alegerea rectorului şi a decanilor să se facă dintre profesorii din activitate, iar nu dintre profesorii onorifici*" (Dos. 2/1892 p.24). Atitudinea lui Hasdeu e net îndreptată împotriva lui Al. Orescu, fiindcă alţi „profesor onorifici" Universitatea în acel an nu mai avea, în afară de Marin Alexe, fost decan, în vârstă (va muri la 25.IV.1895) şi care nu emitea nici o pretenţie la titlul în dezbatere. Deşi „opiniunea" lui Danielopol a fost susţinută de optsprezece „profesori semnaţi", iar a lui Hasdeu doar de nouă, nu s-a procedat la nici un fel de alegere.

Ministrul Tache Ionescu, anunţat, revine cu o adresă (nr. 159, din 8 oct. 1892, Dos. 2, f.15) în care pe un ton iritat dezavuează competenţa consiliului profesoral de a-şi exprima opiniile şi de a purta dezbateri pe marginea hotărârii ministerului şi a motivelor acestuia în legătură cu alegerea rectorului. El invită de urgenţă consiliul profesoral, „*care s-a crezut în drept a declara că funcţiunea de Rector nu este vacantă şi a refusa d-a face o nouă alegere*", să se întrunească şi „*Pentru a face să înceteze orice discuţiuni zadarnice, Ministrul declară de eligibili pe profesorii onorari ai Universităţii*". Şedinţa din 15 octombrie a rămas tot fără rezultat, dezbaterile au continuat „*nefăcându-se alegere şi propunându-se amânare*". Abia a treia întrunire electorală a universitarilor, din ziua de duminică, 18 octombrie 1892, a decis alegerea rectorului. Au fost prezenţi 44 membri, printre care: B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, T. Maiorescu, I. Negruzi, V. A. Urechia, C. Dimitrescu-Iaşi, Gr. G. Tocilescu, Dr. V. Babeş, Sp. Haret, Gr. Ştefănescu şi D. Brandza. La despuierea scrutinului (voturile au fost

www.dacoromanica.ro

numărate cu bare verticale pe o listă şi apoi totalizate cu numere arabe) s-a constatat: 1) Titu Maiorescu a obţinut majoritatea cu 26 de voturi; 2) C. Dimitrescu-Iaşi, 22 şi 3) B. P. Hasdeu, 19. Al. Odobescu a întrunit doar unul, iar Sp. Haret, două voturi.

În scrisoarea (nr.387, din 19 oct. 1892) către ministru, Al. Orescu relevă unele scene neplăcute din timpul alegerii: *„Şi pentru a concentra voturile am rugat pe D.D. profesori să nu dea nici un vot pentru subscrisul şi aceasta în urma unui regretabil incident deoarece s-a zis că eu aş fi implorat grija D-voastră de a mă ajuta la această alegere. Cu toate acestea voturile tot s-au împărţit încât numai Dl. Profesor Titu Maiorescu a obţinut majoritatea absolută de 26 de voturi din 44, iar majoritatea relativă de 22 şi de 19 voturi le-au obţinut Dl. C.Dimitrescu-Iaşi şi Dl. B.P.Hajdeu"*[18]. Ministerul îl confirmă imediat pe T. Maiorescu, cu adresa nr. 1176, seria B, din 29 oct. 1892[19]. Al. Orescu îi face cunoscută lui T. Maiorescu numirea în funcţia de rector, în aceeaşi zi (29 oct.) rugându-l să binevoiască *„a lua această nouă funcţie, convocând cât de urgent Consiliul Universitar ca să cerceteze cu minuţiozitate printr-o comisiune Gestiunea mea privitoare la fondurile Universităţii şi putea să depun recipisele Cassei de Depuneri şi sumele ce se află asupra mea, spre descărcare"*[20]. T. Maiorescu se supune recoman-dării fostului rector şi într-un consiliu anume întrunit în ziua de 7 noiembrie procedează la verificarea gestiunii acestuia. La 19.XI. expediază fostului rector o misivă (nr. 413) prin care-i comunică rezultatul. Scrisoarea e autografă şi s-a păstrat în concept[21] (D. 2/1892, f.9):

---

[18] Fiecare vot conţinea trei nume, fiindcă după legea învăţământului de atunci, art. 292 privitor la elecţiunea rectorului, prevedea alegerea „a trei persoane dintre care Ministru va numi Rectorul Universităţii". Dar întotdeauna a fost aleasă persoana ce întrunea cel mai mare număr de voturi.

[19] A fost investiti cu titlu de rector cu începere de la 1 noiembrie 1892

[20] Soveja, *op. cit.* p. 94, pretinde că Maiorescu ar fi luat în primire gestiunea *„prin bonuri de la mână la mână, fără nici o garanţie a formelor necesare în astfel de cazuri"*. Dar cum putem observa din documente, din însăşi scrisoarea lui T.Maiorescu, exista o predare a gestiunii, de la un rector la altul, cu verificare riguroasă a fondului şi cu proces-verbal. Soveja s-a înşelat iarăşi.

[21] Toate rândurile lui Maiorescu pe care le publicăm aici, cu adaptarea la ortografia de azi, sunt autografe, majoritatea în bruioane, cu cerneală violetă.

www.dacoromanica.ro

Dlui Profesor Onorar Al. Orescu

Am onoarea a vă înainta cu aceasta unul din prescriptele-verbale ale Consiliului special din 7 Noemvrie a.c. prin care vi se dă descărcare de gestiune Dv. asupra fondurilor ce Universitstea posedă, pe tot timpul cât ați ocupat funcțiunea de Rector.

Primiți...

Rector T.Maiorescu

Ca rector, T. Maiorescu a demonstrat competență administrativă, s-a străduit pentru înălțarea prestigiului universitar, a căutat să distingă și să promoveze valorile intelectuale și morale atât din rândurile profesorilor mai tineri, cât și din cele ale studenților, indiferent de facultatea căreia ei aparțineau. Filele dosarelor din fondul rectoratului din perioada anilor 1892–1897 îi poartă în mare parte semnătura sau sunt redactate (în bruioane multe dintre ele) și adnotate de el. Aprobările sale, rezoluțiile puse pe manșeta petițiilor studenților, consiliile universitare, adresele și înștiințările lui ni-l arată pe T. Maiorescu cu slova măruntă și clară (rareori, după circumstanță, nervoasă), meticulos și corect impunându-și, parcă, sieși ordine și respect față de legi, față de instrucțiuni, de regulamente și hotărâri, urmărind să întroneze în Universitate un adevărat „spiritus rector". Pe cererile îndreptățite ale studenților își așterne rezolvarea cu formula aproape invariabilă: „Se aprobă pe baza art..." sau „Se aprobă pe temeiul art...", menționând uneori și legea care-i dă dreptul și semnând citeț. Nu lua măsuri niciodată de unul singur. Deasupra rezolvărilor sale el adnota: „La consiliu" și iscălea din nou.

La inițiativa lui, a fost instituit „Anuarul Universității" din București, care a apărut din 1892 până în anul 1942, constituind un amplu și viu document al fiecărui an universitar. În fața corpului profesoral a susținut în consilii interesele studenților, de a căror viață se arăta preocupat. Procesele-verbale stau mărturie: astfel, în consiliul din 30 septembrie 1896 (luăm doar un exemplu) ruga să se acorde importanta sumă de 1.850 lei (aur) „pentru tipărituri de teze ale studenților sau memorii ale lor"[22]. Îl interesa repartizarea cu eficiență a sălilor de curs, a cabinetelor și a laboratoarelor. În

[22] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, D.1/1896, f.44

www.dacoromanica.ro

procesul-verbal de consiliu (din 22.XI.1896) îi este notată intervenţia cu privire la distribuirea unor săli „rămase libere în urma mutării pinacotecii, a colecţiunei mineralogice şi a cabinetului de zoologie medicală" şi decide ca ele să fie utilizate pentru colecţiile de geologie şi paleontologie, pentru colecţiile cursului de arheologie ale lui Gr. Tocilescu şi două să fie rezervate pentru facultatea de medicină[23].

Titu Maiorescu a intervenit cu autoritate pentru o mai strânsă administrare şi control al fondurilor universitale provenite din donaţii. În Consiliul special (numai cu decanii) din 23 oct. 1896, urmăreşte să creeze un precedent în acestă preocupare şi înaintează o propunere sub forma unui proces-verbal (redactat *manu propria*)[24]:

Consiliul special al Universităţii

Proces-verbal. Miercuri, 23 octomvrie 1896.

Pentru a crea precedentul unei mai strânse administrări şi controlări a fondurilor universitare, subscrisul Rector propune, ca de acum înainte revizuirea situaţiei şi întrebuinţării fondurilor şi veniturilor provenite din donaţiuni şi administrate de Rector, să se facă din an în an, şi anume în fiecare februarie pentru anul precedent, iar nu numai la schimbarea Rectorului, cum s-a făcut până acum.

Asupra acestei propuneri Consiliul special decide:

1) *La începutul lui februarie al fiecărui an, Rectorul va convoca Consiliul special pentru revizuirea administrării fondului universitar din anul precedent.*
2) *Consiliul special consemnează în deosebi proces-verbal rezultatul acestei revizuiri şi dă Rectorului descărcare pentru anul controlat.*
3) *Acel proces-verbal se va trece şi semna de membrii Consiliului special în Registrul socotelilor Rectorului.*
4) *Deciziunile Consiliului special în această privinţă sunt valabile, dacă sunt luate şi semnate de cel puţin trei Decani.*

[23] Idem, f.49
[24] Idem, f.54

www.dacoromanica.ro

5) Pentru astă primă dată Consiliul special va face revizuirea anilor 1893, 1894, 1895 împreună.
Rector. T. MAIORESCU
Decani Gr.Ştefănescu, Frankudi, C.Erbiceanu, Pascal Măldărescu.

Titu Maiorescu a dorit mult ca Universitatea condusă de el (deşi el însuşi om politic şi cu toate că în sânul corpului profesoral adversităţile de partid erau acerbe) să rămână autonomă faţă de agitaţiile publice din afară. N-a izbutit până la capăt, în mult zbuciumata atmosferă politică a sfârşitului de veac de la noi, să menţină în Universitate un spirit pur ştiinţific, fără ingredientele disensiunilor politice. Tocmai un eveniment de asemenea natură avea să pună capăt crezului său în independenţa universitară şi să-l determine să se retragă cu amărăciune. Expirând termenul investiturii sale la 1 noiembrie 1896, T. Maiorescu convoacă la 21 octombrie 1896 consiliul profesoral pentru votarea unui nou rector[25]. După alegeri, „la ora 6 ½ p.m." s-a întocmit proces-verbal, trimis apoi ministrului, în care a fost. înregistrat rezultatul: *„Despuindu-se scrutinul pentru alegerea de Rector, s-au constatat 55 bilete depuse în urnă, dintre care 37 purtau numele T. Maiorescu, 28 numele V. A. Urechia, 27 Dr. N. Măldărescu, 22 Gr. Ştefănescu, 11 Gr. Tocilescu, 10 Dr. C. Istrati, 4 Dr. Calinderu, 5 B. P. Hasdeu..."*.

Ministrul îi încredinţează în continuare conducerea Universităţii până la 1 noiembrie 1900 cu adresa nr. 9723, seria B, din 28 octombrie 1896, împuternicindu-l prin decretul regal nr. 4350 din 13 noiembrie *„pe un period de patru ani conf. art. 294 din legea instrucţiunii publice"*. Dar abia fusese reinvestit, când, la 18 noiembrie 1896, Bucureştii sunt zguduiţi de cazul, sau cum era numit atunci evenimentul care a scos luni la rând populaţia Capitalei pe străzi – „Chestia Ghenadie" reflectată în file de arhivă şi de presă[26].

---

[25] Idem, f.59

[26] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată,* vol. II Editura „Universul", 1928, p.203. e vorba de marile agitaţii care au durat luni de zile şi de manifestaţiile uneori agresive ale mulţimii în legătură cu „detronarea" mitropolitului-primat Ghenadie Petrescu. Acesta donase cristelniţa bisericii Domniţa Bălaşa (un obiect rar de artă) regelui Carol I cu prilejul botezului nepotului său, Carol

www.dacoromanica.ro

Demonstraţiile au culminat ca violenţă şi ca amploare în ziua de luni, 18 noiembrie 1896, la orele 13 ½, când mulţimea, pornind din dreptul statuii lui Mihai Viteazul a încercat să pătrundă în incinta Senatului pentru a înmâna preşedintelui un protest. Poliţia şi jandarmii călări, aduşi de prefectul Paul Stătescu, au reuşit s-o împrăştie. O mare parte însă a năvălit, ca să scape de şarja dură a jandarmilor, în Universitate, dar gardiştii prefectului au urmărit-o şi aici, lovind cu bastoanele, puştile şi săbiile pe oricine întâlneau pe coridoare şi în sălile de curs, nemaifăcând nici o distincţie între cei veniţi din stradă şi studenţii cursanţi. În jurul orei 15, după intervenţia sângeroasă a poliţiei, mişcarea a fost reprimată şi ordinea restabilită. În Universitate s-au petrecut scene zguduitoare. Paginile dosarului nr. 3, din 1896, din fondul rectoratului, care conţin declaraţiile studenţilor martori oculari, anchetele şi intervenţile rectorului T. Maiorescu, sunt testimonii elocvente, vii ale momentului tragic, de atunci, prin care a trecut Universitatea. La sfârşitul aprigei încleştări, interiorul edificiului universitar arată ca după un jalnic sinistru. Imediat, T. Maiorescu instituie o anchetă şi ia grabnice măsuri: la ora 15 şi jumătate, după ce a inspectat în amănunţime locurile pe unde trecuse furia poliţiei în urmărirea grupurilor de fugari, se adresează studenţilor cu o „Înştiinţare", redijată chiar de el. Scrisul mare, dezordonat şi nervos, indică starea de surescitare şi de indignare a rectorului (D. 1/1896, f.37):

Luni 18/30 Noemvrie 1896, ora 3 ½ p.m

Înştiinţare

asupra actelor de brutalitate, săvârşite astăzi în localul Universităţii;

Având în vedere, că am văzut însumi pe studentul I. Bratu rănit la cap şi pe curierul Mihalache rănit la gât şi plin de sânge; am văzut asemenea însumi ferestre sparte la sala de studii No. VII şi la secretariatul Universităţii, uşa

(viitorul rege Carol al II-lea). Mitropolitul-primat a căutat apoi să o înlocuiască cu o copie. În urma scandalului, care a determinat suspendarea sa chiar prin decret regal, deşi iniţial, la cererea guvernului liberal condus de D. Sturza, mitropolitul-primat refuzase să demisioneze, a fost luat cu forţa şi dus în surghiun canonic la mânăstirea Căldăruşani, cu trăsura poliţiei.

www.dacoromanica.ro

stricată la No. VII şi ivărul la No. IX, picături de sânge înaintea sălii No. VII;

Considerând că este de datoria Rectorului de a constata exact, a cui este vina pentru cele întâmplate, şi de a stărui ca dreptate să se facă*: invit pe studenţii, care au fost martori oculari, să vie mâine Marţi (19 Noemvrie/1 Decemvrie) între orele 10 şi 12 dimineaţa şi 3–5 după amiază ca să arate Rectorului cele ştiute în această privinţă.*

Rector T.MAIORESCU

În seara aceleiaşi zile, la orele 20, redactează o scrisoare către decanii tuturor facultăţilor[27]:

Bucureşti, luni 18/30 Noemvrie 1896
8 ore sara

Domnilor colegi,

Pentru mâine Marţi de la 10–12 ore a.m şi 3–5 ore p.m am invitat pe studenţii universitari, cari au fost martori oculari ai brutalităţilor comise astăzi în localul Universităţii, să vie la Rectorat şi să arate cele ce ştiu în această privinţă.

Vă rog să binevoiţi a asista şi Dvstră la această anchetă. Este de datoria noastră a constata adevărul şi a stărui ca să se facă dreptate cui i se cuvine.

Cu deosebită stimă colegială
Rector T.MAIORESCU
D-l Sale D-lor Decani *ERBICEANU*
Dr. MĂLDĂRESCU
Dr. PASCAL
Gr.ŞTEFĂNESCU

Au dat declaraţii scrise, în faţa rectorului şi a decanilor, optsprezece studenţi[28], profesorul medic şi decan dr. Măldărescu

---

[27] D. 1/1896, f.43

[28] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1896. Au dat depoziţii înaintea lui T.Maiorescu studenţii: S.Nicolau, N.I.Apostolescu, C.Rizescu, Weiner Wilhelm, G.Ban, V.N.Cucu, D.C.Nădejde, P.Andreescu, Avram Rossman, C.Mette, M.Iosefachi, G.Istrate, Al.Morţun, D.Dimiu, I.A. Tzanfăl, C.Chiriţescu, Aurel Niculescu-Bratu şi Demetru Marinescu. Ultimii doi, loviţi cu bastoanele şi împunşi cu baionetele, cu craniile sparte şi cu răni adânci sub urechi, au fost găsiţi aproape fără cunoştinţă. Dr. Măldărescu le-a dat primul

www.dacoromanica.ro

(care i-a pansat pe cei trei răniți ai Universității) un alt cadru didactic (semnat indescifrabil) și omul de serviciu Mihalache Popescu, cel mai crunt maltratat de gardiști. Pe toate mărturiile, la sfârșit, rectorul a adnotat: „*În prezența noastră. T. Maiorescu, Gr. Ștefănescu, C. Erbiceanu*".

Toți semnatarii depozițiilor i-au acuzat pentru actele lor de brutalitate pe sublocotonentul de sergenți Silaghi, pe subcomisarul Duțulescu și chiar pe prefectul Stătescu, venit să ia parte direct la reprimarea demonstrației, el însuși dându-se jos dintr-un cupeu cu bastonul în mână și izbind mulțimea.

Rezultatul anchetei este consemnat într-un proces verbal, scris de secretarul Universității și înaintat cu o adresă (nr. 286) ministrului, la 24 noiembrie 1896, adresă concepută și grafiată de însuși rectorul T.Maiorescu (D.3/1896, f.2):

La Ministerul Cultelor

Dl. Ministru

În urma actelor de violență săvârșite la 18 noiemvrie a.c. în localul Universității subscrisul Rector atât pentru a liniști pe studenți, cât și pentru a apăra prestigiul Universității, a început chiar azi o anchetă pentru constatarea faptelor și stabilirea responsabilităților. Ancheta a fost făcută de întregul Consiliu special al universității, și rezultatul ei este consemnat în alăturatul proces-verbal semnat de Rector și Decani.

Am onoarea, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele stime.

Rector T. MAIORESCU

Procesul-verbal, din care extragem partea finală, exprimă indignarea corpului profesoral care în fața lezării autorității sale a decis: „*A. A cere d-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice pedepsirea tuturor agenților politici cari s-au făcut vinovați de violența constatată mai sus. B. A propune d-lui Ministru ca Guvernul să aducă anume la cunoștință prefecturei poliției că agenții polițienești nu au să pătrundă în localul Universității fără o prealabilă înștiințare a autorităților universitare, așa cum sunt*

---

ajutor sanitar. Mihalache Popescu, plin de sânge și cu piciorul stâng rupt, a fost ridicat, în această stare de schingiuire, de jandarmi și dus la arest.

www.dacoromanica.ro

constituite prin legea instrucțiunei (Rector, Decani) și numai după cererea acestora sau cu a lor învoire

Căci în principiu autoritățile universitare sunt chemate și în drept a menține ordinea și disciplina în interiorul Universității.

C. A ruga pe d-l Ministru să binevoiască a comunica Rectoratului Universității rezultatul prezentei noastre interveniri.

Rector T.MAIORESCU

Decani:	*Teologie*	*C. ERBICEANU*
	Drept	*A. PASCAL*
	Științe	*Gr. ȘTEFĂNESCU*
	Medicină	*Dr. MĂLDĂRESCU*"

Pe adresa (nr. 286 din 24.XI.1896) cu care a expediat procesul-verbal de anchetă, sus, în stânga, Maiorescu a scris „*B. Trimisă confidențial și subscris în registrul de expediție ministrului și D. Sihleanu 25 nov.1896*".

Într-o altă adresă roagă pe ministru să acorde lui Mihalache Popescu, desfigurat de agenții poliției, un ajutor bănesc. (D. 3/1896, f.3):

No. 287 25 noiemvrie 1896

La Ministerul Cultelor

Dl. Ministru

Precum se constată din procesul-verbal al anchetei universitare asupra celor întâmplate în localul Universității la 18 noiemvrie a.c., curierul secretarului nostru Mihalache Popescu, fără nici o vină și numai fîndcă pe la ora 11/2 era la ușa cancelariei profesorilor, unde era datoria sa de a se afla, a fost crunt bătut de agenți ai poliției atât la Universitate, cât și în chiar localul Poliției. El sufere și astăzi urmele acestor brutalități.

În înțelegere cu d.d. Decani, subscrisul are onoare a vă ruga să binevoiți a acorda numitului servitor un ajutor de una sută lei pentru căutarea sănătății.

Primiți, vă rog, etc.

Rector T .MAIORESCU

www.dacoromanica.ro

Ministrul G. Mârzescu[29] îi răspunde lui T. Maiorescu prin scrisoarea nr. 10210, seria B, din 27.XI.1896 (pe care rectorul scrie *„Primită la 3 Decemvrie 1896"* şi iscăleşte) încunoştinţându-l că ministrul de interne şi cel de justiţie au dat dispoziţii necesare pentru constatarea adevărului şi pedepsirea vinovaţilor „dezordinii" din ziua de 18.XI.1896 şi că „ofiţerul de sergenţi Silaghi şi subcomisarul Duţulescu au fost depărtaţi din serviciu" (vezi şi nota 17). Referitor la puncul *B* al deciziei consiliului special (reprodus şi subliniat în adresa ministrului) G. Mârzescu se declară în principiu de acord cu rectorul *„dar în cazuri de forţă majoră, când turburătorii de uliţi se vor adăposti în localul Universităţii, atunci n-am putea opri forţa publică de a-şi face datoria"*.

Urmează apoi un pasaj sentimental, cu intenţia clară de a măguli, în care ministrul îi aduce aminte adversarului său politic de anii juneţei lor, de vremea când erau *„profesori tineri"* şi apoi *„în comitetul de inspecţiune din întreaga Moldovă"*, când *„ca nişte sentinele neadormite vegheam amândoi la paza ordinei şi a disciplinei în şcoală"* precum *„şi a apăra şi proteja junimea studioasă şi cu purtare bună"*.

Această epistolă ministerială a avut darul să-l mâhnească mult pe Titu Maiorescu şi este, opinăm, cauza care-i va decide demisia, fiindcă în pasajul esenţial al ei se vede clar hotărârea guvernului liberal de a nu renunţa la intervenţia forţei poliţieneşti în Universitate ori de câte ori interesele ordinii publice o vor cere. Era limpede că cererea lui Maiorescu a fost respinsă şi autoritatea sa, de rector al unei universităţi autonome faţă de agitaţiile politice din exterior, minimalizată. Atitudinea lui Maiorescu faţă de poziţia ministrului şi a guvernului se vede imediat din faptul că: Maiorescu scrie sus lapidar: *„D-lor Decani"* şi a semnat: aceştia scriu sub semnătura ministrului *„Pe deplin satifăcuţi"* şi se iscălesc. Dacă Maiorescu ar fi aderat la conţinutul scrisorii ar fi uzitat formula

[29] E.Lovinescu, în *op. cit,* II, ed. 1940, p.162, scrie: *„...obţine de la Ministru I P.S.Laurian acordarea unei despăgubiri servitorului [...] şi demiterea prefectului de poliţie"*. Dar P.S.Laurian era atunci prim-ministru, după căderea guvernului D.Sturza în urma afacerii Ghenadie, în 1896, iar ministrul Cultelor şi al instrucţiunii publice era, în acest cabinet, G.Mârzescu. Prefectul nu a fost destituit, ci doar subalternii săi, ofiţerul Silaghi şi subcomisarul Duţulescu.

www.dacoromanica.ro

consacrată „*Rectori şi Decani*", ca atunci când conducerea universitară subsemna actele oficiale, emise de Consiliul special. Răspunsul ministrului este comunicat studenţilor printr-o „Înştiinţare", redactată de Titu Maiorescu (păstrată în ciornă)[30]:

Pentru a se afişa în Aula Universităţii:

Înştiinţare

Se aduce la cunoştinţa studenţilor universitari că în urma cercetării făcute de Rectorul şi Decanii Universităţii asupra actelor de violenţă comise în localul Universităţii la 18 noiembrie a.c. şi aduse de noi la cunoştinţa guvernului, d.ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice a răspuns Rectorului între altele: «Spre a vă asigura că Guvernul îşi face datoria şi totodată şi faţă de acei, pe cari procesul verbal al Consiliului special de Universitate îi califică de agresori *şi că astfel toţi îşi vor lua pedeapsa în raport cu gravitatea faptelor, am onoarea a vă comunica că ofiţerul de sergenţi Silaghi şi sub-comisarul Duţulescu au fost depărtaţi din serviciu».*

Totodată d.Ministru a recunoscut că în afară de cazurile de forţă majoră, agenţii poliţieneşti nu au a pătrunde în localul Universităţii fără prealabila încuviinţare şi învoire a autorităţilor universitare, care în princip sunt chemate şi în drept a menţine ordinea şi disciplina în interiorul Universităţii.

Consiliul special al Universităţii a fost autorizat să aducă acest rezultat al intervenirii noastre la cunoştinţa studenţilor.

Rector T. MAIORESCU

11 Decemvrie 1896

Lucrurile se pare că nu s-au liniştit multă vreme, deoarece într-o convocare din 4 februarie 1897 Maiorescu îşi invită decanii la minister unde sunt chemaţi. „*Rectori şi Decani – pe mâine miercuri, 6 Fevruarie la ora 8 ½ seara*", fiind vorba de o consfătuire „*într-o cestiune gravă care priveşte Universitatea din Bucureşti*", cum sunau vorbele ministrului G. Mârzescu. Textul

[30] D. 1/1896, ff. 45-46

www.dacoromanica.ro

este grafiat de secretar. T. Maiorescu rămâne în funcție, cu toate amărăciunile îndurate, până la 28.XI.1897, când într-un consiliu special face cunoscut decanilor că a demisionat.

Soveja şi E. Lovinescu sunt de părere că demisia lui ar fi fost determinată de dezvăluirea faptului că printre studenți ar fi existat unii dintre ei în solda poliției, ca delatori. Din cercetările depozițiilor celor aproape douăzeci de studenți martori oculari la evenimentul trist din 18.XI.1896 nu reiese așa ceva.

După demisia lui, acceptată imediat de ministru, au loc două alegeri de rector. Una la 14 decembrie 1897, când este ales Grigore Ştefănescu; T. Maiorescu, care a luat parte la alegeri, a întrunit 22 de voturi, la paritate cu V. A. Urechia[31]; şi alta în 1898, 27 septembrie[32] (după apariția unei noi legi a învățământului). T. Maiorescu e din nou propus şi prezent în fața scrutinului, dar nici de acestă dată, obținând doar 16 voturi în raport cu 40 ale lui Gr. Ştefănescu, nu a putut fi reales.

[31] Soveja (şi ca el E.Lovinescu) susține *op.cit.*, p.98, că *„Propunerilor de a mai fi reales a răspuns după aceea negativ"*. Documentele arată că el a fost prezent la alegeri şi propus, dar nu a mai dobândit după aceea numărul de voturi necesar.

[32] Arh. Stat. Buc., univ. Buc., Rectorat, D. 1/1898, ff. 10–11

www.dacoromanica.ro

7. MITE KREMNITZ – 150 de ani de la naştere*

Mite Kremnitz este, alături de Veronica Micle şi de Cleopatra Lecca, una dintre cele câteva muze care l-au inspirat pe Mihai Eminescu. Ea a jucat un rol însemnat nu numai în viaţa poetului şi în cea a lui Titu Maiorescu, ci şi în istoria culturii româneşti.

Mite Kremnitz s-a născut în oraşul prusac Greifswald, la 4 ianuarie 1852, în familia doctorului Adolf Carl Heinrich von Bardeleben, profesor universitar la catedra de chirurgie a Facultăţii de Medicină din localitate. Ea este primul copil, dintre cei doi ai ilustrului chirurg, din întâia căsătorie. Cel de-al doilea, tot o fată, Thea, a venit pe lume mai târziu, la 23 august 1855. Ambii părinţi descind din antecesori faimoşi, din stirpe cu titluri de noblețe (tatăl ei este un „von"), din familii de mari cărturari, înzestraţi cu talentul scrisului. Bunicul din partea tatălui, Heinrich von Bardeleben, avea har literar, scrisese câteva romane ce au fost publicate, vocaţie pe care a transmis-o, ca printr-un testament, ereditar, nepoatei sale. Mama scriitoarei, Augusta von Zumpt, era o descendentă a marelui filolog şi gramatician latinist Karl Gottlieb von Zumpt, despre care Titu Maiorescu vorbeşte în repetate rânduri în scrisorile lui din studenţie. La botez, naşii i-au dat fiicei doctorului un dublu onomasticon: Marie Charlotte. Însă Mitei nu i-a fost pe plac nici unul dintre cele două nume, de aceea va ajunge la diminutivul „Mite", ca o combinaţie hibridă a celor două.

Copilele Bardeleben cresc într-un mediu familial şi social de înaltă intelectualitate şi primesc o instrucţie aleasă, cu guvernantă şi preceptori de limbi străine, în special de franceză şi de engleză.

O dată cu stabilirea la Berlin a chirurgului, relaţiile de familie dintre Bardeleben şi Kremnitz, înrudite între ele, se reiau cu intensitate, cu atât mai mult cu cât Wilhelm Kremnitz, viitorul soţ al Mitei, devine studentul preferat al celebrului său unchi şi viitor socru, al profesorului Bardeleben.

La moartea mamei sale, în luna noiembrie 1868, Mite, care avea atunci şaptesprezece ani, suferă amarnic, dar durerea cea mai mare o încearcă în momentul în care tatăl său, vestitul chirurg, se căsătoreşte rapid, la câteva luni doar de la decesul soţiei (15

* Articol apărut în „Jurnalul literar" nr. 1–4, ian.-febr. 2002

www.dacoromanica.ro

august 1869), cu nepoata sa, Helene Kremnitz, sora mai mică a lui Wilhelm Kremnitz şi a Clarei Maiorescu, devenindu-i astfel cumnat viitorului său ginere.

Pe Mite a urmărit-o freudian, toată viaţa, imaginea mamei dispărute, gestul tatălui, pe care l-a dezavuat tot timpul, precum şi incomoda prezenţă a vitregei mame. Pe Helene Kremnitz, care îi era verişoară, devenită Bardeleben, n-o va recunoaşte niciodată ca mamă, ci numai ca pe o intrusă. E semnificativ în acest sens titlul romanului său autobiografic, scris spre amurgul vieţii. *Mutter Unbekant* (Mama necunoscută), apărut postum, în 1917.

De aceea surorile Bardeleben, îndeosebi Mite, vor purta o nestinsă aversiune familiei Kremnitz, Mite chiar se va răzbuna cumplit devenind într-adins, pe faţă, fără nici un înconjur, amanta lui Titu Maiorescu, sub ochii neputincioşi şi trişti ai blajinului său soţ, şi contribuind din plin la surparea căsniciei Clarei Kremnitz, cumnata sa şi soţia criticului.

După căsătoria surprinzătoare a tatălui lor, surorile îndoliate călătoresc mult prin Germania, apoi în Franţa şi în Anglia, prilej de temeinică instruire. Între timp, Helene, prolifică, va îmbogăţi familia Bardeleben cu încă cinci copii, fraţi pe care Mite îi va privi cu caldă consanguinitate, aducându-i deseori în România, în vizită la ea, la Bucureşti.

După o logodnă de scurtă durată, Marie Charlotte von Bardeleben devine, în iulie 1872 (la vârsta de 20 de ani) soţia doctorului în medicină, văr cu ea, Wilhelm von Kremnitz, după ce ea oscilase între acesta şi fratele lui mai mic, Herman, care o curtase cu asiduitate.

Titu Maiorescu, care o cunoscuse cu mult înainte (în 1865), în familia Kremnitz, le-a ţinut celor doi miri o prelegere filosofico-etico-matrimonială, invitându-i, la rândul său înamorat de Mite, în România, după ce Mite mai fusese o dată, în vara anului 1871. Soţii Mite şi Wilhelm Kremnitz vin într-o primă vizită la Iaşi în toamna anului 1873. Şi apoi se stabilesc la Bucureşti în ianuarie 1875, unde Maiorescu îl cheamă pe Wilhelm pentru a-şi deschide un cabinet medical. Acesta, atras de perspectiva unei cariere de medic cu mari posibilităţi în România şi lipsit de clientelă la Berlin, vine şi se instalează în casa cumnatului său, pusă la dispoziţie cu toată largheţea. Neîmpăcată inamică a Kremnitzilor, dornică de vendetă, Mite intră în viaţa domestică maioresciană cu gânduri de revanşă, cu împlinirea satisfacţiei

www.dacoromanica.ro

de a-i vedea pe cei doi frați, Clara și Wilhelm Kremnitz, suferind de gelozie. Mite avea acum douăzeci și patru de ani și era cât de cât frumoasă, mai bine zis foarte plăcută; poate că avea acea frumusețe a tinerelor teutone, cu chipul rotund, bucălat, blondă și cu ochii de azur, cu trăsături calde, încă lipsite de rigiditatea de mai târziu, subțire și delicată, cu talie mijlocie, mai mult scundă, apariție oricând angelică, exercitând asupra bărbaților o impresionantă atracție, care pentru ea era doar un joc calculat, rece și egoist, cum singură mărturisește.

Așa a văzut-o Mihai Eminescu pentru prima dată, într-o dimineață din luna august a anului 1876, la Titu Maiorescu, în casa din str. Vestei. Învățând cu rapiditate și foarte bine românește, Mite, care între timp, la 15 septembrie 1876, adusese pe lume un băiat, Georg-Titus, adună într-un volum, tradus de ea în germană, un mănunchi de schițe ale lui Iacob Negruzzi, I. Slavici, N. Gane și ale lui Al. Odobescu, intitulat *Rumänische Skizzen*, apărut la Socec în iulie 1877, cu concursul lui Titu Maiorescu.

Dar adevărata carieră literară a Mitei Kremnitz începe în 1880, anul în care ea debutează cu o nuvelă, în numărul din august al revistei germane „Nord und Sud", care apărea la Breslau, sub pseudonimul George Allan, imitând-o probabil pe George Sand. În 1881, tipărește la Leipzig primul său volum de proză (190 de pagini), conținând cinci nuvele și intitulat *Fluch der Liebe* (Blestemul iubirii). Între aceste cinci narațiuni se află și celebra nuvelă autobiografico-eminesciană *Ein Lebensbild*, tradusă de Maiorescu și publicată apoi în revista „Convorbiri literare" (în nr. XIX din 1885). În același timp (1880–1881) începe să se contureze tot mai pregnant colaborarea sa cu regina Elisabeta, Carmen Sylva, ea fiind de-acum o prezență constantă și intimă în preajma suveranilor, atât la București, cât și la Sinaia, devenind, în urma prea strânsei colaborări – se pare – cu regele Carol I, mamă, în octombrie 1885, când naște la Peleș un băiat, Emanuel Kremnitz. Celor două capete încoronate le va dedica, rând pe rând, câte o monografie. Cu regina a semnat, la dual, tot cu pseudonim, de proveniență latină: „Dito und Idem", Mite fiind „Idem", pseudonim cu care au semnat multe dintre creațiile lor.

În vara anului 1897, la 31 iulie, își pierde soțul. Bunul, bonomul și nefericitul medic Wilhelm Kremnitz a murit de o criză cardiacă, fulgerat la datorie, la Peleș, în timp ce-l îngrijea pe prințul

www.dacoromanica.ro

Ferdinand. Cea mai afectată însă, cu tot leşinul Mitei lângă sicriu, a fost principesa Maria, care-l admira şi-l plăcea nespus pe Wilhelm, şi care s-a prăbuşit peste cadavrul lui şi nu s-a dezlipit de catafalc până la înmormântare, aşa cum a relatat şi comentat întreaga presă a epocii.

Mite Kremnitz va părăsi definitiv România în vara anului 1898, revenind doar o singură dată, în 1912, vara, să-i revadă pe suverani la Sinaia. Regele îi stabilise, de la decesul soţului, şi pentru meritele personale, o rentă de douăsprezece mii de lei aur.

La întoarcerea în ţara de origine, la Berlin, este o inadaptată, suferă cumplit şi tânjeşte de dor, până la moarte, după spaţiul românesc şi după căldura sufletească a românilor. A decedat la 18 iulie 1916, în etate de 64 de ani. Moartea a izbăvit-o de suferinţele ei fizice şi morale (bolnavă grav şi mamă cu doi fii în război). A încetat din viaţă la timp. Fiii ei care vorbeau perfect româneşte au revenit în ţara lor natală cu trupele germane de ocupaţie, în calitate de ofiţeri. Cel mic avea oarecare talent literar şi a publicat un volum de pasteluri, în Germania.

Rolul pe care Mite Kremnitz l-a avut în viaţa culturală românească a fost unul dintre cele mai importante, îndeosebi în existenţa şi în istoria societăţii „Junimea". În casa ei au avut loc cele mai multe dintre şedinţele Junimii bucureştene, urmate de cine copioase, la care erau prezenţi frecvent Eminescu, Caragiale, I. Slavici. Pe ei şi pe încă mulţi alţi junimişti i-a tradus în germană şi i-a făcut cunoscuţi, oricât de firav, în mediile literare berlineze. Pe Eminescu, chiar dacă nu l-a iubit, cum declară ea însăşi, l-a preţuit mult şi l-a admirat cu devoţiune, îngrijindu-se de soarta lui şi ajutându-l când era bolnav. La ea acasă l-a găzduit când poetul s-a întors de la sanatoriul vienez, în drumul lui spre Iaşi, şi tot ea l-a prezentat atunci reginei, la palat, amândouă înconjurându-l şi îmbărbătându-l cu multă afecţiune.

Pentru Mite Eminescu a scris, printre alte versuri, poeziile: „Atât de fragedă", „Cu mâne zilele-ţi adaugi" (scrisă la aniversarea Mitei la 4 ianuarie 1879) şi „Te duci..."

Numele ei, Maria, din finalul poeziei „Atât de fragedă", indică geneza sigură a acestei creaţii poematice. Perpessicius şi, după el, toţi ceilalţi exegeţi eminescieni fac trimitere la Veronica Micle, uitându-se sau neştiindu-se că pe ea, pe Mite, o chema Maria, de aceea poetul a imortalizat-o, în final, madonic:

„Şi-o să răsai ca o icoană / A pururi verginei Marii, / Pe fruntea ta purtând coroană...".

www.dacoromanica.ro

8. TRUC EDITORIAL?*

Cu mai bine de un deceniu în urmă, constant şi fervent admirator al lui Titu Maiorescu, dl. Zigu Ornea i-a dedicat mentorului Junimii o biografie, editată de Cartea Românească, în două volume; primul apărut în 1986, cel de al doilea în 1987.

Scrisă în maniera particulară a d-lui Zigu Ornea, cu limpiditate şi fluiditate alertă, cu eleganţă şi cu nerv captaţional, monografia constituie şi o sursă informaţională, dar şi o plăcută lectură intelectuală.

Din păcate, greşeli de datare, nu puţine, inadvertenţe flagrante, precum şi prezentarea contradictorie a unor date privind acelaşi eveniment adumbresc simţitor importanta lucrare biografică; mai trist este că aceste erori sunt perpetuate prin preluarea lor şi în ediţia a doua, din 1997, recomandată în pagină de titlu, ca „revăzută şi corectată" (sic!). Numai că a doua ediţie, apărută la zece ani după prima, în Editura Du style din Bucureşti reproduce întocmai, literă cu literă, textul celei anterioare, aşa încât adaosul „revăzută şi corectată" este de circumstanţă, un truc comercial de editură, de mult în uz, o formulă fără acoperire.

Singura „revizuire" operată totuşi, pentru ca promisiunea să nu fie o vorbă în vânt, constă în înlăturarea „indicelui de nume" din finalul volumului al doilea, ceea ce însă ştirbeşte cu încă ceva valoarea ştiinţifică a cărţii.

Reproducerea întocmai, fără rectificările cuvenite şi afişate cu aplomb, surprinde cu atât mai mult cu cât, în interstiţiul de zece ani dintre cele două ediţii, au apărut multe articole, studii şi volume referitoare la viaţa şi opera lui T. Maiorescu: în primul rând volumele VII, VIII, IX din *Jurnal* şi *Epistolar* publicate de către eminentul cercetător şi editor al lui T. Mairescu, D-na Georgeta Rădulescu-Dulgheru.

Autoritara afirmaţie a d-lui Z. Ornea, din „Preliminarii": *„în cazul nostru documentele nu numai că nu lipsesc, dar prisosesc"* precum şi aserţiunea dezarmantă: *„Am lucrat nu de puţine ori cu*

---

* Articol apărut în „Jurnalul literar" nr. 15–16, aug. 1998.

www.dacoromanica.ro

material inedit, cules cu trudă acolo unde stătea depozitat, aşteptând să fie exploatat şi utilizat" (vol I. p. 13, ed. I şi a II-a), au avut menirea să convingă pe istoricii literari că respectivele date ar fi de ultim moment şi de acceptat ca atare.

Cercetătorii, printre care ne numărăm, care au publicat cu mult înainte, în diverse reviste (în special în „Manuscriptum") numeroase materiale documentare privind viaţa şi opera maioresciană, şi pe care dl. Z. Ornea îi omite cu bună ştiinţă în citatele sale (nefăcând parte dintre „*cei mai notabili*") ar căuta să afle *unde există şi care sunt aceste* „inedite", prin ce se delimitează acest documentar de cele cunoscute şi publicate până la dl. Z. Ornea. Numai înşirarea, în „Preliminarii", a fondurilor arhivistice, existente la Biblioteca Naţională, la cea a Academiei şi la Muzeul literaturii române, şi notele din subsol nu sunt defel revelatorii.

Regretabil este în primul rând pentru dl. Z. Ornea căci, trecând sub tăcere contribuţiile precedente ale celorlalţi cercetători, d-sa nu-şi poate pune în valoare strădaniile personale declarate, care pot fi apreciate doar în raport cu ineditele publicate mai demult. Mărturisirea, citată mai sus, „*am lucrat, nu de puţine ori, cu material inedit*", rămâne doar o anecdotă sursologică. Era de dorit ca „ineditele" să fie semnalate cu exactitate, în strictă decelare cu ce s-a ştiut până l-a descoperirea lor, pentru ca cercetătorii să evite, în demersurile lor, preluarea erorilor apărute în cele două ediţii, *Viaţa lui T. Maiorescu.*

Ne îngăduim să semnalăm câteva dintre ele.

1. La p. 22 ed. I şi p. 21 ed. a II-a (vol. I), dintr-o neatenţie a lecturii unui citat din Soveja, se întâlneşte o denaturare gravă a sensului întregii fraze, prin înlocuirea de termeni: în loc de „*din pietate*", apare „*din păcate*". Era vorba de prenumele Liviu adăugat la botez de tată şi pe care Titu Maiorescu nu l-a agreat. Textul lui Soveja este „din pietate *adaosul a fost păstrat până la moartea bătrânului Ioan Maiorescu (14 august 1864)*". La Z. Ornea „*din pietate*" ajunge „*din păcate*", ca şi cum şi d-sa şi noi ar trebui să regretăm că T. Maiorescu nu şi-a lepădat acest onomasticon, „*Liviu*", înainte de decesul venerabilului său părinte.
2. Dl. Z. Ornea, trecând peste tot ce s-a publicat până la d-sa, confundă până la identificare datele de naştere şi vârsta

www.dacoromanica.ro

celor doi părinți ai criticului: *„Aleasa era Maria, sora aceluiași Ion Popasu, născută și ea tot în 1811"*. (sic !) în vol. I. p. 19, ed. I, p. 18 ed, a II-a. Or, Maria era născută în 1819, cum arată toate documentele, inclusiv inscripția tombală de la Cimitirul Bellu. Eroarea e continuată mai departe la p. 201 (ed. I) și la p. 179 (ed. II) – vol. I: *„Moartea mamei* (a lui Titu – n.n) *a căzut ca o năprazncă. Nu fusese bolnavă* (sic!), *nu avea decât 53 de ani"*, (sic!). În realitate, Maria avea cu opt ani mai puțin decât soțul ei și la decesul din 23 nov. 1864 era în vârstă de 45 de ani, cum indică și mitrica de morți: 53 avea Ioan Maiorescu, care murise cu câteva luni mai înainte. Și apoi, Maria a fost din todeauna, de copil, o fire maladivă, suferind de aproape toate bolile. E posibil ca în „ineditele" d-lui Z. Ornea situația să fie alta!

3. În legătură cu decesul „micuțului Liviu", fiul lui T. Maiorescu, Z. Ornea indică doi ani diferiți: întâi pe cel corect (1872) – vol. I, p. 263, ed. I, și p. 235 ed. a II-a – și apoi, revenind, în capitolul „Tablou final" în ambele ediții, biograful arată anul 1873!
4. Ne-a fost foarte greu să înțelegem cum a ajuns dl. Z. Ornea la constatarea că Alexandru Tzigara-Samurcaș este copil nelegitim al regelui Carol I (?!), când afirmă (vol. II – p.281/p.247) că: *„Al. Tzigara-Samurcaș – fiu natural și nerecunoscut – al fostului rege Carol I"*, (sic!) – aserțiune gravă, cu tot amuzamentul ei, extrasă se vede din aceleași „inedite". Istoricul și arheologul Al. Tzigara-Samurcaș era, după acte în regulă, văzute de noi în registrul stării civile, fiul legitim al părinților săi Toma și Elena Tzigara-Samurcaș, din mahalaua Batiște.

Elena Tzigara-Samurcaș, deși tânără, de 29 de ani, născuse până la Alexandru cinci copii (sic!), trei fete și doi băieți, pe aceștia doi pierzându-i, în decurs de trei ani, unul după altul, și trăia încă tragedia unei „mater dolorosa". Pe deasupra, familia se afla mai tot timpul la moșie, iar Elena nu făcea parte din cercul doamnelor de onoare ale principesei. Este, deci, imposibil de admis că o astfel de mamă îndurerată și-ar fi putut îngădui o aventură amoroasă (unde și când?) în atari condiții și tocmai cu principele

www.dacoromanica.ro

prusac, care abia se instaurase la domnie; iar acesta alergând după nevestele altora să râvnească tocmai la amorul unei mame zdrobite de moartea a doi copii!!

5. Nu ne putem, la fel, da seama de ce surse informaționale, „inedite", a dispus dl. Z. Ornea, când referindu-se la anul 1873, în care Wilhelm și Mite Kremnitz vin la Iași ca oaspeți ai lui T. Maiorescu, declară că Maiorescu *„o cunoscuse pe Mite cu doi ani înainte, atunci când tatăl ei* [...] *se căsătorise cu sora mai mică (Helene) a Clarei"*, (vol. I, p. 316, ed. I și ed. a II-a). Eroarea e dublă, de documentare și de calcul cronologic; după dl. Z. Ornea, T. Maiorescu ar fi cunoscut-o pe Mite (și pe sora ei Thea) în 1871, la nunta celei de-a doua căsătorii a tatălui lor și nu la 25 iunie 1865 cum însuși criticul indică, data *exactă* cînd le-a cunoscut pe surori (deci și pe Mite), într-o scrisoare către *„Părinții Kremnitz de Crăciun" – 1869): „Sunt acum exact patru ani și jumătate de când am cunoscut pe domnișoarele Mite și Thea Bardeleben" (Jurnal și Epistolar)*, ed. Minerva, VI, p. 338, 1986. Aceeași greșeală și în ediția a doua, vol. I, p. 283. În ceea ce-l privește pe tatăl celor două surori, el nu s-a căsătorit cu Helene Kremnitz în 1871 ca la Z. Ornea, ci în 15 aug. 1869, ca la T. Maiorescu (în *Epistolar* – VI., p. 301.3/15 aug. 1869).

Ar fi încă de îndreptat multe date, nume etc. Ne oprim aici, cu gândul de a reveni, dar și cu sentimentul că nu noi trebuia să *„revedem și să corectăm"* o carte ce putea să treacă drept una dintre cele mai bune monografii maioresciene. Păcat!...

Pentru datarea exactă a celor de mai sus, trebuie cercetată cartea noastră *T. Maiorescu, date biografice*, 2002 (ed. I) și *T. Maiorescu în fața instanței documentelor*, 2004 (ed. a II-a).

www.dacoromanica.ro

9. I.L. CARAGIALE
Recurs la biografie*

Rândurile de față urmăresc să aducă unele precizări la biografia dramaturgului, amendând sau completând cu noi documente datele de până acum ale istoriei literare.

Sursa principală de informație în această privință rămâne valoroasa monografie a lui Șerban Cioculescu, *Viața lui I. L. Caragiale*, apărută în 1940, și de atunci în alte câteva ediții. Este o operă de referință[1], fundată aproape în exclusivitate pe o documentație strictă, fapt precizat și de autor în prefață: „*Cititorul se va întâlni la tot locul cu documente, integrate textului*". La finele volumului, se oferă o amplă bibliografie a materialelor cercetate, care, „*deoarece sunt mai toate inedite, din arhive publice sau în păstrarea familiei Caragiale, își au prețul, înviorând lectura prozei noastre, fără pretenții beletristice*".

Discuția noastră începe tocmai de la unele dintre acestea.

- **„La întâi ale lunii lui februarie ..."**

Ca și în cazul altor scriitori născuți în secolul trecut, înainte de administrația domnitorului Alexandru Ioan Cuza – când, începând cu anul 1865, oficiul de stare civilă se laicizează și trece la primării –, data nașterii lui I.L. Caragiale a suscitat controverse, deși nu în aceeași măsură ca aceea a lui Eminescu sau Creangă[2].

În tabelul cronologic al monografiei sale, Șerban Cioculescu ne dă următoarele date: „*1852. La 30 ianuarie, în zori, se naște Ion, fiul lui Luca Caragiale și al Ecaterinei și se botează la 7 februarie, în*

---

* Articol publicat în rev. „Manuscriptum" Nr. 2/1977, pp. 179-184

[1] Între timp au mai apărut și alte studii, mai însemnate fiind: *Caragiale* de Ion Roman, 1964, și de curând, paginile de istorie literară dedicate dramaturgului de Eugen Barbu în revista "Săptămâna".

[2] B. Jordan – Lucian Predescu, *Caragiale*, 1939, p.7: „*Ion Luca Caragiale [...] a văzut lumina zilei la 29 ianuarie 1852...*"; G. Călinescu, *Istoria literaturii române ...*, 1941, p. 431, dă o dată ambiguă: „*Scriitorul se născu la Haimanale, [...] la 29 ianuarie 1852, spre zorile următoare*"; Liviu Călin, *I.L. Caragiale interpretat de ...* , 1974, *Tabel cronologic:* „*1852, la 29 ianuarie, în noaptea spre 30 s-a născut I.L. Caragiale*". Data de 29 ianuarie apare și în matricola școlară a Gimnaziului „Sfinții Petru și Pavel" din Ploiești, declarată, probabil de Caragiale.

www.dacoromanica.ro

biserica din satul Haimanale, jud. Prahova; tatăl său funcționează ca secretar al Mănăstirii Mărgineni ...". În corpul volumului, la capitolul „Copilăria și tinerețea", se arată că: „*Era iarnă, într-adevăr, poate cea mai aspră iarnă, după blândul climat local, în noaptea de 29–30 ianuarie 1852 și pruncul a văzut lumina zilei în zori*" (ed. 1972, p.20), și autorul citează în nota nr. 44, ca sursă, scrisoarea inedită a lui Caragiale către Horia Petrescu, din 19 februarie 1908: „*M-am născut în anul 1852, la 30 ianuarie (Trei Ierarhi) st. v., dis-de-dimineață...*"[3].

În continuare Șerban Cioculescu adaugă: „*Tatăl, în ziua botezului, a dat ca zi a nașterii 1 februarie, desigur nu din rea credință, dar din zăpăceală*". Actul din care se deduce presupusa „zăpăceală" a tatălui este un extras de naștere, cu numărul 3, eliberat de Primăria comunei Haimanale în anul 1906, după condica bisericească, și aflat în dosarul procesului de succesiune a moștenitorilor Anastasiei Caragiale. Iată textul reprodus de Șerban Cioculescu (nota nr. 45): „*Din anul una mie opt sute cincizeci și doi, luna I [sic!] februarie, botezat la 7 februarie, numele de botez al pruncului Ion de secs bărbătesc. Tatăl pruncului Luca Șt. Caragiale și mama Ecaterina din satul Haimanale. Numele nașei Maria Caragiale. Obrazul bisericesc preotul Sterie [...] 1906, noiembrie 26*". Originalul actului, menționează criticul, „*dimpreună cu arhiva bisericească, depusă la primăria comunei Haimanale, s-a distrus în timpul primului război mondial*" (p. 421).

Ne aflăm astăzi în posibilitatea de a prezenta cititorilor actul original, emis de preotul bisericii din Haimanale la 7 februarie 1852 și înmânat familiei; departe de a se fi pierdut, el se află depus la dosarul de căsătorie al dramaturgului, descoperit de noi[4]. Este un formular tipărit, cu litere chirilice, și emis din Condica de botezați a bisericii, adică după mitrica de botezați. Actul a fost, în mod evident, greșit citit de către primar, de vreme ce extrasul eliberat de primărie, pe care l-a consultat

[3] În jurnalul „Junimii", în dreptul numelui, Caragiale trece însă data de 29 I 1853 (cf. Ana Colombo, *Vita e opere di Ion Luca Caragiale*, Roma, 1934, p.13). Dealtfel, se știe că și Eminescu a comunicat în jurnalul „Junimii" o altă dată (20 decembrie 1849) decât cea care a fost certificată ulterior prin descoperirea actului de naștere.

[4] Arhivele Statului, București, Colecția starea civilă, Dosar de căsătorie nr. 16, 7 ianuarie 1889. Actul de căsătorie reprodus de Șerban Cioculescu la nota nr. 177 este din Registrul de căsătorii pe anul 1889, și cuprinde doar o enumerare a actelor aflate la dosarul de căsătorie (între care se menționează un „Act de vârsta soțului ...", care e tocmai actul de botez găsit de noi în dosarul amintit).

www.dacoromanica.ro

Şerban Cioculescu, conține erori şi lacune. Cea mai importantă dintre ele este chiar data naşterii, transcrisă „*luna I februarie*", ceea ce îl face pe autorul monografiei să-i pună la îndoială autenticitatea, în timp ce în original ea apare astfel: „*la întâi ale lunii lui februarie...*".

De asemenea, declarantul nu e tatăl (nici din extras nu reiese de fapt acest lucru), ci, după practica ecleziastică, naşa, care şi semnează actul. Or, e greu de admis ca, la câteva zile după fericitul eveniment, naşa, care era însăşi bunica pruncului, să nu fi ştiut când i s-a născut nepotul! Pe de altă parte, de ce ar fi comunicat tatăl copilului data de 1 februarie, dacă ea nu corespundea adevărului? Un om practic ca el, administrator şi apoi avocat, un om al datelor exacte, să se fi pierdut de emoție până într-acolo încât să declare o altă dată decât cea reală?

Act de botez

La întâi ale lunii lui februarie anul o mie opt sute cincizeci şi doi au născut Iecaterina cu legiuitul dumisale soț[5] *anume D[omnu]l Luca Caragiali ot mahalaua ... oraşul ... fiu, şi astăzi la şapte ale lunii lui febr[uarie] anul o mie opt sute cincizeci şi doi s-a botezat în legea pravoslavnică a Bisericii răsăritului, de supt-iscălitul preot al Bisericii satului Haimanale dînduise [sic!] numele Ioan de naşul său Maria sin Caragiali din mahalaua ... oraşul ...*

D: Maria Caragiali naşa

Preot Sterie Grecu

---

[5] Formula „cu legiuitul dumisale soț" nu dovedeşte că Luca s-ar fi căsătorit legal cu mama copilului. Ea aparține textului tipărit al actului, biserica neadmițând căsătorii nelegalizate, or – din documentele aflate în acelaşi dosar – reiese că Luca Şt. Caragiale n-a divorțat de prima soție, aceasta purtându-i până la moarte numele. Reproducem aici, integral, actul de căsătorie cu Caliopi Calaropol (citat de Şerban Cioculescu după dosarul procesului de succesiune al moştenitorilor Anastasiei Caragiale, în nota nr. 10) şi actul de deces al acesteia (comentat în rezumat în monografia lui Şerban Cioculescu, la nota nr. 198):

No.4 / Anul Domnului 1838 / luna Iulie / Ziua 10 Numele, porecla, cinul şi meseria mirelui Luca sin Ştefan / Locul locuinței mirelui oraşul Bucureştilor mahal[aua] Biserica Ene / Numele miresii şi al părinților miresii Caliopi sin Luxandra vădnvă / Locul locuinței miresii Oraşul Bucureştilor mahal[aua] Biserica Ene / Întru întâia, a doua, sau a treia cununie. Pentru prima cununie [.] / Numele şi meseria nunului şi al nunii Costache Ştefănescu şi soția sa Maria / Obrazul bisericesc Popa Marin [ss.] / Nunul Costache Ştefănescu [ss.] Nuna Maria [ss.]

www.dacoromanica.ro

Diferențele între actul original și extractul primăriei, citat de Șerban Cioculescu, sunt evidente.

De altfel, chiar documentul din arhiva Caragiale, publicat de Șerban Cioculescu în *I. L. Caragiale. Scrieri și note* (1963, p.227), vine să infirme, citit cu atenție, autenticitatea datei de naștere 30 ianuarie. Este vorba de scrisoarea Mariei Caragiale, bunica și nașa lui Ioan, către fiul său Luca, tatăl scriitorului. Redactată la 30 ianuarie 1852, deci exact în ziua împricinată, epistola instituie un indiciu sigur că I.L. Caragiale nu s-a născut în această zi, cu atât mai puțin la 29 ianuarie. Scrisoarea este înmânată trimisului lui Luca (argat, vizitiu, poate un slujbaș al mânăstirii), care sosise la Maria Caragiale în aceeași zi.

Se poate constata că mesagerul a sosit la 30 ianuarie și nu mai înainte, după nemulțumirea Mariei de a fi fost aflată nepregătită, nemaiputând face din fugă – căci omul era gata de înapoiere – cumpărăturile dorite. Acest dus-întors (Haimanale – București), posibil într-o zi, dovedește că vremea era destul de bună, și nu una dintre cele mai aspre, cum s-a afirmat; s-ar fi menționat și în scrisorile celor doi corespondenți vremea viscoloasă, iar omul nici nu ar mai fi putut ajunge.

(Biserica Enei, dosar nr. 90, 1838, f.69.)

Registru[l] stărei civile pentru morți / No. 3822

Ort. Rom. Caliopi Caragiali de 75 ani Asilana [sic!] văduvă

Din anul una mie opt sute nouăzeci luna august ziua patru ora unu ½ post meridiane. Act de moarte a D[oamn]ei Caliopi Caragiali de șaptezeci și cinci de ani, asilană – văduvă, născută Kissenef Basarabia fiica decedatului Caloropolo.

Decedată la două corent ora nouă și ½ post meridiane, în casa din strada Municipală No. 14 suburbia Doamna Bălașa. Martori au fost D. Iordache Munteanu de ani treizeci de profesie servitor la acest spital și D. Ion Știrbu de ani douăzeci și cinci de profesie servitor din strada aceeași No. 14 de la acel spital – cari au subscris împreună cu noi acest act dupe ce li s-au cetit.

Cazul morții s-a constat de noi prin doctoru[l] verificator D[omnu]l Vasilescu [ss.] care a și eliberat certificatul no. 180.

Făcut de noi Nicolae Hagi Stoica fiu. Consilier al comunei București și oficier de stare civilă. Martori[i] n- ' ' știut subscrie.

Martori xxx / Oficier I. Lișcu [ss.]

(Dosar 1890, vol. 10, f 166.)

www.dacoromanica.ro

În sfârşit, trimisul, care a plecat din Haimanale în dimineaţa zilei de 30 ianuarie, ar fi adus, prin scrisoarea lui Luca, sau verbal, vestea naşterii, în acea zi, spre zori, a lui Ioan, iar Maria s-ar fi dus personal, şi nu ar mai fi înaintat scrisoarea (care, desigur, ar fi consemnat evenimentul), aşa cum a procedat după 1 februarie, când e prezentă ca naşă la botez.

Oricum, actul original reprodus de noi obligă la rectificarea datei de naştere a lui I. L. Caragiale, pe care istoria literară va trebui s-o consemneze, ca şi în cazul lui Eminescu, în conformitate cu singurul document oficial. („*Neexistând dar decât un document sigur, însuşi actul de naştere, bunul simţ ne cere să păstrăm ca dată a naşterii ziua de 15 ianuarie 1850*" - scria G. Călinescu în *Viaţa lui Mihai Eminescu*). Ziua şi luna naşterii dramaturgului sunt, deci, 1 februarie 1852[6].

---

[6] Reproducem aici, în întregime, din acelaşi dosar de căsătorie, Extractul de deces al lui Luca Şt. Caragiale (f. 6), precum şi originalul actului de deces al Ecaterinei Caragiale, aflat la Arhivele statului Bucureşti, Colecţia de stare civilă (f. 139):

Extract din registrul actelor de moarte pe anul una mie opt sute 70/ No. 1138 / Act de moarte

Caragiali Luca — *Din anul una mie opt sute şaptezeci luna septembrie, ziua zece, orele douăsprezece noaptea. Act de moarte al D[omnu]lui Luca Caragiali, de religiune dreaptă creziătoare, profesiunea funcţionar, de ani cincizeci şi opt, născut în oraşul Constantinopol, Ţinutul Turciei, şi domiciliat în acest oraş Ploeşti, căsătorit cu Doamna Ecaterina născută Carabuoa de ani patruzeci şi opt economă de casă domiciliat în str[ada] Dinescu, sub[urbia] Sfinţi[i] Voevozi. Fiu al decedaţilor Ştefan Caragiali şi al D[oamn]ei Maria Caragiali. Mort eri la ora douăsprezece noaptea de maladia idropizie în casa suscitată la soţia sa supravieţuitoare. Martori au fost Toma Criveţeanu de ani douăzeci şi unu funcţionar şi Dimitrie Nae Nicolescu, de ani douăzeci şi patru funcţionar ambi[I] domiciliaţi în strada Zaplani suburbia Buna Vestire, cunoscuţi cu mortu[l], care au subscris acest act (cu declarantele şi noi) după ce li l-am citit, şi cu D[om]nu[l] George Vilhem [sic !] de ani patruzeci şi trei sub-hirurg domiciliat în strada Cîrşu No. 111 cu care am constatat acest caz de moarte, făcut de noi Histodor Dimitriade delegatul Comisiei interimare municipale, urbei Ploeşti pentru oficerul stărei civile.*

Martori T. Criveţeanu [ss.]
D. N. Nicolescu [ss.]
Medic G. Vilhelm [ss.]
P[entru] oficerul stărei civile H. Dimitriade [ss.]
Date conform registrului astăzi la 5 ianuarie anul una mie opt sute optzeci şi nouă în Ploeşti de noi subscrisul oficer G. Ionescu / Conform G. Ionescu [ss.]
No. 33 Chitanţa No. 525.

www.dacoromanica.ro

• **„voesc a lua în căsătorie ..."**

În dosarul de căsătorie sus-amintit, se află, la prima filă, şi un document autograf: petiţia lui I. L. Caragiale pentru oficierea căsătoriei. Formularul tipărit este completat la ambele rubrici (şi pentru soţie) de dramaturg, cu acurateţea şi caligrafia-i cunoscute. Cererea a fost înregistrată la 15 decembrie 1888, cu nr. 1441.

Domnule oficiar

Eu Ion Luca Caragiale *voesc a lua în căsătorie pe Domnişoara* Alexandrina Burelly

June	*june*
de naţiune român	*de naţiune* română
protecţie română	*protecţie* ...
religie ortodoxă	*religie* ortodoxă
profesiune liberă	*profesiune* menajeră
în vârstă de ani 37	*în vârstă de* 23
născut în Comuna Mărgineni distr[ictul] Prahova	*născută în* Bucureşti

---

Registru[l] stărei civile pentru morţi / No. 2933

Ecaterina Caragiali de 73 ani casnică văduvă

Din anul una mie opt sute optzeci şi opt luna iunie ziua cinci ora unsprezece şi ½ ante meridiane. Act de moarte al D[oamn]ei Ecaterina Caragiali de şaptezeci şi trei ani, casnică, văduvă, născută în Braşov, alte amănunte nu sau [sic!] putut lua de la martori. Decedată la trei corent ora opt post meridiane în casa din strada Modestiei No. 14 suburbia Armeană. Martori au fost: D[omnu]l Niculae Hagiescu de ani treizeci şi opt de profesie artist din strada Principatele Unite No. 10 cunoscut cu moarta şi D. Ghiţă Ionescu de ani noi prin doctorul verificator D[omnu]l Penescu care a şi eliberat certificatul cu No. 254. Făcut de noi Ion. N. Alecsandrescu membru în Com[isia] Inter[imară] a comunei Bucureşti şi ofiiciar [sic !] de stare civilă treizeci şi şase de profesie liber din strada Vulturului No. 56 cunoscut cu moarta, cari au subscris împreună cu noi acest act dupe ce li s-au cetit.

Cauzul morţii s-a constatat de

Martori N. Hagiescu [ss.]
G. Ionescu [ss.]
Oficiar I. N. Alecsandrescu [ss.]

(Extractul de la dosarul de căsătorie, f.8, este identic cu originalul. El apare, menţionat doar, şi în actul de căsătorie citat de Şerban Cioculescu. Extractul de moarte al lui Luca este citat în rezumat la nota nr. 14).

www.dacoromanica.ro

domiciliat în Bucureşti
strada Victoriei
fiul lui Luca Caragiale (decedat)
de profesiune avocat *de ani* 57
domiciliat în Ploeşti
şi al d[oamn]ei Ecaterina Caragiale (decedată)
de ani 72 *domiciliată în* Bucureşti

domiciliată "
suburbia Pitar Moşu
strada "
fiica d[omnu]lui G. A. Burelly *de ani* 73
de profesie arhitect
domiciliat în Bucureşti
şi a d[oamn]ei Agata Burelly
de ani 53 *domiciliată* Bucureşti

Şi vă rog, D[omnu]le oficiar, să binevoiţi a dispoza de a se face formalităţiile prescrise de lege pentru celebrarea acestei căsătorii.

Primiţi, vă rog, asigurarea distinsei mele consideraţii

I.L CARAGIALE [ss.]

Domniei-Sale

Domnului oficiar al Statului civil din Capitală.

La fila nr.2 sunt depuse cele două „Publicaţiuni" de căsătorie[7], afişate la o săptămână una după alta, în două duminici: prima la 18, iar cealaltă, la 25 decembrie 1888. Publicăm doar pe prima, ele fiind identice, cu excepţia datelor:

PRIMĂRIA comunei Bucureşti – Oficiul de stare civilă

Publicaţiune de căsătorie

Anul una mie opt sute optzeci şi opt luna decembrie ziua 18 duminică opt dimineaţa.

Act de prima publicaţiune de căsătorie proiectată între D[omnu]l Ion Luca Caragiale june ortodox de ani 37 profesie liberă din strada Victoriei fiu al D[omnu]lui Luca Caragiale şi al D[oam]nei Ecaterina decedaţi – cu D[omnişoa]ra Alexandrina G. Burelly june ort[odoxă] de ani 23 profesie menajeră din strada Pitar Moşu fiica D[omnu]lui S.A. Burelly [sic !] şi al D[oam]nei Agata domic[iliaţi] Bucureşti.

Acest act s-a publicat şi s-a afişat la uşa Casei comunale şi a Bisericii enoriei, de noi, oficerul stărei civile aici subscris [ss.indesc.]

După datele celor două documente putem constata graba nunţii (publicaţiile de căsătorie se afişau de obicei la intervale mai mari, de două-trei săptămâni); cununia civilă a avut loc sâmbătă 7 ianuarie (ziua onomastică a scriitorului), iar cea religioasă a doua

[7] Citate în actul de căsătorie reprodus de Şerban Cioculescu în nota nr. 177.

www.dacoromanica.ro

zi, duminică 8 ianuarie, la biserica Pitar Moş, unde au fost afişate publicaţiile.

Prezentăm şi Încredinţarea martorilor, de la fila 11 a aceluiaşi dosar:

Subsemnaţii veniţi ca martori la această căsătorie încredinţăm următoarele:

1) Că soţii nu sunt rude între D[umnea]lor la nici un grad din cele oprite de lege a se căsători –

2) Că se căsătoresc acum ambii pentru prima oară –

3) Că persoanele ce asist pe soţie ca părinţi sunt adevăraţi şi că părinţii soţului sunt decedaţi.

Martori Ciru Oeconomu [ss.] E. Wachmann [ss.]
Ang. Demetriescu [ss.] G. Mihuleţ [ss.]

Primar oficiar Em. Protopopescu [ss.]

Fiind ultimul act al dosarului, se constată că între cei doi soţi nu a intervenit nici un contract dotal.

• **„... *două încântătoare fetiţe ...*"**

Un eveniment important din viaţa scriitorului, dar despre care biografii săi abia pomenesc[8], iar unii nu-l remarcă deloc – eveniment cu consecinţe adânci pentru comportamentul său ulterior faţă de ceilalţi copii –, a fost moartea celor două fetiţe din întâii ani ai căsătoriei cu Alexandrina Burelly. Singurul care, în epocă, face o referire la ele este Nicolae Iorga care relatează următoarele: „*Vasile Tasu, vechi credincios al Junimii, [...] mă duse într-o zi în str. Polonă, unde stătea dramaturgul de curând căsătorit cu d[omnişoa]ra Borelly [sic !] şi tată a două încântătoare fetiţe...*"[9].

Şerban Cioculescu, în tabelul cronologic al biografiei, notează în dreptul anului 1893: „... *La 2 [sic][10] se naşte Luca I. Caragiale (în iarna trecută, Caragiale pierduse două fetiţe în vârstă de un an şi jumătate şi de două luni, răpuse de tuse convulsivă*)."

---

[8] Cu excepţia lui Ion Roman, care consacră mai multe rânduri tragicei întâmplări, fără însă a face vreo datare (*Caragiale*, 1964, pp. 189–190).

[9] N. Iorga. *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, 1934, vol. I, p.195.

[10] În nota nr. 181, data naşterii lui Luca I. Caragiale este cea corectă: 3 iulie 1893.

www.dacoromanica.ro

Cercetând arhivele, am descoperit actele de naştere şi de deces ale celor două fetiţe, acte ce elucidează şi acest capitol din biografia marelui scriitor.

Prima copilă s-a născut în *„una mie opt sute optzeci şi nouă luna octombrie ziua douăzeci şi patru [...] la orele opt ½ ante meridiane"*, deci la zece luni de la căsătorie, şi se numea Ioana; purta numele tatălui. Era născută *„în casa părinţilor săi din strada Pitar Moş No. 15"*; unul din martori este avocatul Dimitrie R. Rosetti (Max)[11]

A doua fiică purta numele Agatha, nume dat, probabil, în atenţia bunicii dinspre mamă. Ea s-a născut la 10 noiembrie 1890, *„la orele opt ante meridiane"*, la un an şi şaptesprezece zile de la venirea pe lume a surorii ei. Caragiale locuia atunci pe strada Polonă nr. 96, şi aici l-a vizitat Nicolae Iorga.

Martorii sunt profesorul şi colegul de dăscălie Anghel Demetriescu, cu fratele său, Constantin[12].

Fetiţele se sting amândouă în acelaşi an, 1891[13], una după alta, la interval de aproape trei luni. Agatha moare prima, în etate de patru luni şi două săptămâni[14], iar cea mare, Ioana, se prăpădeşte la 15 iunie 1891, în vârstă de un an şi şapte luni, în strada Manea Brutaru[15]. Caragiale îşi schimbase locuinţa, fugind, se vede, din faţa morţii, pentru a-şi păstra copila rămasă în viaţă, dar în stare gravă.

Regretăm că actele, deşi consemnează existenţa certificatelor medicale în virtutea cărora s-a constatat decesul, nu menţionează şi cauza morţii. Şerban Cioculescu notează, fără a cita vreun document, că fetiţele ar fi fost *„răpuse de tuse convulsivă"*. Conform informaţiei comunicată de doamna Ecaterina Logadi, fiica scriitorului, într-o convorbile pe care am avut-o cu dânsă la 22 aprilie 1975, se pare însă că moartea ar fi fost determinată de o difterie.

---

[11] Arhivele statului Bucureşti, Colecţia starea civilă, vol. 14/1889, Registrul pentru născuţi, nr. 5410, f. 166.

[12] Idem, 1890, nr. 5758, f. 57.

[13] Nu în 1892 (*„în iarna trecută"*, *Cronologie*) şi nici *„în iarna anului 1892 – 1893"*, cf. Duiliu Zamfirescu (scrisoare către Titu Maiorescu, 6 august 1893) – cum arată Şerban Cioculescu în monografia sa (p. 161).

[14] Idem, Registrul pentru morţi, 1891, nr. 1446, f.163.

[15] Idem, nr. 2920, f. 134. În *Necropola Capitalei*, 1872 (dactilo), G. Bezviconi n-o menţionează decât pe Agatha (p. 85).

www.dacoromanica.ro

10. I. L. CARAGIALE
Alte precizări biografice*

Documentele pe care le publicăm acum se adaugă celor încredințate tiparului în nr. 2(27)/ 1977 al revistei „Manuscriptum", referitoare la viața lui I. L. Caragiale și a familiei sale. Unele dintre ele au fost cunoscute – și ca atare menționate și comentate – de G. Călinescu[16] și Șerban Cioculescu[17], fără a fi însă reproduse. Altele sunt date pentru prima oară la iveală, dar interesul lor este mai curând adiacent, exemplificând cu noi argumente unele afirmații deja împământenite în conturarea biografiei marelui dramaturg. Publicarea lor ni se impune tocmai prin necesitatea de a cunoaște pe deplin izvoarele documentare atunci când reconstituim drumul unei vieți atât de semnificative cum este cea a lui I. L. Caragiale.

• Un moștenitor norocos

Tradiția orală a creat legenda unui miraculos noroc de moștenitor ce l-ar fi urmărit permanent pe autorul *Scrisorii pierdute*. *„Când se afla în lipsă mai mare de bani, zice-se, pica o moștenire ca din senin"* – notează Șerban Cioculescu (op. cit., p. 110). Și totuși, un oarecare adevăr există aici. Numai că, așa cum demonstrează documentele, scriitorul nu a fost niciodată un moștenitor direct. Pe Momoloaia a moștenit-o de două ori: o dată prin mama sa și a doua oară prin Lenci, la moartea acesteia, în 1905.

O altă moștenire, până acum necunoscută, îi revine scriitorului tot indirect, prin familia soției sale, Alexandrina Burelly. Să ne oprim puțin asupra detaliilor.

În 7 septembrie 1895 murea la București Irina Mihuleț, sora mai mare a Agathei Burelly (soacra dramaturgului). Fusese căsătorită cu Gheorghe (Iorgu) Mihuleț, serdar, care avea teren și casă pe strada Pitar

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" Nr. 3/1978, pp. 180 – 184.

[16] Iorgu Caragiale, Costache Caragiale. Material documentar, în *„Studii și cercetări de istorie literară și folclor"*, nr. 4, 1960, pp. 743 – 754.

[17] Șerban Cioculescu, *Caragialiana*. Ed. Eminescu, 1977, Bibliografie, nota 10, p.254; Tabel cronologic, pp. 284, 289; *Ion luca Caragiale. Scrisori și acte*, 1963, p.246, nota 2.

www.dacoromanica.ro

Moş nr. 4–6, unde în acea perioadă locuia şi familia I. L. Caragiale. Pe aceeaşi stradă, câteva case mai jos, la nr. 15, scriitorul locuise de altfel între 1889 şi 1891. Serdarul moare în 1887, iar fiul său, Gheorghe G. Mihuleţ, avocat, se stinge în 1893, în vârstă de 45 de ani. Rămasă fără urmaşi, Irina Mihuleţ înregistrează la Tribunalul Ilfov S. III C. C., la 10 aprilie 1893, testamentul prin care prevedea, între altele, ca uzufructul imobilului din strada Pitar Moş să fie lăsat surorii sale, Agatha Burelly. Moştenitoarea era desemnată Ecaterina Burelly (prima născută), una dintre cele două cumnate ale lui I. L. Caragiale, încă nemăritată la acea dată. Legatarii uzufructului sunt obligaţi la unele plăţi, printre care cea mai însemnată e aceea înscrisă la punctul 3 al testamentului:

„Vor plăti suma de 16.000, adică şease spre zece mii lei, nepoatelor mele Alexandrina Carageali, născută Bureli, şi Eugenia Bureli (sic!) câte 8.000, adică opt mii lei fiecare"[18].

Curând după intrarea în vigoare a testamentului, la 16 decembrie 1896, Alexandrina Caragiale face un împrumut la bancherul A. Jacques din Calea Victoriei nr. 38, împrumut prin cesiune, deci prin cedarea către bancher a sumei prevăzute în testament:

Subsemnata Alexandrina Ioan Caragiali, născută Burelly, cu autorizaţia soţului meu I. L. Caragiali, domiciliată în Bucureşti str. Pitar Moşu nr. 4, declar prin aceasta că am cedat D-lui A. Jacques suma de 2.500 lei din suma de 8.000 lei ce mi se cuvine de la moştenirea mătuşii mele defuncte Irina Mihuleţ, care prin testamentul său olograf cu data de 10 aprilie 1893 şi pus în posesie în ziua de 11 februarie 1895 în baza Jurnalului Nr. 6436/95. Secţia III Trib. Ilfov mi-a lăsat acest legat de 8.000 lei plătibil în termen de un an de la moartea sa, adică la 7 septembrie 1896.

În act este precizată dobânda de 18% şi condiţiile despăgubirii bancherului:

---

[18] Dosarul în care am găsit aceste acte se află astăzi în arhiva Fabricii de medicamente „Fiola", sub numărul de înregistrare 8227. El aparţine fondului de acte al fostei proprietăţi O.A.F (Oficiul de aprovizionare farmaceutic), care a ajuns în posesia caselor şi a terenului la 23 decembrie 1937. Ipotecate în 1900 la Creditul financiar urban, de către legatara lor, Ecaterina Burelly, casele au trecut prin mai multe mâini, până au ajuns în stăpânirea O.A.F. Dosarul ne-a fost semnalat de către Emilia Cohn şi Octavia Nichifor, arhivişti principali la Arhivele Statului, Filiala Municipiului Bucureşti. Le aducem şi aici cordiale mulţumiri.

www.dacoromanica.ro

Noi părţile declarăm acest act definitiv şi executoriu, care se va investi cu formule executorie prin o singură cerere a D-lui Jacques ţinând loc şi de hotărâre judecătorească şi ne alegem domiciliul nostru în Bucureşti, strada Pitar Moşu, nr. 4, chiar în cas de schimbare de locuinţă. Făcut azi 16 decembrie 1895

Alexandrina I. Caragiali
cu consimţământul meu marital
I. L. CARAGIALI
A. Jacques
Banquer, Calea Victoriei 38
Autentificare Trib. Ilfov secţia notariat Nr. 4381/95 vol. 114

Grafia e foarte frumoasă, cursivă, cu cerneală neagră. Ar putea fi chiar a dramaturgului. Semnătura sa e cea atât de bine cunoscută. Bancherul îi anunţă în scris pe soţii G. Burelly, socrii scriitorului, de intenţiile fiicei şi ale ginerelui lor, conform uzajului legal, iar aceştia consimt la împrumutul contractat.

Iată cum, deşi nu avusese parte, la căsătorie, de un act dotal, Caragiale moşteneşte o sumă destul de însemnată prin familia soţiei sale.

Filele dosarului conţin şi acte de stare civilă, extrase, ale familiilor Mihuleţ şi Burelly. Pe multe dintre acestea se află depusă şi semnătura de martor a scriitorului, alături de cele ale cumnaţilor săi din partea soţiei: Ciru Oeconomu[19] şi Gheorghe Mihuleţ (vărul Alexandrei).

Desigur că moştenirea pe care o consemnăm aici, cea de-a treia din existenţa lui Caragiale, a avut darul de a rezolva, pentru o vreme, unele dificultăţi pecuniare ale veşnicului datornic, mai ales că în perioada aceasta scriitorul se afla în pline cheltuieli şi cu procesul legatarilor Momoloaiei.

- ***„... cu emblema Bereria academică..."***

Este cunoscut faptul că problemele financiare l-au pus nu o dată pe marele scriitor în situaţia de a căuta soluţii comerciale. Şerban

[19] Acesta nu a fost ginerele Cleopatrei Lecca–Poenaru, cum afirmă N. Petraşcu în *Icoane de lumină* şi Aug. Z. N. Pop în volumul *Din istoria culturii argeşene*, 1965, p. 119. Magistratul şi publicistul Ciru Oeconomu s-a căsătorit în 1877 (act nr. 52, culoare galbenă) cu Ecaterina Burelly, o vară a soţiei lui I. L. Caragiale.

www.dacoromanica.ro

Cioculescu mărturisea cândva regretul de a nu fi depistat toate firmele înregistrate de I. L. Caragiale de-a lungul agitatei sale existenţe. Evident, o asemenea cercetare arhivistică nu am întreprins nici noi. Ea ar merita desigur atenţia, şi ne propunem s-o facem în viitor.

Consultarea unor fonduri documentare ne-a adus sub ochi una dintre aceste cereri de înregistrare a unei firme comerciale, cerere adresată de scriitor Tribunalului Judeţului Ilfov în 16 mai 1894. Actul nu a scăpat atenţiei academicianului Şerban Cioculescu, primul şi cel mai de seamă cercetător al vieţii lui Caragiale, care consemnează existenţa lui în Tabelul cronologic al ultimei ediţii din monografia sa (p. 284). Deşi nu este scris de mâna lui Caragiale (numai semnătura îi aparţine), fără a aduce o informaţie aparte, documentul merită a fi publicat, prin pitorescul său.

Îl transcriem mai jos:

Ministerului Justiţiei[20]

I. L. Caragiale, înscriere firmă "Berăria Academică Bene Bibenti"

7731 1514/94

R. 16 Maiu 1894

Jurnal de înscriere

Domnule Preşedinte

În conformitate cu legea asupra înscrierea [sic !] firmelor viu a vă ruga următoarea [sic !] declaraţie.

Comerciul ce întrepind este Berărie în strada Sf. Nicolae Şelari nr. 2.

Firma I. L. Caragiale cu emblema Bereria [sic !] Academică, Bene Bibenti, alta sucursală nu am, procurator nu am şi [sunt] căsătorit fără act dotal.

Rugându-vă să bine voiţi a dispune înscriere [sic !] acestei firme în registrele acestui Onor Trib.

Primiţi vă rog asigurarea prea distinsei mele consideraţiuni

I. L. CARAGIALE

D-sele D-lui Preşedinte al Trib. Ilfov comercial

[Pe verso:]

1894 Maiu Nr.

Având în vedere cererea din faţă

[20] Arhivele Statului, Filiala judeţului Ilfov, Tribunalul comercial S I, D. 2/1894.

www.dacoromanica.ro

Având în vedere legea firmelor
Pentru aceste motive
Tribunalul
Dispune a se înscrie firma I. L. Caragiale Nr. 9693/94 N. Ulmescu
Grefa Tribunalului comercial Ilfov
Certificat
Se certifică că de la 1884 până în prezent nu se află înscrisă firma Berăria Academică "Bene Bibenti".
Grefier S. Niculae
1894 Maiu 16 Nr. 8646

- **Alte acte de familie**

În ciuda studiilor ce i-au fost dedicate până în prezent, persistă încă unele lacune în ceea ce priveşte biografia ascendenţilor lui I. L. Caragiale şi a unor rude apropiate ale scriitorului, care au jucat în viaţa sa un rol important.

Despre bunică, spre exemplu, ca de altfel şi despre bunicul în linie paternă al dramaturgului, ştim încă prea puţin. Biografii săi au remarcat nu o dată că nu dispunem de informaţii sigure. Descoperind actul de deces al Mariei Caragiale (bunica scriitorului), suntem acum în măsură să precizăm data morţii ei:

REGISTRUL STĂREI CIVILE PENTRU MORŢI[21]
Nr. 1306

Maria Caragealy ortodoxă de 75 ani

Din anul una mie opt sute şese zeci şi şapte, luna noiembrie, zioa zece, orele unu spre zece dimineaţa.

Actul de moarte a D-ei Maria Caragealy, ortodoxă, de şapte-zeci şi cinci, văduvă, a încetat din viaţă la nouă ale corentei, orele cinci seara, în casa sea din suburbia Boteanu, str. Boteanu, nr.1.

Martori au fost D-lui Ioniţă Poppescu, de ani 37, servitor, din aceeaşi suburbie, strada Vamei nr.1 şi D-lui Pavel Neagoe de ani 38, funcţionar, din suburbia Sfinţii Voivozi, str. Buzeştilor nr. 56, cunoscuţi cu moarta, cari au subscris acest act de împreună cu noi şi cu D-nu Zaharia Petrescu, de ani 28, medic

[21] Arhivele Statului, Filiala Municipiului Bucureşti, colecţia Starea civilă, culoare galbenă, Registrul matricol nr. 714, f. 72.

www.dacoromanica.ro

verificator de morți, domiciliat în suburbia Cișmelei care a constatat acest cas de moarte.

Făcut de noi, Alecsandru Bacalogu. Officer stări[i] civile al comunei Bucureşti pentru circumscripția II-a.

Martorul Ioniță Poppescu n-a ştiut subscrie

Martori *Ioniță Poppescu*

Pavel Neagoe

Medic verificator Dr. Petrescu

Conform actului de mai sus, rezultă deci că la naşterea lui Luca, tatăl scriitorului, Maria Caragiale era în etate de 20 de ani.

Totodată, pe baza actului de căsătorie al lui Costache Caragiale[22], avem posibilitatea să indicăm profesiunea bunicului scriitorului, Ştefan, anume aceea de arendaş:

Nr. 2
Anul 1842
Luna aprilie
zioa duminică

Numele, porecla,	*Costache*
cinul şi meseria mirelui	*Sin Ştefan* arîndaşu *[s. n.]*
locul locuinței mirelui	*Bucureşti Mah. Mihai Vodă*
Numele miresii şi al părinților ei	*Asimina sin Gunule*
locul locuinței miresii	*Bucureşti Mah. Mihai Vodă*
Întâia, a doua sau a treia cununie	*întâia*
Numele şi meseria nunului	*Gheanule sin Dumitru avocatu*
şi a nunei	*Maria sin Ghoeghe Achivăsoiea [sic !]*
Iscăliturile	*Preot Grigore Hiereu*
	nun Gunule sin Dumitru avocatu
	nuna Maria Gheorghe Achivăsoaia

[22] Arhivele Statului, Filiala Municipiului Bucureşti, colecția Starea civilă, dos. 139, p.69.

www.dacoromanica.ro

Puținele date, și nu întotdeauna sigure, deținem despre sora scriitorului, Elena Caragiale. Pe baza actului ei de deces[23] (1905), putem stabili cu exactitate data morții: *„Act de moarte a D-nei Elena Carageale de cincizeci ani, menajeră, necăsătorită, născută la Ploești, fica [sic !] decedaților Luca Caragiale și Ecaterina, decedată la cinci cor(ent) ora șapte post meridiane, în casa din strada Vântului nr. 1, Suburbia Mântuleasa, culoarea Negru*". Totodată putem deduce de aici și anul nașterii: 1855 – același pe care-l propunea profesorul Șerban Cioculescu – ceea ce ne face să presupunem că și domnia-sa cunoștea acest document.

11. I. L. CARAGIALE
Alte piese la dosarul „Succesiunii Momolo – Cardini"*

În finalul unui articol despre marele dramaturg, apărut cu mai bine de doi ani în urmă[24], constatam că dosarul documentar Caragiale rămâne în continuare deschis. Tot acolo arătam că numele său a apărut frecvent în diferite instanțe judecătorești din capitală sau din alte localități, el figurând, mai ales în anul 1887, o dată cu procesul descendenților Ecaterinei Momolo-Cardini (început în 1885), și până în preajma decesului, în condicile multor tribunale, îndeosebi ale Tribunalului Ilfov din București.

Deși nu sunt spectaculoase sub raportul importanței elementelor biografice conscrise în filele lor, și cu toate că unele se referă la evenimente cunoscute într-o mare măsură din prestigioasa monografie a lui Șerban Cioculescu, considerăm totuși că documentele pe care le publicăm acum se înscriu în rândul celor pe care un Corpus de documente Caragiale nu le poate evita, fiind redijate și semnate de mâna ilustrului dramaturg.

- **Procurator, debitor și reclamant**

Să-l urmărim, așadar, din nou, pe marele scriitor în sălile tribunalului, în diferite ipostaze: de procurator (împuternicit de mama sau de sora sa, ori de alți membri ai familiei Caragiale), de debitor și de

[23] Arhivele Statului, Filiala Municipiului București, serviciul Starea civilă, sectorul I, registrul matricol 1905, vol. 13.

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 1/1982, pp. 51–59

[24] „I. L. Caragiale din nou în fața instanței", „Manuscriptum", nr. 4/1979, p.183.

www.dacoromanica.ro

reclamant. Majoritatea înscriselor întâlnite sunt împuterniciri speciale (procure speciale) prin care-şi învesteşte avocaţii să-i apere interesele în nenumărate procese. O mare parte dintre ele sunt autentificate la notariat cu numele avocatului în alb, urmând ca acesta să fie adăugat de dramaturg la timpul cuvenit. O atare practică presupune fie că I. L. Caragiale nu se decidea uşor asupra alegerii avocatului, ori că nu-l avea la dispoziţie pe cel dorit, fie, mai degrabă, că anticipa evenimentul juridic ca unul ce era un client obişnuit cu tribunalul.

Aşa cum evidenţiam în articolul sus-citat, perioada scurtă de practicant la Tribunalul Prahova, în anii primei juneţi, i-a fost de mare folos, prefigurând parcă pe intimatul frecvent al instanţelor judecătoreşti de mai târziu. Printre avocaţii preferaţi se află Barbu Ştefănescu-Delavrancea şi fratele lui, C. Ştefănescu-Suhăţeanu (pe care l-am întâlnit în procesul lui I. L. Caragiale cu debitorul său, francezul Philippomeret), C. C. Lecca (vărul dinspre mamă al dramaturgului) şi Grigore Cernescu, pentru procesele din Bucureşti, iar pentru cele din Judeţul Vlaşca, avocatul C. Dimulescu din Giurgiu. Desigur că a mai apelat şi la serviciile altora, după circumstanţe.

Ca procurator, I. L. Caragiale e înregistrat la notariat prima oară la 27 mai 1887, când, împutenicit de mama sa, Ecaterina Caragiali, preia în instanţă pe cont propriu, alături de ceilalţi moştenitori ai Momoloaiei, acţiunea contra pseudo-pretendenţilor. Ecaterina Caragiali îi cedează toate drepturile, după ce declară în faţa legiutorului (într-un proces verbal încheiat la domiciliu) că e „bolnavă", dar „în deplinătatea raţiunei salle". Actu' e scris chiar de mâna dramaturgului[25]:

Procură[26]

Autorizez prin aceasta pe fiul meu Ion. L. Caragiale să mă reprezinte înaintea oricărei instanţe judecătoreşti, Tribunal, Curtea de Apel, Curtea de Conturi, Judecătoria de pace, precum şi înaintea oricării

---

[25] Arh. Stat, Fond Tribunalului Ilfov, secţia Notariat, mapa 244/1887, fila 66, act nr. 4.263

[26] Şerban Cioculescu, în *Viaţa lui I. L. Caragiale*, doar se referă la această procură despre care ştie, bănuim, din volumul *Succesiunea Momolo Cardini*, 1904, editat de avocaţii procesului: M. Antonescu, C.C Leca şi Al. Djuvara, care menţionează procedeul utilizat de Caragiale.

www.dacoromanica.ro

instanţe administrative în procesele de orice natură mi se va [sic !] intenta sau voi intenta, ori va voi să intenteze în numele meu, va putea face chemări în judecată şi garanţii contra oricui; – va putea primi orice arenzi, chiar cupoane, dobânzi şi orice capitaluri mi s-ar datori [sic !] putând da chitanţă liberatorie; – va putea cere ieşiri din indiviziune, licita şi supra licita, face opoziţiuni, apeluri, recursuri şi casaţiune, face orice fel de urmăriri imobiliare; – va putea numi avocaţi putându-le da toate puterile sau parte din puterile din prezenta procură; – va putea transige în orice condiţiuni va voi cu orice persoane mi-ar deschide procese de orice natură, revendicări, petiţiuni de ereditate şi altele.

Ecaterina CARAGIALE

Proprietară str. Modestiei 14

Reproducem în continuare procesul-verbal de autentificare a procurei, menţionând încă o dată pitorescul redactării, ce aminteşte stilul cunoscutelor *momente* caragialiene pe această temă:

Tribunalul Ilfov, secţia notariat

1887 mai 27 N. 2634

Proces-verbal

Noi St. B. Vlădoianu jude Trib. Ilfov secţ. Notariat, asistat de Dl. grefier ajutor C. G. Popescu, conform delegaţiunei dată mie de Dl. Preşedinte respectiv prin resoluţia pusă pe petiţia Dei. Ecaterina Caragiali, registrată la No 8712/87 prin care cere a se delega un Dn. judecător spre a-i lua consimţământul la alăturata procură – Astăzi 27 mai 1887, însoţit fiind de Dn. ajutor de grefă C. S. Popescu, ne-am transportat la domiciliul Dei. Ecaterina Caragiali, str. Modestiei 14, de profesie proprietară, unde am găsituă [sic !] presinte, bolnavă, însă în deplinătatea raţiunei salle, personal cunoscută nouă. În presenţa căreia, dând lectură din cuvânt în cuvânt, în auzu şi presenţa sa, a alăturatei procuri în dublu esemplar, din care numai una scrisă pe hârtie timbrată şi semnată de parte iar cealaltă nesubscrisă; care la întrebările ce i-am făcut, ne au declarat că această procură este făcută cu consimţământul Dsale şi semnată prin propria Dsale semnătură [...] Noi în conformitate cu dispoziţiile legei pentru autentificarea actelor, luând act de declaraţia părţei, autentificam presenta procură. Presentul proces-verbal s-a încheiat de noi şi de Dn. ajutor de grefier – Jude St. B. Vlădoianu, grefier C. S. Popescu, No 2634, vol 27/1887 mai 27.

www.dacoromanica.ro

• Debitor până şi soţiei sale

Înainte ca lungul proces cu descendenţii Ecaterinei Momolo să se fi terminat, I. L. Caragiale se împrumută de la diverşi creditori cu sume importante (la care se adiţionează dobânzi mari, uneori ajungând până la 12%), garantând în faţa legiuitorului cu partea indiviză din moşia Frăţeşti, judeţul Vlaşca. Un asemenea „act de împrumut", scris de el însuşi, legalizează autorul dramei *Năpasta* cu C. C. Lecca, avocatul şi vărul său, fiul pictorului C. Lecca şi fratele Cleopatrei Lecca-Poenaru, care-l creditează, la 23 mai 1903, cu însemnata sumă de cinci mii lei cu 12% dobândă. Între timp, Caragiale mai era dator şi altora. Autentificarea unui atare act demonstrează că vărul său, C. C. Lecca, nu era prea încrezător în debitorul său; iar, pe de altă parte, că relaţiile familiale nu excludeau în acest caz onorarea cu stricteţe a datoriilor la termenul stabilit şi chiar dobânzi exagerate:

Act de împrumut[27]

Între subsemnaţii I. L. Caragiale, domiciliat în Bucureşti, str. Berzei 70 şi Const. Lecca domiciliat tot aici, strada I. C. Brătianu 8, a intervenit acest act în următoarele condiţiuni:

Eu, I. L. Caragiale, mă împrumut de la D. Const. Lecca cu suma de 5000 (cinci mii) lei pe termen de un an de zile şi cu procente de 12% [sic !][28] *pe an. Procentele pe şase luni le-am plătit astăzi; iar celelalte procente le voi plăti la 23 decembrie 1903.*

Pentru asigurarea părţilor atât a capitalului cât şi a procentelor cuvenite la termenul arătat, ipotecez [sic !] Dlui Const. Lecca partea mea indiviză (a douăsprezecea parte) în moşia Frăţeşti, comuna Frăţeşti, plasa Marginea, judeţul Vlaşca, ce o am moştenire prin răposata mea mamă de la reposata Ecaterina Momolo – Cardini.

Dacă la expirarea termenului, adică la 23 mai 1904, nu voi plăti capitalul şi procentele cuvenite şi celelalte cheltuieli făcute, D. Const. Lecca are dreptul să urmărească partea mea indiviză din această moşie, fără judecată – sau vreo punere în întârziere,

---

[27] Arh. Stat, fond Trib. Ilfov, Mapa 2004, f. 126 – art. 5,378/1903.

[28] Să nu fi ştiut Caragiale, care a scris actul, că „procent" este sinonim cu „atât la sută" şi să evite astfel pleonasmul?!

www.dacoromanica.ro

deoarece acest act are puterea unei hotărâri definitive îndată ce va fi autentificat de onor. Trib. Ilfov secția de Notariat. Urmărirea moșiei se va putea face, dacă Dl. Lecca va găsi că este în interesul său, înaintea Onor. Trib. Ilfov. Pentru aceasta D. Lecca va putea învesti acest act cu titlu executoriu după o simplă cerere făcută Onor. Trib. Ilfov. Îndeplinirea procedurii de urmărire se va face la domiciliul meu – str. Berzei 70.

În caz de urmărire voi fi obligat a da Dlui C. Lecca, drept cheltuieli de urmărire, suma de 400 (patru sute) lei și procentele 12% se vor plăti până în ziua în care Dl Lecca va primi capitalul de 5000 (cinci mii) de lei cu procentele și cheltuielile stipulate.

Acest act de împrumut se va autentifica de Onor. Trib. Ilfov secția Notariat și apoi se va înscrie în registrele de ipoteci ale Onor. Trib. De Vlașca unde este situată moșia Frățești.

I. L. CARAGIALE	C. LECCA
str. Berzei 70 București	*Avocat str. I. C. Brătianu 8*

Tribunalul a autentificat actul la 23 iunie 1903, la nr. 5378, în urma cererii nr. 24567.

Clauzele necruțătorului contract atestă criza acută pecuniară prin care trecea scriitorul, dar și condiția de inexorabil cămătar a lui C. Lecca.

Cu toate că era considerat insolvabil, I. L. Caragiale se achita câteodată la termen (sau aproape la termen, după unele amânări și întârzieri), evident constrâns de scadențele ipotecilor. Un document demn de semnalat în acest sens este „procura specială" din același an, 1903, de la 23 aprilie, în care, în mod *sui-generis*, însuși debitorul redactează *manu propria* înscrisul creditorului, în fața judelui la notariat, stabilind totodată și fondul juridic în virtutea căruia va trebui să acționeze avocatul C. Dimulescu, procurat de creditorul lui Caragiale, un anume D. Mirescu, din București, str. Caimata nr. 3. Scriitorul se grăbește să radieze această ipotecă pentru a putea împrumuta suma amintită mai sus de la C. Lecca. Autorul *Scrisorii pierdute* pusese ca amanet și în această poliță (pentru a câta oară?) câtimea sa din moștenirea cuvenită din moșia Frățești:

www.dacoromanica.ro

Procură specială [29]

Subscrisul, în calitatea mea de creditor ipotecar, autorizez prin presenta pe d. avocat C. Dimulescu din Giurgiu a se presenta în numele şi-n locul meu, înaintea Onor. Trib. de Vlaşca şi a cere radicarea şi ştergerea ipotecei ce am asupra părţii indivize a d-lui I. L. Caragiale în moşia Frăţeşti, prin actul autentificat la acel Onor. Trib. şi înscris sub No 24 din 1889, precum şi ipotecele înscrise tot acolo sub No. 44 din 1893 şi sub No 8 din 1897, pentru asigurarea dobânzilor la Capitalul împrumutat cu prima ipotecă. D. avocat C. Dimulescu va declara, în numele meu şi pentru mine, că sunt pe deplin despăgubit atât de capete cât şi de dobânzi pe cari le-am primit în mod integral de la debitorul meu I. L. Caragiale, şi va presenta menţionatele acte de ipotecă spre anulare. D. avocat va face asemenea orice declaraţiuni ce vor fi necesare şi pe cari eu însumi aşi [sic !] fi dator după lege să le fac.

Drept care, i-am dat această procură specială, care se va autentifica de Onor. Trib. Ilfov, conform art. 1788 din codul civil.

D. MIRESCU[30] *str. Caimata*

Un act însă cu totul aparte şi bizar prin conţinutul lui este cel prin care scriitorul face să-i înceteze datoria ipotecară faţă de soţia sa, Alexandrina I. L. Caragiale! Din filele Registrului Juridic pe anul 1903 reiese că dramaturgul era „debitor" de mai multă vreme soţiei sale (suma nu e precizată). Ea l-a creditat cu ipotecă asupra părţii indivize „în moşia Frăţeşti" (tot Frăţeşti!), cu act legalizat şi, culmea, cu consimţământul soţului! Deci creditorul îşi absolvă debitorul cu acordul ultimului. Această „procură specială" indică o manevră rafinată a lui Caragiale, greu de apreciat azi în dimensiunea ei juridică şi financiară.

Putem presupune doar că prezentând-o pe soţia sa drept creditoare a lui îşi crea prin ea oarecare prestigiu de solvabilitate, ori că e vorba de o diversiune de culise în lumea creditorilor săi, urmând să demonstreze că el are multe obligaţii băneşti, fiind

[29] Arh. Stat fond Trib. Ilfov, Mp. 1895/1903, act. 3497.

[30] Cu acest D. Mirescu, scriitorul a avut multe necazuri. Din cauza neachitării la timp a unor datorii mai vechi D. Mirescu l-a urmărit prin tribunal cu portărei şi l-a forţat cu sechestru la plată.

www.dacoromanica.ro

debitor cu ipotecă până şi soţiei şi astfel să justifice amânarea termenelor la scadenţă. Procura e scrisă fără nici o îndoială de I. L. Caragiale, ce se implică atât de mult, încât textul de faţă pare o replică a schiţelor sale cu conflict juridic, autorul substituindu-se propriilor personaje:

Procură specială[31]

Subscrisa, în calitatea mea de creditoare ipotecară, autorizez prin presenta pe D. avocat C. Dimulescu din Giurgiu a se presenta, în numele meu şi pentru mine, înaintea Onor. Trib. de Vlaşca şi a cere radierea şi ştergerea ipotecei ce am asupra părţii indivizei a soţului meu I. L. Caragiale în moşia Frăţeşti, prin actul autentificat la acest Onor. Trib. şi înscris tot acolo sub No. 21 din 1890. D. avocat va declara, în numele meu şi pentru mine, că sunt pe deplin despăgubită de suma ce avem a lua şi va presenta menţionatul act de ipotecă spre anulare. D. avocat va face asemenea orice declaraţiune ce ar fi necesare şi pe care eu însumi [sic !] aş fi datoare după lege să le fac.

Drept care i-am dat această procură specială – care se va autentifica de Onor. Trib. Ilfov conform art. 1788 din Codul Civil.

cu consimţământul meu de soţ legitim
Alexandrina I. L. CARAGIALE *I. L. CARAGIALE*
strada Berzei 70 Bucureşti

• Sub „asediul" cămătarilor

Scriitorul se dovedeşte un abil maestru al tacticii avocăţeşti pentru a se strecura prin ochiurile plasei întinse de cămătarii săi care-l asediau. Începând de prin 1890, dramaturgul este ameninţat cu popriri şi cu sechestru pe arenda moşiei respective[32]. Astfel în 1892 (dos. 351, Trib. Ilfov) un negustor „C. Steriu et Comp." cere

[31] Arh. Stat, fond Trib. Ilfov – Mp. 1895/1903, art. 3496.

[32] Datorii mai vechi, încă din 1875, cu termene în amânare şi fără clarificări depline întâlnim într-o „procură specială" din 2 dec. 1905 – când se afla la Berlin. În 1891 (Mp. 526, act. 1468) se împrumută printr-o „Declaraţie de primire" de la un oarecare Haralambie Gheorghiu cu suma de şase mii lei noi. Locuia în str. Polonă la nr. 96, se declară profesor şi pune în gaj tot moşia Frăţeşti:

www.dacoromanica.ro

„ca averea să fie urmărită sau sechestrată" prin poprire pe arenda moşiei Frăţeşti. Un altul, D. Mirea, solicită poprire pe bani şi (dos. 4099/1893) „poprire pe venitul părţii din moşia Frăţeşti", iar un anume V. Georgescu (d. 3267 din 1897) propune în instanţă „urmărirea pe venituri a lui I. L. Caragiale".

Declaraţiune de Primire

Subsemnatul I. L. Caragiale [,] profesor [,] domiciliat în str. Polonă no 96 [,] recunosc prin presenta că mi s-a răspuns şi că am primit deja de la Dl. Haralambie Gheorghiu, suma de lei noi şase mii (6.000) asemănat contractului de arendarea moşiei noastre Frăţeşti, autentificat de Trib. Ilfov secţiunea de notariat la No 1319 din Februarie 1891.

Drept care dau presenta Declaraţiune

I. L. CARAGIALE
profesor, str. Polonă 96
(Mp. 526 – act. 1468, fila 164)

În anul 1889 (Mp. 384/1889. act. 3657) încheie un „Act de cesiune" cu un cămătar, C. Pascu, din str. Lipscani nr. 35 (Caragiale locuia în str. Pitar Moşu 15), prin care cedează partea sa din moşia Frăţeşti, contra sumei de opt mii cu 10 % dobândă anuală:

Act de cesiune

Pentru asigurarea Dlui C. Pascu[,] comerciante[,] domiciliat strada Lipscani nr. 35[,] de suma lei 8.000 (opt mii) ce-i datoresc, sub-semnatul I. L. Caragiali proprietar, domiciliat strada Pitar Moşu No. 15, cedez Dsale partea mea din arenda moşiei Frăţeşti, judeţul Vlaşca până la concurenţa sumei de mai sus împreună cu dobânda de 10% anual până la aquitare.

Această cesiune nu-i ia Dlui C. Pascu dreptul de a continua instanţa de poprire deja începută cu condiţiune însă de a împrumuta sumele astfel primite asupra datoriei, rămânând a se împlini restul prin cesiune.

Subsemnatul C. Pascu primesc această cesiune în condiţiunile aici stipulate.

C. PASCU *I. L. CARAGIALE*
Comerciante str. Lipscani nr. 35 *proprietar Pitar Moşu 15*
Trib. Ilfov sect. De Notariat n. 3657, 1889 iunie 13
(Mp. 384, f. 155)

Dar nu numai Ion Luca se împrumută ci şi sora sa Lenci. O întâlnim cu o datorie foarte mare, 30.000 lei cu dobândă de 12 %, într-un „Act de hypotecă" în 1903 (Mp. 2014, act 6312 din 28 iulie 1903) contractată de la Dv. S. Scurea din Ploieşti. Locuia în str. Vîntului nr. 1, suburbia Mîntuleasa, unde a şi murit la 5 septembrie 1905, de sarcom.

www.dacoromanica.ro

Pentru ca venitul moşiei să crească şi să-şi poată acoperi cât de cât o parte din datorii şi din cheltuielile cam largi, I. L. Caragiale îl înlocuieşte la 23 mai 1903 (Mp. 1993, act. 4235) – cu numai patru ani înainte de răscoalele din 1907, faţă de care *scriitorul* avea să arate atâta compasiune – pe arendaşul Şt. Vereş, care plătea o chirie anuală de 130.000 lei, cu un altul, Gh. Lăzărescu, asupra căruia transferă contractul cu „o arendă nudă anuală de 140.000 lei"[33].

• Nelipsit din scriptele tribunalelor ...

Deşi departe de ţară, stabilit din noiembrie 1904 la Berlin, Caragiale nu încetează să fie prezent în scriptele tribunalului în diferite procese, în majoritatea acestora fiind reprezentat de avocaţii săi cu procură. Aşa este procura dată lui Barbu Delavrancea, în decembrie 1904 (Mp. 2164, nr. 10716) în timp ce se instalase la Berlin, pe W. Nachodstrasse nr. 18 (adresă ce apare şi în procură) declinându-şi profesia de „publicist". Cu câtva timp

---

[33] *Procură*

Prin care autorizez pe Dl... să consimtă atât la transmiterea contractului de aderarea moşiei Frăţeşti – Jud. Vlaşca de la D. Şt. Vereş la D. Const, Gh. Lăzărescu pe termenul pe care mai este arendată moşia, cât şi la prelungirea arendării acestei moşii pe un nou period pe 5 (cinci) ani cu începere de la 1908. Condiţiile prelungirii pe cei 5 ani înainte de la 1908 vor fi aceleaşi cu ale arendării actuale, cu singura modificare că de la 1908 arenda anuală să fie de 140.000 lei (una sută patruzeci mii) în loc de 130.000 cât este astăzi. Pentru executarea contractului de arendare transmis până la 1908 şi prelungit apoi pe un nou period de 9 ani, va garanta în totul D. Gh. Lăzărescu, tatăl lui Const. Gh. Lăzărescu.

În puterea acestei procure D.... va semna în locul meu şi pentru mine actele cuvenite atât înaintea Trib. Ilfov cât şi înaintea Trib. Vlaşca pentru transcrierea contractului.

I. L. CARAGIALE
Str. Berzei 70 – Bucureşti

Tribunalul Ilfov, secţia de Notariat 1903 maiu, 23, No. 4235
(Mp. 190/1903)

O procură absolut identică redijează Caragiale în numele surorii sale Elena. Scrisul e al autorului *Nopţii furtunoase*, cu excepţia, evident, a semnăturii (Mp. 1993, 23 mai, act 4251).

www.dacoromanica.ro

înainte îl investise pe amicul său Delavrancea cu o „procură generală". Textul e dactilografiat. Mobilul procurei este vânzarea moşiei Frăţeşti:

Procură

În urma procurei generale autentificate de Onor. Trib[unalul] Ilfov cu No 10716 secţia de notariat, ce am dat-o d-lui advocat Delavrancea, îi mai dau acum şi pe aceasta, autorizându-l ca, pentru mine şi în locul meu, să supraliciteze la vânzarea moşiei Frăţeşti din judeţul Vlaşca, scoasă la vânzare de bună voe pentru eşirea din indiviziune, de către mine, şi pe ceilalţi părtaşi la succesiunea reposatei Ecaterina Momolo-Cardini. D-l avocat Delavrancea va putea, în numele meu şi pentru mine să supraliciteze până la suma de 3.000.000, adică trei milioane.

I. L. CARAGIALE
Berlin W. Nachodstrasse 18

O procură lungă şi detailată, valabilă în orice împrejurare, mai legalizează scriitorul la Tribunalul Ilfov, în această perioadă berlineză, la 7 decembrie 1905, pe numele avocatului său, Grigore Cernescu. Documentul atestă numărul mare de procese şi mulţimea încurcăturilor juridice şi financiare pe care le avea:

Procură

Prin care subsemnatul I. L. Caragiale, domiciliat în Bucureşti, strada Plantelor no. 25, autorizez cu deplină putere pe D-l Advocat Grigore Cernescu din Bucureşti ca să se prezinte în numele meu şi pentru mine în faţa tuturor instanţelor judecătoreşti din ţară în ori-ce fel de procese, fie intentate de mine, fie intentate de alţii contra mea.

D-nul Cernescu este autorizat să întrebuinţeze toate mijloacele legale în susţinerea intereselor mele, putând să formuleze interogatorii în numele meu, să ceară proba cu martori arătând numele lor, să ceară verificări de scripte, represintându-mă în toată procedura verificării chiar şi acolo unde codul proc. civ. cere un mandat special, – să se înscrie în fals în contra oricărui act ar găsi d-sa că este loc a se face aceasta, – judecând şi autorul sau autorii falsului, – să defere şi să refere jurământ, — formulând în numele meu jurământul şi semnând pentru mine, – în sfârşit înţeleg să dau

www.dacoromanica.ro

mandat general D-lui Cernescu cu privire la apărarea intereselor mele şi la administrarea mijloacelor de susţinere şi probaţiune.

Mai împuternicesc pe D-nul Advocat Grigore Cernescu să facă şi să semneze în numele meu orice acţiune, orice cerere neconvenţională, orice chemare în garanţie, la toate instanţele judecătoreşti din ţară, – să facă şi să semneze în numele meu, apeluri, recursuri în casaţie, precum şi operaţiuni la orice instanţă.

D-nul Cernescu mai este autorisat să ceară investirea cu formulă executorie a oricărei hotărâri judecătoreşti, obţinând şi semnând de primirea titlurilor executorii – va putea să ceară executarea oricărei hotărâri, făcând urmăriri mobiliare sau imobiliare şi luând orice măsuri asigurătoare, fie numind conservatori, fie înfiinţând sequestre pe averile debitorilor.

Se va presenta la orice licitaţii, orice supralicitări, oferind şi fixând preţul în locul meu, – va depune preţul şi va cere liberarea ordonanţelor de vânzare în numele meu şi pentru mine, oriunde trebuinţa va cere. Va putea de asemenea cere să se înfiinţeze popriri pe orice sume sau avere mobilă. D-sa este împuternicit să facă orice fel de contenstaţii la orice fel de urmărire sau măsură conservatoare.

Va cere să se facă orice tablou de distribuire de bani resultaţi din orice urmărire. Va face orice oposiţii la aceste tablouri, sau va da mulţumire semnând în numele meu.

Mai împuternicesc pe D-nul Cernescu să retragă orice acţiune, oposiţie, apel sau recurs în Casaţie în numele meu, cerând includerea dosarelor şi semnând pentru mine unde va fi nevoie.

D-sa mai este autorisat să facă în numele meu orice acte de procedură şi să primească pentru mine, semnând de primire, orice act de la orice instanţă judecătorească sau administrativă, – să primească citaţii, hotărâri, somaţii, notificări şi orice fel de acte de procedură s-ar face pentru şi în contra mea. D-sa este împuternicit să ia termene în cunoscinţă la orice instanţă judecătorească.

Mai autorizez pe D-nul Cernescu, ca să se presinte în locul meu la orice instanţă administrativă din ţară, la societăţiile de Credit urban sau rural, la orice instituţie de credit sau finanţare ca să facă şi să semneze în locul meu cereri privitoare la interesele mele, depunând acte şi ridicându-le în locul meu. D-sa este asemenea împuternicit să facă şi să semneze orice cerere sau opunere la

www.dacoromanica.ro

autorităţile administrative şi financiare, cari ar fi desemnate prin legi speciale să judece şi să hotărească fie prin instanţă, fie în instanţă de apel, orice interese de natură contencioasă.

Înţeleg, în sfârşit, ca prin aceasta să dau D-lui Avocat Grigore Cernescu un mandat deplin şi general în toate afacerile mele, atât în faţa tuturor instanţelor judecătoresci din ţară, cât şi a celor administrative şi financiare. D-sa putând să facă orice fel de cerere şi opunere din partea mea, – semnând orice va găsi cu cale în locul meu.

D-nul Cernescu va putea să-şi substituie în toate aceste împuterniciri sau în parte pe unul sau mai mulţi avocaţi, care şi să-şi alăture pe unul sau mai mulţi avocaţi după cum va crede D-sa de cuviinţă.

Făcută la Bucureşti astăzi 7 Decembrie 1905
I. L. CARAGIALE
proprietar
Str. Plantelor 25
Tribunalul Ilfov, secţia de Notariat, 1905 Decembrie 7,
No 10885 – conf. Cererii No 43793/ 1905

În decembrie 1905 Caragiale se afla la Bucureşti pentru a rezolva mai multe afaceri băneşti şi juridice. La 2 decembrie 1905 el încheie un „act de vînzare" cu generalul Bengescu, primind a şasea parte din casa de pe strada Batiştei nr. 1 şi locul viran de la nr. 3 (moştenirea rămasă de la aceeaşi mătuşă Momolo). Conscriptul este conceput şi caligrafiat de vânzătorul grăbit să încaseze cei opt mii de lei asupra cărora s-a convenit:

Act de vânzare[34]

Între subsemnaţii Ion L. Caragiale domiciliat în Bucureşti, str. Plantelor nr. 25, de o parte şi General G. Bengescu-Dabija, domiciliat în str. Surorilor No. 11, de altă parte a intervenit acest act de vânzare prin care:

[34] Arh. Stat, fond. Trib. Ilfov, Mp. 2274/1905, act. 10586. În dreptul anului 1905, Şerban Cioculescu, în „Tabel cronologic", reţine lapidar tranzacţia – op. cit., p. 289, ed.1977.

www.dacoromanica.ro

1. Eu, Ion Luca Caragiale vând pentru totd'auna, fără a-mi rezerva nimic pe seama mea, Dlui General G. Bengescu-Dabija, a şasea parte indiviză ce am în casele cu locul lor, din Bucureşti, suburbia Bisericii Ieni, str. Batiştea Nr. 1, precum şi locul viran de alături ce-mi este coborât moştenire pentru 1/12 parte de la răposata sora Elena Caragiali şi pentru 1/12 parte de la răposata mama mea-l avea moştenire în indiviziune de la răposata sa vară primară Ecaterina Momolo.

Am vândut D-lui General G. Bengescu-Dabija a 6-a parte indiviză din aceste case şi locul viran de alături cu vecinătăţile şi întinderile cari se văd azi prin împrejmuirile ce are, pe preţul de (8.000) opt mii pe care l-am primit integral acum la subscrierea acestui act.

Prin simpla autentificare a acestui act Dl. General G. Bengescu-Dabija va intra în drept de proprietate şi posesiunea chiar de fapt, a părţii ce vând în aceste două imobile, nefiind nevoie de nici o altă formalitate pentru această transmisiune de fapt, actul acesta putând fi învestit cu titlu executor, după simpla cerere a cumpărătorului.

2. Eu, Generalul G. Bengescu-Dabija am cumpărat partea a 6-a din cele două imobile arătate mai sus cu preţul de 8.000 (opt mii) lei, pe care l-am numărat la subscrierea acestui act şi în condiţiuni aici stipulate, cuvenite şi acceptate de ambii contractanţi.

Transcrierea actului se va putea cere de una din părţi.

Făcută azi 2 dec. 1905 în Bucureşti.

General BENGESCU	*I. L. CARAGIALE*
Str. Surorilor 11 bis	*Rentier str. Plantelor 25*

Tot acum, la 7 decembrie 1905, se desfăşoară şi procesul de la Curtea de Apel cu primăria capitalei, intentat de descendenţii familiei Caragiale (adică de urmaşii celor doi unchi, Costache şi Iorgu), în legătură cu exproprierea caselor din strada Boteanu nr. 3 (de fapt nr. 1–3) unde locuise şi murise (la 9 noiembrie 1887) Maria Caragiale, mama scriitorului[35]. Procesul a fost deschis din

[35] Vezi articolul nostru din revista „Manuscriptum" nr. 3/1978, p.183.

www.dacoromanica.ro

cauza sumei oferite de primărie ca despăgubire şi a durat un an[36] – din 1905 până la 15 decembrie 1906. I. L. Caragiale îl învesteşte pe avocatul său Gr. Cernescu cu o procură în virtutea căreia apărătorul „minorilor N. Caragiali" (un văr al dramaturgului) face apel în contestaţia sentinţei Tribunalului din 30 noiembrie 1906 în cazul exproprierii imobilului din pricina sumei prea mici oferite ca despăgubire:

Domnule Prim Preşedinte

Subsemnatul, în calitate de procurator al d-lui I. L. Caragiali[,] împuternicit cu procura autentificată la No 10885, din 7 dec. 1905 de trib. Ilfov S. Notariat, declar că fac apel contra sentinţei de expropriere a imobilului din strada Boteanu nr.3, Bucureşti, pronunţată în ziua de 3 noiembrie 1906.

Motivul este că sumele acordate sunt prea mici faţă cu valoarea reală a imobilului şi cu daunele ce ni se cauzează prin expropriere, după cum vom dovedi la ziua înfăţişăniei. Primiţi expresiunea stimei mele deosebite

Gr. CERNESCU
pentru I. L. Caragiale

Domnului Prim Preşedinte al Curţii de Apel Bucureşti

Comisia de arbitri stabilise prin decizia nr. 44 din 1906 suma de lei 20.000 cu care nici primăria (care pretindea că e prea mare) şi nici I. L. Caragiale, nici moştenitorii nu sunt de acord (motivând că despăgubirea e mică).

La 9 noiembrie primăria face şi ea apel contra deciziei emise de comisia de arbitri, fără însă să specifice suma ce-o oferă. În şedinţa din 15 decembrie 1906, Curtea de apel, secţia a II-a Bucureşti, dă cuvântul celor doi avocaţi ai părţilor în conflict: apărătorul intereselor primăriei, Rusu, demonstrează că e vorba doar de „un petec de loc ce s-a expropriat şi pe care nu se poate construi nimic, iar casa este ruinată" şi cere să fie redusă indemnizaţia oferită de primărie (dar nu reaminteşte suma). Avocatul Cernescu intervine în contradictoriu afirmând că: „Un alt

[36] Arh. Stat. Trib. Ilfov Curtea de Apel, dos. Nr. 174/1906.

www.dacoromanica.ro

loc vecin, Primăria l-a plătit cu 400 lei m.p", că trebuia a se ține seamă că terenul expropriat se află în centrul capitalei și cere a se majora indemnizația la suma de „cincizeci de mii lei".

Dar cu toate că procurorul a tras concluziile în favoarea majorării indemnizației, „*Curtea asupra acestor apeluri: Văzând hotărârea apelată, prin care comisiunea de arbitri a fixat ca indemnizație pentru imobilul din București, strada Boteanu No. 3, proprietatea moștenitorilor și minorilor N. Caragiali suma de douăzeci mii lei în total*", respinge cu decizia nr. 44, 1906 ambele apeluri ca nefondate.

• Supoziții în jurul unui „act"*

Modul în care s-a stins I. L. Caragiale n-a fost înregistrat și comentat univoc. Chiar de-atunci, din epocă, s-au delimitat trei variante, pe care le-a analizat recent, reluînd dezbaterea, cercetătoarea Georgeta Ene**. Versiunea ziarului „Românul" (an. II, 1912, nr. 134), al cărui corespondent la Berlin reproduce un articol din publicația germană „Vossische Zeitung" și în care se relatează că dramaturgul a decedat seara, căzând pe stradă, este ceą mai distonantă.

Acest caz de istorie literară (nu lipsit de interes) ar fi fost de mult elucidat, dacă ar fi fost cunoscut documentul funciar – actul de deces al ilustrului om, eliberat de primăria germană din cartierul Schöneberg, unde a locuit și a încetat din viață scriitorul.

Într-un astfel de act, în situația de față, două elemente sunt (printre alte date) de mare utilitate: *declarantul* și *locul* (nu domiciliul) morții. Un deces pe stradă, după cum se știe, implică poliția și organele judiciare de anchetă (procuratura și pe medicul legist) care sunt menționate în registrul pentru decedați ca fiind „*declarantul*".

Actul de moarte al lui Caragiale (pe care l-am descoperit în arhiva Notariatului de Stat) consfințește datele cunoscute până acum din declarațiile de familie și din cele ale martorilor de la Berlin (în special din *scrisoarea*, datată „9/22 iunie 1912, *seara*" a Cellei Delavrancea, către mama sa). Acum știm indubitabil că I. L.

---

* Articolul apărut în „Revista de istorie și teorie literară", nr. 1/1986, pp. 138–139.

** Georgeta Ene, *Moartea lui Caragiale*, trei variante la același epilog, în *Memoriile secției de științe filologice, literatură și artă*, sera IV, tomul VI, 1984, pp. 165–168.

www.dacoromanica.ro

Caragiale a murit acasă, la ultima sa adresă – Innsbruckerstrasse nr. 1, Berlin – Schöneberg. Declarantul este „Luca Caragiale" (Luchi), fiul scriitorului.

Documentul aflat de noi (o copie dactilo, din 6 februarie 1916, în limba română) este o traducere după originalul emis de Oficiul Stării Civile din Schöneberg şi legalizată în Bucureşti, la 4 iulie 1912, de către Ministerul de Interne al statului nostru. Actul original a ajuns în ţară, după cât se poate înţelege, pe cale diplomatică, prin Ministerul de Externe român care l-a depus la arhiva primăriei din Capitală. Din cercetările noastre rezultă că el s-ar fi pierdut.

Copia descoperită conţine inadvertenţe şi greşeli de grafie a unor nume, dar ele sunt nesemnificative: în loc de *Innsbruckerstrasse* apar grafiile Imesbrückerstrasse şi Insbrückenstrasse; în loc de *Alexandrina* (soţia dramaturgului) apare Alexandra; iar ceea ce surprinde cel mai mult, este numele Crostu (sic) pentru *Caraboa* (mama marelui dispărut). Să nu fi ştiut Luchi cum se numea bunica dinspre tată, sau oficiantul german a înţeles greşit acest nume levantin? Satul Haimanale e substituit cu Bucureşti. Interesant este faptul că Luchi declară două căsătorii ale defunctului său tată, ceea ce ne lasă să deducem că însuşi Caragiale ar fi putut să impună în familie acest caracter de *legitimitate* al coabitării trecătoare cu mama lui Matei, pentru a-i atribui acestuia (care se socotea un frustrat) statutul de fiu legitim. Elementul cel mai spectaculos este titlul de *„mare proprietar"* pe care *declarantul* îl conferă ad hoc bunicului său, urmărind, credem, să dea familiei Caragiale un lustru de respectabilitate în faţa notabilităţilor germane.

[copie]

[Traducere din limba germană]
ACT DE MOARTE Nr. 476
Berlin – Schöneberg în 24 iunie 1912

Înaintea subsemnatului ofiţer de stare civilă s-a prezentat astăzi, dovedindu-şi identitatea prin foaia de înştiinţare la poliţie, Luca Caragiale, fără profesie, necăsătorit, domiciliat la Berlin – Schöneberg, Imesbrückerstrasse 1 [sic] şi a declarat că la douăzeci şi două iunie anul una mie nouă sute doisprezece spre ora 5 (cinci) a încetat din viaţă în locuinţa sa din Berlin – Schöneberg, Imesbrückerstrasse 1 [sic !], scriitorul Ion Luca Caragiale în vârstă de 60 ani, religie ortodoxă, născut în

www.dacoromanica.ro

Bucureşti, căsătorit în a doua căsătorie cu Alexandra [sic !], născută Burelly, domiciliată în Berlin – Schöneberg, fiu al răposatului mare proprietar Luca Ion Caragiale cu ultima locuinţă în Ploieşti (România) şi al răposatei sale soţii Catinca, născută Crosu [sic !], cu ultima locuinţă în Bucureşti. Ora morţii nu s-a putut stabili precis. Declarantul s-a arătat că are cunoştinţă personală despre moarte.

Citit, aprobat şi subscris
ss. Luca Caragiale
Ofiţerul stării civile prin delegaţie
ss. Laubsch

Se certifică prin aceasta că extractul de mai sus este conform cu registrul Principal de morţi al Ofiţerului de stare civilă II din Berlin – Schöneberg.

Berlin – Schöneberg, 24 iunie 1912
Ofiţerul Stării Civile
L. S. prin delegaţie Laubsch

Urmează legalizarea semnăturii ofiţerului de stare civilă făcuta de magistratul din Berlin – Schöneberg.

pentru confirmarea traducerii
L.S. (SS) E. Mărculescu
Ministerul Afacerilor Interne
Al Regatului României adevereşte legalizarea
L.S. Bucureşti în 4 iulie 1912
pentru ministru prin delegaţie: pentru conformitate:
SS. N.J. Dăscălescu
Primăria comunei Bucureşti
Oficiul Stării Civile

Prezenta copie s-a dat conform cu originalul depus spre conservare în arhiva acestui oficiu cu adresa Ministerului de Externe nr. 15270/912 înreg. la nr. 13.369 din 14 iulie 1912 la acest oficiu, azi şase ale lunii februarie anul una mie nouă sute şaisprezece.

Ofiţer al Stării Civile — *Şeful serviciului*
ss. [indescifrabil] — ss. [indescifrabil]

www.dacoromanica.ro

12. I. L. CARAGIALE
Din nou în fața instanței*

Puțini sunt oamenii care să fi compărut atât de des în fața tribunalului ca I.L. Caragiale. Dramaturgul apare ca implicat într-o mulțime de procese cu spețe diferite, fie în calitate de defensor, fie de intimat, fie de martor, fie de hered, fie de debitor insolvabil, fie de creditor, fie de om de afaceri cu înregistrări de firme, vânzător de imobile sau chiar al propriilor opere literare. Numele său poate fi întâlnit înscris atât la instanțe de fond, cât și la Curtea cu juri, atât la secția de notariat, cât și la Curtea de apel, atât la Secția Comercială cât și la toate secțiile de drept civil ale Tribunalului Ilfov.

Într-un articol apărut anul trecut în revista „Manuscriptum"[37], ne mărturiseam intenția de a efectua cercetări în această direcție. Din păcate însă, conservarea defectuoasă și lacunară în trecut a materialelor din arhiva Tribunalului Ilfov (și al Capitalei) face extrem de dificile investigațiile și urmărirea cursivă a tuturor acțiunilor în instanță, până la pronunțarea definitivă a unei hotărâri sau a unei execuții judecătorești.

Chiar așa stând lucrurile, în urma unui travaliu perseverent, am reușit recoltarea unor documente interesante care pot contribui la întregirea datelor biografice ale scriitorului. O mare parte din ele sunt scrise de mâna dramaturgului, cu caligrafia-i cunoscută, ceea ce face să sporească valoarea lor bibliografică. Se vede că slujba de practicant, de copist la Tribunalul Prahova, din 1870, fie ea și numai de două luni și trei săptămâni, i-a creat o anume deprindere în mânuirea termenilor juridici .

Câteva dintre înscrisurile la care ne vom referi au fost cunoscute și semnalate mai de mult de Șerban Cioculescu în *Viața lui Caragiale* (prima ediție, în 1940), dar textele respective nu au fost până acum reproduse integral, cu toate că și-ar fi meritat oricând locul într-un volum de documente.

E de remarcat, de asemenea, că, chiar după ce s-a stabilit la Berlin, I. L. Caragiale vine deseori în Capitală, pentru rezolvarea unor probleme legate de procesele de succesiune, de vânzarea unor imobile,

---

* „Manuscriptum" 4/1979, pp. 178 – 183.

[37] „I. L. Caragiale, alte precizări biografice", în „Manuscriptum", an. IX, nr.3 (32), 1978.

www.dacoromanica.ro

pentru lichidarea unor ipoteci, ori pentru ieşirea de sub sechestru. Astfel, în anul 1907, spre sfârşitul verii, la 20 septembrie, dramaturgul e din nou prezent în Bucureşti, în faţa Tribunalului Ilfov, secţia de Notariat, pentru a se constitui parte semnatară, în calitate de autor şi de proprietar al operelor sale literare, vândute editurii Minerva[38].

Contractul[39], înregistrat la Tribunalul Ilfov, secţia de Notariat cu numărul 8665, din 20 septembrie 1907, este important, deoarece autorul care vinde „de veci" Institutului editorial Minerva dreptul de proprietate asupra operelor lui, dispune, într-o anumită ordine, apariţia scrierilor sale.

De un interes aparte sunt şi clauzele stipulate în contract. Se vede lesne că editorii profită de desele absenţe din ţară ale scriitorului şi-i impun condiţiile lor; altfel nu prea e de înţeles uşurinţa şi graba cu care Caragiale concede editorilor „pentru totdeauna" dreptul „la deplină proprietate – fără a mai avea eu sau urmaşii mei vreo pretenţiune".

Clauza cea mai greu de acceptat pentru scriitor a fost, desigur, cea în legătură cu „Bun de imprimat". Editorii se arată a fi, cel puţin în contract, foarte drastici şi-l obligă pe Caragiale la un angajament, care-i va fi lezat profund cunoscuta-i meticulozitate de corector al zaţului[40]: *„Eu, autorul, mă oblig a supraveghia prima ediţie a acestei opere, citind ultima revizie şi a da «Bun de imprimat» şi nu am dreptul a ţine revizia mai mult de 3 (trei) zile, neputând avea vreo pretenţiune oarecare, dacă dupe acest termen «Minerva», uzând de dreptul său, le va tipări fără corectura mea"*.

---

[38] Ne întrebăm dacă nu cumva începutul schiţei „Monopol" se referă la această circumstanţă: *„În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate şi având în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin – Bucureşti..."*. Dar cum scriitorul avea multe asemenea „daraveri" nu se ştie la care din ele face aluzie.

[39] Şerban Cioculescu, în *Viaţa lui Caragiale*, la nota nr. 336 – ediţia întâi – şi la nota nr. 377 a ediţiei ultime, din 1977, menţionează *actul* ca fiindu-i arătat în copie de scriitorul Isaiia Răcăciuni. În carte, la capitolul „Drepturi de autor", biograful se referă de altfel succint la această împrejurare.

[40] La această minuţioasă scrupulozitate se referă şi Titu Maiorescu, când scrie în 1881, 18 august, într-o epistolă adresată la Iaşi, lui Jacques Negruzzi, privitor la corectura unei recenzii făcute lucrării *Psihologia empirică* de Ion Popescu: „ — *dacă n-aş fi prea pretenţios ca Caragiale – aş dori să revăd eu o corectură, adică să mi se trimită la Bucureşti*" (I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, vol. I, 1931, p.13).

www.dacoromanica.ro

Ne gândim cu ce strângere de inimă o fi semnat Caragiale o atare obligație. Paranteza privitoare la numărul zilelor acordate corecturii are menirea să atragă atenția cu toată gravitatea că nu i se concede nici o amânare. Editorii știau bine, se vede, ce-au pătimit frații Șaraga, din Iași, la prima ediție a operelor lui Caragiale, în 1893, când scriitorul a trebuit, din cauza amânărilor, să fie somat cu scrisoarea expresă emisă de Tribunalul Iași și era gata-gata să fie tradus în fața instanței, pentru daune[41]. În atari condiții, Caragiale nu a putut să facă corectura și ediția primă a operelor sale complete, la Minerva, a apărut cu multe greșeli, ediție repudiată, de aceea, de autor. Reproducem mai jos documentul original[42]:

CONTRACT

Între „Minerva", Institutul de Arte Grafice și Editură cu domiciliul în București, Bulevardul Academiei nr. 3, reprezentantă prin D-nii George Filip și Ioan Clinciu, conform publicațiunei din Monitorul oficial Nr. 168/905, și D-l Ioan L. Caragiale, literat și publicist, domiciliat în București, str. Țepeș Vodă nr. 1, a intervenit următorul contract:

Eu, Ioan L. Caragiale, vând „Minervei", Institutului de Arte Grafice și Editură, operele mele literare apărute până astăzi în volume și broșuri și adică:

[41] Tribunalul Iași, somațiune cu adresa nr. 968, din 20.XI.1893. Pentru detalii și lecturarea documentelor, vezi articolul „Învoielile editoriale ale lui I. L. Caragiale" de C. Săteanu, în „Viața românească", nr. 10, 11, 12, dec. 1921, „Miscellanea", pp. 434-439.

[42] Arhivele Statului, județul Ilfov, Tribunalul Ilfov, secția Notariat, mapa cu acte autentice nr. 2502, 1907, act nr. 8665, din 20 septembrie 1907.

www.dacoromanica.ro

MOMENTE

volum tipărit în editura Socec & Co. Bucureşti 1901
cu următorul cuprins:

La hanul lui Mânjoală
Cănuţă om sucit
Două loturi
La conac
Reportaj
Ultima oră
Triumful talentului
Întârziere
Petiţiune
Lanţul slăbiciunilor
La moşi
Tren de plăcere
Mici economii
Inspecţiune
Ultima emisiune
Amici
Telegrame
O zi solemnă
Boris Sarafoff
Groaznica sinucidere
Amicii
Caut casă
De închiriat
Proces – verbal
Urgent
Domnul Goe
Vizita
Atmosferă încărcată
Tempora
O lacună
Situaţiunea
Întîiu Aprilie
Five O'clock
Highe-life
Cadou
Diplomaţie
Boborul
Baioneta inteligentă
25 minute
Grand hotel "Victoria Română"
Justiţie
Articolul 214
Căldură mare
Bubico
C.F.R.

TEATRU

Două volume
Editura librăriei Fraţii Şaraga, Iaşi şi Socec & Co, Bucureşti
cu coprinsul:

Volumul I
Năpasta
Conul Lenoida faţă cu reacţiunea
O scrisoare pierdută

Volumul II
O noapte furtunoasă
D'ale carnavalului

Piesa Năpasta *publicată deosebit*

NOTIŢE ŞI FRAGMENTE LITERARE

Din "Biblioteca pentru toţi" Nr. 121 – 122
cu următorul coprins:

1. Câteva păreri
2. Politică şi cultură
3. Note risipite
   a) Exilaţi, [illegible]grele
   b) Amatorul şi artistul
   Saloanele noastre
   c) Solicitudine de Stat
   d) Obligativitatea opiniilor
   e) Ofensă gravă
4. O vizită la Castelul Iuliei Haşdeu
5. Între două poveţe (schiţă)

www.dacoromanica.ro

SCHIȚE UȘOARE

Din "Biblioteca pentru toți" No 38
cu următoarele din coprins:

Reformă
Bene – Merenti
Statistică
Întîiul Aprilie, *monolog*
Congresul cooperativ român
Noaptea Învierei, *nuvelă*
Literatura și artele române

NOTE ȘI SCHIȚE

Ediținea Sfetea din 1892
cu următorul coprins:

În Nirvana
Ironie
Două note
Grand Hotel "Victoria Română"
Un artist
Norocul culegătorului
25 de minute
Temă și variațiuni
A zecea muză
Din carnetul unui sufleur
Nenorocirea unei regine Quiproquo
Exces de zel
Revanșa
Din care se vede că metoda chinorosului nu e atât de recentă pe cât s-ar crede
Logica strânsă
Moment de distracție
Luptă dreaptă
Rușine
Fericită improvizație
Extemporare
Un "la" natural
Glumă proastă
Ofertă grațioasă
Un creditor turbat
Îndoit lapsus
Chestie personală
Bonbon

SCHIȚE

Traduceri și originale
Colecția Șaraga 1897
Cu următoarele din coprins:

Broasca minunată
Norocul culegătorului
Păcat
25 minute
Poveste
Om cu noroc
Grand Hotel "Victoria Română"
O făclie de Paște

Această vânzare este făcută de veci, adică pentru totdeauna, și își produce efectul chiar astăzi, având dreptul numitul Institut a imprima și exploata aceste opere în orice mod ar crede de cuviință, fie în volume, fie în bucăți separate, fie ilustrate, într-un cuvânt în orice mod, fără nici o restricție; prin urmare numitul Institut are deplină proprietate, fără a mai avea eu sau urmașii mei vreo pretențiune oarecare asupra numitelor opere.

www.dacoromanica.ro

Declar aceste opere libere de orice sarcine, neavând convenţiuni îndatorate cu nimeni şi prin urmare toate aceste opere intră în proprietatea Institutului „Minerva" în modul arătat mai sus şi prin urmare nimeni nu are dreptul a reproduce, începând cu ziua de astăzi, operele sus numite; la cas contrar „Minerva" va avea dreptul a urmări pe oricine şi a cere daune interese pentru pagubele cauzate prin reproducerea sau alte moduri de exploatare, într-un cuvânt va uza de dreptul de proprietate asupra acestei opere aşa cum interesele o va [sic !] povăţui.

Eu, autorul, mă oblig a supraveghia prima ediţie a acestor opere, citând ultima revisie şi a da „Bun de imprimat" şi nu am dreptul a ţine revizia mai mult de 3 (trei) zile, neputând avea vreo pretenţiune oarecare, dacă dupe acest termen „Minerva", uzând de dreptul său, le va tipări fără corectura mea.

Asemenea sunt obligat dacă „Minerva" îmi va pretinde să fac corecturile necesare şi la ediţiunile următoare, fără nici o altă pretenţiune din partea mea.

Pentru această vânzare sub toate condiţiunile arătate mai sus „Minerva" îmi va plăti odată pentru totdeauna, fără a mai avea vreodată vreo pretenţiune, suma de lei 4.000 – (patru mii) şi adică:

Lei 1.000 (una mie) la autentificarea acestui contract, iar restul de lei 3.000 (trei mii) „Minerva" îmi va libera o poliţă cu termen de o lună.

I.L. CARAGIALE
Publicist
str. Ţepeş Vodă 1

„MINERVA"
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ŞI EDITURĂ
SOCIETATE ANONIMĂ
G. FILIP
I. CLINCIU

Minerva, uzând de convenţia din contract „având dreptul a imprima şi exploata aceste opere în orice mod ar crede de cuviinţă", a publicat în 1908 trei volume de *Opere complete,* distribuind scrierile după cum a crezut „de cuviinţă" şi intitulând volumele arbitrar: primul volum e intitulat *Momente, Schiţe. Amintiri.* Începe cu „Telegrame" şi sfârşeşte cu „Literatura şi artele române în a doua jumătate a secolului XIX"; volumul al doilea are titlul *Nuvele, povestiri* şi se deschide cu „O făclie de Paşte", încheindu-se cu „Noaptea Învierii"; în fine, *Teatrul* apare adunat

www.dacoromanica.ro

într-un volum în loc de „două volume", la cuprins adăugându-se monologul „1 Aprilie", pe care autorul îl trecuse în tabla de materii la *Schiţe uşoare*.

Erorile de tipar, acumulate în număr mare ca şi structura deficitară, fac ca această ediţie să nu constituie ulterior o bază de referinţă, fiind în general abordată cu multă circumspecţie[43].

Deşi locuia la Berlin, Caragiale indică o adresă din Bucureşti. Va mai proceda astfel şi în alte împrejurări, dându-şi adresa în altă parte – fie unde a locuit, fie adresele unor cunoscuţi. Sub semnătură adaugă profesia de „publicist". De altfel, după speţa procesului său, după natura actului, el va subnota şi alte profesii: de proprietar, de profesor, de om de litere, de rentier etc.

Din partea Minervei semnează doi dintre reprezentanţii de seamă ai vieţii editoriale româneşti: G. Filip şi I. Clinciu.

*

Arătam în articolul nostru anterior despre I. L. Caragiale, la capitolul „Un moştenitor norocos", că faima de hered, urmărit de şansă, de care se bucura scriitorul în timpul vieţii, nu era o simplă legendă şi ne refeream acolo la o moştenire indirectă, venită pe cale matrimonială, în 1893. Afirmam, conform dovezilor documentare, că I. L. Caragiale nu a fost niciodată, nici în succesiunea Momolo, nici în altele, un legatar direct. Scriitorul însuşi declară aceasta în diverse inserţiuni cu formule ca: „... moştenire ce o am de la răposata mea mamă de la răposata Ecaterina Momolo Cardini"[44], sau: „... imobil ce-mi este coborât moştenire pentru 1/12 parte de la răposata sora mea Elena Caragiali [sic !] şi pentru 1/12 parte de la răposata mama mea [ce]-l avea moştenire în indiviziune de la răposata sa vară primară Ecaterina Momolo"[45].

---

[43] În „Notele asupra ediţiei" cuprinse în vol. II I. L. Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită de Al. Rosetti, Şerban Cioculescu şi Liviu Călin, Bucureşti, Ed. Academiei, 1960, p. 5, se subliniază de altfel acest lucru: *„Ediţia opere complete (Bucureşti, "Minerva", 1908) nefiind îngrijită de autor nu a fost luată în seamă"*.

[44] Arh. Stat. Ilfov, Trib. Ilfov, secţia Notariat. Act de împrumut nr. 5378/1903, de la Const. Lecca, mapa 2004, fila 186.

[45] Arh. Stat. Ilfov – Trib. Ilfov secţia Notariat, Act de vânzare nr. 10586, 1905. Mapa 2274, act întocmit la vânzarea casei şi a locului din str. Batiştei, nr. 3.

www.dacoromanica.ro

De o altă moştenire, din nou indirectă şi tot din partea soţiei, beneficiază marele dramaturg în anul 1898.

Gaetano Burelly, arhitect al Capitalei, socrul lui Caragiale, nu a înzestrat, cum se obişnuia, pe cele trei fiice ale sale cu dotă la căsătoria lor, deşi nu era lipsit de o oarecare stare; avea proprietăţi în Bucureşti (pe str. Pitar Moşu) şi moşie în judeţul Buzău. La moartea lui, în 1896, moşia Cepturaşi, din comuna Cetina, Buzău, revine celor trei fete: Alexandrina Caragiale, Eugenia T. Duţescu şi Ecaterina Burelly (nemăritată la această dată, deşi ea e prima născută dintre surori). Alexandrina şi Eugenia, autorizate de soţii lor, vând Ecaterinei Burelly propria parte indiviză în sumă de lei două mii fiecare.

În actul de vânzare (nr. 14541, din 4 noiembrie 1898) se stipulează: *„Această vânzare o facem în mod absolut, adică fără a fi cea mai mică răspundere în privinţa sarcinelor ce s-ar afla pe dânsa şi care rămân toate pe seama surorei noastre cumpărătoare. Preţul acestei vânzări e de două mii (2.000) lei şi ni se va plăti în două rate, adică una mie (1.000) lei îndată după autentificarea acestui act şi una mie (1.000) lei la 1 aprilie 1899.*

Eu, Caterina Burelly, declar că cumpăr de la surorile mele drepturile lor succesorale asupra moşiei Cepturaşi, rămasă moştenire de la răposatul nostru tată, cu toate sarcinile şi condiţiunile prevăzute în acest act". Semnează: „Alexandrina I. L. Caragiale cu autorizaţia şi consimţământul meu matrimonial I. L. Caragiale Pitar Moşu 4", „Eugenia T. Duţescu cu autorizaţia şi consimţământul meu matrimonial T. Duţescu Ştirbei Vodă 202" şi „Caterina Burelly Pitar Moşu 4".

Aceasta ar fi, ajunsă până acum la cunoştinţa noastră, a cincea moştenire a lui Caragiale; două de la Momoloaia (prin mama şi sora sa), una de la Anastasia Caragiali (prin tatăl său, ca frate al defunctei şi el decedat la acea dată, în 1905) şi două prin soţie.

*

Tradiţia orală şi cea scrisă ne-a lăsat pe lângă imaginea unui Caragiale norocos, cum a şi fost în realitate ca moştenitor, şi pe aceea a unui Caragiale foarte circumspect când era vorba să acorde cuiva vreun împrumut oricât de mic ar fi fost.

www.dacoromanica.ro

Refuza să crediteze cu sume infime chiar şi pe cei mai apropiaţi cunoscuţi sau amici. Constantin Bacalbaşa relatează pe larg un astfel de refuz, în cazul Drăgoescu, violonist în orchestra Teatrului Naţional – amic al scriitorului.[46]

Se temea oare Caragiale să nu aibă soarta creditorilor săi, faţă de care avea renumele debitorului rău platnic?

Într-adevăr, cum demonstrează şi scriptele Tribunalului, Caragiale a fost un debitor de la care se obţineau înapoi banii cu mare greutate. Cele câteva opise păstrate, în care sunt consemnate popririle şi sechestrele judiciare, ni-l arată deseori în postura datornicului urmărit pentru împrumuturi cu ipotecă, somat cu portărei şi ameninţat cu sechestru.

Şi cu toate acestea, Caragiale, nu ştim prin ce împrejurare, cade în păcatul de a deveni creditor! Şi nu cu o sumă oarecare, ci cu şaptesprezece mii de lei! (o avere pentru el) şi nu într-o situaţie favorabilă – fiindcă împrumutul acordat unui inginer francez, Jean Philippomeret, are loc în anul 1887, când procesul cu pseudo-consângenii Momolo şi cu pretinşii herezi ai acesteia abia începuse, cu mari supărări şi cheltuieli.

Suma dată cu împrumut bănuim că o avea din partea de arendă ce i se cuvenea (mamei, dar indirect şi lui) de la moşia Frăteşti – care deşi nu intrase încă în posesia titularilor – era închiriată cu sume însemnate. Ce l-a determinat pe dramaturg să-şi calce pe inimă şi să dea banii (desigur, cu act legalizat la notariat) nu ştim. Singurul document descoperit – o procură – nu dezvăluie nimic în plus.

Caragiale este un creditor intolerant şi foarte grăbit să-şi cheme datornicul în faţa instanţei[47]. Îl investeşte pe avocatul său, C. Ştefănescu-Suhăţeanu, cu puteri depline pentru a-l reprezenta în procesul ce i-l intentează acestuia. Dar să vedem actul[48] care este redactat de mâna scriitorului:

---

[46] Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată*, vol. IV (1910–1914), ediţia a II-a, „Universul" 1936, p.215.

[47] Ne vine acum în minte titlul schiţei „Un creditor turbat" din volumul *Note şi schiţe* menţionat în contractul de mai sus.

[48] Arh. Stat. Jud. Ilfov – Trib. Ilfov, Notariat, Mapa 253, fila 185, act nr. 3580 / 1887, 6 iulie.

www.dacoromanica.ro

PROCURĂ

Prin care autorizez cu deplină putere pe D. avocat C. Ştefănescu Suhăţeanu[49] *ca să mă reprezinte înaintea tuturor instanţelor administrative şi judecătoreşti din ţară în procesul ce intentez D-lui Jean Philippomret, inginer şi exploatator al carierelor de piatră Jepii şi Caraiman de la Buşteni, Judeţul Prahova, pentru despăgubirea mea de suma de 17.000 lei ce numitul mi-i datorează. D. avocat Ştefănescu, în virtutea acestei procuri are dreptul a pleda, a intenta acţiune, a face opoziţiuni, apeluri şi recursuri a primi citaţiuni şi a da dovezi de primirea lor. Va putea înfiinţa sequestru, poprire, a cere formule executorii şi executarea sentinţelor definitive, a transige şi face, în fine, orice acte pe care va crede utile pentru interesele mele subscriind în locul meu toate actele de procedură.*

I. L. CARAGIALE
Om de litere
Str. Biserica Amzii 14

Nu ştim dacă procesul a avut loc şi nici rezultatul său, el dispărând din evidenţa registrelor Tribunalului Ilfov. E posibil ca acţiunea să nu fi continuat, debitorul achitându-şi datoria. Sau poate s-a judecat la Tribunalul Prahova şi pricina afacerii s-a rezolvat acolo.

După cum vedem, deşi în cursul timpului s-au adunat multe „acte", „dosarul" Caragiale rămâne în continuare deschis.

13. I. L. CARAGIALE
între Aulus Gellius şi Iordache Golescu*

Circulaţia temelor şi a motivelor, în istoria literaturii şi a artelor în general, din antichitate şi până în zilele noastre, este un truism bine instituit.

---

[49] Avocatul C. Ştefănescu-Suhăţeanu este fratele lui Barbu Ştefănescu Delavrancea

* Articol apărut în „Jurnalul literar" Nr. 5-10, martie – aprilie – mai 2002 – p. 11.

www.dacoromanica.ro

Byron, care s-a „inspirat" şi el din atâţia alţii, era de părere că nu există nici un scriitor original şi că întodeauna în spatele unei opere se află un împrumut, dacă nu chiar un plagiat. Apariţia, în anul 1998, la Editura Jurnalul literar a volumului *Istorioare* al marelui ban Iordache Golescu, sub îngrijirea, editarea şi prefaţa d-nei Mihaela Constantinescu-Podocea, ne-a resuscitat o mai veche intenţie, aceea de a-l pune pe ilustrul nostru clasic I. L. Caragiale în relaţie tematică, literară, cu marele boier muntean, de a pareleliza sursologic o anume schiţă a marelui dramaturg cu una dintre „istorioarele" golesciene.

Manuscrisul lui Iordache Golescu (1776–1848) a fost adus la Junimea de către Vasile Pogor, după cum mărturiseşte Gh. Panu în celebrele sale *Amintiri* (1908, vol. I, p. 164). El a intrat în atenţia junimiştilor, în special a lui Lambrior şi apoi a lui Mihai Eminescu, şi a fost citit şi a circulat repovestit printre membrii societăţii. Aşa se face că pe unele dintre aceste „istorioare" le-a extras cu propria-i mână marele poet, urmărind antologarea lor într-o proiectată „Carte de lectură", iar pe altele le-au utilizat alţii în atmosfera anecdotică a Junimii. Pe una dintre aceste „istorioare", intitulată „Un şiret" (adică un om viclean), pe care, după cum se constată, a apreciat-o cel mai mult, I. L. Caragiale a căutat s-o imortalizeze, transformând-o într-o schiţă cu scriitură şi cu final proprii, intitulând-o „Logica baroului" şi a publicat-o mai târziu, în 1893, în „Moftul român", I, nr. 4, nesemnată, ca multe dintre scrierile sale de acest gen. Schiţa aceasta n-a apărut în nici una din ediţiile publicate în timpul vieţii scriitorului. O reproduce în volum, pentru întâia dată, doar Şerban Cioculescu, în ediţia sa, începută de Paul Zarifopol (în vol. IV, 1938, „Addenda", pp. 370–371, Editura Fundaţiilor Regale) şi apoi, tot el, în ESPLA *Opere,* (vol. II 1960, pp. 385–386 şi 682).

Este ştiut că, asemenea marilor boieri Văcăreşti, cărturari şi poeţi, şi Goleştii au avut patima cititului, a bibliografiei şi a scrisului, inspiraţi din experienţele personale, dar şi din lecturile operelor clasice, greceşti şi latineşti, în traduceri italieneşti şi franţuzeşti, achiziţionate în Occident. De aceea, multe dintre „istorioarele" lui Iordache Golescu sunt dintr-o atare sorginte şi ne referim aici, în mod special, la naraţiunea dialogată „Un şiret". Tema este străveche, iar motivul discipolului care nu-şi achită faţă de magistrul său onorariul lecţiilor de retorică primite, înfruntându-l cu propriile

www.dacoromanica.ro

argumente ale acestuia, începe să circule de la sofişti, în fond este vorba despre un sofism. Diogenes Laertius îl menţionează foarte succint în lucrarea sa *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor,* în cartea a IV-a, cap. VIII, la „Protagóras", care este personajul principal al dialogului şi singurul, fiindcă elevul său care să-i dea replica în antiteză, în *antistrephon,* nu mai apare. Dialogul complet între magister (Protagóras) şi discipolul său (Eúathlos) apare la doi vestiţi scriitori latini, contemporani, din secolul al II-lea post Christum, la Aulus Gellius, în celebra sa operă *Noctes Atticae* (C. V., cap. X) şi la Apuleius, în *Floride,* o antologie (CXVIII, 19–24). Deşi au trăit în acelaşi timp (Apuleius era puţin mai mare) ei nu s-au cunoscut şi deşi au avut profesori greci de retorică şi de filosofie diferiţi, ei au folosit desigur, ca inspiraţie, o sursă comună – pe filosofii sofişti eleni. Varianta lui Aulus Gellius este mai amplă şi respectă în întregime modelul grecesc. La Aulus Gellius acest incident dilematic are şi un titlu: *„De argumentis, quae Graece* «αντισΤρέφοντα» *appelantur, a nobis «reciproca» dici possunt"* (Despre „argumentele" care în greceşte se numesc *antistrephon,* iar de către noi pot fi numite „reciproca"). Cuvântul „reciproc" (*reciprocus*) în latină este un adjectiv şi înseamnă „cel ce merge înainte şi înapoi, cel ce se duce şi se întoarce". În acest text are sensul, ca substantiv, de combaterea adversarului cu propria lui demonstraţie, întorcându-i argumentele împotriva a ceea ce tocmai susţine, prin introducerea neaşteptată şi abia perceptibilă a unui viciu într-un silogism, caracteristică sofismului. În situaţia prezentă eroarea e de ordin procedural, fiindcă profesorul (Protagóras) şi elevul său Eúathlos, ca şi judecătorii, nu prevăzuseră că proba de elocinţă pe care trebuia s-o dea învăţăcelul are să fie susţinută tocmai împotriva maestrului său şi nu într-un proces oarecare cum fusese învoiala.

Rezumăm textul latin după varianta lui Aulus Gellius: Tânărul Eúathlos, fiu de mari bogătaşi, a primit lecţii de retorică de la Protagóras, filosof sofist şi renumit maestru de elocinţă. Conform învoielii, el a plătit la început jumătate din suma convenită, urmând ca restul să fie achitat după primul proces câştigat prin pledoaria sa. Dar cum Eúathlos clienţi nu avea, fiind prea tânăr şi abia devenit avocat, şi cum timpul trecea, Protagóras, pierzându-şi răbdarea şi suspectându-l de eschivare, îl dădu în judecată, argumentându-i discipolului său că dreptatea e de partea

www.dacoromanica.ro

lui, fie că va câştiga, fie că va pierde, deoarece în primul caz va obține izbânda prin decizia justiției, iar în cel de-al doilea prin impunerea clauzei stabilite. Eúathlos răspunde tot printr-un silogism ipotetic, replicându-i cu argumente reciproce dascălului său arătând că el nu va plăti nimic, pentru că, fie că va pierde, fie că va câştiga, rezultatul îi va fi favorabil conform aceleiaşi demonstrații dilematice: dacă îi va reuşi pledoaria, atunci înseamnă că şi-a învins adversarul reclamant pe cale juridică, iar dacă va fi înfrânt, tot nu-i va plăti datoria în consonanță cu condițiile înțelegerii. În fața unei astfel de inextricabile (de nerezolvat) ambiguități, a unei atari aporii (fundături), cum ar fi zis grecii, judecătorii (findcă în cadrul acestui oximoron, culmea, ambii impricinați au şi n-au în acelaşi timp dreptate) de teama de a emite o sentință ce se putea anula prin ea însăşi, au amânat *sine die* procesul. Şi Aulus Gellius conchide: „*Sic alb adolescente discipulo magister eloquentiae inclytus ab suo argumento confutatus est et captionis versute excogitate frustratus fuit*". (Astfel un strălucit profesor al elocinței a fost păgubit prin înşelăciunea unei iscusite curse de către un discipol adolescent).

Iordache Golescu autohtonizează, în modul său propriu, atmosfera acestui silogism dilematic. El înlocuieşte numele clasice ale personajelor cu atributele lor predominante şi inversează rolurile: magistrul, Protagóras, este numit „*Avocatul*", iar discipolul, Eúathlos, este denumit „*Şiretul*", protagonistul fiind nu magistrul, ci discipolul care în fața instanței vorbeşte primul şi nu profesorul său, aşa cum este în textul latinesc al lui Aulus Gellius.

Schița lui I. L. Caragiale, „Logica baroului", urmează întocmai modelul golescian. Profesorul este „un avocat" iar elevul său un „deştept băiat". Ajunşi la Tribunal, cel care susține primul pledoaria este, ca şi la Iordache Golescu, discipolul. Spre deosebire însă de textul lapidar, aproape telegrafic, al marelui ban din Goleşti, I. L. Caragiale dezvoltă ceva mai mult dialogul dilematic al împricinaților. Şi forțează, pentru originalitate, pronunțarea unei sentințe, absurde, inexistentă în textul latin şi golescian: „*Având în vedere că atât reclamantul cât şi intimatul ar şi pierde şi ar şi câştiga, şi dacă ar câştiga şi dacă ar pierde: Hotărăşte: Respinge cererea reclamantului, dar condamnă pe intimat la plata datoriei*".

www.dacoromanica.ro

Reputatul savant clasicist, dl. prof. univ. Iancu Fischer, într-un articol în revista „Studii clasice" (V, 1963, pp. 333–334) cu titlul „O sursă a lui Caragiale", după ce arată diferențele față de originalul latin, inversarea discursurilor și pronunțarea unei sentințe absurde, caragealească, conclude: „... *e puțin probabil să fi cunoscut Caragiale anecdota chiar din «Nopțile atice» sau din «Floride» (texte puțin răspândite); e de presupus că o va fi citit într-o culegere sau într-o revistă*".

Autorul „Năpastei" nu a citit-o din nici o „culegere", fiindcă așa ceva nu exista atunci. Altminteri Eminescu ar fi știut și nu s-ar mai fi gândit să publice istorioara „Un șiret" într-o astfel de carte. I. L. Caragiale a preluat-o direct din cele ce se știa de la Iordache Golescu în atmosfera cenaclieră junimistă, dar dl. Iancu Fischer n-avea de unde să știe aceasta, atunci, în 1963, deoarece abia de curând „istorioarele" au fost încredințate teascului. „Un Șiret" apare pentru prima oară în revista „Arc", Nr. 3, 1993, pp. 226–230, (text îngrijit și comentat de aceeași d-nă Mihaela Constantinescu-Podocea). Așa că marele Caragiale s-a inspirat în chip direct de la Iordache Golescu pentru schița sa „Logica baroului". El a putut afla conținutul unor istorioare poate chiar de la Eminescu, fiindcă poetul a avut la sine, o vreme, luat de la Lambrior, caietul din care deja antologase cinci anecdote, printre care se afla și „Un șiret", cu intenția vădită de a le publica în cartea proiectată.

Pastișa este, evident, caragializată, autorul, cu simțul lui dramaturgic, înțelegând s-o recreeze ca pe o *mise en scène*. Și, fie că a vrut cu tot dinadinsul să pară original, i-a administrat un final parodic, incongruent și contradictoriu în raport cu dinamica silogismului dilematic în general și cu acest sofism în special.

Șerban Cioculescu, necunoscând, se vede, sursologic geneza acestei schițe, o interpretează proletcultist, afirmând că sofismul era o practică a justiției din „regimul burghezo-moșieresc" (Vezi I. L. Caragiale, *Opere*, Espla, 1960, II, p.682).

Schița a fost scenarizată și difuzată de câteva ori la Radio și la Televiziune.

www.dacoromanica.ro

14. MATEIU I. CARAGIALE
Legendă şi adevăr în biografia lui *

• Pe când Mateiu M. Constantinescu tânjea după „blazonul" familiei Caragiale.

Primul născut al lui I. L. Caragiale a venit pe lume în Bucureşti, la 12 martie 1885, la ceasurile paisprezece pe trei sferturi, în casa mamei sale, Maria Constantinescu, din strada Frumoasă nr. 14, mahalaua bisericii Sf. Vasile. Copilul este înregistrat nelegitim, „fiu natural"[1], cum îl declara însuşi tatăl, care locuia la aceeaşi adresă. Este limpede, deci, că I. L. Caragiale nu avea de gând să oficializeze legătura sa cu Maria Constantinescu, altfel ar fi recunoscut copilul de la început. Astfel, iscălindu-se Mateiu I. Caragiale, autorul *Crailor de Curtea-Veche* şi-a dat un nume nesprijinit de acte, numele său adevărat fiind Mateiu M. Constantinescu. Faptul acesta, susceptibil de interpretat în mai multe chipuri, arată, încă o dată, cât de complexe au fost relaţiile tată – fiu. Cu toată suferinţa de nelecuit a condiţiei sale, Mateiu preferă să fie un Caragiale. Preţuieşte astfel pe scriitor sau numai pura rezonanţă a numelui care se pretează mult mai uşor jocurilor heraldice şi îi dă o identitate ilustră în epocă, mai mult decât prea banalul Constantinescu?

Având în vedere neînţelegerile ce au intervenit ulterior între tată şi fiu, ca şi disprețul şi defăimarea cu care Mateiu umbreşte, în faţa amicilor săi, portretul moral al marelui Ion Luca (Ştefana Velisar-Teodoreanu insinuează chiar că moartea acestuia nu l-a afectat deloc pe autorul *Crailor...*), în mod firesc se poate pune întrebarea cum de a pierdut prilejul Mateiu de a-şi şicana tatăl – care i-a arătat de altfel în momentele cruciale ale existenţei multă grijă părintească – arborând numele său legal, Mateiu M. Constantinescu. Cert este faptul că, deşi mai târziu avea să-şi tapeteze biroul cu portretele lui Ion Luca, ca să-şi dovedească ascendenţa, Mateiu nu i-a purtat niciodată tatălui său afecţiunea

---

* Articol publicat în revista „Manuscriptum" nr. 3 / 1975, pp. 140–146

[1] Act de naştere nr. 1425, publicat de Şerban Cioculescu în *Viaţa lui Caragiale*.

www.dacoromanica.ro

cuvenită, considerându-se oarecum frustrat, nedreptățit și înșelat. Totuși, ori de câte ori oficial avea nevoie să-și creeze o situație avantajoasă, el apela la „numele" și relațiile familiei Caragiale.

Fidelitatea „publică" față de familia tatălui este subliniată și în actul de căsătorie, căci Mateiu își declară adresa acesteia: str. Gl. Lahovari, unde, după cum reiese până acum din documente, nu locuise niciodată. În schimb, Alexandrina Caragiale nu a luat parte la căsătoria „fiului ei adoptiv", aflând despre respectivul eveniment la câteva zile după consumarea lui.

Dar aceasta este surpriza cea mai mică pe care ne-o rezervă actul de stare civilă descoperit de noi și pe care îl reproducem mai jos.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU CĂSĂTORIȚI

Nr. 2446

Caragiale I. Matei cu Sion G. Maria

Soțul încetat din viață art. No. 123/936 Sector I Galben

Act de căsătorie din anul una mie nouă sute douăzeci și trei luna Iunie ziua opt spre zece la orele unsprezece înainte de amiazi.

Domnul Matei I. Caragiale major necăsătorit în vârstă de ani 38, de profesie literat născut în Comuna Tușnad Brașov domiciliat în Comuna Bucureşti, strada Gl. Lahovari No. 8 fiu al D. Ion L. Caragiale mort și al D. Maria, născută Piteşteanu de profesiune fără domiciliat în Comuna Viena strada Austria No. – , și Domn Maria G. Sion, majoră necăsătorită în vârstă de ani 63, de profesiune fără, născută în Comuna Bucureşti, domiciliat în Comuna Bucureşti strada Robert de Flers. No. 9 fiică al [sic!] D. George Sion mort și a D. Eliza, moartă.

S'au înfățișat azi, înaintea noastră spre a li se celebra căsătoria.

Văzând că s-a făcut [sic !] în termen publicațiunile cerute de lege și că nu s-a ivit opoziţiune la această căsătorie. Având în vedere că martorii mai jos arătați declară că viitorii soți nu sunt rude la grad oprit de lege, că se căsătoresc acum ambi [sic !] soți pentru prima oară, că au un domiciliu mai mare de

www.dacoromanica.ro

şase luni în localitatea arătată mai sus.

Având în vedere că părţile la întrebările ce le am făcut, ne-au declarat că nu s-a făcut contract de căsătorie (act dotal).

Noi Nicolae Alexandrescu, Vice Preşed[inte] Comis[iu nea] Inter[nă] şi Ofiţer de stare civilă din Comuna Bucureşti, am dat în auzul celor de faţă cetire tuturor actelor cerute de legi şi regulamente, parafate şi oprite la dosar No. 2446 al căsătoriei, cuprinzător de 8 file, precum şi art[icolele] 194, 195 şi 196 Codul civil de la capitolul VI al titlului Despre căsătorie, despre drepturile şi datoriile respective ale soţilor. Apoi am întrebat pe fiecare din viitorii soţi, unul după altul, dacă voiesc a se lua în căsătorie şi la întrebarea făcută fiecare dintre ei a răspuns separat DA.

În urma acestora am pronunţat în numele legii, că părţile sunt unite prin căsătorie.

Toate cele de mai sus s-au făcut în casa din strada Robert de Flers No. 9 fiind lăsată întrarea liberă în fiinţa următorilor martori:

Domn Eustaţiu Măciucescu, de ani 44, de profesie func[ţionar] domiciliat în Com[una] Bucureşti, strada B[ulevar]dul Elisabeta No. 49, şi Domn Teodor C. Aslan de ani 63, de profesie pensionar domiciliat în Com[una] Bucureşti, strada Dimineţei No. 7. Cel dintâi din partea soţului, iar cel de al doilea din partea soţiei.

După ce am dat cetire acestui act în auzul celor de faţă,

Noi l-am subscris împreună cu aceştia

SOŢI Mateiu Ion Caragiale
Maria G. Sion
E. Măciucescu
Th. C. Aslan

OFIŢER AL STĂRII CIVILE

www.dacoromanica.ro

Căsătoria, deci, nu a avut loc la „casa comunală", cum se specifică de regulă, ci acasă la Marica Sion, în strada Robert de Flers[2] nr. 9, „fiind lăsată intrare liberă" pentru martori. Aşadar, ofiţerul Stării civile s-a deplasat la domiciliul viitorilor soţi, evident contra unei taxe suplimentare, şi a îndeplinit acolo procedura legală. Teama de indiscreţia publică, situaţia stingheritoare datorată diferenţei mari de vârstă (25 de ani) dintre soţi şi poate dorinţa de strânsă familiaritate în celebrarea evenimentului determină pe Mateiu să regizeze şi de această dată cadrul şi împrejurările căsătoriei. El obţine mai întâi un certificat medical:

„Subsemnatul Doctor medic şef al Capitalei;

Certific că D[oam]na Maria Sion suferă de sciatică acută din care cauză nu va putea a părăsi casa mai mult timp.

16 Jun[ie] [1]923 *Semnătura*

Bucureşti *ss. Indescifrabil"*

pe baza căruia Mateiu solicită apoi oficierea căsătoriei la domiciliu.

„Domnule Oficier,

Din alăturatul cerificat medical liberat de către D[omnu]l medic şef al Capitalei Doctor Staicovici rezultă că viitoarea mea soţie Maria G. Sion este bolnavă din care cauză nu va putea părăsi casa mai mult timp, în conf[ormitate] cu hot[ărârea] art[icolului] 61 al[iniat] 2 Cod[ul] civil, vă rog să binevoiţi a aproba ca oficierea căsătoriei mele cu susnumita D[omnişoa]ră să se efectueze la domiciliul său str[ada] Robert de Flers Nr. 9a, mâine Luni 18 iunie cor[ent] la orele ce veţi binevoi a fixa Domnia Voastră.

Primiţi vă rog, Domnule Oficier, asigurările consideraţiunii mele cele mai deosebite

MATEIU I. CARAGIALE

Gen[eral] Lahovary 8"

---

[2] Perpessicius, excelentul editor şi prefaţator al volumului *Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche*, B. P. T., 1965, greşeşte corectând Flers în Fleurs. Robert Pellevé de la Motte–Augo, marchiz de Flers (oraş în nordul Franţei), autor dramatic şi membru al Academiei Franceze, a trăit între anii 1872 şi 1927. Strada îi purta numele ca semn de omagiu pentru marea lui prietenie pentru poporul român, în timpul primului război mondial desfăşurând o vie activitate de dotare şi pregătire a armatei noastre. Astăzi strada se numeşte Logofătul Stroici.

www.dacoromanica.ro

• **Cum a ajuns Maria Constantinescu vieneza Piteşteanu**

Cel mai interesant lucru este că Mateiu nu vrea să prezinte actul de naştere. Anunţă că a pierdut documentul şi, pentru a nu se întreprinde cercetări de arhivă, actul fiind uşor de depistat, plăsmuieşte date fictive, declarând că a venit pe lume la Tuşnad, că mama e născută Piteşteanu şi că se află la Viena. Doi martori, bine plătiţi probabil, un „masseur" şi unul de profesie „fără", întăresc spusele lui Mateiu:

PRIMĂRIA COMUNEI BUCUREŞTI *Primăria Oraşului Bucureşti*
Plasa Băneasa, judeţul Ilfov *Chitanţa (de lipit pe act)*
OFICIUL STĂRII CIVILE *No 400 1923*
s-a încasat:
Pentru un act de dovedire cu martori
servind pentru căsătorie ... Lei 50
Pentru formularul imprimat ... Lei 1

Total " *51*

PROCES – VERBAL

(Destinat a ţine loc de Act de Naştere numai pentru căsătorie)

Ca urmare a cererii înregistrată sub nr. 18.370/1923 făcută de către D. Matei I. Caragiale de profesiune literat domiciliat în această comună strada G. Lahovary No. 8 prin care arată că voind a se căsători cu D. Maria G. Sion nu poate să-şi procure extractul de pe actul său de naştere.

Astăzi nouă ale lunii Iunie la orele 15 / 60 înainte de amiazi; anul una mie nouă sute douăzeci şi trei s-a înfăţişat sus numitul domn însoţit de doi martori, în stare şi dispuşi a împlini prin declaraţiunea lor, lipsa extractului de naştere, cerut pentru a fi alăturat la dosarul căsătoriei, conform art[icolului] 56 din Codul civil.

Aceşti martori sunt: D. François-Charles Franke de ani 55, de profesiune masseur domiciliat în această comună, strada Răspântiilor Nr. 41 şi D. Ion Codreanu de ani 48, de profesiune „fără" domiciliat în această comună, strada Griviţei nr. 37 cari ne declară următoarele:

„Ştim foarte bine şi încredinţăm pe a noastră răspundere că D. Matei I. Caragiale este născut în Comuna Tuşnad judeţul Braşov ţară România la anul una mie opt sute optzeci şi cinci (1885) Martie 24 [sic !] din părinţi tatăl D. Ion L. Caragiale şi mama D[oam]na Maria născută Piteşteanu.

www.dacoromanica.ro

Noi luând act de cele ce preced şi în conformitate cu dispoziţiunile art[icolului] 57 din Codul civil, am dresat, într-un singur exemplar, prezentul proces – verbal; l-am subscris împreună cu dânşii spre a servi numai la căsătoria proiectată.

Martori

F. CH. FRANKE *MATEIU I. CARAGIALE*

CODREANU *Gen[eral] Lahovary 8*"

Aceleaşi date vor apărea apoi în Actul de publicaţiune de căsătorie proiectată (al Primăriei Bucureşti, plasa Băneasa, cu nr. 2261). Mateiu obţine astfel un alt act de naştere, o altă identitate oficială, autolegalizându-se şi devenind astfel fiu legitim al lui Caragiale la aproape un deceniu de la moartea marelui dramaturg.

Cum şi-au pus Mateiu armele pre stindardul moşiei Sionu de la Fundulea.

Soţia, Marica Sion, avea la căsătorie vârsta de 63 de ani. Era cea de a doua fiică a poetului paşoptist Gheorghe Sion. Aşa cum confirmă şi mitrica de născuţi a bisericii Sf. Ilie din mahalaua Gorgani (Bucureşti) Maria a venit pe lume la 8 mai 1860.

No. 15	*Anul luna ziua Naşterii*	*Botezului*	*Numele care i s-a dat din botez*
	1860 Mai 8	*1860 Mai 22*	*Mariea Mapiea*
	Numele şi pronumele şi meseria părinţilor pruncului D[omnu]lui George Sion şi D[oam]nei Elisabeta soţia sa	*Numirea oraşului şi a satului unde s-a născut pruncul* *Mahalaua Gorgani*	*Din cununie legitimă sau fără cununie* *Legitim*
	Numele naşului sau al naşii şi pronumele lor D[oam]nei Mariea Marculeasca	*Iscăliturile Preotul Ioan Maria Mărculescu George şi Elisa Sion*	

www.dacoromanica.ro

Marea diferență de vârstă dintre soți a prilejuit istoricilor literari multe speculații; prin împroprietărirea dotală, Mateiu Caragiale ar fi scăpat de necazuri materiale, devenind stăpânul moșiei Fundulea, județul Ilfov. În actul de căsătorie se precizează însă că „părțile la întrebările ce le-am făcut, au declarat că nu s-a făcut contract de căsătorie (act dotal)".

Acest lucru nu a fost o simplă declarație de circumstanță convenită doar pentru salvarea aparențelor. Dacă un asemenea act ar fi fost înregistrat la Notariat, ofițerul Stării civile ar fi fost obligat să-l menționeze, așa cum constatăm că a procedat cu celelalte acte existente în dosarul de căsătorie. Credem, de altfel, că era în firea lui Mateiu ca faptele să fi decurs așa: devenind proprietar fără titlu, bogat fără avere, nobil fără arbore genealogic.

Analizând dosarul de căsătorie de la Arhiva de stare civilă a sectorului I, am constatat că într-adevăr Mateiu Caragiale a fost un proprietar „de facto" și nu „de iure". Același lucru îl demonstrează și însemnările din jurnal, care menționează în ziua de 22 august 1928 *„mon étandard coupé vert sur jaune a flotté pour la première fois à Sionu"*. Deci nu pe feuda sa, ci pe cea a familiei Sion, realul posesor. Și deși fraza se încheie cu satisfacția *„d'avoir une terre"*, aceasta nu înseamnă altceva decât că avea, în sfârșit, un teritoriu anume rezervat lui, unde să-și poată înălța drapelul.

Cum mai vârstnica Marica a supraviețuit prea inventivului Mateiu.

Ne punem însă întrebarea ce s-ar fi întîmplat în cazul în care scriitorul ar fi supraviețuit soției sale, Marica Sion. Nu ar fi intrat el în conflict cu descendenții familiei Sion și nu ar fi ajuns, ca și părintele său în cazul Momoloaia, pe scările Tribunalului ? Ar fi avut grijă Marica să-i lase prin testament averea? Întrebări inutile oricum, deoarece sănătatea viguroasă a fiicei lui Gheorghe Sion a făcut ca sorții să cadă, printr-o amarnică ironie, altfel.

Mateiu se stinge în vârstă de 50 de ani și 10 luni, de congestie cerebrală, la 17 ianuarie 1936, ora 1. Marica, rămasă văduvă la vârsta de 76 de ani, anunță în presă tragicul eveniment. Iată actul de deces:

www.dacoromanica.ro

Art. 50 Data înregistrării 18 ianuarie 1936	*Anul luna ziua şi ora morţii*	*Prenumele, Numele profesiunea, confesiunea şi domiciliul*	*Locul şi data naşterii*	*Vârsta*
	17 ianuarie 1936 oral	*Matei I. Caragiale scriitor ortodoxă Bucureşti Str. Robert de Flers No. 9*	*Comuna Tuşnad _____ Judeţul Braşov*	*50 ani*
Prenumele şi numele părinţilor DECEDATULUI		*Prenumele şi numele soţului (soţiei)*	*Moartea verificată de medicul circumscripţiei IV Bucureşti Certificat Nr. 16 din 18 Ianuarie 1936*	
Ion Caragiale Maria Caragiale născ[ută] Piteşteanu		*Maria Caragiale născută G. Sion în viaţă*		

Declaraţiunea e făcută de D[omnu]l Niculescu Furtună de ani 38, funcţionar domiciliat în Bucureşti str[ada] şos[eaua] Berceni No. 75.
Declarant Nicolae Furtună
OFIŢER AL STĂRII CIVILE,
Ss indescifrabil (George Olteanu) aproximativ.

Marica Sion i-a supravieţuit soţului său, cu mult mai tânăr, aproximativ 9 ani. A încetat din viaţă la 9 noiembrie 1944, la orele 11 ziua, în casa ei din Strada Robert de Flers, Nr. 9a, în etate de 84 de ani.

Vol. VI REGISTRU PENTRU MORŢI PE ANUL 1944
act nr. 2739/11 noiembrie

Nr crt	*Data înregistrării anul, luna, ziua*	*Anul luna, ziua şi ora morţii*	*PRONUMELE, NUMELE profesiunea, confesiunea şi domiciliul*	*Locul şi data naşterii*	*Vârsta*	*PRONUMELE şi numele părinţilor*	*PRONUMELE şi numele soţului, soţiei*
							DECEDATULUI

www.dacoromanica.ro

1	2	3	4	5	6	7	8
2739	11 noiembrie 1944	9 noiembrie 1944 ora 11	Maria Caragiale casnică ortodoxă Bucureşti str. Robert de Flers No. 9a	Bucureşti anul 1860	84 ani	Gheorghe Sion Eliza Sion	Matei Caragiale decedat

LOCUL MORŢII, când nu s-a întîmplat la locuinţa mortului	ARĂTAREA actului de verificarea morţii	EVENTUALELE ÎNDREPTĂRI SAU OBSERVAŢIUNI ÎNAINTE DE SEMNARE SEMNĂTURI	MENŢIUNI ULTERIOARE
9	10	11	12
	Moartea verificată de medicul CMC Fierari Certificat nr. 317 din 10 noiembrie 1944	Declaraţiune făcută de d[omnu]l Alexandru Firescu, de ani 48 funcţionar comercial, domiciliat în Bucureşti Calea Moşilor Nr. 72 Declarant, A. Firescu Ofiţer al Stării Civile, ss/ indescifrabil	

Actele de faţă demonstrează o dată în plus că starea de legendă şi mistificare în care s-a complăcut autorul *Crailor*... devenise la Mateiu o a doua natură, un mod firesc de existenţă.

15. MATEIU I. CARAGIALE*
Dosarul anilor de studii

Paginile de faţă îşi propun să aducă lumină asupra unui capitol prea puţin cunoscut din biografia lui Mateiu I. Caragiale. Este vorba de perioada studiilor şcolare şi universitare, asupra

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 3/1977, pp. 175-182.

www.dacoromanica.ro

căreia biografii scriitorului, chiar cei mai reputaţi, fac referiri vagi sau inexacte, aproximând datele. O tradiţie, nejustificată prin nimic, a lăsat să se înţeleagă că, privitor la şcolaritatea lui Mateiu, nu ne-a rămas nici un document. Academicianul Şerban Cioculescu regreta faptul că *„Nu ni s-au păstrat certificatele şcolare ale lui Mateiu"*[3]. Ele însă, cu excepţia celor ale şcolii primare, există, sunt bine conservate şi aşteptau doar să fie scoase din întuneric.

• „... pentru silinţa lui la învăţătură..."

Se ştie că autorul *Crailor*... a învăţat, de la vârsta de şapte ani (1892), la liceul particular „Sfântul Gheorghe" din Bucureşti, unde tatăl l-a înscris ca elev bursier[4].

Cercetarea minuţioasă a documentelor şcolare extrase din dosarele Arhivelor Statului, Filiala Municipiului Bucureşti, din Monitorul Comunal al Primăriei Bucureşti şi din arhiva Universităţii din Bucureşti ne-a permis reconstituirea adevăratelor peregrinări ale lui Mateiu.

Matricola şcolară, nr. 3 clasa I, anul 1896–1897; a liceului „Sf. Gheorghe"[5] ne arată că elevul Constantinescu Mateiu a învăţat cele patru clase primare la şcoala primară de băieţi nr. 6 „Petrache Poenaru" din Bucureşti, între anii 1892–1896, drept care i s-a eliberat la absolvire certificatul nr. 258, din 31 august 1896[6].

---

[3] Şerban Cioculescu, „Varietăţi mateine", în „România literară", nr. 49, 2 decembrie 1976, p.7.

[4] Perpessicius, „Tabel cronologic", în *Craii de Curtea-Veche*, EPL, Bucureşti 1965, p. XVII: „cca 1892–1902 studiază la colegiul «Sf. Gheorghe», al cărui director între 1889–1903 este Anghel Demetriescu..."; Teodor Vîrgolici, *Mateiu I. Caragiale*, Editura Albatros, Bucureşti, 1970, p.7: *„...atunci când Mateiu ajunge la vârsta şcolarităţii, pe la 1892, I. L. Caragiale îl înscrie ca elev bursier la colegiul «Sf. Gheorghe», al cărui director, între 1890 – 1903, a fost Anghel Demetriescu"*. Este reprodusă ca argument scrisoarea lui I. L. Caragiale către N. Leon, publicată de Şerban Cioculescu în *I. L. Caragiale. Scrisori şi acte*, 1963, p.36. Dar, după cum se va vedea, misiva aceasta se referă la altceva.

[5] Arhivele Statului, Filiala Municipiului Bucureşti. Fondul liceului „Sf. Gheorghe", dos. Nr. 3/1896/97, p. 3.

[6] Trebuie făcută precizarea că liceul particular „Sf. Gheorghe" a luat fiinţă în 1883 cu numele de „Institutul Sf. Gheorghe" şi a fost recunoscut prin decretul nr. 1640 din 1884, în care se menţionează şi şcoala primară afiliată liceului.

www.dacoromanica.ro

La această şcoală, care funcţiona pe strada Ştirbei Vodă nr. 12, situată în enoria bisericii Brezoianu, învăţase, cu câţiva ani înainte (1887–1891), Tudor Arghezi. Înscrierea lui Mateiu aici se explică prin adresa familiei, care în acel timp locuia pe aceeaşi stradă cu şcoala, adică pe Ştirbei Vodă. Dramaturgul se mutase aici după moartea celor două fetiţe, unde avea să se nască, în 1893, la 3 iulie, al doilea fiu al său, Luca.

Mateiu este deci elev în clasa I primară începând din luna septembrie a anului 1892. În legătură cu aceasta, Şerban Cioculescu lasă să se înţeleagă, în articolul citat, că Mateiu ar fi sfârşit clasa I în mai 1892: „*Tatăl său fusese mulţumit de rezultatele obţinute de acesta în clasa I-a primară, dovadă fila, păstrată detaşată, cu dedicaţia autografă: «Acest Atlas l-am dăruit eu lui fiul-meu Mateiu Ion Caragiale astăzi 6 maiu 1892, pentru silinţa lui la învăţătură şi purtarea lui cea bună. I. L. Caragiale». Era* – comentează criticul – *la sfârşitul primei clase primare, când desigur elevii nu căpătaseră noţiuni despre cele cinci continente. După toate probabilităţile, acest dar excepţional corespunde pregătirii particulare a lui Mateiu, copil precoce...*". Aceasta este adevărat. Numai că darul a fost acordat de tată fiului silitor şi cuminte pentru interesul arătat istoriei şi geografiei încă înainte de a fi elev cursant. Pentru că altfel ori Caragiale a greşit anul (la 6 mai 1892 Mateiu nu era încă şcolar, cu atât mai puţin absolvent al clasei I), ori fusese înscris la vârsta de şase ani (la 1891) şi atunci a rămas repetent în clasa a II-a! Lucru imposibil după încadrarea în timp a celor patru ani de şcoală (1892–1896), cum reiese din certificatul de absolvire şi din dosarele de premianţi pe anii de studii.

Mateiu a fost, de la început, un elev strălucit. Deşi nu avem foile matricole şi nici certificatul de absolvire al şcolii primare unde

---

Dar din matricolele şcolare ale anului 1907 (înainte de această dată nu există altele), ca şi din *Catalogul şcoalelor particulare* (editat de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice în 1910), p.5, unde se specifică: „Lucrare extrasă din registrele şcoalelor particulare, înfiinţate în 1907", se deduce că şcoala primară din cadrul liceului „Sf. Gheorghe" îşi începe cu adevărat cursurile abia în 1907, având întâi clasele a III-a şi a IV-a, formate din câţiva elevi ce aduc adeverinţă de clasele I-a şi a II-a de la alte şcoli primare.

www.dacoromanica.ro

a învățat[7], totuși o știm din alte documente. În primii doi ani (clasele I, 1892–93 și a II-a, 1893–94) nu a luat totuși nici un premiu. În clasa a III-a, anul școlar 1894–95, apare pentru întâia oară pe „Lista premianților de la școala Nr. 6 de băieți"[8]. El este declarat premiant al doilea, în urma elevului Tomescu G. Traian. Numele său școlar este Constantinescu Matei. Pe locul al III-lea figurează elevul Coandă Enric [sic !]. Aflăm astfel că a fost coleg de clasă în școala primară cu marele inventator de mai târziu[9]. În epistolele sale către N. Boicescu îl pomenește de câteva ori în fraze caracteristice amiciției lor strengărești:[10] „... *ieri mă întâlnesc cu Henri Coandă, care e un mare pontagiu..., a inventat o mașină de zburat și face sculptură, pictură...*" (scrisoare din 21 iunie 1907, Berlin, în „Manuscriptum", anul V, nr. 2 (14)/1974. p. 96). În clasa a IV-a (1895–96), premiul I cu cunună este atribuit elevului Constantinescu Matei[11]. Fostul său rival la locul întâi, Tomescu Traian, obține din nou premiul I, dar la altă școală, nr. 7, unde se transferase. Ne putem închipui bucuria și mândria lui I. L. Caragiale în fața unei atari strălucite strădanii a fiului său mai mare.

---

[7] Din nefericire arhiva școlii primare de băieți nr. 6 „Petrache Poenaru" nu e de aflat. Se pare că s-a pierdut încă din vremea primului război mondial. Am căutat-o, zadarnic, și când ne-am ocupat de anii de școală ai lui Tudor Arghezi.

[8] Arhivele Statului, Filiala Municipiului București, Fond Primăria Municipiului București, dosar nr. 250/1895, fila 12 și Monitorul comunal al primăriei București, nr. 16/16.VII.1895, p. 215: „Lista de elevii și elevele școalelor primare de băieți și fete din capitală, cărora s-a acordat de Primărie premii la finitul anului școlar 1894–1895".

[9] Henry Coandă era cu 9 luni mai mic decât Mateiu. Prezentăm spre interesul general, credem, actul de născuți din condica nr. 25, Tom. I, pag. 23, 1886, a Catedralei Sf. Iosif din București: *„Henry (Henricus) Coandă, 7 iunie 1886 București, botezat 27 iunie. Tatăl Const. Coandă, n. la Craiova, relig. ortodoxă. Mama Haida Maria Emilia Coandă (n. Paris), catolică. Numele întreg: Henricus Maria Ioannes Alfredus. Legitim. Nașii: Alfredus Burke, Francisca Maria Ninia Davet*".

[10] Barbu Cioculescu, *Mateiu I. Caragiale. Arhetipurile Crailor de Curtea-Veche*, scrisori publicate în numerele 1,2,3,4/1974 ale revistei „Manuscriptum".

[11] Monitorul Comunal al Primăriei București, nr. 15 (14 iulie 1896), p.197: „Lista de elevii și elevele școalelor primare de băieți și fete din Capitală cărora s-a acordat de Primărie premii la finitul anului școlar 1895–1896".

www.dacoromanica.ro

• ... elev bursier la liceul „Sf. Gheorghe"...

În toamna anului şcolar 1896–1897, la terminarea clasei a IV-a, absolvită cu certificatul nr. 258, este înscris în clasa întâi la liceul privat „Sf. Gheorghe". Reproducem din foaia matricolă[12] din acest an doar partea referitoare la datele biografice:

ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

Clasa I *Anul şcolar 1896 – 1897*

CARAGIALE MATEI CONSTANTINESCU[13]

Născut în comuna Bucureşti judeţul Ilfov plasa Dâmboviţa Mostiştea anul 1885 luna martie 12 de naţiune Română, de religiune ortodoxă act de vaccinare are.

Înscris ... Institut la luna septembrie anul 1896 ora...

Trecut în matricola clasei I pe anul şcolar 1896–1897 pag.3.

Actele şcolare presintate: Cert. de 4 clase primare nr. 258 din 31 august de la şcoala de băieţi nr. 6 Bucureşti.

Notele sunt foarte bune, afară de caligrafie, la care are media anuală 5,78, şi de gimnastică (6); la celelalte discipline notele sunt de 7, 9, şi 10, iar mediile anuale sunt la înălţime: la istorie 9,71, la franceză 9,83, la română 9,21, la latină 9,67, la matematică 9,17, la ştiinţe naturale 9,60 etc.

Pe atunci elevii susţineau la sfârşit de an şcolar examene în faţa unei comisii de profesori universitari, sau de la alte şcoli, delegaţi de minister. În clasa I, acest examen Mateiu îl trece înaintea unui corp profesoral la liceul „Gh. Lazăr", eliberându-i-se certificatul nr. 299/1897[14]. Cu respectivul atestat se poate înscrie la cursurile din anul

---

[12] Arhivele Statului, Filiala Municipiului Bucureşti, Fond lic. „Sf. Gheoghe", Dos. 3/1896–97, matricola şcolară, p.3

[13] E primul act în care la numele Constantinescu se adaugă cel de Caragiale, şi unicul în care numele tatălui apare antepus celuilalt.

[14] Arhivele Statului, Filiala Minicipiului Bucureşti, Fond lic. „Sf. Gheorghe", Dos. nr 4/1897–98, p.23.

Credem că la aceste examene, numai din acest an (1897), se referă I. L. Caragiale în scrisoarea către N. Leon: *„... pentru ca fiul meu Matei în calitate de elev bursier la liceul «St. George» să poată trece gratuit examenele de stat"*. Foaia matricolă sluşeşte astfel la stabilirea datei misivei. Şerban Cioculescu a intuit cu sagacitate că scrisoarea a fost redactată „înainte de 1900".

www.dacoromanica.ro

1897–98 pentru a frecventa clasa a II-a. Este înscris cu numele Constantinescu Matei-Caragiale.

În clasa a II-a rezultatul stăruinței sale la învățătură este și mai bun. La limbile română și latină are media anuală 10, ca și la examene. La franceză un singur 9. La germană, 9,75 și 9,5. La istorie, materia preferată, are 9,89. Dintre toate obiectele, desenul (la care după unii excela în creionări heraldice) este cel mai rău notat, 6. Purtarea 10, frecvența 10 (fără nici o absență). Delegația ministerială a profesorilor examinatori este alcătuită din personalități ilustre: D. Onciul, Ovid Densușianu, E. D. Pangrati, I. Bogdan, D. Minovici, Păun etc. Examenul a avut loc în incinta liceului „Sf. Gheorghe" (care se afla pe Calea Victoriei nr. 166). În fața unei astfel de comisii prestigioase, Mateiu strălucește, impresionând desigur pe delegații ministeriali, prin obținerea notei maxime la toate obiectele, cu excepția muzicii (9), a desenului (6) și a gimnasticii (7).

Începând din clasa a II-a, 1898–99[15], anul școlar se împarte în bimestre. Din acest an nu mai apar medii și nici comisia ministerială consemnată în matricola școlară. Din nou note mari, coborând doar la română la 7.

Elev în clasa a IV-a, în anul 1899–1900[16], numele său este înregistrat Constantinescu Matei Carageale (sic!). Studiază și de data aceasta cu râvnă, relevându-și din plin capacitatea intelectuală. Totuși, de pe-acum, încep să se contureze preferințe, sau mai degrabă abandonuri, scăderi de la linia constantă a înălțimii. Astfel, la matematică nota se prăbușește vertiginos de la 8 la 5 pe ultimele două bimestre. În clasa a V-a, 1900–1901, o singură notă de 10 la franceză. Majoritatea mediilor sunt de 7 și 8. La română are chiar 6, pe lângă 8 și 9. La germană 8, la greacă 7 și 8.Tot în acest an colegul de bancă și prietenul său Boicescu Nicolae rămâne repetent din cauza matematicii.

Liceul „Sf. Gheorghe" era liceu particular și la acest fel de școli bursa consta nu în anularea taxei școlare (uneori destul de mari), ci în reducerea ei, cu trecerea gratuită a examenelor terminale. Or, când Matei, nu se știe din ce motive, doar în acest an (1897) își susține examenele la liceul „Gh. Lazăr", el a fost obligat la taxa cuvenită oricărui școlar. De aici intervenția lui Caragiale.

[15] Arh. Stat. Municip. Buc., id., Dos. Nr. 5/1898–99, pag. 28.

[16] Arh. Stat., municip. Buc., id., Dos. Nr.6/1899–1900, nr. matr. 66.

www.dacoromanica.ro

În anul următor, în clasa a VI-a (1901–1902), este înmatriculat la nr. 83 cu numele Constantinescu-Caragiale Matei. Foile matricole, în chip ciudat, nu conţin în acest registru decât însemnări biografice. Situaţia şcolară lipseşte. Are un nou coleg, pe fratele lui G. Galaction, Pişculescu Dumitru, care învăţase la „Sf. Sava", dar într-a şaptea se transferă.

În ultima clasă, a VII-a (1902–1903) (Dos. nr. 9), graficul notelor cunoaşte un zigzag accentuat, dar mai ales o scădere a interesului, aproape totală, faţă de unele discipline: la matematică mereu 5, la latină 6 (pe linie), la greacă 5, la filozofie un 7, după o serie de 5. Nici limba română nu se bucură de prea mare atenţie: pe lângă note de 7 şi 8, încolo numai 6. În schimb la gimnastică 9. La economie politică şi la drept administrativ are 9. Singură istoria are în ochii lui aceeaşi consideraţie, fiind unica disciplină căreia îi rămâne cu patimă loial: medii numai de 10.

Dintre colegii de clasă cu care a început liceul, puţini au rămas la număr. Mulţi au plecat, cum a fost cazul lui Boicescu Nicolae. Alţii au venit dar n-au rămas, cum s-a întâmplat cu Tassian Şerban, Pişculescu Dumitru, Filitti Alexandru, Toncescu George, Alexandru Ghica, Vlădoianu Ion, Madgearu Ion etc. Dintre toţi, unul singur l-a însoţit pe Mateiu până la finele şcolii: Schuller Carol, german de origină. Alţi colegi de şcoală, nu de clasă, au devenit cu vremea personalităţi notorii ale vieţii politice (G. Tătărescu) sau literare (Theodor Stamatiad). Tot aici învaţă doi băieţi ai lui Macedonski, Nichita şi Alexandru.

Ceea ce trebuie reţinut este superioritatea intelectuală a lui Mateiu şi faptul că o parte însemnată dintre colegii lui (cu unii a rămas în relaţii mai strânse şi după anii de şcoală) figurează în scrisorile sale publicate de Barbu Cioculescu, ca „arhetipuri ale crailor de Curtea-Veche". Vlădoianu apare la tot pasul în epistole ca „mare pontagiu" şi tapeur, Şerban Tassian e pomenit în cumplita scenă a molestării lui (Sandu?) Vlădoianu. Luca Sturdza trebuie să fie fostul său coleg de liceu Alexandru Sturdza, cu două clase mai mare. Prin el sau în anturajul acestuia, e posibil să-l fi cunoscut pe Costache Sturdza, cu care face chefuri. Toncescu George e amintit cu prenumele Pascal, dacă nu cumva o fi vorba de un alt Toncescu, rudă cu acesta (numele Toncescu era al unei vechi şi înstărite familii de negustori bucureşteni).

www.dacoromanica.ro

Liceul era reputat prin numele ilustre ale profesorilor săi: Anghel Demetriescu, director (după 1896) şi profesor de istorie şi de latină; G. I. Ionescu-Gion la catedra de limba română şi franceză; Al. Manicatide la matematică; Ştefan Hepites, fizician, fost director al şcolii (o stradă din capitală, cea pe care a locuit, îi poartă numele); Lazăr Şeineanu la limba germană; N. R. Colceag la elină; I. Suchianu la limba latină. Doi dintre ei – Theodor Seimeanu de istorie şi latină şi Voinescu Ion de desen – apar în epistolele lui Mateiu către N. Boicescu.

Cum se poate lesne observa, matricolele şcolare conferă scrisorilor şi, mai departe, personajelor din *Crai*... o notă în plus de autencitate. „Arhetipurile" de care vorbeşte Barbu Cioculescu se conturează din scrisori, dar ne putem da seama acum că ele se prefigurează mai dinainte, de pe băncile şcolii.

Nebucurându-se de prestigiul rangurilor nobiliare, nici de o stare materială bună, adăugând la acestea şi amărăciunea lui de bastard, Mateiu, cu toată faima de elev bursier, trebuie că se simţea stingherit în faţa colegilor săi, mulţi din stirpe avute şi cu renume (Boicescu, Rosetti), cu blazon chiar (Ghica, Sturza etc.), sau din familii de proprietari şi negustori (Vlădoianu, Toncescu şi alţii). De aceea, copilul şi apoi adolescentul se încrâncenează în a-şi limpezi un drum în viaţă prin studiu. Din această timpurie confruntare, ca o necesitate vitală de a contracara handicapul obârşiei, începe, probabil, încă din anii liceului, mitul nobiliar pe care-l va cultiva toată viaţa. Acut şi profund observator al spectacolului oferit de chiar conşcolarii săi, care arătau fie îndestularea burgheză, fie morga nobiliară a marilor familii eşuate, Mateiu priveşte şi reţine esenţele. În felul acesta, scrisorile (adevărate file de jurnal), ca şi documentele de faţă, indică în mare măsură punctul de plecare al *Crailor*..., ca şi al celorlalte opere.

• „... mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba..."

Pe cât de diligent a fost Mateiu în anii şcolii primare şi ai liceului (cu preferinţe, după cum am văzut), pe atât a fost de indiferent şi de lipsit de silinţă în timpul studiilor universitare. Repulsia faţă de studiu este de fapt o formă de protest, o reacţie obstinată împotriva imboldurilor paterne. Este şi perioada când Mateiu „freiază", când vânează „ponturi", când vrea pe orice cale să intre în „lumea bună", este vremea flirturilor cu „dame fine".

www.dacoromanica.ro

În scrisorile lui către N. Boicescu, Mateiu I. Caragiale face dese referiri la dificultățiile prin care trece ca student, la tărăgănarea examenelor și la sila cu care le abordează, socotindu-le o mare pacoste, care-i destramă planurile și ponturile amoroase: „*Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am citit nimic, mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba, c'est de la peine perdue*“ („Manuscriptum“, anul V, nr. 3(15)/1974, p. 126).

Și în privința anilor universitari istoria literară este incertă. Între 1903 (sfârșitul liceului) și 1904, când își urmează tatăl la Berlin, sau între 1906 și anii următori stăruie, asupra acestor interstiții, o umbră de întuneric. Explorările noastre de arhivă pot aduce câteva completări.

La sfârșitul liceului, Mateiu își susține examenul de absolvire pe care-l trece cu media 7,53. I se eliberează certificatul nr. 20/21.VII.1903, descoperit de noi în dosarul lui de student[17]:

ROMANIA
ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Facultatea de Drept
văzut pentru înscriere
în anul 1903–904 p. Secretar
M. Șerbănescu

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI AL CULTELOR
CERTIFICAT
DE
ABSOLVIRE A STUDIILOR LICEALE

Inspectoratul învățământului privat din Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, adeverește prin aceasta că elevul Constantinescu-Caragiale M., de naționalitate română, de religie ortodoxă, născut în București, Județul Ilfov, la anul 1885, luna Martie 12, preparat particular, a depus examen de ultima clasă liceală în anul 1903, obținând în examen nota medie 7,53.

[17] Arhiva Universității București, Facultatea de Drept, Dosar nr. 114 „Înscrieri 1905-1906“, nr. 81–124, C-D–dosar de student nr. 101 bis/1905, fila 2.

www.dacoromanica.ro

În vederea actelor prezentate şi pe baza rezultatului obţinut, s-a eliberat candidatului Constantinescu-Caragiale M. acest certificat, în puterea art. 110, al. 2 din legea învăţământului secundar şi superior din 9 iulie 1901, echivalează cu diploma de bacalaureat, conferindu-i toate drepturile, ce-i acordă, în această calitate legile ţării.

Inspectoratul învăţământul privat
C. BANU
Preşedintele comisiunii
N. BIANU
Semnătura candidatului
MATEIU CONSTANTINESCU CARAGIALE

No. 20
Anul 1903, Luna Iulie 21

În baza acestei diplome proaspătul bacalaureat se înscrie conform voinţei tatălui la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti. Aici i se alcătuieşte dosarul de student nr. 131/1903, în care sunt depuse actele necesare (certificatul de naştere, cel de studii şi o cerere)[18]. În anul 1904 părăseşte, la 9 iulie, facultatea fără nici un examen. La reînscrierea lui în 1905, după înapoierea de la Berlin, i se întocmeşte un nou dosar, nr. 101 bis/1905 şi i se deschide o nouă partidă în registrul matricol. Vechiul registru (nr. 131, din 1903) este desfiinţat, iar foaia matricolă de la prima înscriere anulată. În acest dosar, care conţine şapte piese (cinci autografiate şi două oficiale), am descoperit certificatul de absolvire a liceului şi un certificat de naştere. Cauzele retragerii lui Mateiu în vara anului 1904 nu se cunosc prea bine. În orice caz, nu pentru a pleca la Berlin cu familia, cum afirmă el în cererea de reînscriere, deoarece evenimentul a avut loc în toamnă şi nu în primăvara aceluiaşi an.

După altercaţiile cunoscute cu tatăl său (care-l expediază în ţară) şi după încercarea unei cariere militare (vezi scrisoarea lui Lenci)[19], Mateiu se hotăreşte să-şi reia studiile juridice. Iată cererea lui, prin care solicită reînscrierea:

---

[18] Registru matr. Nr. 25, 1903–4, Facultatea de Drept.
[19] Şerban Cioculescu, *I. L. Caragiale. Scrisori şi acte*, 1963, p.245.

www.dacoromanica.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
No. 2392 – 30 NOV. 1905 *Dos. 101 bis 905*
FACULTATEA DE DREPT *se va reînscrie*
TIMBRU *în anul I (întâi)*
30 BANI *p. Decan (indescifrabil)*
Va depune actele necesare (indescifrabil) Depus actele 22 D-bre 1905 M. Şerbănescu [lectură incertă]

Domnule Decan

Subsemnatul fost înscris în anul şcolar 1903 – 1904 la această Facultate şi retrăgându-mă anul următor pentru a putea urma cursurile Facultăţii din Berlin am fost exmatriculat. Astăzi, din împrejurări familiare [sic !] fiind nevoit să mă reîntorc în ţară, cu profund respect vă rog să binevoiţi, Domnule Decan, a dispune reînscrierea mea în Facultate, binevoind a cunoaşte că din cauza absenţei mele din ţară nu m-am putut reînscrie în termenul cerut de regulament.

Primiţi, vă rog, Domnule Decan, asigurarea profundului meu respect

MATEIU CONSTANTINESCU -CARAGIALE

D[omniei]-sale
D[omnu]lui Decan al
Facultăţii de Drept

Citită atent, motivarea cererii („din împrejurări familiare fiind nevoit să mă reîntorc în ţară") demonstrează şi ea raporturile încordate dintre Mateiu şi tatăl său. În primul an de studenţie, el este un cursant interesat şi sârguincios. Cererea nr. 2029/16 mai 1906, prin care solicită să fie admis la examene, mai ales coroborată cu epistola lui Delavrancea către I. L. Caragiale, la Berlin, din 30 iunie 1906, confirmă faptul[20]. Îşi anunţă adresa în str. Ciclopi nr. 32. Dar după succesul vremelnic din anul I, când obţine o bilă albă şi două roşii, cu care promovează în anul al II-lea, încep amarnicele tribulaţii ale autorului lui *Remember*, care rareori îşi aduce aminte că este student şi că trebuie să dea examene, prelungind penibil o agonie fără speranţă, timp de trei ani, până în 1909, când abandonează. În anul al II-lea, 1906-1907, nu se prezintă la examene în sesiunea din vară. Toamna, la 28 septembrie 1907, cu petiţia nr. 2300, roagă decanatul să-i aprobe

[20] Adusă la cunoştinţă publicului de către Şerban Cioculescu încă din 1940, în *Viaţa lui I. L. Caragiale*, capitolul „Fiu, soţ şi tată", p. 164.

www.dacoromanica.ro

reînscrierea în anul al II-lea cu drept de examen la sesiunea din octombrie 1907. Adaugă la cerere şi „recipisa taxei de frecqenţă pe anul 1906-1907, cu numărul 21.008". Dar nu se înfăţişează înaintea comisiei de examinare. La 20 mai 1908 înaintează decanului o nouă cerere (cu nr. 1339), în care invocă bunăvoinţa acestuia pentru a-l considera student în anul al II-lea, alăturând „recipisele taxei de frecquenţă, bibliotecă şi examen". Îşi dă adresa pe str. Atelierului, nr. 10. Se prezintă la sesiunea din iunie 1908, dar e respins. O nouă tentativă eşuează şi ea la sesiunea din ianuarie 1909, când e din nou respins. În sfârşit, cea din urmă şansă şi-o joacă în 1909, când la 11 mart.e, cu cererea nr. 373 (ultima), solicită o nouă înscriere:

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
No. 373 – 11 MAR.

Timbru
1909
30 BANI

FACULTATEA DE DREPT
II

101 bis/905
ex. 3914
B. 3390
fr. Achit. Pe trei ani
ex. I l.a, 2r.
es. II resp. iunie 1908
Berbescu [lectură incertă]

Domnule Decan,

Binevoiţi, vă rog, a dispune înscrierea mea la examenul anului II de licenţă al sesiunei de faţă. Alătur la aceasta şi caetul meu de cursuri şi recipisele de taxă de examen şi bibliotecă.

Primiţi, vă rog, Domnule Decan, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

MATEIU CONSTANTINESCU - CARAGIALE
101 b./905
Atelierul 10

Domniei-Sala
Domnului Decan al
Facultăţii de Drept
Bucureşti

Dar fila matricolă a rămas albă, Mateiu nu s-a mai prezentat şi astfel dosarul de student s-a închis după un zbucium inutil de trei ani, sau cum ar fi zis el *„mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba..."*[21]

[21] Dosar nr. 28/1905 – 1906, fila 30.

www.dacoromanica.ro

- **„Spre credință s-a liberat acest bilet...“**

La dosarul de student se mai află un „Buletin de naştere“ eliberat de Primăria comunei Bucureşti. Este un formular vechi, care servea în cazul de față la botez.

BULETIN DE NAȘTERE
bun
pentru clasa 1907
înscris la No. 15
Căpitan [indescifrabil]

UNIVERSITATEA DIN BUCURESTI
FACULTATEA DE DREPT
văzut pentru înscriere p. secretar M. Şerbănescu

județul Ilfov
Pla[sa] Oficiul Stării Civile
Primăria comunei Bucureşti

Trecută [sic !]
registru Bis. Sf.
Pantelimonului No. 21

Numele de familie Constantinescu
Pronumele [sic !] copilului Matei, de sex masculin
Născut la 12 ale corentei, orele 2 ¾ p.m.
Strada Frumoasă No. 14 Sub. Sf. Vasile
Înscris astăzi în registrul No. 1425
Fiu Natural al D[oam]nei Maria Constantinescu şi a ...
Spre credință s-a liberat acest bilet spre a servi la ceremonia religioasă

Primar
[sigiliul primăriei] officer D. Brăescu
Anul una mie opt sute optzeci şi cinci luna Martie ziua 14/26. Sa [sic !] Botezat în religiea ortodicsă [sic !] mai sus menționatul de subsemnatul preot Biss – Sf. Panteleimon [sic !] din col. Negru.

[ss. indescifrabil]

În stânga actului, jos, e însemnată data de 5/17 maiu 1885. Şi încă ceva important. Sus, în stânga, se află o apostilă semnată de un căpitan al cărui nume nu am reuşit să-l descifrăm. Aceasta demonstrează că actul a fost mai înainte depus la o unitate (ori şcoală) militară în vederea satisfacerii stagiului militar sau a unei cariere militare pe care o urmărea în 1905, înapoiat de la Berlin.

Post scriptum

În timp ce materialul de față era deja paginat, am descoperit în fondurile documentare ale Ministerului Instrucțiunii Publice şi al

www.dacoromanica.ro

Cultelor (Arhivele Statului, Dosar 703/1901, fila 107) o cerere a lui I. L. Caragiale solicitând înscrierea la examenul final de absolvire a clasei a V-a de liceu a fiului său Mateiu, care, nu cunoaştem din ce motive, întârziase această înscriere şi plătirea taxei şcolare respective. Reproducem mai jos textul:

Domnule Ministru

Din cauza unor împrejurări independente de voinţa mea, întârziind a cere înscrierea fiului meu Mateiu Caragiale din clasa V liceală de la Liceul Sf. Gheorghe, pentru examenul annual 1900–1901, am a vă ruga cu profund respect a binevoi să îngăduiţi a fi înscris acuma.

Alătur recipisa Casei de depuneri de taxa şcolară de 30 lei pe care am văzut-o.

Binevoiţi, D[omnu]le Ministru, a primi asigurarea profundului respect cu care sunt al D[omniei]-voastre servitor

I. L. CARAGIALE

D[omniei]-sale

Domnului Ministru al Instrucţiunii Publice şi al Cultelor

Un funcţionar a scris sus în stânga: „Bucuresci V Sf. Gheorghe", iar jos „D[omnu]l Lascăr".

www.dacoromanica.ro

16. ALICE CĂLUGĂRU în documente pariziene

Cu toate strădaniile unor istorici literari, biografia poetei Alice Călugăru, mai ales pentru ultimii ei ani, continuă să rămână ascunsă în umbrele tainei. Dacă pentru prima parte a vieţii (desigur, cea mai importantă sub raportul creaţiei) doi prestigioşi cercetători (Vasile Netea şi Pavel Ţugui)[1] au adus importante contribuţii, în perioada de după 1914 i se pierde aproape cu desăvârşire urma, doar vagi şi contradictorii veşti cu privire la căsătoria şi la moartea ei au mai ajuns până la noi. De-acum încolo, în afară de un singur şi veritabil indiciu – apariţia în 1924 a romanului *La tunique verte*, publicat în editura pariziană Amiens Librairie Edgar Malfère, 7 rue Delambre –, viaţa ei va rămâne pentru noi necunoscută.

*

Într-un sejur la Paris, în 1982, aflându-ne în Montmartre, coborând de la Sacré Coeur, prin Place du Tertre, am intrat pe o stradă numită „rue Orient". Imediat ne-a venit în minte numele lui Alice Călugăru (Alice Orient). Cum morbul cercetării, o dată inoculat, te însoţeşte pretutindeni, ne-am interesat de adresa arhivelor municipiului Paris. Cunoscând anul naşterii, am descoperit repede, în opisul pe 1886, numele născutei Alice Stéphanie Stanescu-Calugaru, în arondismentul 10. La primăria acestui arondisment am văzut actul ei de naştere, dar n-am putut beneficia de o fotocopie. În schimb, ni

---

[1] Vasile Netea, în articolul său „Alice Călugăru, o enigmă biografică", („Manuscriptum" nr. 4, 1973, pp. 112–118), a stabilit peremptoriu data plecării definitive din ţară a poetei: 9 septembrie 1906. Anul 1912, al părăsirii patriei, întâlnit în paginile de istorie literară ale lui Lovinescu şi ale altora (în *Antologia* lui Pillat şi Perpessicius), se datoreşte Otiliei Cazimir care în revista „Lumea – bazar săptămânal" (nr.4, 23.XI, p.8) scria: *„În anul 1912 a plecat definitiv din ţară. A rătăcit prin Belgia, s-a fixat la Paris"*.

Pavel Ţugui are partea cea mai însemnată de contribuţie la elucidarea datelor referitoare la obârşia familiei – a ambelor stirpe, paternă şi maternă a poetei – la naşterea, copilăria şi şcoala ei, până în ajunul plecării din ţară, cu articolul său „Alice Călugăru, din nou despre o enigmă biografică" („Manuscriptum", nr. 2, 1978, pp. 135 – 144).

De asemenea, trebuie văzută şi Prefaţa sa la volumul Alice Călugăru, *Scrieri*, 1987, ediţie îngrijită de Pavel Ţugui.

www.dacoromanica.ro

s-a eliberat un foarte succint (telegrafic) *Extrait des munites des actes de naissances*, cu următorul, esențial, conținut:

„Le 4 juillet 1886, 1 heure du soir, est née – 60 rue du Marais, Alice Stéphanie STANESCU CALUGARU, du sex feminin. Mariée à 11 août 1921, à Paris 18, avec Louis Constant Edgar Müller"[2]. Documentul original ne-a dezamăgit. Cunoștință despre nașterea scriitoarei aveam din țară, din articolul sus-citat al lui Pavel Țugui. Aflam în plus, ce-i drept, data exactă a căsătoriei și primăria la care s-a celebrat, dar nimic despre data morții ei. Fiindcă după regulamentul de mișcare a actelor de stare civilă, pretutindeni, ca și la noi, data și localitatea decesului se înregistrează pe manșeta actului de naștere. Or, tocmai acestea, care ne interesau în mod expres, erau absente. Nici pe înscrisul matrimonial, de la primăria arondismentului 18, nu le-am întâlnit menționate. Zadarnice au fost și căutările celor doi funcționari de aici, foarte deferenți, care au cercetat, la rugămintea noastră, opisele de născuți între 1922 și 1935 (crezând că poate va fi avut copii) și cele de morți între 1924 și 1935 (la gândul că va fi decedat în raza acestui sector în care a locuit). Nimic, nici un semn!

Totuși, actul de mariaj contribuie, prin datele sale, la punerea în lumină a unor elemente biografice nu lipsite de importanță. Astfel, știm când a avut loc căsătoria, la 11 august 1921, numele întreg și exact al soțului ei – Louis Constant Edgar Müller[3] — născut la 7 septembrie 1885, la Rouen, și profesia lui – ziarist.

Aflăm, de asemenea, din acest document, că soții au avut domiciliul comun înainte de căsătoria lor în rue Girardon, nr. 13[4] și că la această dată ambii părinți ai poetei erau decedați *„tous deux décédés"*. Înscrisul sugerează (prin cei doi martori aduși) mediul și climatul spiritual al scriitoarei și al soțului ei: martorul René Barjean era, la

---

[2] *„La 4 iulie 1886, în prima oră a serii, s-a născut în str. Du Marais, nr.60, Alice Stéphanie STANESCU CALUGARU, de sex feminin. Măritată la 11 august 1921, la Paris, arondismentul 18, cu Louis Constant Edgar Müller."*

[3] Nu Charles Müller, ca la C. Ciopraga, *Literatura română între 1900 și 1918*, p. 334 și ca la D. Micu, „Introducere" la volumul Alice Călugăru, *Versuri*, 1968, p.7.

[4] Rue Girardon se află în cartierul Montmartre și în vecinătatea străzii Orient. Ne-am gândit că pseudonimul său literar (Alice Orient) a fost inspirat cumva și de această stradă (pe care trecea probabil deseori), nu numai de obârșia ei est-continentală.

www.dacoromanica.ro

rându-i, ziarist, deci coleg de breaslă cu mirele, iar Felix Sicard era maestru de balet. Aşadar, societatea în care se mişca Alice Călugăru la Paris (în document ea este considerată „*femme de lettres*"), datorită în mare măsură soţului ei, care a fost şi libretist pe deasupra, era cea a oamenilor de litere, a publicisticii, a slujitorilor teatrului şi ai operei. La sfârşitul ceremoniei ea a semnat simplu:„*Alice Stănescu*".

Dar să ne oprim asupra textului:

Müller et Stanescu Calugaru

René Barjean journaliste, 26 rue de la Fontaine; Felix Sicard, Maître de ballet, 27 rue Baurepaire, temoins majeure

„Le onze Août mil neuf cent vingt et un, onze heure, trente minutes – devant Nous, ont comparu publiquement en la Mairie Louis Constant Edgar Müller, journaliste, né à Rouen (Seine Inférieure) le sept septembre mil huit cent quatre vingt cinq, trente cinq ans, domicilié à Paris 13, rue Girardon, fils de François Louis Ernest Müller, receveur Buraliste et Pauline Marie Amelie Hermais son épouse, sans profession, domiciliés à Levallouis-Perret (Seine), divorcé de Germaine Marie Laquére depuis vingt et un en Mais dernier, d'une part – et Alice Stéphanie Stanescu – Calugaru, femme de lettres, née à Paris (10, le quatre juillet mil huit cent quatre ving six, trente cinq ans, domiciliée à Paris, 13, rue Girardon fille de Stéfan Stanescu-Calugaru et de Marie Carabella son épouse, tous deux décédés, d'autre part. Aucune opposition n'existent les futurs époux déclarent qu'il n'a pas été faqit de contrat de mariage)

Louis Constant Edgar Müller et Alice Stéphanie Stanescu-Calugaru ont déclaré l'un apres l'autre vouloir se prendre pour époux et Nous avons prononcé au nom de la Loi qu'ils sont unis par le mariage en presence de...; lecture fait ont signé avec les époux et Nous Emile Duprest adjoint au Maire du 18° arrondissement de Paris.

Alice STANESCU E. DUPREST Louis MÜLLER
R. BARJEAN Felix SICARD"[5]

[5] „*Müller şi Stănescu – Călugăru. În unsprezece august o mie nouă sute douăzeci şi unu, ora unsprezece şi treizeci de minute – în faţa noastră s-au prezentat în mod public la primărie Louis Edgar Müller, ziarist, născut la Rouen (Sena inferioară) în şapte septembrie o mie opt sute optzeci şi cinci, în etate de treizeci şi cinci de ani, domiciliat la Paris în strada Girardon, nr. 13, fiul lui François Louis Ernest Müller încasator fiscal, şi al Paulinei Marie Amelie Hermais soţia sa, fără profesie, domiciliată la Lavallois-Perret (Sena), divorţat de Germaine Marie Léguere de la 21 mai curent, de o parte – şi Alice*

www.dacoromanica.ro

Cercetând registrele unui cimitir din apropierea fostei locuințe a poetei, de pe strada Girardon, ca și pe cele ale celebrei necropole Montmartre, pe durata anilor 1924–1934, interstițiu în care se aproxima în țară că ar fi murit Alice Călugăru, nu i-am întâlnit numele. Ne-am adresat atunci, consiliați de unii funcționari, Tribunalului Marii Instanțe din Paris (Le Tribunal de Grande Instance de Paris) cu un memoriu în care, arătând motivul, solicitam investigații în fondul arhivistic de stare civilă, pe timpul 1924-1934, în toate cele douăzeci de arondismente. Răspunsul primit, în țară, a fost descurajant – nici o urmă: „*Monsieur, suite à votre demande de recherches relatives au décés de Alice Stéphanie Müller, j'ai regret de vous indiquer que celles-ci sont démeurées infructueuses sur les 20 arrondissements de Paris de 1923 à 1934*“[6]. După o elegantă formulă de încheiere, urmează semnătura secretarului Grefei Tribunalului Marii Instanțe din Paris.

În urma acestor încercări am ajuns la concluzia că Alice Stèphanie Müller nu s-a stins la Paris între anii 1924–1934 și nici pe teritoriul Franței. Altfel, data morții ei trebuia să apară înscrisă în actul de naștere, așa cum am arătat, indiferent de anul și de localitatea ultimului ei domiciliu. De asemenea, nu credem, în concordanță cu aceleași uzanțe administrative, că ea a decedat în Europa. Ecoul peregrinărilor sale din poezia „Pe drum“ lasă să transpară că poeta străbătea mări și țări. Oricum, soțul ei (autorul,

---

Stephanie Stănescu – Călugaru, scriitoare, născută la Paris (arondisment 10), la patru iulie o mie opt sute optzeci și șase, în vârstă de treizeci și cinci de ani, domiciliată la Paris, în strada Girardon, nr. 13, fiica lui Ștefan Stănescu – Călugăru și a Mariei Carabella soția sa, ambii decedați, de altă parte Neexistând nici o opoziție, viitorii soți declară că nu s-a încheiat un contract de căsătorie.

Louis Constant Edgar Müller și Alice Stéphanie Stănescu-Călugăru au declarat unul după altul că vor a se lua în căsătorie și noi am pronunțat în numele legii că ei sunt uniți prin căsătorie în prezența... Odată actul citit am semnat împreună la Primăria arondismentului 18 din Paris.“

[6] *„Domnule, urmare cererii dumneavoastră de a întreprinde cercetări relative la moartea lui Alice Stephanie Müller, îmi exprim regretul că trebuie să vă arăt că acestea au rămas fără rezultat în cele 20 de arondismente ale Parisului de la 1923 la 1934“.*

www.dacoromanica.ro

se pare, al acestor neastâmpărate călătorii, evident profesionale) ar fi trebuit să aducă în ţară, la Paris, un act de deces. Să fi pierit amândoi în cine ştie ce circumstanţe stranii peste ocean, sau în vreun naufragiu? Dar şi în acest caz constatarea evenimentului ar fi fost remarcată. Taina morţii poetei rămâne încă de nepătruns.

www.dacoromanica.ro

17. ION MINULESCU
Amendări biografice *

Sursa principală a întocmirii unei cronografii privind familia şi împrejurările naşterii lui Ion Minulescu a constat de-a lungul vremii pentru toţi istoricii literari în cele câteva mărturii ale poetului care, într-un articol publicat în „Revista Fundaţiilor Regale" (an VIII, nr. 10, 1 octombrie 1941, pp. 66–78), lăsa să transpară unele informaţii, în parte eronate şi în bună măsură incerte, înconjurate de o aură poetică, uşor baladescă, specifică autorului *Romanţelor pentru mai târziu.*

O dată cu publicarea volumului Claudiei Millian, *Amintiri despre Ion Minulescu* (E. P. L., Bucureşti, 1968, pp. 16–18), s-a putut constata că, în mare parte, Minulescu însuşi deţinea aceste date de la mama sa, Alexandrina, care împărtăşise istoricul familiei, sub aceeaşi formă, şi nurorii sale. Astfel se explică de ce majoritatea istoricilor literari au menţionat, conform mărturisirilor poetului, data de 1 ianuarie 1881 drept ziua morţii, în Bucureşti, a lui Tudor Minulescu, tatăl viitorului scriitor, „în urma unui atac de apoplexie, survenit chiar în timpul petrecerii de revelion", deşi Alexandrina Minulescu preciza că soţul ei ar fi decedat, în noaptea Anului Nou, la Turnu Măgurele şi nu la Bucureşti[1].

Identificând, în ianuarie 1972, la mânăstirea Cernica, piatra funerară a lui Teodor Minulescu, am putut face corectura de rigoare, potrivit inscripţiei gravate în marmura monumentului: „*TEODOR MINULESCU născut la 1844 octomvrie 16. Căsătorit la 1879, iulie 22 cu Alexandrina Ştefănescu din Slatina. Decedat la 1880, decemvrie 29*". De altfel, anunţul mortuar publicat în ziarul „Telegraful" (nr. 2603, marţi 6 ianuarie 1881), la rubrica „Ştiri din ţară", confirmă data respectivă, aducând şi o serie de precizări asupra împrejurărilor decesului: „«*Vocea Teleormanului» ne spune că la 28 spre 29 decembre, pe la orele 7 seara, sosi cu deligenţa în oraşul Alexandria unu [sic!] Teodor Minulescu, şi trase la hotelul Concordia. Mergând la teatru, luă bilet, după care,*

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" 3/1976, pp. 147 – 154.

[1] Vezi Claudia Millian, op. cit., precum şi Claudia Millian, *Cartea mea de aduceri aminte,* Editura Cartea românească, Bucureşti, 1973, pp. 27–30.

www.dacoromanica.ro

intrând în camera sa de la hotel spre a se îmbrăca, căzu jos şi încetă la minut din viaţă. Localitatea de unde este de fel şi causele morţei sale sunt încă necunoscute". Peste câteva numere (la 10 ianuarie 1881) acelaşi cotidian revenea cu noi ştiri: „*Citim în «Vocea Teleormanului» următoarele: În ziua de 31 decembrie făcându-se de d. medic al urbei Alexandria disecţiunea cadavrului decedatului Teodor Minculescu [sic!] despre care am vorbit în numărul precedent, s-a constatat că moartea i-a provenit din causa unei ruperi la cord*".

Cercetările pe care le-am întreprins la Arhivele Statului (filialele din Bucureşti, Teleorman şi Slatina) au adus noi lămuriri, certificând cele trei date fundamentale consemnate de inscripţia tombală: a naşterii, a căsătoriei şi a morţii.

Arhivele Statului din Turnu Măgurele ne-au trimis, la indicaţiile noastre, un extras după registrul de morţi pe anul 1880 al oraşului Alexandria. Din act rezultă că tatăl poetului, care se numea Theodor Minculescu (cum apăruse şi în presă şi cum aveam să-l găsim în toate actele de stare civilă), „comerciant din Bucureşti", căsătorit cu Alexandrina Minculescu, „casnică din Bucureşti", a murit subit în Alexandria, în ziua de 28 decembrie 1880, la orele 20, seara, la hotelul Concordia din localitate.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORŢI No 594

Theodor Minculescu de 38 ani

Din anul una mie opt sute opt zeci, luna Decembrie trei zeci, orele patru post-meridiane.

Act de moarte al decedatului Theodor Minculescu de ani trei zeci şi opt, comerciant din Bucureşti, căsătorit cu d-ei Alexandrina Minculescu de ani nouăsprezece casnică din Bucureşti. Mort alalte eri două zeci şi opt Decembrie orele opt post-meridiane, de moarte subită în Hotelul Concordia din acest oraş. Martori au fost d[omnu]l Petre Gheţu de ani trei zeci, antreprenorul hotelului şi d[omnu]l Achil Negreanu de ani două zeci şi opt poliţai de-aici care au subscris acest act după ce li s-a cititit [sic!] împreună cu noi şi cu d[omnu]l doctor Mihai Lăzăreanu de ani trei zeci şi şase, medic verificator de-aici care a constatat acest caz de moarte.

Făcut de noi Pandele N. Zahariescu, Primar şi Oficier al Stării civile al urbei Alexandria.

semnăturile

indescifrabil

www.dacoromanica.ro

Aşadar, după cum se anunţase şi în presă, Theodor Minculescu a murit la 28 decembrie 1880 la Alexandria şi nu la Turnu Măgurele în noaptea Anului nou, cum eronat îşi rememora mama scriitorului, şi nici la Bucureşti, în ziua de 1 ianuarie 1881, cum arăta majoritatea criticilor noştri pe urmele lui G. Călinescu[2]. Era însă în etate de 36 de ani, nu de 38 cum scrie greşit în act.

Cercetând orarul diligenţei care parcurgea traseul Giurgiu – Alexandria şi de aici la Turnu Măgurele, am constatat că, la dus, cursele funcţionau în zilele de marţi, joi şi sâmbătă, iar returul (de la Turnu Măgurele) luni, miercuri, vineri şi duminică[3]. Cum 28 decembrie 1880 a căzut duminica putem conchide că negustorul Theodor Minculescu se înapoia de la Turnu Măgurele, unde fusese (cum îşi amintea şi soţia sa) şi s-a oprit la Alexandria, în drum spre casă, sau cu afaceri. Fiind zi de duminică, s-a dus la teatru să reţină un bilet pentru spectacolul din seara aceea. Moartea l-a doborât fulgerător într-o cameră de hotel.

A fost adus de familie în Bucureşti şi înmormântat – ştim cum – la Mânăstirea Cernica. Unele amănunte legate de circumstanţele decesului au scăpat, probabil, Alexandrinei Minulescu, năucită de tragica veste. De altfel, la puţin timp după aceea, ea a părăsit definitiv Bucureştiul şi a lăsat să stăruie uitarea peste acest moment al biografiei ei, mai ales după cea de-a doua căsătorie.

Destinul a vrut, aşadar, ca Theodor Minculescu să-şi înceapă călătoria în nefiinţă cu un bilet de teatru în buzunar...

Împrejurările reale ale morţii lui Theodor Minculescu modifică fundamental imaginea negustorului chefliu, „lovit de apoplexie în timpul petrecerii de revelion". E vorba mai curând de un peregrin neastâmpărat, admirator de frumos, mânat în lume, pe lângă obligaţiile comerciale, şi de secrete nostalgii. El se asimilează într-acest chip portretului zugrăvit chiar de Ion

---

[2] G. Călinescu, „Material documentar", revista „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", *nr. 4, 1961*, pag. 747. Criticul nu a cunoscut decât extrasul după actul de naştere din dosarul de căsătorie (nr. 1112/1914) al poetului, de aceea afirmă: *„Tatăl său, Tudor Minculescu, era negustor de pielărie din Slatina de unde era soţia sa [...] şi a murit întâmplător în Bucureşti la 1 ianuarie 1881"*.

[3] „Almanahul sau Calendarul portativ" – Bucureşti, apărut între 1868 şi 1886.

www.dacoromanica.ro

Minulescu în cartea *Roşu, galben şi albastru* (1924, pag. 130): *„Poate vrei să ştii cine a fost tata ?... Era un suflet de artist, înfrăţit cu clipa vieţii trăite integral. Vântura ţara în lung şi în lat, cumpăra unde găsea, vindea unde putea şi la nevoie schimba o piatră de topaz pe o damigeană de Drăgăşani vechi şi două pietre de smaragd sau de safir pe doi ochi de fată mare*".

- **Cine este Theodor Minculescu ?**

Conform informaţiilor pe care ni le-a furnizat inscripţia funerară, ce consemnează, între altele, şi data căsătoriei (22 iulie 1879), am aflat la Arhivele Statului din Slatina (Olt) actul matrimonial al negustorului pielar, care ne-a produs o veritabilă surpriză.

Căsătoria dintre Theodor Minculescu şi Alexandrina Ciucă s-a celebrat într-adevăr la data susmenţionată. Localitatea naşterii celor doi miri este însă cu totul diferită. În timp ce Alexandrina Ciucă, fiica lui Ştefan Ciucă (Ştefănescu cum îşi mai spunea, ca în inscripţie), este originară din Slatina, Theodor Minculescu este născut la Bucureşti, în 1844, circumscripţia a II-a. Părinţii lui sunt: tatăl Minea Cirezar şi mama Caterina Cirezar, din Bucureşti (cum menţionează înscrisul). De la această informaţie neaşteptată am pornit pe urmele lui Theodor şi ale părinţilor săi în capitala veacului trecut şi am descoperit, după îndelungi investigări, actul de naştere, în registrul de născuţi din suburbia Olari, din mahalaua Podul Târgului din Afară – Oborul vechi (actuala Calea Moşilor). La fila 121, pe anul 1844, luna octombrie, ziua 29 – când s-a săvârşit botezul, poziţia 26, se află înregistrat copilul de „parte bărbătească" cu numele Theodor, născut la 27 octombrie[4]. Părinţii sunt muma Ecaterina, tatăl Stoica (în actele vechi se trecea doar numele de botez şi mai rar şi cel de familie) de profesie şi poreclă Cirezar, naş fiind un anume Theodor de aceeaşi profesie, obrazul bisericesc popa Gheorghe. Imediat dedesubt, la poziţia 27, este înscris un copil de „parte femeiască" cu numele Evdochia, care are

[4] Desigur data din act este cea care trebuie luată în consideraţie. Diferenţa faţă de înscripţie, de unsprezece zile, se poate explica printr-o greşeală de lapicid. Într-un act de căsătorie al lui Ghiţă Minulescu, un alt frate al lui Theodor. părinţii sunt declaraţi în mod curios ca fiind: Minea Petre (decedat) şi Ioana Minea, ambii bucureşteni (Arh. St. Buc., act nr. 47/1879).

www.dacoromanica.ro

absolut aceleaşi date ca ale lui Theodor: aceeaşi zi de naştere, aceiaşi părinţi etc. Deci e vorba de doi copii gemeni.

Colaţionarea acestor date cu cele din actul de căsătorie existent în Arhiva de stare civilă a oraşului Slatina-Olt, şi cu cea a naşterii, dovedeşte indubitabil că e vorba de tatăl poetului şi de bunicii săi. Ca atare părinţii lui Theodor sunt bucureşteni vechi.

Numele exact, de origine, este Minea (ca în actul matrimonial de la Slatina), cel de botez este Stoica. Profesia lui (de unde porecla care devine nume ulterior) este aceea de cirezar[5]. Prin urmare se numea Minea Stoica Cirezar (ca în atestatul de căsătorie al fiului său).

La început, tatăl poetului trebuie să se fi numit Minea Theodor, după care şi-a metamorfozat numele în Minculescu, influenţat, probabil, de frecvenţa acestui onomastic familial, purtat în Muntenia (în Bucureşti mai ales) de mulţi negustori, de arendaşi, de avocaţi etc. (Conform Anuarelor de atunci, consultate). Oricum, numele său din toate documentele, cu excepţia inscripţiei funerare, este Minculescu. Acest nume, în mod oficial, ar fi trebuit să-l poarte şi fiul său, poetul, întrucât în actul lui de naştere din registrul pentru născuţi nr. 364, pe anul 1881, 1–3, culoare roşie, fila nr. 5, el este declarat de familie şi înscris Minculescu[6].

- **În jurul datei şi locului naşterii lui Ion Minulescu**

Numele adevărat al poetului este deci Ion Minculescu[7]. Actul de naştere precizează şi data exactă a venirii lui pe lume: în ziua de 7

---

[5] Sextil Puşcariu, D. A. 1940, Tom. P. II, pg. 477: *„«Cirezar». Nomen agentis. s. m. – care are cirezi de vite, negustor care cumpără cirezi întregi de vite"*.

– I. L. Caragiale, „În vreme de război": *„Să vedeau [...] oameni cu dare de mână, cirezari, orizari, ori cine ştie ce"*.

– I. Ionescu, „Agricultura română", Bucureşti 1869: *„Unii din toboci sunt şi cirezari, adecă adună vite şi le taie la Solhana."*

[6] Astfel, în lumina limpede a antecedentelor, probate de înscrisurile lui Theodor, nu mai putem afirma că „este o eroare a funcţionarului de stare civilă", cum cred unii istorici literari (v. Emil Manu, Ion Minulescu, *Opere*, I, p. LIX.)

[7] Şi în actul matrimonial al poetului numele părinţilor săi este consemnat Minculescu. Deşi avea în faţă extrasul de naştere al poetului, funcţionarul îl înregistrează pe acesta Minulescu – cum desigur i-a indicat scriitorul. Poetul însuşi declară, în actele din dosarul de succesiune al tatălui său, în 1900 – 1902, la majorat, că este „fiul lui Theodor Minulescu zis cîteodată şi Minculescu".

www.dacoromanica.ro

ianuarie 1881, seara târziu la orele 20 şi jumătate, iar nu în noaptea de 6 spre 7 ianuarie, cum afirmă mai toţi istoriografii poetului.

Orth. Rom.

Ioan Tudor Minculescu
Legitim

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU NĂSCUŢI

Din anul una mie opt sute opt zeci şi unu, luna Ianuarie, ziua opt, la orele unu după amiază.

Act de naşterea copilului Ioan, de sex masculin, născut în Bucureşti ieri seara la orele opt şi jumătate în casa părinţilor săi din suburbia Curtea veche, strada Covaci, no. 15, fiu legitim al decedatului Tudor Minculescu şi al D[oamn]ei Alexandrina Minculescu, de 20 ani, născută Ciucă. După declaraţia făcută de D[oam]na Sultana Slăvescu de 47 ani, moaşă cu diplomă din Calea Şerban Vodă nr. 173 care a opărat acest caz şi ne-a presintat copila [sic !][a] în presenţa a doi martori şi anume: D[omnu]l Ciucă Ştefan, de ani 59, cofar din Slatina (Olt), bunul copilului şi D[omnu]l Tănase Zamfirescu, de 32 ani, pielar din strada Şepcari no. 6, care au subscris acest act împreună cu declarantele şi cu Noi după ce li l-am citit.

Constant după lege de Noi Andrei Dertman, Officiarul Statului Civile din Bucureşti.

Circumscripţia I-a

Un martor nu a ştiut subscrie[b] [semnăturile]...

[a] Cel care a întocmit actul a notat aici sexul în chip mecanic, fiindcă în ziua aceea şi în cele de dinainte se născuseră numai fete

[b] E vorba de Ştefan Ciucă

În însemnările autobiografice intitulate *Nu sunt ce par a fi ...* şi publicate în „Revista Fundaţiilor", (VIII, nr. 10, 1 octombrie 1941, pp. 57–58) poetul declara convins: „... *m-am născut întâmplător la Bucureşti, când ar fi trebuit în mod normal să mă nasc la Slatina. M-am născut însă copil postum, şase*[8] *zile după moartea tatei la Bucureşti, unde mama venise să-l îngroape şi de unde, din cauza viscolului care înzăpezise linia ferată, nu s-a mai putut întoarce la Slatina, unde locuia întreaga familie şi unde, în mod logic, ar fi trebuit să mă nasc şi eu*".

[8] În romanul *Roşu, galben şi albastru* (1924), pag. 130 – scrie „şapte zile..."

www.dacoromanica.ro

În afară de „copil postum" totul este inexact, poetul ignorând în mod vădit adevărata origine a familiei[9]. În mod „normal şi logic" trebuia să se nască, cum s-a şi întâmplat, în Bucureşti, unde se aflau părinţii, de unde era originar tatăl lui şi bunicii săi paterni şi unde, de un an şi jumătate de la căsătorie, se stabilise şi Alexandrina Ciucă, în casa soţului ei, din str. Covaci nr. 15, devenind bucureşteancă. Nu este ea cea care a venit de la Slatina la Bucureşti ca să asiste la înmormântare, ci Ştefan Ciucă (tatăl ei), care s-a deplasat special ca să-şi vadă nepotul[10]. În acest timp a survenit moartea lui Theodor. Cât despre vremea rea care ar fi împiedicat călătoria spre Slatina, am putut constata[11] că viscolul s-a pornit abia în noaptea de 5 spre 6 ianuarie 1881, şi că nu a înzăpezit trenurile, ci numai le-a întârziat, în timp ce pe ruta Piteşti – Slatina – Craiova doar a plouat în acele zile. Poetul nu s-a născut la şase zile, ci la zece după moartea tatălui, comerciantul bucureştean Theodor Minculescu.

- **Peregrinările anilor de şcoală**
  Alte precizări şi documente

După moartea soţului, Alexandrina Minculescu a părăsit Bucureştiul împreună cu fiul ei, şi o aflăm încă „domiciliată în comuna Slatina, Calea Gării no. 100" la data căsătoriei lui Ion Minulescu cu Claudia Millian, conform actului matrimonial pe care-l reproducem; actul este interesant şi prin alte amănunte privind biografia celor doi scriitori:

---

[9] În romanul cvasi-autobiografic *Roşu, galben şi albastru* (pp. 130–132) poetul însuşi recunoaşte această puţinătate de date autobiografice: *„Sunt un copil postum, Tatiana. Noroc că n-am întârziat decât şapte zile după moartea tatei. Altminteri nu ţi-aş fi putut spune astăzi exact al cui sunt"*. Şi poetul continuă: *„Îmi încep povestea vieţii mele cu sfârşitul vieţii tatălui meu, săvârşită în noaptea revelionului 1881... O iarnă grea, împiedică transportul cadavrului la Târgu Jiu* [Minculescu mai credea că tatăl său era originar din Gorj, de unde se trăgeau Vladimireştii] *şi înmormântarea se făcu la Ruc[illegible]şti unde familia fusese nevoită să aştepte reluarea circulaţiei pe căile ferate"*.

[10] Claudia Millian, *op. cit*

[11] Cf. Buletinelor meteorologice din cotidienele: „Telegraful", „Pressa" şi „Românul", din zilele de 1 – 10 ianuarie 1881.

www.dacoromanica.ro

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU CĂSĂTORIŢI

Minulescu Ion şi Millian Claudia

Act de căsătorie din anul una mie nouă sute patrusprezece luna Aprilie ziua zece la orele zece 40/60 mi. ante amiazi. Domnul Ion Minulescu major necăsătorit în vârstă de ani 33, de profesiune publicist, născut în comuna Bucureşti, strada Corăbiei no. 2 fiu al D[omnu]lui Tudor Minculescu încetat din viaţă şi al D[oam]nei Alexandrina Minculescu născută Ciucă de profesie fără, domiciliată în Comuna Slatina Calea Gării No. 100 şi Doamna Claudia Millian majoră, divorţată în vârstă de ani 25 de profesiune publicistă, născută în comuna Bucureşti, domiciliată în comuna Bucureşti B[ulevar]dul Ferdinand No. 36, fică [sic !] a D[omnu]lui Ion Millian de profesiune inginer, domiciliat în comuna Bucureşti B[ulevar]dul Ferdinand, no. 36 şi al D[oamn]nei Maria Milian [sic !] născută Georgescu de profesie fără, domiciliată în Bucureşti B[ulevar]dul Ferdinand No. 36.

S-au înfăţişat azi înaintea noastră spre a li se celebra căsătoria, văzând că s-au făcut în termen publicaţiunile cerute de lege şi că nu sunt opoziţiuni la această căsătorie.

Având în vedere că martorii mai jos arătaţi declară că viitori [sic !] soţi nu sunt rude de grad oprit de lege; că se căsătoresc acum soţul pentru prima oară iar soţia pentru a doua oară.

Având în vedere că părţile la întrebările ce le-am făcut, ne-au declarat că nu s-a făcut contract (act dotal).

Noi Alexandru Crihan Consilier şi ofiţer de Stare civilă din comuna Bucureşti au dat în auzul celor de faţă cetire actelor cerute de lege şi regulamente, parafate şi oprite la dosarul No 1112 ai [sic !] căsătoriei, cuprinde 7 file, precum şi art. 194, 195 şi 196 codul civil de la cap. VI a[l] titlului Despre căsătorie despre drepturile şi datoriile respective ale soţilor.

Apoi am întrebat pe fiecare din viitorii soţi, unul dupe altul dacă voiesc a se lua în căsătorie [;] la întrebările făcute fiecare din ei a răspuns separat DA. În urma acestora am pronunţat în numele legii că părţile sunt unite prin căsătorie.

Toate cele de mai sus sau [sic !] făcut în Casa Comunală în faţa următorilor martori:

Domnu[l] Ioan G. Duca, de ani 34, de profesie proprietar domiciliat în com. Bucureşti, strada Luminei No. 21,

şi Domnu[l] Vasile G. Moruţun de ani 53, de profesie proprietar domiciliat în Com. Bucureşti strada Scaune No 35. Cel dintăi din partea soţului, iar cel de al doilea din partea soţiei.

www.dacoromanica.ro

După ce am dat cetire acestui act în auzul celor de față,
Noi l-am subscris împreună cu aceştia.

SOȚI *Ion Minulescu*
Claudia Millian
MARTORI *V. G. Morțun*
I. G. Duca
OFIȚER AL STĂRII CIVILE A. Crihan

Fiul lui Theodor Minculescu revenise în oraşul natal ca elev, în anul 1897. Cu privire la perioada şcolarității, biografii poetului notează că, venind corijent de la liceul din Piteşti, Ion Minulescu a terminat în Bucureşti pensionul particular „Brânză şi Arghirescu", unde şi-a luat bacalaureatul în 1889, trecând într-un an clasele a VI-a şi a VII-a. Din cercetările făcute de noi, rezultă însă că Ion Minulescu şi-a trecut corijența la liceul Sfântul Sava. În Registrul matricol nr. 70, anul şcolar 1897–98, la pagina 216, la numărul matricol 32 al clasei a VI-a, întâlnim următoarea specificare: *„Minulescu Ioan. Născut în Buc[ureşti] Plasa Dâmbovița, județul Ilfov, la anul 1881, în Ianuarie 8 [sic !] rom[ân] ortod[ox] vaccinat în 1883 mai 4, profesia părinților menajeră, înscris C.N 232/97 Piteşti, trecut exam[en] la s[e]pt[embrie] Pt. româ[nă] / 97.. Părintele Teodor şi Alexandrina, ... Corespondent Zoe Anastasiad, locuința Dorobanților, nr. 118"*.

Din însemnarea matricolă reiese deci că poetul şi-a susținut examenul de corigență la limba română la „Sfântul Sava" şi, totodată, că s-a înscris la acest liceu pentru a urma cursurile clasei a VI-a. Deci la Piteşti terminase doar cinci clase, nu şase cum susține Emil Manu. Nu a rămas însă la „Sfântul Sava"; foaia lui matricolă este albă. Dacă ar fi frecventat clasa a VI-a de aici ar fi fost coleg în anul respectiv cu Ioan Petrovici, scriitorul şi profesorul universitar de mai târziu.

- **Între legendă şi realitate**

Ion Minulescu adaugă în sumara sa autobiografie: *„Un alt eveniment nep evăzut este numele meu. Familia mea hotărâse ca în cazul c[ă] aş fi fost băiat, după cum de altfel se şi întâmplase, să fiu botezat cu numele Tudor, aşa cum îl chemase şi pe tata şi pe un alt ilustru ascendent al familiei noastre, Tudor Vladimirescu,*

www.dacoromanica.ro

care, după cum se ştie, presărase pe ambele maluri ale Oltului o mulţime de copii. Cum eu mă născusem în noaptea Bobotezei[12] *spre Sfântul Ion, m-au botezat Ion*". Asemenea descendenţe fabuloase îl amuzau şi pe G. Călinescu[13]. Este, evident, vorba doar de o legendă, care circula în familie. Poetul o preluase direct de la mamă, care credea cu religiozitate în această genealogie a bărbatului ei: „*Soţul meu era de obârşie istorică. Se trăgea din viţa lui Tudor Vladimirescu, de la care moştenise şi numele de botez şi o ţinută dârză*" (Claudia Millian *op. cit.*). Tradiţia numelui Tudor[14], pe care trebuiau să-l poarte descendenţii masculini ai familiei, este contrazisă de chiar bunicul poetului, pretinsul copil direct al Vladimirescului, care s-a numit Minea Stoica. Pe de altă parte, tatăl său a primit numele Tudor, cum am văzut din actul de botez, de la naşul său ce avea acelaşi nume, probabil vreun tovarăş de cirezărie al lui Minea Stoica Cirezar.

De altfel e greu de admis că Minea Stoica, născut prin 1821 (decembrie), sau în 1822 (ianuarie), pe malurile Oltului cum crede poetul, să fi venit (când ?) la Bucureşti şi să aibă la vârsta de numai 22 de ani, în 1844, când se năştea fiul său Theodor, o avere însemnată, o familie şi o gospodărie aşa de bine închegate.

„Fanfaronul" adevărat trebuie să fi fost însă tatăl poetului. Probabil că „firea de artist" a neguţătorului pielar şi spiritul lui de boem împins spre aventură l-au făcut să născocească povestea aceasta cu obârşia sa oltenească, având ca strălucit înaintaş al stirpei pe conducătorul răscoalei din 1821. Poate o fi dorit, prin această legendă, să-şi impresioneze soţia şi pe socri, ştiind cât de susceptibili sunt oltenii când e vorba de consângenii lor. O altă explicaţie, în raza documentelor pe deplin elocvente, de care dispunem, nu vedem.

---

[12] Poetul s-a născut chiar de Sf. Ion, la 7 ianuarie, seara la ora 8 1/2.

[13] „*Fanfaron, poetul se proclamă descendent al lui Tudor Vladimirescu*" *(art. cit.)*.

[14] În romanul amintit (pag. 132) fantezia ia amploare: „*Dorinţa tatei însă, care purta numele lui Tudor Vladimirescu, spaima fanarioţilor, fusese ca fiu-său să poarte numele lui Mircea Basarab, învingătorul turcilor la Rovine*". Deci nu neapărat Tudor, ca în pretinsa tradiţie...

www.dacoromanica.ro

Tatăl scriitorului nu este deci „oltean din Slatina[15] ca şi soţia lui Alexandrina Ciucă", ci fiu de vechi bucureşteni. Iar poetul Ion Minulescu este, deopotrivă, bucureştean, (atât prin originea tatălui cât şi prin locul naşterii), şi oltean din partea mamei.

18. ION MINULESCU
Avatarurile unui testament*

Descoperirea altor documente referitoare la viaţa poetului Ion Minulescu ne-a determinat să reluăm investigaţiile noastre, începute cu ani în urmă în paginile revistei de faţă[16].

După cum se ştie, Theodor Minulescu[17] - „zis şi Minculescu" - tatăl poetului, a murit într-o cameră de hotel din

---

[15] Faptul că inscripţia funerară notează localitatea Slatina în dreptul Alexandrinei Ştefănescu (Ciucă), e o dovadă mai mult că el nu era din aşezarea oltenească, ci că de acolo şi-a luat şi şi-a adus acasă, la Bucureşti, soţia.

* Articol publicat în rev. „Manuscriptum" Nr. 1/1981, pp. 184–186.

[16] „Amendări la biografia lui Ion Minulescu", „Manuscriptum", nr. 3/1976, pp. 148–154.

[17] Tatăl lui Theodor, bunicul poetului în linie masculină, se stinge în 1876, la 5 ianuarie, în etate de 72 de ani „în casa sa din suburbia Curtea Veche, str. Covaci nr. 6". În actul său de deces, nr. 14/1879, de la primăria de roşu (Arhivele Statului Bucureşti), el este înregistrat cu numele „Minea Penescu", după numele părintelui său George Penu. Actul atestă originea bucureşteană a lui Minea „*născut la Bucuresci*"" şi a celor doi antecesori ai săi: George Penu şi Maria Penu (străbunicii scriitorului). Astfel, obârşia oltenească (din stirpea lui T. Vladimirescu, „copil din flori") a bunicului poetului, susţinută cu semeţie de mama autorului *Romanţelor pentru mai târziu* şi de el însuşi, rămâne (cum am arătat şi în articolul nostru anterior) o simplă legendă de familie.

Minea Penescu era cunoscut, după obiceiul vremii, cu mai multe nume şi prenume, care apar în actele lui şi ale copiilor săi. Această onomastică multiplă se dădea fie după mahalalele unde a locuit, rând pe rând, fie după felul negoţului pe care-l practica. Astfel, în mahalaua Popa Tatu, unde a domiciliat la început, era înscris cu numele Minea Petre sau Mincu Petre, cum apare şi în actele fiilor săi Petre şi Gheorghe Minculescu (unchii poetului); în mahalaua Olari este identificat cu numele Minea Cirezar (sau Cirezan), ca în actul de naştere a lui Theodor (tatăl scriitorului), sau Minea Stoica Cirezar; iar

www.dacoromanica.ro

oraşul Alexandria (Teleorman), în seara zilei de 28 decembrie 1880, la orele 20.

La 23 ianuarie 1881, fraţii săi: Gheorghe (Ghiţă sau Giţă) Minculescu şi Costache Minculescu adresează o cerere (nr. 797) Tribunalului Ilfov prin care solicită inventarierea averii rămase de la fratele lor *„Theodor Minulescu, ce locuia în această capitală, suburbia Curta Veche, str. Covaci"*. În act se face precizarea că soţia decedatului rămâne „tutoarea" şi responsabila averii minorului ei fiu[18] (Ioan Minulescu).

S-a instituit un consiliu de familie alcătuit din Alexandrina Minulescu (mama poetului), din Costache şi Gheorghe Minculescu (ambii domiciliaţi în str. Şerban Vodă nr. 18), din Ştefan Ciucă (tatăl Alexandrinei), de la Slatina, dar cu domiciliul declarat la cei doi fraţi Minculescu, din Alecu Stelnicescu, comerciant, din str. Covaci nr. 15 (deci de la aceeaşi adresă cu a dispărutului Theodor, unde locuia acum Alexandrina) şi Ilie Ionescu, din str. Anton, nr. 3 (adresă identică cu a răposatului Petre Minculescu, fratele mai mic[19] al lui Theodor). „Inventariul" efectuat la 26 ianuarie 1881 dovedeşte că Theodor era un negustor cavaf înstărit, că avea prăvălie şi atelier mare de marochinărie în care, se poate deduce, lucrau câteva calfe tocmite cu simbrie. După numărul mare de perechi de ghete, de cizme, de pantofi şi după cantitatea de materiale şi de mărfuri aflate în depozitul său şi consemnate în document, se constată că tatăl scriitorului practica un negoţ de angrosist şi că el îşi extinsese afacerile în multe localităţi din ţară,

---

în suburbia Curtea Veche, unde s-a stabilit în cele din urmă cu toată familia, pe strada Covaci, era ştiut cu numele Minea Penescu. La moartea lui, Ecaterina, soţia sa, şi ea bucureşteancă, avea 52 de ani. Prenumele ei apare (în afara diminutivului Katerina) constant în înscrisuri. O singură dată o întâlnim, din eroarea unor martori, cu prenumele Ioana („Ioana Minea") într-o „Încredinţare" de recunoaştere a lui Gheorghe Minculescu la căsătoria acestuia în 1879.

[18] Arhivele Statului Ilfov, Tribunalul Ilfov, secţia I.C.C., dos. nr. 29/1881.

[19] Petre Minculescu, unul dintre fraţii lui Theodor, a murit în 1878, la 30 martie, în etate de 40 de ani. Era văduv. Soţia sa, Mariţa Petrescu, murise în vârstă de 19 ani, în anul 1872. El locuia pe strada Anton, la nr. 3, în apropierea caselor lui Theodor şi ale părinţilor şi era ca şi ceilalţi Minculeşti, „comerciant".

www.dacoromanica.ro

chiar şi în Transilvania, în special în Braşov, care e deseori menţionat în scripte.

Deoarece cheile casei de bani se aflau încă în mâna organelor de anchetă din Alexandria, locul decesului lui Theodor Minulescu, a fost necesar un „Supliment de inventariu", la 19 februarie 1881. Din el reiese că averea se completă cu o mare sumă de bani în monezi „de aur şi de argint" şi se întregea cu alte sume „din fiorini de hârtie austriacă" (adunaţi probabil din negoţul cu transilvănenii), precum şi din bani daţi cu dobândă cămătărească în capitală şi în alte localităţi, în bilete ipotecare şi în poliţe. Alte valori sunt constituite din ceasuri de aur cu lanţuri masive şi din inele grele de aur cu briliante mari.

Tot în inventar sunt consemnate şi cheltuielile făcute cu înmormântarea lui Theodor în cimitirul mănăstirii Cernica (patru mii trei franci şi cincizeci de bani) de către cei doi fraţi şi de soţie, sumă ce le revine din averea totală a minorului Ioan Minulescu.

Nu la mult timp după stabilirea integrală a valorilor rămase de la răposatul ei soţ, Alexandrina Minulescu face (la 9 martie 1881) o cerere către preşedintele Tribunalului Ilfov în care roagă să i se admită punerea în vânzare, cu licitaţie, a mărfii din str. Covaci nr. 15 care, prin neutralizare, e supusă degradării. Ea menţionează că prăvălia era ţinută de Theodor Minulescu cu chirie (contractul urmând să expire la „Sfântul Gheorghe") şi că ea nu poate continua comerţul practicat de defunctul ei soţ. Aşadar, Theodor Minulescu nu era proprietarul întregului imobil unde s-a născut poetul.

Licitaţia are loc în ziua de 26 martie 1881 şi marfa în valoare de 15.500 lei (aur) „în afară de casa de fer", rămasă tutorei, este adjudecată de un anume Grigore Alexandrescu din Bucureşti. Suma ajunge, cu alte adiţiuni, la 16.500 lei şi este asigurată la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni pe numele minorului Ioan Minulescu de către mama lui, în rentă amortizabilă cu 5 % dobândă, în cupoane lunare convenabile în 4 % şi vandabile prin sindicatul Bursei din capitală în schimbul cumpărării de scrisori funciare urbane Bucureşti, cu 5%.

În anul 1883, Alexandrina s-a recăsătorit cu ofiţerul Ion Constantinescu la Slatina, localitatea ei natală, unde adusese şi copilul. După câteva schimbări de domiciliu, urmând itinerarul

www.dacoromanica.ro

soţului militar, ea se stabileşte definitiv la Piteşti, pe strada Brătianu nr. 55.

În pragul majoratului fiului ei, la 12 octombrie 1900, Alexandrina solicită Tribunalului Ilfov (prin petiţia nr. 32282) convocarea Consiliului de familie a minorului Ion Minulescu pentru a fi autorizată să ridice, în calitate de tutore, o parte din bani („o mie de lei") în interesul fiului său, ca acesta să-şi poată „continua studiile în străinătate, venitul fiindu-i insuficient".

La 21 octombrie 1900 Tribunalul dă curs cererii, dar se constată prin portărei că unii membri ai consiliului constituit la moartea lui Theodor nu sunt de găsit la adresele declarate atunci (la 1881). Aşa e cazul celor doi fraţi Costache şi Gheorghe Minculescu (unchii poetului) din str. Şerban Vodă nr. 18, precum şi al lui Ştefan Ciucă, decedaţi între timp. Astfel stând lucrurile, a trebuit ca poetul să aştepte timp de doi ani, până la majorat (la 21 de ani, după legea de atunci) ca să poată prelua în instanţă acţiunea pe cont propriu. La 16 ianuarie 1902, cu cererea nr. 2555, împreună cu mama sa Alexandrina (văduvă acum pentru a doua oară prin decesul căpitanului I. Constantinescu) solicita Tribunalului Ilfov recunoaşterea majoratului şi a tuturor drepturilor asupra moştenirii[20].

La 18 ianuarie 1902, cu adresa nr. 3101, propune Tribunalului o listă cu martori care să întărească prin prezenţa şi depoziţia lor calitatea lui de urmaş şi de singur legatar al lui Theodor Minulescu.

Înscrisul este, spre deosebire de primul[21], autograf:

Domnule Prim Preşedinte,

Am onoarea a depune, pe lângă aceasta, lista martorilor de cari mă servesc spre a proba calitatea mea de fiu şi de moştenitor unic al decedatului Teodor Minulescu zis câteodată şi Minculescu.

Primiţi, vă rog, încredinţarea sentimentelor mele.

ION MINULESCU

---

[20] Biografii poetului consemnează intervalul (1900–1905) ca perioada de studii în străinătate, mai ales între 1900 şi 1904, fără întrerupere, la Paris. Dar din filele dosarului de moştenire se observă că el, constrâns de lipsa altor subvenţii, şi-a întrerupt de câteva ori prezenţa în capitala Franţei şi s-a întors în ţară pentru a lichida dosarul său de succesiune şi a intra în posesia titlurilor.

[21] Actul din 16.I.1902, Nr. 2555, este redactat de altă mână decât cea a scriitorului – poate de avocatul angajat de familie.

www.dacoromanica.ro

După proba cu martori, poetul revine la 21 ianuarie 1902 cu o altă cerere (nr. 4302), prin care ruga tribunalul să-i recunoască majoratul («majoritatea» cum se numea atunci) şi intrarea în stăpânirea averii:

Domnule Prim preşedinte,

Calitatea mea de unic fiu şi moştenitor al decedatului meu tată T. Minulescu zis câteodată şi Minculescu; fiind constatată din lucrările din dosarul succesiunei şi tutelei precum şi din depunerile martorilor ascultaţi conform dispoziţiunei luate de Domnia Voastră, şi ajungerea mea la majoritate fiind constatată cu extractul de naştere ce am depus pe lângă petiţiunea registrată la No. [137181] am onoarea a vă ruga să binevoiţi a dispune liberarea efectelor în sumă de 17.000 lei consemnate sub recipisa No. 48545 şi a banilor în sumă de 139 lei 50 b. consemnaţi sub recipisa No. 291, ambele recipise aflate în păstrarea Domnului Grefier.

Primiţi, vă rog, Domnule Prim Preşedinte
încredinţarea deosebitei mele stime

ION MINULESCU

Domniei sale
Domnului Prim Preşedinte al Tribunalului Ilfov, secţia I

Operativ, la 23 ianuarie 1902, cu decizia nr. 1074, tribunalul hotărăşte, în baza art. 434 al codului civil, ca Ion Minulescu să fie major şi, constatându-se autenticitatea identităţii sale ca unic fiu şi moştenitor al lui Theodor Minulescu, dispune: „*A se înainta Casei de Depuneri recipisele acelor case cu No 48545, în valoare de 17.000 lei şi No. 291 în valoare de 139,50 lei numerar, cu motivaţia de a elibera conţinutul lor D-lui Ion Minulescu, comunicând Tribunalului rezultatul*".

Grefa Tribunalului Ilfov, în custodia căruia se aflau titlurile, execută îndată operaţia şi poetul devine posesorul acestor valori testamentare, destul de însemnate, dacă avem în vedere că sumele aveau acoperire în aur. Odată stăpân deplin pe avere, poetul se înapoiază la Paris, iar în 1904 călătoreşte în Italia şi în Germania.

www.dacoromanica.ro

Desigur, o mare parte din moştenire s-a risipit în aceste peregrinări juvenile, dar nu în van, fiindcă de pe urma lor avea să beneficieze în chip strălucit autorul *Romanţelor pentru mai târziu*, în ale cărui versuri regăsim nostalgia acestor spaţii.

www.dacoromanica.ro

19. TUDOR ARGHEZI *
Legendă şi adevăr în biografie

Este cunoscută discreţia, poate chiar zgârcenia, cu care poetul *Cuvintelor potrivite* a vorbit şi a scris despre sine. Mărturisirile autobiografice rămase de la el se rezumă la câteva date asupra familiei, consemnate în scurte interviuri, unde mai degrabă a învăluit decât a afirmat ceva sigur despre ascendenţa lui, făcând-o de fiecare dată cu sfială sau ezitare ca în faţa unui fapt şi pentru el incert şi încărcat de mister.

Cel mai „norocos" dintre cei ce i-au solicitat lămuriri în acest sens a fost, se pare, Horia Oprescu[1], căruia Tudor Arghezi îi declara într-o convorbire din 1956: *„Am să precizez câteva date, ca în buletinul biroului de populaţie... m-am născut în Bucureşti la 21 mai (sf. Constantin şi Elena) 1880. Am fost singurul copil al lui Nae Theodorescu, originar din Cărbuneşti, Gorj. Tata se ocupa cu munca câmpului. Dar fiind deştept (oltean!), la bătrâneţe a fost funcţionar într-o mică bancă. Pe bunicu-meu îl chema Toader. Era de meserie cojocar şi căciular. A trăit peste o sută de ani şi a fost un crai şi jumătate până la adânci bătrâneţe"*.

Aceste date de stare civilă (care, după cum se va constata curând, conţin prea puţin adevăr şi multe inexactităţi) cât şi confesiunile făcute fiului său, Baruţu T. Arghezi[2], aveau îndrituirea, venind din sursă directă, să se impună ca definitive pentru această parte a biografiei argheziene. Cu toate acestea, prin confruntarea datelor, a celor sigure (extrase din actele de stare civilă) cu cele declarate de Arghezi însuşi în diferite ocazii, rezultă că poetul avea sumare cunoştinţe despre familia şi ascendenţii săi. Astfel s-ar putea explica, în parte, abundenţa de greşeli pe care o întâlnim în declaraţiile făcute diverşilor publicişti sau în mărturisirile de familie.

În urma unor minuţioase cercetări arhivistice, efectuate asupra mitricelor bisericeşti de născuţi, de căsătoriţi şi de decedaţi din suburbiile parohiale Sfinţii Voevozi, Biserica Enei, Biserica Hanu-Colţei, Pitar Moş, Icoanei şi din multe alte mahalale învecinate lor, precum şi a inventarelor şi registrelor de stare civilă din fosta

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr.2/1975, pp.157–162, refăcut în întregime

[1] „Tudor Arghezi despre sine şi despre arta sa", „Tânărul scriitor", nr.12, 1956,pp. 3,4,5.

[2] Publicate în revista „Luceafărul", numerele din martie şi aprilie 1960.

www.dacoromanica.ro

circumscripție de galben a Bucureștilor din veacul al XIX-lea (între anii 1840 și 1900), am cules date de stare civilă privitoare la presupusa familie a lui Tudor Arghezi.

Documentul principal de la care am pornit a fost, desigur, actul lui de naștere, descoperit de noi în 1974, pe care-l reproducem aici:

Registru stării civile
Pentru născuți

[Notat ulterior]
N[umăr] î[nregistrare] 839 / 10.v.1956
Ss.indescifrabil
Int[rat] cu nr.834697 / iii.1956.14
Ss.indescifrabil
[Nr.curent]
542

[Prenumele] Ion
[Fiul lui] Nae
[Numele] Theodorescu
[Profesia] Comersant
[Copil] Legitim
[notat ulterior]: Schimbat numele din Theodorescu în Arghezi, iar prenumele din Ion în Tudor, conform Actului de schimbarea numelui nr.44 din 9 Mai 1956, înregistrat la Comitetul Executiv al Sfatului Popular al Raionului Stalin, în baza deciziei nr.385 din 16 aprilie 1956, dată la direcția G[enera]l[ă] a miliției D.e.p. Reg.nr.23494 din 9 mai 1956. [ștampila oficiului Stării civile]

Din anul una mie opt sute optzeci, luna mai [,]ziua douăzeci și patru [,] la ora douăsprezece și jumătate din zi. Act de nașterea copilului Ion [,] de sex masculin [,] născut în București [,] [i]eri la ora șase a.m. [,] în casa părinților săi din suburbia Icoanei str[ada] Țărani nr.46, fiu legitim al D[omnu]lui Nae Theodorescu de ani treizeci și unu [,] comersant [,] și al D[oam]nei Maria[,] de ani optsprezece după declarațiunea făcută de tatăl care ne[-]a prezentat copilu[l]. Martori au fost D[om]nu[l] Theodor Vrabie de ani treizeci și șase, comersant din str[ada] Romană no.92 [,] și D[om]nu[l] Petrache G. Meschianu de ani douăzeci și șase, funcționar din str[ada] Țărani, nr.27 [,] care au subscris acest act după ce li s[-]au citit împreună cu noi și cu declarantul. Constatat după lege de noi Dimitrie Brăescu [,] ofițeru[l] Stări[i] Civile din București [,] circumscripția II.

www.dacoromanica.ro

[notat ulterior]: *Declarantul: ss.Nae Theodorescu*
Conf. Adr[e]s[ei] *Martori: ss. Theodor Vrabie şi P.G.*
16841/1967, sect[or] *Meschianu*
Buc[ureşti] *Ofiţer: ss. D.Brăescu*
Arghezi Tudor a încetat din viaţă
la 15.VII.1967 la Bucureşti.
Actul nr.1026

Reg[istrul] de decese
Ziua 1, luna iulie, anul 1970.
ARHIVIST
Ss.indescifrabil.
În registrul arhivelor
Statului 875/1969.

Plecând de la acest act funciar şi mergând pas cu pas pe firul datelor conţinute de el, am ajuns la constatări divergente, în mare măsură, în raport cu mărturisirile autobiografice ale poetului. Cercetările noastre au dus de asemenea la considerarea că există două cupluri de părinţi, manifestate în două planuri paralele, urmărite pe două piste ce nu se întâlnesc scriptic.

Dar să ne oprim mai întâi la data naşterii: din acest înscris reiese clar că ziua în care poetul a venit pe lume este 23 mai (1880) şi nu 21 mai (de Sfinţii Constantin şi Elena), cum a declarat tot timpul Tudor Arghezi. Scriitorul s-a născut la ora 6 dimineaţa, ca fiu „legitim", de religie ortodoxă, căruia i s-a dat numele Ion, în casa părinţilor săi Nae şi Maria Theodorescu, din str. Ţăranilor, suburbia Icoanei.

Luând urma genitorilor săi, menţionaţi în acest act oficial, domiciliaţi pe str. Ţăranilor nr.46, am dat, în scripte, într-adevăr de cuplul domestic Nae Theodorescu şi soţia sa Maria (născută Iliescu). Nicolae (Nae) Theodorescu s-a născut în Bucureşti, str. Occidentului nr.50, la 30 august 1850, iar Maria Iliescu a apărut pe lume la 29 octombrie 1858, în capitală, în mahalaua Ceuş David. Părinţii lui Nae Theodorescu sunt Theodor (Ion Theodor) şi Maria Theodorescu, ambii bucureşteni, domiciliaţi pe str. Colţea, unde tatăl, Tudor, de profesie cojocar, avea, se pare, atelier şi prăvălie. Acesta se stinge din viaţă în anul 1862, lăsându-şi fiul, pe Nae, orfan la vârsta de doisprezece ani. Părinţii Mariei Iliescu sunt Ion şi Maria Iliescu, mari proprietari de imobile şi de terenuri pe strada Ţăranilor şi în împrejurimi, amândoi din Bucureşti. Ion Iliescu mai era cunoscut şi cu numele de Niţă Birjaru (cum apare şi-n acte), deoarece avea multe trăsuri

www.dacoromanica.ro

pe piață, mânate de surugii tocmiți cu plată, iar la grajduri, unde avea mulți cai, slugărea o mulțime de servitori.

La data căsătoriei (18 aprilie 1875), Nae Theodorescu avea vârsta de 25 de ani și era de profesie sergent major în escadronul de jandarmi călări al capitalei, condus de căpitanul D. Tulea. Maria Iliescu era minoră, avea doar șaisprezece ani și jumătate. Tatăl ei, Ion (Niță) Iliescu (zis Birjaru) o înzestrează cu o importantă dotă, între care și un corp de case, situat pe aceeași proprietate de pe str. Țăranilor (actuala stradă Aurel Vlaicu). Reproducem actul de căsătorie (nr.83), din registrul Stării Civile pe anul 1875, al Primăriei de galben, circumscripția a II-a, din București, al soților Nae și Maria Theodorescu, cei care figurează în actul de naștere al poetului T.Arghezi:

Religia ortodoxă
Nae Theodorescu cu domnișoara Maria Iliescu ambii juni

Nr.83

Din anul una mie opt sute șaptezeci și cinci, luna aprilie, ziua optsprezece, la ora patru după amiază.
Act de căsătoria domnului Nae Theodorescu, în etate de douăzeci și cinci de ani, flăcău, sergent major în jandarmi călări, născut în București, la anul 1850, luna august, și domiciliat în suburbia Biserica Enei, strada Colțea, [nr.50], fiu major al decedatului Theodor și al Doamnei Maria Theodorescu, domiciliată în strada Occidentului [nr.50], care a fost presinte și a consimțit la această căsătorie cu domnișoara Maria Iliescu, în etate de șasesprezece ani trecuți, june, născută în București, la anul 1850 și opt, luna octombrie, și domiciliată în suburbia Icoana, strada Țărani nr.22, fiică minoră a Domnului Ion Iliescu și a Doamnei Maria Iliescu, domiciliați cu fiica lor, care au fost presenți și au consimțit la această căsătorie. Cei de față, contractanți și părinți contractanți, ne-au declarat că au făcut un contract dotal de căsătorie, care se află depus la Tribunalul Ilfov, secția III civilă, spre legalizare, după cum se constată din certificatul acelui Tribunal cu nr.3204, din șaptesprezece ale curentei.
Actele preliminare sunt: ...
(urmează șirul tuturor actelor anexate la dosar).

www.dacoromanica.ro

Am extras partea esenţială din contractul dotal în care se arată că: *„Maria Iliescu primeşte cu ocaziunea trecerii în căsătorie cu sergentul major N.Theodorescu suma de lei noi douăsprezece mii una sută cincizeci şi unu bani şi cincizeci %, 1251,50%, compusă din trusou şi un imobil situat în suburbia Icoana, strada Ţăranilor, culoarea galbenă*".

Tatăl sergentului (decedat în 1862) apare în act numai cu numele Theodor, care era numele de familie. În realitate el se numea Ioan Theodor (Ioan Sin Theodor) devenit apoi Ioan Theodorescu. La un an şi patru luni de la căsătoria celor doi, Nae Theodorescu şi Maria Iliescu, apare primul copil, o fată, Maria, născută la 17 august 1876 (act. Nr.770). Peste doi ani şi jumătate, se naşte un băiat, Gheorghe, în ziua de 29 ianuarie 1879 (act. Nr.104). Ambii copii sunt declaraţi la Oficiul de Stare Civilă de către bunicul lor, Ion (Niţă) Iliescu. În amândouă actele de naştere ale celor doi copii, profesia tatălui lor, a lui Nae Theodorescu, este cea de sergent major. Între timp, înainte de naşterea fiului său Gheorghe, sergentul părăseşte domiciliul conjugal, pretextând că soţia sa i-a necinstit căminul şi i-a insultat grav demnitatea lui de soţ prin plecarea, prin dispariţia ei de acasă în vreme ce el se afla în campania antiotomană, din anii Războiului pentru Independenţă (1877–1878). Acest pretext devine argumentul decisiv în procesul de divorţ intentat consoartei sale înaintea Tribunalului de Ocol din Tulcea, oraş unde se detaşase cu serviciul militar, ca să-şi piardă, probabil, urma din capitală şi ca soţia lui, neştiind unde se află el, să nu poată fi prezentă în instanţă, la înfăţişarea cerută, ea fiind declarată de Nae Theodorescu, în cererea de despărţire, ca dispărută de acasă, cu „domiciliul necunoscut". După câteva şedinţe, Tribunalul de ocol din Tulcea, acceptând în procedură doar un singur martor al reclamantului, pe un anume Vasile Minculescu, acceptând şi absenţa, din nou, a pârâtei (care, după cum stăteau lucrurile, habar nu avea de acţiunea de divorţ a soţului ei), constatând că reclamantul, care a luat cuvântul, a susţinut că *„în anul 1877–1878, plecând în campania Rezbelului cu Turcii, conform datoriei sale de militar, soţia sa s-a făcut nevăzută, încât nu mai ştie nici până astăzi de urma ei; că această lipsă de la domiciliul conjugal constituie pentru el o insultă*", admite cererea de divorţ a reclamantului Nicolae Theodorescu *„de profesiune militar, domiciliat în oraşul Tulcea*", şi cu sentinţa nr. 50,

www.dacoromanica.ro

dată în şedinţa din 12 februarie 1883, „*Declară desfăcută căsătoria dintre el şi soţia sa pârâta Maria Theodorescu (născută Iliescu)*". Sentinţa aceasta se bazează doar pe declaraţiile false ale reclamantului şi ale martorului său mincinos, fiindcă altminteri lucrurile stau exact invers, sergentul major fiind cel care a părăsit domiciliul conjugal, din cine ştie ce motive. Altfel e greu de acceptat că Maria Theodorescu, fiică de oameni foarte înstăriţi, la mare cinste în suburbia lor, mamă a unei fetiţe de un an şi câteva luni şi însărcinată din nou tocmai în perioada incriminată, să-şi ia lumea în cap şi să plece în cine ştie ce aventură, dispărând pur şi simplu de acasă când soţul ei era pe frontul antiotoman! Cu atât mai mult cu cât documentele cercetate dovedesc că sergentul major Nae Theodorescu nu a făcut menţionata campanie. Anuarul armatei pe anii 1877–1878 arată că cele două escadroane de jandarmi (unul în capitală şi celălalt la Iaşi) au rămas mobilizate pe loc pentru a asigura paza. Nae Theodorescu a obţinut divorţul fără cheltuieli de judecată, prezentând o dovadă de pauperitate. După proces, urma lui se pierde. Nu se ştie câtă vreme a mai rămas la Tulcea. Mai aflăm câte ceva despre el în anul 1892, când fiica lui, Maria, se căsătoreşte cu un anume Dumitru Niculescu, cizmar, şi când ea îl declară în acte pe tatăl său, Nae Theodorescu, „funcţionar" şi îi indică domiciliul la ea acasă, pe str. Ţăranilor nr. 42. Fosta lui soţie, Maria Iliescu, se recăsătoreşte în 1889 cu un Petre Constantinescu de meserie dulgher constructor. Ea avea să moară la 26 iulie 1895 şi a fost înhumată la Cimitirul Sfânta Vineri. Era în etate de 37 de ani.

După acest expozeu, am ajuns de unde am plecat, la actul de naştere al poetului. Acum se impune întrebarea firească: dacă cei doi s-au despărţit, prin părăsirea domiciliului conjugal de către Nae Theodorescu, în anul 1878, cum a apărut pe lume, în 1880, copilul Ion N. Theodorescu? Şi cine sunt cei doi Theodorescu, Nae şi Maria, din înscrisul de naştere, care au coincidenţe biografice aproape identice cu perechea divorţată? Pentru că e cât se poate de limpede că cei doi soţi despărţiţi nu mai puteau să-i fie, în anul 1880, părinţi! Actul de naştere al poetului pare să destăinuie câte ceva şi să indice o altă pistă de cercetare. Astfel, în acest act, tatăl nu mai este sergent major ci „comersant". Copilul Ion nu mai e declarat la Starea Civilă de bunic (ca ceilalţi doi copii dinaintea lui, Maria şi Gheorghe), ci de tatăl său care semnează înscrisul, numai că iscălitura sa nu este a sergentului major, pe care o cunoaştem din dosarul de căsătorie. Mama pruncului, Maria,

www.dacoromanica.ro

are 18 ani, spre deosebire de Maria Theodorescu (născută Iliescu) care trebuia să aibă acum, la naşterea lui Ion N. Theodorescu, 22 de ani. Numele străzii e acelaşi, dar nu şi numărul casei. Înseamnă atunci că acest document conţine date incongruente adevărului şi că avem de-a face cu un fals în acte publice; că există un alt Nae Theodorescu, omonim perfect al sergentului major de jandarmi călări, cunoscut, poate, sau rudă cu acesta, care a avut o legătură erotică, şi nelegitimă, cu o anume femeie, a cărei identitate nu se cuvenea să fie dezvăluită. Aceasta îi naşte un copil, un băiat, care trebuia declarat la Starea Civilă. Cum totul s-a întâmplat în aceeaşi circumscripţie, a II-a, a culorii de galben, şi cum probabil cunoştea bine situaţia matrimonială şi vârsta sergentului, acest alt Nae Theodorescu a înscris copilul în registrul de născuţi al Primăriei la adresa jandarmului Nae Theodorescu, uzând şi de însemnele lui civice. Doar profesia este diferită, declarantul fiind însuşi tatăl care este „comersant", cum şi era într-adevăr după cum o să vedem. Şi astfel pruncul de sex masculin e înregistrat oficial ca fiind legitim şi ortodox. Mama adevărată este obnubilată sub un alt nume şi în actele oficiale ale poetului ea va figura peremptoriu cu onomasticonul Maria, Maria Theodorescu. Ba mai mult, substituirea de persoană şi însuşirea numelui Mariei Theodorescu de către mama lui naturală, ce se numea cu totul altfel, a mers până acolo cu consemnul conspirativ stabilit de către genitorii lui nelegitimi, încât poetul, în corespondenţă cu cea care i-a dat viaţă, îi trimitea scrisorile pe numele Maria Theodorescu (sic!), deşi în acte el o declara pe acesta din urmă decedată, aşa cum şi era în realitate, deoarece Maria Theodorescu (născută Iliescu) de pe str. Ţăranilor, fosta soţie a jandarmului, murise, cum am văzut, în 1895, deci stihuitorul şi părinţii lui necăsătoriţi cunoşteau bine tot ce se întâmplase în familia sergentului, fiind, se vede treaba, în relaţii strânse şi cu consimţământul sau nu al acestora au înregistrat pe noul lor născut cu datele lui Nae şi ale Mariei Theodorescu de pe str. Ţăranilor!

Cine sunt atunci adevăraţii părinţi?

Tudor Arghezi a declarat întotdeauna, în interviurile acordate cu atâta parcimonie, că e singurul copil la părinţi. Poetul însă a mai avut doi fraţi, doi fraţi vitregi: pe unul în descendenţă paternă şi pe celălalt pe linie maternă. Pe amândoi i-am cunoscut personal, în mod direct, în vara şi în toamna anului 1975. Cu ambii ne-am întreţinut colocvial pe marginea considerentelor de familie. Primul frate, după tată, se numea Nicolae N. Theodorescu, fusese militar de carieră, ofiţer de cavalerie, şi era la data

www.dacoromanica.ro

când l-am cunoscut locotenent-colonel în retragere, în vârstă de 67 de ani. Ştiam de existenţa lui dintr-un articol de ziar, publicat de el în „România Liberă", în 1972, şi de la unii cunoscuţi ai săi, care ne-au scris. Acest frate al lui Tudor Arghezi este al doilea fiu al lui Nae Theodorescu, din a doua căsătorie a acestuia. S-a născut la Slatina, la 14 martie 1908, cu 28 de ani mai târziu decât poetul. S-a căsătorit, tânăr ofiţer de cavalerie, în 1937, cu profesoara Sofia Constantinescu, fiica preotului din Mărăcineni-Argeş, unde i-am trecut pragul casei. Pe colonel l-am vizitat de două ori. Foarte afabil şi dornic de a stabili cu probitate adevărul, a stat de vorbă cu noi ceasuri în şir, depănând amintiri de familie, din viaţa tatălui şi a fratelui său, poetul, coroborate cu fotografii din albumul său şi cu un dosar de acte. Cu reînvierea atâtor amintiri, cu documentele pe care le avea, cu cele aflate de noi la Arhivele Naţionale din municipiile Bucureşti şi Piteşti şi în arhiva Primăriei Hârseşti-Argeş, precum şi din rememorările unor martori vârstnici ai acelor vremuri, am reconstituit, cât de cât, viaţa misteriosului Nae Theodorescu, tatăl poetului şi al colonelului.

Fratele scriitorului deţinea în arhiva familiei sale un extras de naştere al părintelui său pe baza căruia, în ziarul „România Liberă" din 20 octombrie 1972, la rubrica Zig-Zag, preciza că tatăl său, Nae Theodorescu, s-a născut la Craiova, şi nu la Cărbuneşti, la 7 ianuarie 1859, în enoria bisericii Sfântul Ilie. Părinţii acestuia sunt: Tudor (numele de botez, adică prenumele) Cojocaru (meseria şi profesia) şi Bălaşa, mamă.

În confesiunile sale familiale, colonelul ne-a mărturisit că tatăl lui, Nae Theodorescu, în tinereţe, după ce s-a stabilit la Bucureşti cu mama sa Bălaşa, după decesul lui Tudor Cojocaru, părintele lui, a intrat ucenic la o cofetărie şi a devenit cofetar, fiind luat la parte, apoi a deschis pe cont propriu o prăvălie de dulciuri la şoseaua Kiseleff, devenind „Comersant". Aceasta se întâmpla în jurul anului 1878, când s-a născut poetul (1880) şi când în actul lui de născuţi apare profesia tatălui, adică a lui Nae Theodorescu, de „Comersant", aşa cum era în realitate. Înteţind cercetările, utilizând destăinuirile colonelului, i-am descoperit în unele acte din arhivele bucureştene pe cei doi, pe Nae Theodorescu şi pe mama sa Bălaşa. Mai întâi am dat de existenţa lui Nae Theodorescu în „Anuarul Bucurescilor" (începând cu anul 1883, când apare primul volum). Apoi l-am întâlnit într-o petiţie (nr.32.393, din 30 oct.1881) adresată Primăriei Comunei Bucureşti, în care cere să i se legalizeze o „Dovadă" de scutire a stagiului militar. Motivarea scutirii e consemnată pe verso de către „Comisarul verificator la faţa locului", care constată *„că tânărul Nae*

www.dacoromanica.ro

Theodorescu este unicul fiu al Doamnei Bălaşa Theodorescu văduvă, şi că prezenţa sa (lângă mamă) este indispensabilă". Cererea a fost aprobată la 12 ianuarie 1882. Aşadar, în acest timp, când se naşte poetul T. Arghezi (în 1880) Nae Theodorescu, tatăl lui, din actul de naştere, nu era căsătorit. El se însoară pentru prima dată în 1883, an în care îi moare mama. Bălaşa s-a stins la 13 ianuarie 1883 şi în actul ei de deces (Nr. 80 din 15 ianuarie 1883) e înregistrată cu numele Bălaşa Tudoran Cărbunescu, aşa cum o declară fiul ei. Era în etate de 58 de ani, născută la Craiova, în 1825, văduvă, de profesie „muncitoare" şi a murit în casa în care domicilia cu fiul său în suburbia „Cişmelei, str. Kiseleff", acolo unde se afla şi cofetăria. Nae Theodorescu se declară „cofetar" din aceeaşi casă şi semnează N. Thodorescu, ca în toate documentele din acest timp, mai pe urmă va iscăli N. Theodorescu. În actul de naştere al poetului semnătura este N. Teodorescu şi e total diferită de aceea a lui N. Thodorescu, deci asistăm cu certitudine la un fals, e clar că declarantul e altcineva!

În acelaşi an, 1883, la 1 septembrie, în vârstă de 24 de ani, Nae Theodorescu se însoară pentru prima dată, în comuna suburbană a capitalei Băneasa-Herăstrău, cu Anastasia (Zoe) Petrescu, de ani 17 (născută în Bucureşti la 12 iunie 1866, Act nr.803), fiica unui mare comerciant şi proprietar, Gh. Petrescu, cu cârciumă în mahalaua Cărămidari şi cu întinse terenuri în Băneasa (Act nr.21, din 1 septembrie 1883). Mirele se declară ca fiu major al Domnului Tudoranu Cojocaru şi al Doamnei Bălaşa Tudoranu. Înscrisul constată că cei doi „*se căsătoresc acum fiecare pentru prima oară*" şi că ginerele a primit ca zestre prin foaia dotală Nr.1243 / 1883 suma de trei mii de lei dintre care o mie şapte sute în numerar, ceea ce reprezenta pentru vremea de atunci o sumă mare, leul românesc fiind evaluat în aur. În contractul dotal el se subscrie N. Thodorescu, ca şi în înscrisul nupţial. Cu suma primită ca zestre din partea socrului său, Gh. Petrescu, el îşi permite să înscrie firma cofetăriei pe numele lui, la 17 septembrie 1884, la Tribunalul Ilfov Nr. 49, depunându-şi semnătura tot cu numele de N. Thodorescu.

După câţiva ani, cam prin 1900, el se stabileşte la Piteşti. Aici devine arendaş, luând cu chirie moşii cuprinse între Şerboieni şi Hârşeşti, Ciobani, Martalogi (Argeş), până spre Teleorman. Poate în acest fel s-ar putea eventual susţine afirmaţia lui T. Arghezi care declara că „*tata se ocupa cu munca câmpului*". În comuna Martalogi, unde îşi alesese reşedinţa, a ctitorit o biserică împreună

www.dacoromanica.ro

cu Anastasia, prima lui soție. Aceasta s-a stins de o boală galopantă, la București, în etate de 40 de ani, la 19 ianuarie 1906. A fost adusă și înmormântată în cimitirul bisericii din Martalogi. Cu Anastasia Nae Theodorescu nu a avut copii. În această epocă, începând cu acest an nefast, 1906, el devine și acționar al celei mai importante bănci din Pitești (fiind membru fondator), Banca Populară Pitești, prima în județ, înaintea Băncii Naționale și a Băncii Pitești (patronată de liberali). De-acum încolo el va semna numai N. Theodorescu.

În 1907, la un an de la moartea primei soții, se căsătorește la 25 februarie, în comuna Martalogi, cu grecoaica Vasilichia Delibacali, în vârstă de 26 de ani, fiică de negustor din Brăila. Din această însoțire a rezultat cel de-al doilea lui fiu, colonelul de cavalerie de mai târziu. În timpul răscoalei țărănești din 1907, era arendaș la Hârșești și pentru că s-a purtat bine cu sătenii conacul lui a fost singurul cruțat de focul răzbunării. Îi ajuta pe țărani cu bani din bancă, scoși pe numele lui, și-i împrumuta cu dobânzi mici. Era supranumit „Boierul". După ce prin anul 1910 ia cu arendă moșia Șerboieni, fiind în vârstă de 60 de ani trecuți, se retrage la Pitești și devine funcționar permanent al Băncii Populare, care era o societate anonimă pe acțiuni. Aici îndeplinește rolul de administrator delegat (conducând „Comisia pentru probleme agrosilvice"), pe care o deține până la moarte. Între 1913–1918, abandonând agricultura, deschide o fabrică de ceramică și de teracotă la încrucișarea străzilor Lascăr Catargiu cu Viilor, utilizând mașini acționate manual. În jurul anului 1918, el cedează fabrica unui muncitor al său destoinic, Manea Gheorghe, zis Nicu, care-i dă amploare și începe să producă și sobe, de unde Augustin Z. N. Pop, în cartea sa *Din istoria culturii argeșene*, 1965, a ajuns la concluzia ridicolă că Nae Theodorescu a fost „sobar" la Pitești. Tot în această carte, la pagina 75, A. Z. N. Pop, gafând în continuare, îi atribuie lui T. Arghezi o obârșie argeșeană, prin tatăl lui, considerându-l pe Nae Theodorescu ca fiind originar din Pitești și derivând numele Arghezi din Argeș, întocmai ca poetul.

În anul 1920, îl găsim pe Nae Theodorescu înregistrat la tribunalul Argeș, secția I, actul nr. 131, din 30 august (Arhivele Naționale Pitești) cu firma „Import și Export", cu sediul pe str. Egalității nr. 38, unde era proprietarul unui mare corp de case. Era foarte înstărit, era bogat, respectat și trecea printre bărbații de seamă ai urbei Pitești drept un om de vază. Din avuția lui s-a înfruptat și poetul, căruia tatăl

www.dacoromanica.ro

său i-a cumpărat atunci o motocicletă cu ataş, englezească, cea mai scumpă marcă, Harley Davidson, pentru a putea veni cât mai des la Piteşti, de unde pleca încărcat cu tot felul de bunătăţi şi cu importante sume de bani pe deasupra, după relatările fratelui său, colonelul. De altfel, după convingerea acestuia, Nae Theodorescu a avut o permanentă preocupare ca fiul său, T. Arghezi, să fie bine îndestulat şi îngrijit. În legătură cu geneza poeziei „Tatălui meu", în care poetul îşi înfierează tatăl pentru abandon şi pentru nepăsare, pentru suferinţe materiale, cauzate de indiferenţa paternă, colonelul ne-a explicat, aflând chiar de la tatăl său (şi al poetului), că într-o zi din anul 1896, pe când Nae Theodorescu trecea pe Calea Victoriei, îl zăreşte pe fiul său, pe adolescentul de numai 16 ani T. Arghezi, la o cafenea, stând la o masă cu Al. Macedonski, bând cafele şi fumând, picior peste picior. Nae Theodorescu s-a supărat şi acasă şi-a admonestat fiul, reducându-i şi din subvenţii, ceea ce l-a determinat pe tânărul mâniat să scrie poezia infamantă „Tatălui meu".

În anul 1928, în urma unei maladii de cord, după o scurtă suferinţă, Nae Theodorescu, în vârstă de aproape 70 de ani, moare la Piteşti, în ziua de 12 noiembrie, într-una din casele sale de pe strada Egalităţii, la nr. 33. Este adus şi îngropat, la dorinţa lui expresă, în capitală, la 16 noiembrie 1928, la Cimitirul Colentina-Reînvierea (figura T12, locul 313). Poetul a asistat la înmormântare. El declara, în interviul citat, lui Horia Oprescu: „*Tata ... a murit prin 1930*". Din mărturia colonelului a reieşit că cei doi fraţi, Ion N. Theodorescu (T. Arghezi) şi Nicolae N. Theodorescu (proaspăt sublocotenent) au stat unul lângă altul în timpul oficiului divin. T. Arghezi avea atunci 48 de ani, cu un an înainte îi apăruse primul volum de versuri *Cuvinte potrivite* (în 1927), iar fratele său, Nicolae, era în vârstă de 20 de ani şi abia absolvise şcoala de ofiţeri de cavalerie. În destăinuirile sale colonelul a făcut remarca, de maximă importanţă, că fratele său, poetul, venise însoţit de o femeie în etate, cam de 70 de ani, pe care a prezentat-o drept mamă a lui. Vârstnica nu era alta decât Rozalia Arghezi. Aşa a aflat, mărturiseşte colonelul, atunci, în tinereţe, cine era mama fratelui său, care, dintr-o legătură amoroasă c[illegible] lui, cu Nae Theodorescu, în anii 1878.—1880, a adus pe lume pe scriitor. În familie nu se vorbise despre ea decât foarte voalat, Nae Theodorescu, ca şi poetul, fiind în această

www.dacoromanica.ro

privință de o extremă discreție, de o circumspecție criptică. Tot atunci junele cavalerist a înțeles că poetul mai are, după mamă, încă un frate, care poartă numele Alexandru.

După opt ani de la înmormântare, la decesul celei de a doua soții, la 27 aprilie 1936, mama colonelului, Vasilichia, care se stinge la București, osemintele lui Nae Theodorescu sunt deshumate la 28 aprilie 1936 și incinerate, la 29 aprilie, la crematoriul „Cenușa", împreună cu rămășițele pământești ale celei de-a doua consoarte, care își exprimase această ultimă dorință. Urna (nr. 3417) a contopit cenușa celor doi soți. Colonelul Nicolae N. Theodorescu a ținut să precizeze că fratele său, poetul, nu s-a prezentat nici la deshumarea nici la incinerarea părintelui său, deși fusese anunțat din timp.

Fratele lui T. Arghezi ne-a înmânat, la încheierea convorbirilor noastre, un extras de moarte al tatălui său și o fotografie a acestuia, care ilustrează o izbitoare și relevantă asemănare între Nae Theodorescu și poet (pe care le-am publicat în revista „Manuscriptum" Nr. 3 / 1975 p.149).

La îndemnul colonelului, după acest mănunchi de prețioase informații, i-am făcut, în toamna aceluiași an, 1975, o vizită celuilalt frate vitreg al scriitorului, lui Alexandru Arghezi-Pârvulescu, avocat pensionar, domiciliat în comuna Buftea de lângă București. Avocatul era atunci în etate de 84 de ani și locuia împreună cu soția sa Elena (născută Mârzea) într-o casă impunătoare, situată într-o curte întinsă, cu poarta la șoseaua principală. Era o zi caldă și senină a lunii octombrie (1975) și când am ajuns începea să amurgească.

Foarte suspicioși, ca toți vârstnicii, soții Arghezi-Pârvulescu ne-au primit în curte, înaintea ușii, cu multă rezervă, fără să ne invite în casă. Vădit incomodați de scopul vizitei noastre, în special avocatul, cu toate că, după spusele lor, și alți cercetători le călcaseră de-a lungul anilor pragul, ei au răspuns, la început, rugăminților noastre cu zgârcenie, foarte laconici și bănuitori. Apoi și-au mai dat drumul la limbă, mai ales consoarta gazdei. Alexandru Arghezi-Pârvulescu repeta întruna că el a dat tot ce-a avut ca amintire de la mama sa și de la fratele său, poetul (acte, scrisori, fotografii etc.); că o mare parte dintre toate acestea sunt în posesia lui Șerban Cioculescu, pe care-l cunoștea de mult, din anturajul lui T. Arghezi, și care-l vizitase de multe ori; că o parte se află la Academie.

www.dacoromanica.ro

Până-n cele din urmă, am auzit din gura lor ceea ce ne interesa, ceea ce era esențial, și anume că:

1. El, Alexandru Arghezi-Pârvulescu, este frate bun, după mamă, după Rozalia Arghezi, cu poetul Tudor Arghezi.

2. Numele de familie Arghezi, pe care scriitorul și l-a luat, nu este un pseudonim literar, ci unul real, este onomasticonul familial al mamei lor, Rozalia Arghezi, stihuitorul nefăcând altceva decât să înlocuiască numele de familie al tatălui (Theodorescu) cu cel de Arghezi, al mamei, transformându-l pe primul în diminutivul hipocoristic Tudor, cum se numea bunicul patern.

3. Rozalia Arghezi, mama celor doi frați vitregi, era născută cam prin 1861 într-o localitate de lângă Brașov, Sechelisban, din părinții Ion Arghesi[3] și Sofia. Ea a venit în București cam prin 1878, avea atunci 17 ani, și s-a angajat, după practica ardelencelor, fată în casă la băcanul Manole Pârvulescu de pe Calea Victoriei, patronul vestitei băcănii „Steaua României", din capătul Șoselei Kiseleff, la cișmeaua Mavrogheni, unde se învecina cu prăvălia în care era cofetar Nae Theodorescu. Din apropierea acestuia de Rozalia Arghezi, care-i frecventa cofetăria, a rezultat copilul Ion Nae Theodorescu (poetul de mai târziu, T. Arghezi), care a rămas cu mama sa în casa lui Manole Pârvulescu. Avocatul ne-a declarat că l-a cunoscut bine pe Nae Theodorescu, căruia poetul i-a zis întotdeauna „tată", așa cum Rozaliei Arghezi i s-a adresat numai cu apelativul „mamă". Avocatul știa de celălalt frate vitreg de la Pitești, pe care l-a cunoscut când poetul l-a luat până acolo cu motocicleta într-o vizită la tatăl lui. Apoi s-au mai văzut de câteva ori.

4. Alexandru Arghezi-Pârvulescu s-a născut la maternitatea spitalului „Filantropia", la 4 ianuarie 1891, și a fost înregistrat acolo și apoi la Starea Civilă cu numele de Alexandru Rozalia Ion Arghesi, nelegitim. Mai târziu, peste zece ani, în 1901, băcanul Manole

---

[3] Numele de familie al tatălui Rozaliei apare în acte, în majoritatea cazurilor, grafiat Arghesi, cu „s", nu cu „z", declarat așa de către ea, sau, mai degrabă, scris cu „s" intervocalic, pentru „z", de către oficianții publici.

Numele cunoaște, în documente, câteva variante: Arghesi, Argheș, Arghizi și Arghezi, ultima formă fiind adoptată de către poet și de fratele lui.

Noi am utilizat forma consacrată de poet, folosind variantele doar în citatele din acte.

www.dacoromanica.ro

Pârvulescu îl recunoaşte oficial ca fiu în faţa tribunalului, fără însă să legalizeze şi căsătoria cu Rozalia, care a rămas permanent o Arghezi, deşi ea îşi zicea Pârvulescu, sau, uneori, Maria Theodorescu. Avocatul a învăţat la Colegiul Sfântul Sava (unde avea să urmeze cursurile liceale şi Eliazar, primul copil al lui T. Arghezi, din întâia căsătorie), absolvind apoi Facultatea de Drept. În tot acest timp a locuit cu mama lui, cu Rozalia, în casele lui Manole Pârvulescu şi la multe alte adrese. După moartea băcanului, la sfârşitul războiului, în 1918, ea a locuit în continuare cu Alexandru, chiar şi după căsătoria lui, în 1920, cu Elena Mârzea. Rozalia a fost, cum a fost şi ca mamă, o bunică bună faţă de nepoţii săi. Ea i-a crescut pe cei trei copii ai poetului, pe Eliazar, mai ales, din prima căsătorie, cea cu Constanţa Zissu, pe Mitzura şi pe Baruţu din cea de-a doua, fiind luată de poet la el acasă.

5. În vârstă de 82 de ani şi într-o avansată stare de scleroză, senilă şi grav bolnavă, Rozalia Arghezi a fost internată, în 1943, de avocat, cu consimţământul poetului, la Spitalul de Boli Mintale din Bălăceanca-Ilfov, unde a şi murit. A fost înhumată acolo, în cimitirul comunal. Nici poetul, nici avocatul nu au mai vizitat-o şi nici nu au fost la înmormântare. Soţia avocatului, nora Rozaliei, a mai spus că Eliazar, care-i purta multă recunoştinţă pentru că-l crescuse ea, a încercat, într-una din vizitele lui în ţară, venind de la Paris, să descopere mormântul ei din Cimitirul de la Bălăceanca, dar nu a mai găsit nici o urmă din el.

Maliţioasă, soţia avocatului, Elena Pârvulescu a ţinut să remarce că poetul nu s-a purtat bine cu Rozalia, comportamentul lui filial lăsând mult de dorit, că a folosit-o ca pe o bonă la copii şi că la Mărţişor a trebăluit-o în gospodărie ca pe o slujnică. Şi mai rău s-a purtat cu ea, cu Rozalia, nora ei, Paraschiva, a doua soţie a poetului, care, până la urmă, tocmai la bătrâneţe, a îndepărtat-o de acasă, instalând-o într-o cameră cu chirie pe o stradă, Alunişului, din apropierea Mărţişorului, de unde fiul ei Alexandru a luat-o şi a dus-o la spital

Înzestraţi cu un asemenea bagaj informativ, am purces imediat la verificarea, prin cercetări arhivistice, a acestor date, comunicate de soţii Pârvulescu. Explorările noastre s-au îndreptat în primul rând spre arhiva maternităţii „Filantropia", aflată la Arhivele Naţionale ale Municipiului Bucureşti. Un scurt istoric al Spitalului Filantropia ne informează că maternitatea acestui aşezământ sanitar a luat fiinţă în anul 1883, cu scopul declarat de a veni în ajutorul femeilor nevoiaşe şi, mai ales, al celor nemăritate,

www.dacoromanica.ro

ca să nască sub control medical. De aceea se află aici, aproape în exclusivitate, internate femei nemăritate de condiție modestă ca slujnice, guvernante, fete în casă, menajere, venite din toate colțurile țării și angajate în capitală, așa cum e cazul Rozaliei Arghezi, din Ardeal (mama poetului), al Anei Keller (mama lui Camil Petrescu) din Galați sau al Mariei Vișan (mama lui G. Călinescu) din Olt.

Pe Rozalia Arghezi o întâlnim pentru prima oară internată în „Institutul de Maternitate Filantropia", la 26 noiembrie 1889 (Dos.Nr.29, 1889, Tableta V, fila 844). Datele din fișa ei medicală, luate la internare, sunt:

„Numita Rosalia Arghesi, părinții Ioan și Sofia. De ani 28, starea civilă: necăsătorită; născută la Brașov, de naționalitate germană (sic!), de religiune catolică, de protecțiune Austro-ungară, de profesie menajeră, domiciliată în București, str.Sculpturii Nr.18 (unde a locuit și poetul*). Intrată la 26 noiembrie 1889 ora 1:30 a.m.. A născut la 27 noiembrie 1889, ora 7:15 a.m.. Copilul de sex masculin, numele Alexandru. Ieșită la 7 decembrie."*

Așadar a venit la maternitate noaptea la 1:30 (a.m. însemnând „ante meridianum" – înainte de amiază) și a născut a doua zi la ora 7 și un sfert dimineața. În fișa sa se mai precizează la „Observațiuni" că este la a patra naștere („Facerea a IV-a"), că „s-a făcut extracția fătului" și că acesta e „în greutate de 3505 grame". Tot la „Observațiuni" este prezentat un *cursus onerum ventris*, ca să zicem așa, de către ginecologul de serviciu:

„Rozalia Argheș Quartipară, a 9-a lună, prima facere normală, copilul trăiește, a 2-a abort în a 4-a lună, gemilară (adică gemeni), a 3-a abort în a 2½ lună." Deci prima sarcină a fost dusă până la capăt, copilul era în viață (nu putea fi altul decât viitorul mare poet, T. Arghezi), pe a doua și pe a treia sarcină le-a încheiat cu avort („abort", cum corect se spunea înainte, din latinescul *abortus*); sarcina a patra a transformat-o într-un făt căruia i-a pus numele Alexandru. Acesta a fost imediat declarat la Starea Civilă (în Reg.de N. 3651, vol.16, 1889, act de naștere Nr. 6108):

„Alexandru Rozalia Arghizi (sic!), fiu natural al Rozaliei Ioan Arghezi (sic!), de ani 28, menajeră, născut la 27 noiembrie 1889, în București, la Institutul Filantropia, catolic, austro-ungar. Martori au

www.dacoromanica.ro

fost: Alexandru Andreescu, intendent al spitalului şi Mihail Brebulea, servitor la maternitate."

Tatăl (natural şi nedeclarat) era băcanul Manole Pârvulescu, cu care ea a coabitat tot timpul, până la decesul lui din 1918. Înapoiată acasă, la 7 decembrie 1889, în casa băcanului de pe strada Sculpturii nr.18, unde domicilia de câţiva ani cu primul ei fiu, cu Ioan N. Theodorescu, şi cu proprietarul prăvăliei „Steaua României", M. Pârvulescu, Rozalia este îndoliată, în a optsprezecea zi de la naşterea băiatului, de moartea lui Alexandru. Actul de deces (Nr. 5661, din 14 decembrie 1889) arată că Alexandru Rosalia Ion Arghezi, de 18 zile, a murit la 14 decembrie 1889, ora 2 post meridianum, în casa din str. Sculpturii nr. 18, suburbia Manea Brutaru. Martori au fost: Cristea Cristescu, de 27 de ani, zidar, din aceeaşi casă şi Cristache Vasile de 70 de ani, dulgher, de pe aceeaşi stradă, nr.16. Copilul a fost îngropat la cimitirul Sfânta Vineri. Înseamnă că nu a fost botezat catolic, deoarece n-ar fi fost primit în necropola ortodoxă.

În 1891, Rozalia se internează din nou, la 4 ianuarie (Arh. Naţ. Institutul Maternitate Filantropia, Dos. Nr. 35, fila 10 şi Dos. 40, fila 9, 1891). Aici naşte în aceeaşi zi, noaptea, un alt băiat căruia îi pune numele tot Alexandru. Foaia ei medicală dezvăluie că:

„Rozalia Arghizi (sic!), din părinţii Ioan şi Sofia, de ani 29, născută în 1861, nemăritată, născută în Sechelizban (Transilvania). Domiciliată în Bucureşti str.Visarion nr.9, de naţiune Germană (sic!), de religiune catolică, protecţiune Austro-ungară, de profesie menajeră. Intrată la 4 ianuarie anul 1891, ora 6:30 p.m. a născut la 4 ianuarie 1891, ora 10:45 p.m., ieşită 14 ianuarie, sexul masculin, Alexandru". La „Observaţiuni": „Quintipară" (adică a 5-a naştere), greutatea copilului 3490 grame. Numărul facerilor: „Prima, a patra şi a cincea normală; a doua sarcină gemelară în 4 luni şi a 3-a avort în a 3-a lună". Tot aici se află grafiată, ca şi în fişa precedentă, lista cu lenjeria şi îmbrăcămintea cu care ea s-a internat. Inventarul bogat şi variat arată că Rozalia era o femeie cu o bună situaţie materială. Aceasta se datora, evident, relaţiei ei de coabitare cu băcanul, tatăl copilului. Copilul a fost declarat a doua zi, la 5 ianuarie 1891, la Starea Civilă cu numele de „Alexandru Rozalia Ion Arghesi", nelegitim, de naţionalitate austro-ungară, de religie catolică (Act Nr.189, din 5 ianuarie 1891, Arh. Naţ. Bucureşti Serv. Starea Civilă). El este ultimul vlăstar al Rozaliei, avocatul de mai târziu, şi a fost recunoscut, după zece ani, de către tatăl său natural înaintea oficialităţilor

www.dacoromanica.ro

administrativ-juridice, la data de 16 august 1901, prin decizia de adopțiune nr. 10, a Curții de Apel, Secția I, București. La data înfierii, mama și fiul ei locuiau împreună cu Manole Pârvulescu pe strada Liniștei nr. 51, un alt domiciliu dintre multele pe unde s-au perindat cu băcanul, care avea numeroase proprietăți. Ce este de remarcat este faptul că ea se declară în acte de naționalitate germană și doar de protecție austro-ungară. În mărturiile lui, avocatul ne spusese că mama sa și a poetului cunoștea bine, din familie, cele trei limbi: germana, maghiara și româna, și că atât el cât și fratele său, stihuitorul T. Arghezi, învățaseră bine, de la ea, și puteau vorbi și germana și maghiara.

Poetul a avut, indubitabil, ca și Rozalia Arghezi, ca și Alexandru Arghezi, conștiința apartenenței la același grup hematic, constituind împreună cu mama și cu fratele său o trinitate argheziană fundamentată pe relația lor consanguină. În scrisorile expediate din Elveția, în anii 1906–1910 (publicate de Barbu Cioculescu în cartea sa *Tudor Arghezi. Autoportret prin corespondență, Ed. Eminescu*, 1982), T.Arghezi se declară net din același sânge cu Rozalia și cu Alexandru. În epistola din 7 ianuarie 1909, el scrie negru pe alb și sublinează cu roșu:

„*Dulce mamă,*

Primește cele mai bune urări învăluite în cele mai largi doruri pe care ți le trimite cel ce te iubește mai puternic și mai frumos, deopotrivă cu Alexandru, pe lumea asta în care cei mai scumpi sunt întotdeauna cei de un sânge (sic!) *și* de o nădejde (subliniat cu roșu - N.N.*). Vă sărut pe obraji, pe frunte și pe mâini și sărută pentru mine pe Eliazar, la locul unde-i bate inima.*

Al d-tale în veci Iosif"

Adresându-se fratelui său, Alexandru, la aceeași dată, 7 ianuarie 1909, îl chestionează asupra sentimentelor lui filiale; excerptăm:

„*Dragul meu Alexandru,*

……

……

Nu e așa că te căznești cât poți să bucuri pe mama, cu inima ta bună?

Sărută pe mama și pe Eliazar.

Iancu"

www.dacoromanica.ro

Deşi poetul trimite scrisorile pe numele Maria Theodorescu, la adresele unde ele ajung a locuit numai Rozalia Arghezi cu fiul ei Alexandru Arghezi-Pârvulescu, împreună cu Eliazar şi uneori cu băcanul de care ea nu s-a despărţit niciodată până la moartea lui din 1918, mai cu seamă că Manole Pârvulescu îl înfiase, din 1901, pe Alexandru, care acum, când i se adresează scriitorul, el împlinise vârsta de nouăsprezece ani.

În studiul introductiv, intitulat „Fragmente dintr-o biografie" la pag. 47, cap.II, „Către cei de-un sânge şi de-o nădejde", Barbu Cioculescu scrie: *„Familia lăsată acasă, în Bucureşti, este alcătuită din mama sa, cea adevărată sau adoptivă, din fratele mai mic şi din fiul său, Eliazar. Scrisorile, pe diferite adrese, dintre care cea mai statornică este str. Dreptului nr.18, sunt adresate Mariei Theodorescu, pe care datele existente o dădeau stinsă din viaţă cu un deceniu mai înainte. Numele fratelui mai mic este Alexandru, Alecu, al cărui nume de familie* (Arghezi-Pârvulescu N.N.) *apare pe singura carte poştală trimisă în exclusivitate lui."*

Dacă poetul i se adresează fratelui său, Alexandru, cu numele de familie Arghezi, şi acesta locuia cu mama lui, cu Rozalia Arghezi, căreia scriitorul îi declară iubire filială profundă cu formula de adresare „Dulce mamă" şi îi vorbeşte ei, Rozaliei, despre cei „de acelaşi sânge", atunci nimic nu mai este de demonstrat.

În ceea ce priveşte adresantul de pe plicurile lui T. Arghezi venite din Elveţia cu numele de Maria Theodorescu, trebuie spus că este vorba desigur de un consemn de familie, pentru cauze numai de membrii ei ştiute; unul dintre motive ar putea fi, cu siguranţă, cel al relaţiilor cu cunoscuţii de pe aceeaşi stradă sau din aceeaşi curte, Rozalia trebuind să aibă un statut de legitimitate; mai ales în relaţiile oficiale cu poşta; scriitorul expedia deseori pachete cu numele său, Iosif N. Theodorescu, substituind-o pe Rozalia Arghezi cu Maria Theodorescu (cea din actele oficiale) ca adresant. Dacă ar fi vorba de Maria Theodorescu, soţia sergentului, moartă de mult, atunci trebuie spus că ea nu a locuit, de la naştere (din 1858) şi până la moarte (în 1895), decât pe strada Ţăranilor, fiind unica Marie Theodorescu din arondisment. Or, adresele la care scrie poetul sunt toate ale adevăratei sale mame, ale Rozaliei Arghezi, la unele dintre ele locuind chiar şi el, scriitorul.

www.dacoromanica.ro

Prima adresă unde a domiciliat Rozalia a fost, după cum am văzut, pe Calea Victoriei, la nr.132, acolo unde se afla vestita băcănie „Steaua României" a patronului Manole Pârvulescu. Această adresă este foarte importantă pentru biografia poetului, pentru copilăria lui, esențială pentru clarificarea peremptorie a natalității și obârșiei sale. De la numărul 132 de pe Calea Victoriei, unde se afla băcănia de lux „Steaua României", a lui Manole Pârvulescu, unde era angajată ca menajeră tânăra Rozalia Arghezi, și până la cofetăria lui Nae Theodorescu (sau Thodorescu cum se iscălea el) de la Șoseaua Kiseleff, rondul I, nu erau decât câțiva pași (date extrase din *Anuarul Bucurescilor* pe anul 1883, când apare primul volum, și celelalte pe următorii ani). Băcanul era născut în București la 1852, iar cofetarul la Craiova în 1859. Între cei doi, între cele două prăvălii, în dimensiunea spațială dintre cele două adrese atât de apropiate, juna nemțoaică (am văzut deja că Rozalia Arghezi se declara în acte a fi de origine germană), în vârstă, în 1879, de 18 ani, își preumbla grațiile ei feminine, stârnind interesul erotic al cofetarului, în etate, atunci, de 20 de ani. Fătul rezultat este magnanimul scriitor de mai târziu. Copilul născut din această relație amoroasă a rămas la mamă, la Rozalia Arghezi, în casele băcanului Manole Pârvulescu de pe Calea Victoriei nr.132–134. De aceea este funciarmente valoroasă această adresă, pentru că prin ea putem stabili cu exactitate pe genitorii reali ai arghezianului poet. Și există pentru această demonstrație un document căruia, la timpul cuvenit, nu i-am acordat atenția meritată, un act din arhiva familiei Arghezi, pus la dispoziție, cu multă vreme în urmă, la 13 martie 1980, de către fiica poetului, d-na Mitzura Arghezi. Este vorba despre un modest, în aparență, bilet de vaccinare a copilului „Ioan Thodorescu" (sic! Întocmai cum se semna cofetarul atunci, între 1878 și 1895), eliberat de Serviciul Sanitar al Capitalei, la 22 octombrie 1883. Îl reproducem în întregime:

„SERVICIUL SANITAR AL COMUNEI BUCURESCI
culoarea de galben, secțiunea I
BILET DE VACCINARE

Subscrisul medic comunal la coloarea de galben, secția I, adeverează printr-aceasta că Ioan Thodorescu din această comună, suburbia Popa Cosma, strada Victoriei nr.casei 132, în

www.dacoromanica.ro

etate de 3 ani este vaccinat cu bun succes, după cum se şi arată prin semnele indelebile ce poartă pe braciu.

Medic comunal Dima
Anul 1883, luna octombrie 22"

Documentul este, aşadar, categoric şi exhaustiv; copilul Ion Thodorescu nu e altul decât ulteriorul Tudor Arghezi, fiul cofetarului (al „comersantului") Nae Theodorescu (Nae Thodorescu cum se iscălea în tinereţe); era în etate de 3 ani, după cum arată medicul constatator, fiindcă se născuse în 1880 (la 23 mai) şi locuia pe strada Victoriei (Calea Victoriei) la nr.132, exact acolo unde domicilia Rozalia Arghezi, mama sa, şi unde venise pe lume el, viitorul mare poet. Orice alt comentariu este de prisos.

Lărgind şi intensificând cercetările referitoare la viaţa Rozaliei Arghezi, am dat curs informaţiilor primite de la avocatul Alexandru Arghezi-Pârvulescu, cel de-al doilea fiu, şi am făcut investigaţii în arhiva Spitalului de Boli Mintale din Comuna Bălăceanca, judeţul Ilfov, nu departe de Bucureşti. Aici am reuşit să-i găsim, la 15 ianuarie 1976, dosarul ei de pacient, nr. 220, din 20 octombrie 1943, cu numele de internare Pârvulescu Rozalia. A fost adusă de fiul ei, de avocatul Alexandru Pârvulescu, care a însoţit-o şi care a ajutat-o să răspundă la întrebările puse de „Procesul Verbal de Primire", el fiind şi cel care a semnat în locul ei. Ea se declară de naţionalitate română (sic!) şi de confesiune ortodoxă (sic!), în vârstă de 82 de ani, născută în 1861; ultimul domiciliu în Bucureşti: str. Alunişului nr.69. Această stradă se află, din investigaţii pe teren, în apropierea Mărţişorului lui Tudor Arghezi. Cel mai important punct al formularului, este, în ceea ce ne interesează în mod acut, numărul 9, cel referitor la copii, la care ea răspunde că are doi copii în viaţă (sic! „doi copii, trăiesc"). Unul era cu ea, lângă ea, Alexandru, iar celălalt, absentul, era desigur poetul, care n-a catadixit să vină, deşi până atunci Rozalia locuise la el, sau în apropiere de el. T. Arghezi avea atunci 63 de ani şi se afla în plină vitalitate. Cu toată senilitatea avansată, ea nu greşea, mai cu seamă că Alexandru îi stătea alături şi o ajuta să răspundă deschis. Ştia carte, avea patru clase primare, citea şi scria bine. Diagnosticul la internare este complex, din „Foaia de Observaţiuni Medicale" reiese că suferea de inimă, de bronşită cronică, şoldul stâng deplasat lateral, în afară, din

www.dacoromanica.ro

cauza coloanei vertebrale, scolioză dreapta, scleroză avansată. Răspunde la întrebări prompt, atentă la tot ce e în jur. Uită datele prezente. Mulțumește mereu frumos. Calculul de cifre defectuos. În rest facultăți bune. Afectivitate diminuată. Se plimbă prin curte și apoi își cârpește din lucruri, dovedind preocupări ale profesiei de menajeră. Se plânge că e bătrână și că degeaba mai trăiește. În iarna și în primăvara anului 1944, cordul o lasă din ce în ce, nu mai mănâncă și nu prea se mai scoală, scăzând vizibil în greutate. Părăsită și uitată de toți, în ziua de 3 iulie 1944 sucombă prin colaps cardiac, după ce se anemiase foarte mult, ajungând la 30 de kilograme. A murit fără nimeni din familie în preajmă! Cei doi fii ai săi, Alexandru Arghezi-Pârvulescu și Tudor Arghezi au uitat-o și au abandonat-o voit, fără să se intereseze în vreun anume fel de soarta nefericitei lor mame. Lui Alexandru Pârvulescu i s-a anunțat știrea decesului mamei sale printr-o telegramă la Buftea. Dar avocatul nu s-a prezentat! A trimis o scrisoare de mulțumire (care s-a păstrat la dosar), urmată până la 29 iulie 1944 de trei mandate poștale în sumă de șase mii de lei, pentru cheltuieli de spitalizare și de înhumare, rugând administrația ospiciului ca „obiectele incomplete de pe listă să fie împărțite săracilor". Atât! Rozalia a fost înmormântată în curtea spitalului, ca apoi, după câțiva ani, când cimitirul de aici a fost desființat, osemintele ei, ca și ale tuturor celorlalți abandonați de familie, să fie depuse într-o groapă comună din cimitirul satului, în curtea bisericii de peste drum. Așa se explică de ce Eliazar, primul copil al poetului, venit în țară prin 1965, a încercat în zadar să afle mormântul Rozaliei Arghezi, al bunicii sale care l-a crescut. Poetul, oricum, cu voia sau fără voia lui, cu știrea sau fără știrea ei, i-a preamărit numele ei de familie, cu care el și-a pecetluit în nemurire opera, ca o dovadă definitivă de filială devoțiune. Dacă s-a considerat mai puțin un Theodorescu, nume la care a renunțat, el s-a afirmat întotdeauna ca un Arghezi. Chiar prenumele său Ion, dat la naștere, este sub specie argheziană, așa era botezat bunicul său, tatăl Rozaliei. Apoi a reieșit un hibrid, din numele de familie al celor doi bunici, din partea tatălui și din cea a mamei, a rezultat Tudor Arghezi. De altfel poetul și-a ascuns totdeauna descendența matemă. Ca să nu se știe că numele Arghezi e un nume de familie autentic, care trimitea la Rozalia Arghezi, a declarat că e un derivat de la râul Argeș, destăinuire făcută, culmea, tocmai fiului său Baruțu (într-un interviu publicat în revista „Luceafărul" lunile martie, aprilie 1960), care știa bine de unde vine numele Arghezi.

www.dacoromanica.ro

Cei mai buni prieteni ai poetului din tinerețea cea mai fragedă și familiarii cei mai apropiați au cunoscut-o pe mama poetului și au scris despre ea în memoriile lor, precum Gala Galaction, Vasile Demetrius și N. D. Cocea[4]. Dintre ei, V. Demetrius și, mai puțin, G. Galaction au stat în gazdă cu chirie „la mama lui Theo", la „Rozalia Arghesi".

Strălucitul istoric literar Șerban Cioculescu, unul dintre apropiații lui Tudor Arghezi, care a cunoscut-o personal în casa poetului, în special la Mărțișor, unde îl vizita deseori, înainte de a o elogia postum în finalul unui articol intitulat „Omagiu postum", publicat în revista „Ramuri" (Nr. 4, 15 aprilie 1983, pag.6) scrie: *„Rozalia Arghesi este mama poetului și a lui Alexandru Pârvulescu, frați uterini de un sânge și de o nădejde"*. Iar mai spre încheiere arată că a cunoscut-o *„vizitându-l, când copiii lui Arghezi, Mitzura și Baruțu erau prunci, începând cu anul 1928 sau 1929. Am luat și masa împreună, mai târziu, la Mărțișor; ea ședea la celălalt capăt al mesei, între cei doi copii, supraveghindu-le buna ținută, dar nu scotea o vorbă. Avea un statut de domesticitate. Afară de vechii prieteni ca Demetrius, Galaction și Cocea, care știau că e mama lui Arghezi, ceilalți o credeau o nemțoaică la copii"*.

Pe lângă cei doi frați vitregi, unul din partea tatălui (colonelul Niculae N. Theodorescu) și celălalt din partea mamei, uterin (avocatul Alexandru Arghezi Pârvulescu), poetul a mai avut un frate, un *„frate de lapte"* (sic!), cum a zis chiar el, pe pictorul Jean Steriadi[5], născut în același an cu Tudor Arghezi (în 1880), în 29 octombrie, cu cinci luni mai mic decât scriitorul. Într-un interviu acordat, în octombrie 1966, preotului Gh. Cunescu (autorul mai apoi al monografiei *Gala Galation*, 1982) și publicat de acesta în revista „Convorbiri literare", Nr. 10, din 30 mai 1972, p.2, poetul declara (după întrebarea interlocutorului – *„Cum adică ați fost frați de lapte?"*): *„Adică am supt amândoi, și Steriadi și eu, țâțele aceleiași doici. Iar doica era mama mea"*(sic!).

---

[4] În acerba și teribila polemică dintre Tudor Arghezi și N.D.Cocea, din luna martie a anului 1916, purtată în revistele „Cronica" și „Facla", N.D.Cocea îl atacă pe poet și în privința mamei sale și a nelegitimității lui ca fiu natural: *"Însfârșit, articolul (lui Arghezi N.N) pomenește de prostituție, pornografie și de servitori, cât timp copiii naturali ai mamei lui Tudor Arghezi (sic!) trăiesc încă din fărâmiturile ospețelor lui Bogdan Pitești"*. („Facla", ANUL IV, Nr.10, 6 martie 1916, p.131)

[5] Cu pictorul Jean Steriadi T. Arghezi a fost și coleg de clasă la gimnaziul Cantemir Vodă, până în clasa a III-a (inclusiv) când poetul a rămas repetent.

www.dacoromanica.ro

– Gh. Cunescu: Cum s-a ajuns la această situație?
– T. Arghezi: Foarte simplu. Mama lui Steriadi, cucoană mare, mă rog din familia franțuzească Honël, când l-a născut pe Jean, nu l-a alăptat ea, așa cum făceau toate cucoanele. L-a dat la laptele mamei mele, care mă avea și pe mine, de câteva luni. Biata mea mamă făcea și ea ce putea și pe unde putea, pentru copilul ei, cam nedorit, care eram eu.
– Gh. Cunescu: Aveați doar tată și mamă ?
– T. Arghezi: Aveam și nu aveam. Tata nu era cu mama. O părăsise după nașterea mea. Am terminat și eu cu el la 11 ani. Mama avea necazurile ei. Nu puteam să stau la ea. Mai avea un copil (sic! - acesta era Alexandru Arghezi, fratele uterin, precizăm noi).

Fără voia lui, poetul, cu toată prudența cu care învăluie în mister personajele și numele lor, are incredibile scăpări din vedere și ne comunică exact ce nu a dorit și anume că mama sa era Rozalia Arghezi, care, trupeșă și robustă, își oferea serviciile de doică, pe lângă cele de menajeră, ceea ce nu era cazul Mariei Theodorescu, femeie bogată și fără nici o naștere la data aceea, a anului 1880, deoarece fostul ei soț, după cum am văzut, sergentul major de jandarmi Nae Theodorescu abandonase domiciliul conjugal încă din toamna anului 1878.

Tatăl, cofetarul Nae Theodorescu, nu a părăsit-o pe mama poetului, pe Rozalia, la naşterea acestuia, cum afirmă el, ci doar nu a luat-o în căsătorie, ea rămânând mai departe menajeră la Manole Pârvulescu, în casele de pe Calea Victoriei nr. 132, unde se afla băcănia „Steaua României", iar Nae Theodorescu a rămas cu cofetăria lui la aceeași distanță, de câțiva pași de ea.

Tudor Arghezi declară că la vârsta de 11 ani nu a mai putut rămâne la mama sa, deoarece ea „mai avea un copil". Evenimentul se întâmpla, aşadar, printr-un simplu calcul aritmetic (1880 + 11), exact în anul 1891, când se naşte Alexandru Rozalia Ion Arghezi, fratele său matern, fapt ce indică în mod cert identitatea mamei poetului: Rozalia Arghezi.

Vrând mai mult să învăluie, decât să dezvăluie, poetul a proferat adevăruri decisive. Datele din acest interviu, aproape unice în destăinuirea lor, ieşite chiar din mărturia directă a autorului, sunt probe vii ale identificării mamei sale şi ele nu fac altceva decât să confirme veridicitatea demonstrației noastre.

www.dacoromanica.ro

În încheierea celor expuse până acum se impune o singură concluzie: Tudor Arghezi (fost Ion N. Theodorescu) este fiul „legitim" al părinților săi nelegitimi Rozalia Arghezi și Nae Theodorescu, „comersant", cofetar, arendaș, bancher, fabricant și om de afaceri.

Poetul este rodul unei iubiri clandestine dintre o ardeleancă (nemțoaică? unguroaică? românca?) și un oltean (din Craiova, cu ascendenți, probabili, în Cărbunești-Gorj); iar după locul nașterii, Tudor Arghezi este bucureștean.

20. UNDE A ÎNVĂȚAT T. ARGHEZI?*
A fost Tudor Arghezi elev al liceului Sf. Sava?

Toți istoricii literari (nu cunoaștem vreo excepție), abordând biografia scriitorului, au scris și au vorbit despre amiciția literară și despre colegialitatea ce l-au legat pe poet de Gala Galaction și N. D. Cocea de pe băncile liceului Sf. Sava. S-a pomenit chiar despre existența unui cenaclu, despre o grupare literară a elevilor, în fruntea căreia se situau cei trei colegi de liceu. Lovinescu însuși evocă (în *Memoriile* sale, 1930, vol. I, p.298) faima *„literatorilor de la Sfântul Sava"*. Au contribuit la impunerea acestei versiuni și cei trei scriitori. Ei, însă, ar fi putut vorbi cel mult despre întâlnirile din str. Semicercului, unde locuia Galaction.

Dacă ar fi fost juxtapuse și observate cronologic declarațiile lui Tudor Arghezi și ale lui Gala Galaction s-ar fi putut constata lesne că între ele există apreciabile diferențe. Poetul a făcut câteva referiri la anii școlarității lui. Școala primară a făcut-o la Petrache Poenaru. *„Pe lângă liceul Sf. Sava – liceu de stat – funcționau tot felul de școli [...] școala noastră, din care făceam parte și eu, fiind deabia un fir început [...]"*[6]

Trebuie remarcat că T. Arghezi a evitat, în general, pe cât a putut, să răspundă categoric, la diversele interviuri, că a învățat la Sfântul Sava. Doar o singură dată îi declară, la insistențele acestuia, părintelui Gh. Cunescu (care a publicat apoi o monografie despre Gala Galaction), într-un interviu luat în oct. 1966 și publicat, în 30 mai 1972,

---

* Articol apărut în cu totul altă componență în revista „Manuscriptum" nr. 3 1979, pp. 161–170.

[6] „Argeș", nr.4 (II), aprilie 1967, p.11.

www.dacoromanica.ro

în revista „Convorbiri literare", că a fost coleg de liceu cu Jean Steriadi (pictorul) şi cu Gala Galaction (scriitorul) la Sfântul Sava: „*Ne-am legat prieteni din liceu, de la Sfântul Sava*" (sic !). Fapt cu totul inexact.

Cercetând arhiva liceului Sf. Sava, am constatat că nu există un elev din T(h)eodoreştii înscrişi aici care să aibă acele date de stare civilă capabile să-l identifice pe Tudor Arghezi. Ba, mai mult, din cei cinci T(h)eodorescu Ion (dintre care trei chiar Theodorescu N. Ion) nici unul, în afara coincidenţelor onomastice, nu prezintă însemnele biografice ale poetului[7]. Gala Galaction (Grigore Pişculescu) devine, după strania sa repetenţie, coleg de clasă cu un Theodorescu, dar prenumele acestuia este Sebastian[8].

Am investigat cu râvnă toate anuarele şcolilor, câte se mai păstrează, din secolul trecut, perioada 1890–1898, reţinând ca puncte de referinţă mărturisirile poetului făcute lui Horia Oprescu din interviul publicat în „Tânărul scriitor" nr. 11, 1956: „*Primul meu «maestru», cum spuneţi dumneavoastră, a fost părintele Abramescu de la biserica Brezoianu*[9] *[...] El m-a învăţat abecedarul [...] Dacă mi-aş recunoaşte un părinte adoptiv — în cele gândite şi mâzgălite, l-aş numi pe profesorul meu G.O. Gârbea, care a scris şi el [...] Aveam un coleg care se*

---

[7] I. Theodorescu N. Ion, n 1881, 11 februarie, Urlaţi, Prahova, plasa Cricov, anii şcolari 1896–97,Reg.Matricol nr. 68.

II. Teodorescu N.Ion, n.1883, 30 decembrie, Alexandria, Teleorman, părinţii Nicolae şi Rahila, cl. A V-a. 1898–99, Reg. 71.

III. Teodorescu N.Ion, n.1878, 25 decembrie, Vidra, Transilvania, tatăl Teodor Nicolae dogar la „Cernavodă", cl. I, 1893–94.

IV. Teodorescu Ion, n.Vida Cîrtojan, Vlaşca, 1869, 16 martie, cl. VI-a, 1898–99, Reg. 57.

V. Teodorescu V.Ion, iunie 1886, com. Domniţa, Rm. Sărat, cl. I, 1897–98, Reg. 68.

[8] Născut în 1879, 20 martie, la Preseaca Olt, elev strălucit (Reg. 59).

Încă un argument în plus că Arghezi nu a fost coleg cu Galaction şi Cocea la Liceul „Sf. Sava" îl constituie şi declaraţia pe care poetul o face în tableta „Liceul", citată mai sus: „*Pe vremea aceea personalităţi strălucite ale liceului Sf. Sava erau dintre elevi Gala Galaction şi N.D. Cocea*". Realitatea este însă că Galaction învăţase bine în cursul inferior, dar în clasa a VI-a a rămas repetent prin neprezentare toamna la corigenţa de Şt. Naturii; în ceea ce-l priveşte pe Cocea, acesta a fost înscris de două ori la Sf. Sava: prima dată în clasa a III-a venind de la Liceul National din Iaşi, rămânând repetent la patru obiecte, după ce frecventă [illegible] şcolar, a doua oară în clasa a VII-a, când, după înscriere, sosind corigenţa [illegible] Ploieşti, dispare după ce trece examenele de corigenţă.

[9] Preotul Abr [illegible] cu era paroh la biserica Brezoianu. În anii 1887–1891, când Arghezi este elevul şcolii Petrache Poenaru, şcoala avea nr.6 şi funcţiona atunci pe strada Ştirbei Vodă, culoarea de roşu, în enoria acestei biserici.

www.dacoromanica.ro

distingea printr-o repetenție continuă și care scria poezii [...] Barzon! Purta, desigur, lavalieră de mătase... Locuia pe strada Neptun și era oarecum vecin cu mine care locuiam pe strada Sculpturii [...] l-am găsit, în 1913, vameș la Predeal [...]"

Aveam două puncte de reper „sigure": profesorul G. O. Gârbea și colegul Barzon. În *Anuarul Bucurescilor, Cartea de adrese,* la capitolul gimnazii și licee, îl descoperim pe profesorul de limba română[10] la gimnaziul Cantemir-Vodă, și nu la Sava, unde erau vestiții profesori Ion Bianu și I. Suchianu. Consultând singurul exemplar al „Situației școlare a gimnaziului clasic Cantemir-Vodă"[11], strada Primăverii nr. 21, îl descoperim în clasa a III-a, 1894–95, poz.87, p.13, pe elevul Theodorescu N. Ion. Printre colegi, la nr. 7 (p.11), elevul Barzon Nicolae[12]. Documentele identificate atestă și ele că elevul Theodorescu N. Ion, născut în București, la 23 mai 1880, „tatăl comersant", este cursant al gimnaziului Cantemir-Vodă. El este înscris pentru clasa I, în anul școlar 1891–1892, în baza certificatului nr. 73 din 10 iulie 1891, de absolvire a școlii primare Petrache Poenaru. Adresa copilului este dată la un anume Dumitru Vîlsan, „tutore" și „corespondent", ce locuia pe Calea Victoriei, la nr. 172[13]. Situația școlară a poetului reflectă vicisitudinile familiale: Tudor Arghezi nu numai că nu strălucește la învățătură, dar abia reușește să promoveze clasa de la un an la altul. Notele de 3, 4, și 5 abundă, cu toată frecvența regulată a elevului. În prima clasă gimnazială (Reg. matricol nr. 22, vol. I, 1891-92, p.72) trece clasa cu media generală 5,53,

---

[10] G.O.Gârbea a fost profesorul Gimnazului clasic Cantemir-Vodă multă vreme. Locuia, cum zice și poetul, pe strada Romană, dar din 1895 la nr. 64, cu chirie la un proprietar de imobile, Căplescu-Poenaru. Adresa acestuia din urmă este dată de *Monitorul Comunal Bucuresci,* nr. 17, 1891, p.195, numerotație nouă.

[11] Bibl. Acad. R.S.R. cota P I 6116, 1894–95, 1896–97.

[12] Barzon Nicolae era născut în București, la 21 noiembrie 1877 și venea în clasa a II-a de la Gimnaziul Mihai Bravu (Arh. Stat. fond lic. D.Cantemir, dos. nr. 25 1892-93, p.297) cu certificatul nr. 8 din 3 iulie 1892. Locuia (adresa este consemnată și în matricola școlară) pe strada Neptun (cum declară și poetul), la nr. 2 bis. A fost cu adevărat vameș. În foaia lui matricolă (nr. 345, p.5, dosar nr. 29, 1893–94) direcțiunea școlii menționează eliberarea unui certificat (de clasele făcute), nr. 578, 31 mai 1929, certificat trimis „Vămii din Constanța". Va să zică vameșul de la Predeal, care cinstește cu poetul țuică în amintirea anilor de școală, se transferase la vama portului maritim.

[13] Arh. Stat. Buc., fond liceul Dimitrie Cantemir, dosar nr. 22, f.72, clasa I, an școlar 1891–92. Poetul arată, în interviul citat, că era vecin de stradă cu Barzon și că locuia pe strada Sculpturii; înseamnă că îi fusese schimbată gazda.

www.dacoromanica.ro

ultimul: „al 20 între 20". În clasa a II-a, anul şcolar 1892–93[14], e corigent la geografie (prof. N. Băscînescu), la matematică (prof. C. Ştefănescu-Priboi) şi la gimnastică (N. Velescu). În toamnă (în septembrie) promovează, obţinând la toate trei obiectele nota 6. În clasa a III-a[15] rămâne repetent. Corigent în vară la matematică (cu acelaşi Ştefănescu-Priboi) la examenul din toamnă primeşte nota 3. La celelalte obiecte, limba latină, elină şi franceză avea note de 3, 4, 5 şi se salvase la examenul de fine de an. Repetând clasa a III-a[16], promovează cu media 6,52, al XV-lea (cf. situaţiei publicate în *Amuarul* din acel an), dar de data aceasta notele de 7 şi 8 îşi fac apariţia; un singur 9 la desen. În clasa a IV-a are din nou necazuri: este corigent la limba elină (prof. T. P. Matei) şi la muzica vocală (prof. J. Vasilescu), obstacole pe care le depăşeşte în toamnă cu 6 (la elină) şi 7 (la muzică): media generală este de 6,40. Aşadar, în toamna anului 1896, poetul absolvea gimnaziul Cantemir-Vodă (de patru clase) după cinci ani de studii.

- **Absovent al gimnaziului clasic „Cantemir – Vodă"**

După absolvirea gimnaziului Dimitrie Cantemir, din Bucureşti, în anul 1896 şi după debutul său literar în „Liga ortodoxă" a lui Al. Macedonski, biografia adolescentului Ion Theodorescu este oarecum învăluită de incertitudini, cu toate mărturisirile lui ulterioare şi ale contemporanilor săi (ne referim mai ales la Gala Galaction).

În anul 1898, nu se ştie din ce pricină, la doi ani de la terminarea şcolii, poetul solicită direcţiunii gimnaziului „Cantemir-Vodă" să i se elibereze diploma de absolvent[17]. Reproducem acest certificat descoperit de noi în registrele matricole ale liceului Dimitrie Cantemir[18]:

---

[14] Arh. Stat. Buc., dosar nr. 25, f. 373.

[15] Arh. Stat. Buc., dosar nr. 29, f. 74, 1893–94, nr. matr. 415.

[16] Arh. Stat. Buc., dosar nr. 30, f. 45, 1894–95.

[17] Într-o suită de articole intitulate „Tudor Arghezi: Note noi privind studiile liceale", publicată în revista „Ramuri", în numerele 7, 8 şi 9 din 1977, Pavel Ţugui aduce noi şi importante contribuţii la cunoaşterea anilor de studii ai poetului. Domnia sa publică cererea lui T.Arghezi adresată Ministerului Instrucţiunii, la 4 mai 1901, prin care solicită admiterea la examenele prticulare pentru continuarea liceului, aducând în sprijinul celor cerute certificatul de absolvire „no. 455, eliberat la 19 Martie 1898 de Direcţiunea acestui Gimnaziu". Cercetând şi noi dosarul, am constatat că atestatul anexat la cerere s-a pierdut.

[18] Arhivele Statului, Filiala municipiului Bucureşti, Fond Liceul D.Cantemir, Dosar nr. 41, fila 39 Certificate de absolvire clasele IV, 1897–1899.

www.dacoromanica.ro

ÎNVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR DIN ROMANIA

Gimnasiul clasic Cantemir-Vodă din Bucuresci

Certificat de absolvire

Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice încredinţează prin aceasta că Domnul Teodorescu N. Ion de naţiune român, de religiune ortodoxă, născut în Bucuresci Judeţul Ilfov, plasa Dîmboviţa, la anul 1880 luna Mai 23, a terminat cursul complet al studiilor Gimnaziale obţinînd la finele anilor şcolari următoarele rezultate:

Anii şcolari	*Clasa*	*Media generală de promovare (în cifre şi litere)*	*Purtarea*	*Observaţiuni*
1891–92	*I*	*5,53 (cinci 53)*	*Bună*	
1892–93	*II*	*5,97 (cinci 97)*	*6,52*	
1893–94–95[•]	*III*	*6,52 (şase 52)*	*7,44*	
1895–96	*IV*	*6,40 (şase 40)*	*7,20*	

Acest cerificat s-a eliberat în conformitate cu matricolele şcoalei şi actele ce ni s-a [sic !] presintat, dînd drept titularului a se bucura de prerogativele ce-i acordă legea şi regulamentele şcolare.

Director V. MINDRESCU

Secretar

S.GEORGESCU

No 455

Anul 1898 luna Martie 19

Semnătura absolvent.....

THEODORESCU N.IOAN

L.S

S-a anulat o coală de 5 lei.

N.B. Se va cere înapoierea certificatelor parţiale de clase, spre a fi anulate.

- **Prima căsătorie a poetului**

Cercetările noastre referitoare la biografia arghezianã au dus la descoperirea dosarului ce conţine documentele legate de prima căsătorie a poetului cu Constanţa Zissu, profesoară şi poetă, aşa încât ne aflăm

[•] În clasa a III-a T. Arghezi a rămas repetent. Vezi „Manuscriptum", 1 (22)/1976, art. cit.

www.dacoromanica.ro

astăzi în situația de a putea elucida pe deplin, cu date certe, acest capitol din viața lui Tudor Arghezi, rămas până acum în stadiul incertitudinilor sau al presupunerilor[19].

Constanța Zissu s-a născut la Pitești în anul 1874 ca fiică a lui Eftimie Zissu, agricultor, și a Elenei[20]. Părinții ei au proprietăți în București pe strada Vestei nr. 1 și la Pitești, unde Nae Theodorescu, după cum am arătat altă dată, se stabilise după 1898.

Constanța Zissu, cu șase ani mai mare decât Ioan Theodorescu, era profesoară în București și scria versuri. Stihurile sale au văzut lumina tiparului după anul 1910 în diverse publicații ca: „Revista nouă", „Drepturile femeii", „Minerva", ziarul „Seara" etc. A încercat — după cum singură mărturisește în paginile volumului său — să-și editeze unele poezii și la revista sibiană „Luceafărul", dar aceasta i le-a respins mereu. În anul 1914, își adună versurile într-un volum intitulat *Aquarele — Poezii.* Placheta, care a trecut aproape neobservată și neconsemnată de istoria literară, are șaptezeci de pagini și cuprinde douăzeci și opt de poezii, distribuite în două compartimente: „Flori de câmp", dedicată „ochilor de aur" și „Tuberoze"[21]. (C. Ciopraga menționează doar numele poetei, în *Literatura română între 1900–1918,* Editura „Junimea", 1970, p.116, alături de alți poeți obscuri, cu observația „totul sub limită".)

Este posibil ca Tudor Arghezi să o fi cunoscut pe Constanța Zissu la Pitești, prin intermediul familiei. Oricum, lucrurile s-au complicat curînd, de vreme ce din această tainică legătură s-a născut primul copil al poetului,

---

[19] Singurul care a semnalat acest gol în biografia poetului este acad. Șerban Cioculescu. În articolul „Tudor Arghezi, poet al sfîșierilor lăuntrice" (publicat în „România literară", nr. 37, 1976, 9 sept., pag.7, Breviar), recenzie la volumul de versuri *Tudor Arghezi - Poezia filosofică*, după ce remarcă inadvertențe și unele lacune în tabelul cronologic întocmit de G. Pienescu, d-sa constată: *„Din nota biografică mai lipsește un alt eveniment hotărîtor din tinerețea ierodiaconului Iosif N.Theodorescu, cum s-a numit poetul în călugărie, legătura lui cu o profesoară poetă, Constanța Zissu, și nașterea fiului lor, Eliazar, viitor fotograf de artă și cineast Elie Lotar (1905–1969)*". Vezi și recentul articol din „România literară" (2 august 1979).

[20] Conform extrasului nr. 443/1885, eliberat de starea civilă Pitești, depus la dosarul căsătoriei. În acte numele ei apare grafiat Zissu, rar Zisu.

[21] Probabil „Ierodiaconului Iosif" îi sunt dedicate următoarele versuri:
„Și cum stai în strană mândru ca vlăstar de regi,
Nemilos de trupu-ți tânăr ce în rasă l-ai închis,
Peste umăru-ți plăpând, vălul negru îl tot dregi,
Iar în ochii tăi prelungi, trece doliul unui vis".

www.dacoromanica.ro

Eliazar. El s-a născut la Paris, unde Constanța Zissu plecase încă de la începutul anului 1905. În tabelul cronologic sus-citat, G. Pienescu menționează referitor la Tudor Arghezi: „*Plecarea din București are loc în 1905 pe vreme de iarnă grea*" (p.XLIII). Dar poetul nu putea să părăsească țara în iarna acelui an, ci toamna târziu, sau în iarna lui 1906, deoarece în 1905 ierodiaconul se afla în țară ca să-și continue examenele susținute în particular, ale clasei VI-a de liceu, examene solicitate Ministerului Instrucțiunii Publice cu o cerere înregistrată la 27 aprilie 1905[22].

La aproape un an de la „depunerea" din rândul clerului, T. Arghezi se decide să legalizeze în registrele stării civile din țară nașterea fiului său. Căsătoria a avut loc în ziua de joi 4 octombrie 1912[23]. Poetul completează la 22 septembrie 1912 formularul înregistrat cu nr. 18941:

PROIECT DE CĂSĂTORIE
DECLARAȚIUNE 2937
(Art. 49 cod civ.)

J. 4 oct. 1912

Eu Ion N. Teodorescu
june major/ de protecție română
religie ortodoxă/ profesie publicist
în vîrstă de 32 ani
născut în com. } *București*
domiciliat în com. }
strada Bd. Carol N.76
Biserica enorie Olari
fiul D-lui Nae Teodorescu
de profesie agricultor
domiciliat în Com. Pitești
strada Egalității no.15
și al D-nei Maria Teodorescu
decedată
voiesc a lua în căsătorie pe
Domnișoara Constanța Zissu
june majoră/ de protecție română
religie ortodoxă/ profesie profesoară
în vîrstă de 38 ani
născ. Pitești
domic. București
str. Vestei No. 1
biserica enorie Colței
fiica a Eftimie Zissul
agricultor
domiciliat București
strada Vestei No. 1
Elena Zisu/ de profesie/ fără
domiciliată în com. București
strada Vestei no.1
avem de legitimat un băiat anume
Eliazar – Lotar născut la Paris și
înscris la Oficiul de stare civilă
din al XVIII-lea arondisment

S-a perceput lei șase (6) cu
recipisă N. 1833 din 29/9 1912.

(Iscălitură)
Ion N. Theodorescu

[22] Pavel Țugui „Ramuri", nr. 9/1977, p.10, „Tudor Arghezi. Date noi privind studiile liceale."
[23] Arhiva Stării civile, Consiliul popular, sect. I, București, Dosar nr. 2430, din 4 oct.1912.

www.dacoromanica.ro

Martori la căsătoria civilă sunt prietenii săi Grigore Pişculescu (G. Galaction) şi N. D. Cocea, care semnează şi o „Încredinţare". Transcriem în continuare actul:

REGISTRU[L] STĂRII CIVILE
PENTRU CĂSĂTORIŢI[24]

Ioan N. Teodorescu de 32 ani publicist cu D-ra Constanţa Zisu de 38 ani profesoară ambii juni	*Din anul una mie nouă sute douşprezece, luna octombrie ziua, patru, la orele zece, antemeridiane.*
Căsătoria dintre Dl. Ion N. Teodorescu şi D-na Constanţa I. Teodorescu, născută Zisu, înscrisă în actul de faţă sub No. 2430 s-a desfăcut prin hotărârea de despărţire a Tribunalului care a fost înscrisă în registrele zilnice pentru căsătoriţi sub n. 1090 din 2 ale lunii aprilie, anul 1914.	*Act de căsătorie domnului Ion N. Teodorescu june major, de ani treizeci şi doi, de profesie publicist, născut în Comuna Bucureşti, domiciliat în Comuna Bucureşti, strada Bd. Carol no. 76, fiu al D-lui Nae Teodorescu, de profesie agricultor, domiciliat în comuna Piteşti, strada Egalităţii No. 15 şi al deced[atei] Maria Teodorescu de profesie. – domiciliată – şi a D-nei Constanţa Zisu, june majoră, de ani treizeci şi opt, de profesie profesoară, născută în Comuna Piteşti, domiciliată în Comuna Bucureşti strada Vestei No.1, fiică a D-lui Eftimie Zisu de profesie agricultor, domiciliat în Bucureşti strada Vestei No.1 şi a D-nei Elena Zisu de profesie fără, domiciliată în Comuna Bucureşti. strada Vestei No.1,*
	Cei de faţă contractanţi ne-au declarat că nu s-a făcut contract de căsătorie.
Această menţiune s-a făcut de noi Alexandru Crihan Cons. şi Ofiţeral Stării Civile al comunei Bucureşti, astăzi la 2 ale lunei april anul 1914, în urma cererii înregistrată la No. 8960/ 1914	*Actele preliminarii sunt: I) Publicaţiunea făcută fără opoziţie în această comună în ziua de 22 ale lunii septembrie, anul 1912; II) Extract No. 542/80 de vîrsta soţului liberat de acest oficiu; III) Jurnalul cu No. 3469 din 30 august 1885 făcut de Tribunalul Jud[eţului] Argeş sub prestare de jurământ din care se constată etatea soţiei şi IV) Declaraţiunea celor doi martori prezenţi la celebrarea căsătoriei civile din care se constată că viitorii soţi nu sunt rude între D-lor la nici un grad oprit de lege pentru a se căsători, că se căsătoresc acum ambii soţi pentru prima oară.*

[24] Arh. Stării civile, Consiliul popular, sector I, Bucureşti, Dosar nr. 2430, din 4 oct.1912

www.dacoromanica.ro

Tuturor acestor acte, parafate de Noi, şi oprite la acest Oficiu rămâne [sic!] alăturate la registru, precum şi art[icolele] 194, 195 şi 196 Codul civil, capitolul VI al titlului Despre căsătorie, despre dreptul şi datoriile respective ale soţilor, s-au dat cetire de Noi, în auzul tuturor celor de faţă mai sus arătaţi, după care contractanţii au declarat că voesc a lua în căsătorie unul pe Domişoara Constanţa Zisu şi alta [sic!] pe Domnul Ion. N. Teodorescu...

Soţii ne-au mai declarat că au legitimat un băiat anume Eliazar-Lotar, născut la Paris şi înscris la Oficiul Stării civile din al 18-lea arondisment, drept care cuprindem această menţiune în prezentul act.

Toate cele de mai sus s-au făcut în Casa Comunală în fiinţa ceruţilor martori, şi anume:

Domnul Grigore Pişculescu, de ani 33 de profesie funcţionar, domiciliat în strada Popa Savu No. 10, Domnul Nicolae D.Cocea, de ani 32, de profesie ziarist, domiciliat în strada Polonă No. 1.

Cel dintîi din partea soţului, iar cel de al doilea din partea soţiei şi după ce am dat citire acestui act în auzul tuturor celor de faţă soţii şi martorii au subscris acest act împreună cu noi.

Soţi { *Ion N. Teodorescu*, *Constanţa Zisu*
Martori { *Gr. Pişculescu*, *N. D. Cocea*

Ofiţer al Stării civile Ulpiu Hodoş

Dar, după aproape un an şi patru luni de căsătorie, Constanţa Zissu intentează acţiunea de divorţ. În şedinţa secretă pârâtul este încriminat de părăsirea domiciliului conjugal, luând cu sine şi copilul.

Transcriem părţile esenţiale din sentinţa judecătorească a Tribunalului Ilfov, secţia a 4-a C.C. nr. 36, dată în şedinţă publică, la 28 februarie 1914:

„La apelul nominal s-a prezentat în şedinţă secretă înaintea Tribunalului Constanţa I. Teodorescu, procedura completă. Recla-manta a stăruit în acţiune şi a cerut să se pronunţe divorţul în favoarea sa. Pârâtul nu s-a opus. Ambii soţi au hotărât ca copilul minor Eliazar în vîrstă de nouă ani să rămână sub îngrijirea pârâtului unde şi acum se găseşte şi a declarat că renunţă la dreptul de apel în contra sentinţei Tribunalului.

Tribunalul a pronunţat apoi sentinţa ce urmează:

Tribunalul

Asupra acţiunei de divorţ de faţă. Având în vedere susţinerea părţilor şi conclusiunile D-lui reprezentant al Ministerului Public

[.....]

www.dacoromanica.ro

Având în vedere că din depoziţiunile martorului Toma Dragu propus de reclamantă şi audiat de Tribunal se stabileşte că pârâtul a părăsit domiciliul conjugal, luând cu sine şi copilul lor, fapt ce constituie pentru reclamantă o injurie gravă în prevederile art. 212 c[od] civ[il], deci un motiv legal de divorţ şi ca atare acţiunea urmează a fi admisă [...]

Văzând că ambii soţi au convenit azi în instanţă ca copilul minor Eliazar în vârstă de 9 ani să rămână sub îngrijirea pârâtului la care şi acum se găseşte, cerere pe care Tribunalul cată a o încredinţa,

Văzând că reclamanta în acest proces s-a semnat de actul de pauperitate aflat la dosar...

În virtutea legii

Hotăreşte

Admite acţiunea de divorţ de [sic!] Constanţa I. Teodorescu prin petiţia înreg. la No. 1861 din 26 ianuarie 1913, în contra soţului său I. Teodorescu – Declară desfăcută căsătoria. Divorţul se pronunţă în favoarea reclamantei.

Dispune ca copilul minor Eliazar să rămână sub îngrijirea reclamatului.

Obligă pe pârât să plătească statului lei 281 şi Corpului de portărei 24 lei, valoarea textelor şi a timbrelor pe care reclamanta ar fi trebuit să le plătească în acest proces în lipsa actului de pauperitate.

Ia act de declaraţia făcută de părţi că renunţă la dreptul de apel.

Dată şi citită în şedinţă publică azi 28 februarie 1914.

Al Inea Preşedinte, V. Rădulescu jude supleant

Grefier Dos. No. 222/1913

Margopol"

Rămas în custodie paternă, Eliazar a învăţat la şcoala primară nr. 30 din Bucureşti, între anii 1911 şi 1916 şi la Sf. Sava, opt clase, între anii 1916–1924[25]; cu excepţia claselor a II-a şi a V-a (retras după un trimestru), pe care le trece în particular. În cursul superior optează pentru secţia reală, dar la ştiinţele exacte, ca de altfel în general, e notat slab, învaţă mediocru, fiind corigent la chimie (clasa a VI-a) şi la matematică (clasa a VIII-a). După absolvire, probabil chiar în anul 1924, părăseşte ţara şi pleacă la Paris, rupând o lungă perioadă de vreme orice legătură cu tatăl său. El avea să profeseze arta fotografică devenind reputatul cineast Elie Lotar. A murit în capitala Franţei în vara anului 1969.

[25] Arhiva Liceului „Sf. Sava", Buc., Reg. Matr. 76, 77, 78, 84, 90, 92, 95. Importantă este foaia matricolă din clasa I, în care sunt înscrise datele biografice şi cele ale şcolii primare. De aici am aflat data exactă a naşterii copilului.

www.dacoromanica.ro

După divorț, prima soție a lui Arghezi se stabilește la Constanța ca profesoară la Școala normală de fete. Se stinge din viață la 13 mai 1921, în etate de 47 de ani, de bronho-pneumonie în spitalul Filantropia din București[26].

- **A doua căsătorie a poetului**

A doua căsătorie a poetului are loc în toamna anului 1916, în timpul războiului, la 5 noiembrie[27].

T. Arghezi completează și de data asta un formular, înregistrat la 31 oct[ombrie] 1916 cu nr. 29469.

DECLARAȚIUNE SCRISĂ DE PROIECT DE CĂSĂTORIE

3430

Subsemnații

1. *Ion N. Theodorescu*
2. *major divorțat*
   cetățean al statului român
   de protecție română
   de religie ortodoxă
   de profesie ziarist
   în vîrstă de ani 36
   născut în comuna București
   domiciliat în comuna București
   strada Bd. Elisabeta No. 62
   în enoria bisericii Sf. Constantin
   fiul d-lui Nae Theodorescu
   de profesiune agricultor
   domiciliat în comuna Pitești
   strada Egalității No. 15 bis
   și al d-nei Maria născută
   de profesiune / domiciliată / strada No. } *moartă*

1. *Paraschiva Burdea*
2. *majoră necăsătorită*
   cetățean al statului român
   de protecție română
   de religie ortodoxă
   de profesie fără
   în vîrstă de ani 26
   născută în comuna Pleșești-Suceava
   domiciliată în comuna București
   strada Bd. Elisabeta No. 62
   în enoria bisericii Sf. Constantin
   fiul d-lui Gavril Burdea
   de profesiune / domiciliat } *mort*
   și al d-nei Elena
   de profesiune / domiciliată / strada No. } *moartă*

Voim să ne unim prin căsătorie

Semnăturile
I. N. Teodorescu
Paraschiva Burdea

S-a perceput lei șase (6)
cu biletul No. 2480 din 31.X.1916

---

[26] Arhivele Statului filiala municip. Buc. Fond Spitalul Filantropia, certificatul de verificare a morții nr. 80, 1921, fila 26.

[27] Arhivele Stării Civile, Consiliul popular sector I, București, Dosar nr. 3047, din 5 noiembrie 1916

www.dacoromanica.ro

După cele două publicații de căsătorie, afișate la Casa comunală și la ușa bisericii enoriale, are loc căsătoria civilă. Având în vedere perioada tulbure a războiului, bărbații trebuiau să depună la dosar o autorizație de căsătorie, eliberată de ministerul de resort. La fel procedează și T. Arghezi:

Ministerul de Război
7

Deciziunea ministerială No. 421/916 publicată în Monitorul oficial No. 146 și Monitorul poștei no. 24 P.R. din 30 sept. 1916

AUTORIZAȚIUNE DE CĂSĂTORIE

Subscrisul comandant al companiei a II de jandarmi, detaș. București aprob căsătoria soldatului Theodorescu N. Ion din Batalionul de jandarmi cu Domnișoara Paraschiva Burdea.

No. 17

COMANDANTUL COMP. GENDARMI București
1916 luna noiembrie ziua 5 *Căpitan Mircea*

Paraschiva Burdea nu dispune de actul de naștere, fapt pentru care se prezintă la primărie cu doi martori ca să i se facă un proces verbal, *„destinat a ține loc de Act de naștere numai pentru căsătorie"* – Martorii sunt: Dumitru Teodorescu, din București, ziarist, domiciliat în Aleea Blank A No. 23, de 28 de ani, și viitorul ei soț. Actul de căsătorie, care consemnează datele din formularul Declarației – menționează că *„nu s-a făcut contract dotal"*. Martori au fost: Vasile R. Nicolaescu, de ani 36, de profesie avocat, domiciliat în București, strada Discordiei No.3 și din nou Dimitrie Teodorescu, evident, cunoscutul ziarist și scriitor Dem. Teodorescu, de care multe evenimente de seamă ale tinereții argheziene sunt strâns legate.

Pe manșeta actului, în stânga, sunt inserate deciziile Direcției Generale a Miliției, numerele 385 și 386, din 16 aprilie 1956, prin care celor doi soți li s-a schimbat numele: *„Soțul schimbat numele din THEODORESCU în ARGHEZI iar prenumele din ION în TUDOR, de asemeni soția schimbat numele din THEODORESCU în ARGHEZI..."*.

Se consemna astfel, ca și în actul de naștere al poetului, intrarea în viața civilă a lui Tudor Arghezi.

www.dacoromanica.ro

21. TUDOR ARGHEZI*
De la „ierodiaconul Iosif" la pamfletarul acerb

Într-un articol anterior[28] arătam că Ioan N. Theodorescu (T. Arghezi) adera la cinul călugăresc în ziua de 5 februarie 1900. După o ucenicie canonică de patru luni, la 10 iunie 1900, era tuns și înveșmântat în haina monahală. La 8 septembrie, în același an, mitropolitul primat Iosif Gheorghian îl hirotonisea diacon, iar la 23 noiembrie 1900 părăsea definitiv Cernica pentru a intra în slujba catedralei mitropolitane „în postul de al patrulea diacon"[29]. La 1 noiembrie 1905, T. Arghezi își dă demisia[30] și, după un timp, într-o zi de iarnă, părăsește țara.

În completarea documentelor prezentate până acum, referitoare la perioada monahală din viața poetului *Cuvintelor potrivite,* se adaugă o serie de precizări bazate pe acte descoperite și puse recent la dispoziția noastră de istoricul Gh. Vasilescu, custode al arhivei Patriarhiei Române[31].

Așa cum era procedura, lui Iosif N. Theodorescu (T. Arghezi) i s-a alcătuit, la intrarea sa în schimnicie, un dosar cu date biografice (de fapt autobiografice). Din nefericire dosarul acesta nu s-a păstrat.

În schimb, au fost conservate în arhiva sinodului câteva file referitoare la conținutul, în rezumat, al dosarelor neofiților ce urmau să fie călugăriți în 1900 – printre ei numărându-se și T. Arghezi. Aceste caracterizări au fost înaintate de către „Comisia de petițiuni a Sf. Sinod", prin raportul arhiereului Nifon Ploeșteanu, Mitropolitului Iosif, la 8 mai 1900, și apoi prezentate în ședința Sinodului din 11 mai. Fișa biografică personală avea următoarele rubrici: nume, prenume, data nașterii, părinții. „Fratele Ion Theodorescu" este consemnat în raport al cincilea în ordinea caracterizării. Spre deosebire însă de biografiile celorlalți (la care însemnările merg până la detalii), la T. Arghezi se constată aceeași cunoscută rezervă, aceeași ezitare și reticență înaintea oricărei confesiuni

---

* Articol publicat în revista „Manuscriptum" Nr. 2/1981, pp. 183–186.

[28] „Manuscriptum", nr. 3, 1979, pp. 162–164, secvența „Ierodiaconul Iosif".

[29] Arhiva Mitropoliei, D.6000/1900, fila 120.

[30] Demisia a fost văzută de mitropolit, care la 4 noiembrie 1905, dă următoarea rezoluție: *„...se aprobă pe ziua de 1 noiembrie crt. Demisia ierodiaconului Iosif Theodorescu din postul de diacon al bisericii catedrale".* Arh. M., Dos. 6005/1905, f.7.

[31] Îi exprimăm și pe această cale profunda noastră gratitudine pentru facilitarea cunoașterii acestor materiale.

www.dacoromanica.ro

biografice, poetul eludând cu abilitate cerinţele impuse de formular. Nu e notat astfel nici un cuvânt despre părinţi, despre numele şi originea lor, ci doar o menţiune fugară: „copil la mamă văduvă" [sic!], iar din data naşterii e comunicat numai anul.

Transcriem documentul: „5) *Fratele Ion Theodorescu s-a născut în Bucureşti în anul 1880. A terminat cu succes patru clase gimnasiale în Gimnaziul Cantemir din Bucureşti; şi fiind singurul copil la mamă văduvă, care se vede că i-a dat o educaţie curat creştinească; neavând mijloace de a continua studiul a dorit să fie primit într-o mânăstire şi numărat în rândul fraţilor de obşte. Superiorul Mânăstirei Cernica observând de aproape calităţiile şi aplicaţiunea către viaţa monahicească ale acestui frate; îl recomandă cu tot dinadinsul spre a fi trimis în schisma monahală, ca unul ce se îndeletniceşte cu cântarea bisericească şi promite a deveni un bun cântăreţ şi scriitor pentru lucrările de cancelarie de care Mânăstirea are neapărată trebuinţă*"[32].

La înapoierea în ţară, în toamna anului 1910, T. Arghezi nu numai că nu se reîntoarce la postul său de diacon (pe care-l abandonase prin demisie, la 1 noiembrie 1905), dar întrerupe orice legătură cu Mitropolia, care îl considera doar demisionat din funcţia de diacon, nu şi plecat din rândul monahilor. De altfel, chiar el continua să iscălească articole din „Facla" : „Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu". Această situaţie ambiguă durează până în vara anului următor (august 1911) când „articolele injurioase" ale ierodiaconului lansate împotriva bisericii şi a ierarhilor ei nu mai pot fi tolerate. Atacurile lui T. Arghezi împotriva mitropolitului Athanasie Mironescu, atunci în scaun, au început la 21 mai 1911, în nr. 21, anul II, p.344, al revistei „Facla". Ele vor continua toată vara şi toată toamna aceluiaşi an şi o parte din iarna lui 1912, până când „primatul" va fi destituit. „Conflictul" (primul articol are ca subtitlu „Note pentru conflict") a fost declanşat de demiterea de către mitropolit a episcopului Gherasim Safirim[33].

---

[32] Arhiva fostei Mitropolii a Ungaro-Vlahiei. Dos. 107/1910 – Sf. Sinod, f. 183. La fila 181 se află o listă cu dosarul prozeliţilor. T. Arghezi avea nr. 4/1900

[33] Acesta denunţase amoralitatea mitropolitului primat. Evenimentul scandalos a antrenat într-o dispută înverşunată toată presa, pe mai toţi oamenii politici şi de cultură, printre care pe N. Iorga (care-l susţinea vehement pe mitropolit), pe Spiru Haret, pe C. Rădulescu-Motru şi încă pe mulţi alţii. Mitropolitul întreţinea de multă vreme relaţii amoroase cu Olimpia Vasilescu şi Maria Constantinescu ducând o viaţă de desfrâu şi de corupţie.

www.dacoromanica.ro

La 11 august 1911, locotenentul mitropolitului primat, Theodosie Ploeşteanu, invită cu o scrisoare (nr. 4081) pe revizorul ecleziastic să întreprindă unele cercetări în privinţa violentului publicist[34].

„Prea Cucernice Părinte,

În revista «Facla» din capitală se publică articole injurioase la adresa Bisericei şi ierarhilor semnate de ierodiaconul Iosif N. Theodorescu.

Vă invit a culege informaţiuni despre acest trist personaj; este el în adevăr cleric sau nu? Dacă este cleric unde a funcţionat şi prin ce împrejurare s-a retras, a demisionat, ori a fost îndepărtat, de asemenea dacă umblă îmbrăcat călugăreşte etc.

Locot. Mitropolit Primat Theodosie PLOEŞTEANU

Director SIRETEANU

Prea Cucernicului Revizor Ecleziast"

Revizorul ecleziastic, D. Georgescu, la rândul său se adresează, la 19 august, prefectului poliţiei capitalei[35], deoarece: *„Cum eu singur, fără concursul poliţiei n-am posibilitatea să fac această cercetare, vă rog să binevoiţi a dispune ca prin organele poliţieneşti să se afle cine este acel personaj care semnează articolele din «Facla» Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu şi unde locuieşte el şi a-mi comunica rezultatul"*.

Până să vină răspunsul poliţiei, revizorul D. Georgescu, prin investigaţii proprii, a dat de urma lui Arghezi, care acceptă invitaţia de a se prezenta la sediul revizoratului eparhial în ziua de 23 august 1911. Din textul adresei (Nr. 41), din 30 august către mitropolie[36], pe care o reproducem mai jos, putem urmări modul cum s-a desfăşurat discuţia:

„Conform ordinului I.P.S. Voastre cu No. 4081 din 11 august c. de a culege informaţiuni despre persoana care semnează în revista «Facla» sub numele de Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu, articole înjurioase la adresa bisericii şi a ierarhilor, după investigaţiuni prin persoanele care cunoşteau pe acest domn, am putut face ca domnul să se prezinte la sediul Revizoratului în ziua de 23 August c., când am dresat alăturatul proces-verbal. Convorbirea ce am avut cu acel D[om]n, mi-a declarat că dînsul este Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu, călugărit şi chirotonit diacon pe numele Mânăstirii Cernica şi trecut cu serviciu[l] la Sf.

---

[34] Arh. Mitrop. Ungaro-Vlahiei, Dos. 1897/1911 – f.114

[35] Arh. Mitrop. Ungaro-Vlahiei, Dos. 1897/1911 – f.114, verso, adresa nr.35

[36] Arh. Mitrop. Dos. 1897, f.119

www.dacoromanica.ro

Mitropolie, unde a stat mai mulți ani. La terminarea cursului secundar[37], *a plecat la studii în străinătate, după ce a îndeplinit toate formele cerute, de intrarea în concediul de studii*[38]. *Acolo s-a îmbrăcat civil, cum fac toți cei ce pleacă în străinătate. În cursul studiilor sale schimbîndu-și ideile și înțelegînd altfel rolul preotului, al călugărului și al arhiereului, a început să lucreze așa cum lucrează.*

Declarație scrisă nu mi-a dat, luându-și angajamentul să mi-o trimită cel mai târziu până în trei zile, dar nu mi-a trimis-o până în prezent.

În ceia [sic!] ce privește modul cum a plecat din serviciul Sf. Mitropolii, relațiunile acestea le poate [sic!] da Eclesiarhia și Cancelaria Sf. Mitropolii".

Între timp, la 6 septembrie 1911, a sosit rezultatul anchetei efectuate de poliție (nr. 68703, 1 sept. 1911), care indică adresa din acel moment a ziaristului: „*domiciliază în str. Buzești nr.60*".

Revizorul a așteptat „declarația" făgăduită de Arghezi. Ea n-a întârziat prea mult. A venit, dar într-o manieră cu totul insolită. Să urmărim felul în care o înregistrează actele Mitropoliei:

„*În acel raport, arătăm că Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu a declarat că-mi va trimite declarația ulterior, dar pînă la 30 august nu mi-o trimisese. În urmă mi-a trimis revista «Facla» din 3 sept[embrie]c. în care pe pagina [sic!] 183, 184 și 185 se găsește declarația tipărită*[39].

---

[37] Vezi articolele: „Tudor Arghezi: Note noi privind studiile liceale" de Pavel Țugui, „Ramuri", nr. 7,8 și 9/1977. T. Arghezi își susținea în acel timp examenele particulare pentru absolvirea claselor liceale.

[38] E, pînă acum, unicul document întîlnit în care demisia lui din 1 nov. 1905, din postul de diacon, este justificată sub forma unui „concediu pentru studii".

[39] „Facla", nr. 36, 3 sept. 1911. Titlul articolului era elocvent: „Maimuțoii judecători". Ținta pamfletului este însuși locțiitorul – Teodosie Ploeșteanu, care a avut „*ideea unui proces*" – acest „*fost preot de mir, care a fost pe la judecată pentru faptul că nemulțumit cu o singură preoteasă și profitând de preoteasa vecinului s-a făcut vinovat de adulter cu sora chiar a soției sale, pentru care înaltă ispravă bisericească a și fost făcut arhiereu și locțiitor al lui Hristos în nemaiînțeleasa țară românească. [...] Teodosie Ploeșteanu, care a uitat în ce timpuri trăiește, s-a adresat prin revizorul său poliției ca să mă urmărească. Mai discretă și mai savantă, poliția a știut cred să împace absurditatea unui popă cu libertatea unui Român de-a scri românește, căci n-am băgat de seamă că ar fi căutat să mă jignească*". Urmează declarația propriu-zisă. În ea își dezice orice legătură cu biserica, „*afară de aceea a unei amintiri pline de scârbă cu biserica Atanașilor Mironești*". Ridiculizează tentativa unui proces bisericesc în contra lui. Ar dori să-și susțină punctele de

www.dacoromanica.ro

Pentru completarea celor arătate în raportul meu înaintez şi revista «Facla» cu declaraţia publicată în ea".

În urma acestei atitudini *sui generis* a ierodiaconului, locotenentul primatului, Theodor Pleoşteanu, anunţă (prin adresa nr. 4793, din 19 septembrie 1911)[40] că „*am dispus chemarea în judecata Spiritualului Consistoriu eparhial, a ierodiaconului Iosif N. Theodorescu*".

Instanţa judiciară ecleziastică (consistoriul) s-a întrunit în şedinţă de judecată în ziua de 18 octombrie 1911. Prin documentul nr. 403, din 20 octombrie, a fost comunicată Mitropoliei sentinţa „*nr. 9 în procesul pârâtului Ion N. Theodorescu, fost în serviciul Sf. Mitropolii, cum şi dosarul cauzei.*

Procesul numitului Ierodiac s-a judecat în ziua de 18 O[ctom]brie, a.c., cînd spiritualul Consistoriu, avînd în vedere actele din dosarul cauzei, cum şi susţinerile Onor. Acuzatori reprezentaţi prin P. C. Revizor şi Dl. Defensor a hotărît ca: Ierodiac. Iosif N. Theodorescu, fost Diacon la catedrala Sf. Mitropolii, să fie depus din treapta de Ierodiacon şi exclus definitiv din tagma monahală"[41].

La 19 ianuarie 1912, Sinodul a sancţionat pentru totdeauna hotărîrea consistorială.

După pronunţarea sentinţei din 18 octombrie 1911, pana lui Arghezi devine şi mai corozivă împotriva forurilor ecleziastice. Atacurile sunt îndreptate direct împotriva mitropolitului Mironescu şi a membrilor marcanţi ai Sinodului care s-au lăsat mituiţi cu sume mari de patronul lor pentru a-i escamota faptele[42] nemernice.

Începând cu nr. 46 al revistei „Facla" din 19 noiembrie 1911, el îşi semnează articolele cu: „Exierodiaconul Iosif N. Theodorescu". În numărul 45 semnase neutru cu iniţialele: I.N.T., vrând să anunţe parcă o nouă identitate, hotar între ceea ce fusese şi ceea ce urma să consacre pe T. Arghezi.

---

vedere şi să se apere, dovedind „*starea excrementială în care se găseşte autoritatea bisericească*", dar se teme că închis împreună cu înalţii prelaţi în aceeaşi sală va fi linşat: „*Şi mă tem că ura divină, punând în fierbere harul judecătorilor mei, va împrumuta de la ei sfintele cârji şi sfiinţii lor pumni ca să mă convertească*".

[40] Arh. Mitrop., Dos. 1877/1911, f.142.

[41] Arh. Mitrop., Dos. 1877/1911, f.220.

[42] Articolele din nr-ele 44, 45, 46 şi următoarele din „Facla"

www.dacoromanica.ro

22. TUDOR ARGHEZI
Între Nastratin Hogea, Anton Pann şi Carlo Cattaneo*

În numărul trecut al prezentei reviste, am abordat chestiunea circulaţiei temelor şi a motivelor cu privire la I. L. Caragiale, la una dintre schiţele sale. De data aceasta demersul nostru se opreşte la o poezie, la o fabulă a lui T. Arghezi.

Genialul creator, după ce s-a împăcat cu puterea comunistă, sau, mai degrabă, după ce aceasta s-a împăcat cu ostracizatul poet, a publicat, în timpul dictaturii roşii, al treilea său volum de poezii, în 1957, intitulat *Stihuri pestriţe* (după cărţile de versuri: *1907*, în 1955 şi *Cântare omului*, în 1957), cu ilustraţii de J. Perhamin, o carte de fabule şi de istorioare cu tâlc moralizator.

La paginile 71–72, printre atâtea alte nestemate, se află o frumoasă naraţiune pilduitoare cu titlul „Gura lumii", lectura acesteia constituind, ca tot ce a scris T. Arghezi, o veritabilă desfătare artistică.

Această poezie fabulatorie, protocronic vorbind, ca să utilizăm un termen în vogă acum câteva decenii, are un antecesor şi de la acesta alţi succesori, premergători lui T. Arghezi. Originalul, dacă se poate numi astfel, se găseşte în istorioarele năstruşnicului şi vestitului povestitor din Orient, Nastratin Hogea (Nasr-edin-Hogea), care a trăit în Anatolia acum mai bine de şase sute de ani. La început, cum era firesc, faima anecdotică a fascinantelor lui isprăvi s-a răspândit repede în ţările orientale, apoi fermecătoarele lui povestiri au cucerit răsăritul Europei şi, în cele din urmă, întregul continent, fiind tipărite în toate limbile.

La noi, primul care vorbeşte despre Nastratin Hogea este Dimitrie Cantemir, în lucrarea sa istorică de impozant prestigiu ştiinţific *Incrementa atque decrementa aulae Otomanicae* (1716), prezentând, ca fiind adevărate, pe câteva dintre întâmplările eroului nostru. Tipărită de către fiul său Antioh Cantemir în engleză şi germană, cartea aceasta *(Creşterea şi descreşterea Curţii Otomane)*, a avut darul, probabil, în ceea ce ne interesează pe noi aici, să disipeze în lumea cărturărească apuseană şi să lărgească ştirea despre existenţa şi despre năstruşniciile lui Nasr-

* Articol apărut în „Jurnalul literar" nr. 13–20, aug–sept–oct 2002, pag. 17

www.dacoromanica.ro

edin-Hogea. Mai târziu, un alt român, Anton Pann, repovestindu-l în versuri pe Nastratin, îi răspândeşte la noi opera pe calea tiparului, fiind cât se poate de fidel textului original.

Am crezut, la început, că T. Arghezi a plecat, în inspiraţia sa, de la Anton Pann, luându-i ca model poezia „Critica oamenilor", ajungând şi la Nastratin pe această cale şi să fi fost astfel insuflat de năzdrăvanul povestitor. Cu siguranţă că autorul celebrelor *Cuvinte potrivite* i-a citit pe cei doi, pomeniţi mai sus. Numai că fabula „Gura lumii" a lui T. Arghezi are un final cu totul aparte faţă de anecdotica naraţiune a lui Nastratin Hogea (intitulată: „Morarul, fiul său şi asinul") şi faţă de cea a lui Anton Pann („Critica oamenilor").

Urmărindu-l pe Nastratin Hogea în câteva limbi, îndeosebi în franceză, engleză şi în italiană, am constatat că povestirea nastratiniană în cauză nu are acelaşi sfârşit ca la genialul nostru poet. Şi tot răscolind, am ajuns la scriitorul italian Carlo Cattaneo (1801–1896), care a cunoscut, cum se observă, opera lui Nastratin Hogea, din care a preluat cu adăugiri şi întregiri proprii. Acest Carlo Cattaneo, bine cunoscut la noi în trecut, politician, filolog, politehnician, poliglot, istoric şi prozator este o figură prestigioasă, cu atât mai de preţ pentru români cu cât el a scris despre noi o carte de filologie istorică *Del nesso tra la nazione valacca, e l'italica* (Despre legătura dintre naţiunea valahă şi cea italiană), în care abordează, comparativ, evoluţia limbii române cu italiana.

La noi, în trecut, antologări din opera lui Carlo Cattaneo au figurat în manualele şcolare, în special în cele de limba italiană, între care se află şi excelenta carte *La lingua italiana,* edizione romena, apărută în 1939, a lui Enzo Loreti. În acest bun manual se întâlneşte la pagina 55, scrierea în cauză, intitulată *Il parere degli altri* (Părerea altora). E posibil ca T. Arghezi, care, după câte se ştie, cunoştea oarecum bine italiana, să fi aflat de aici, sau dintr-altă carte povestirea în proză a lui Cattaneo, de vădită înrâurire hogeană. Cert este că cele două texte, cattaneano-argheziene, merg mână în mână, cap la cap, într-o paralelă unitară, etapele naraţiunii succedându-se adiacent, doar cu unele inversări la Arghezi, şi cu eposul brusc abreviat, consumând tensiunea narativă într-un deznodământ anecdotic sentenţios. Să urmărim, pe rând, cele două texte:

www.dacoromanica.ro

„Il parere degli altri. Un contandino e il suo figliuolo andavano al mercato e dietro a loro veniva l'asinello.

La gente che li vedeva, diceva: «Oh, guarda che sciocchi! Hanno l'asino e vanno a piedi!»

Il contandino pose allora il figlio sull'asino e cosi poseguirnno il cammino, ma la gente che l'incotrava, diceva: «Oh, guarda! Il ragazzo a cavallo e il povero padre a piedi! Bell'amore di figlio!»

Il padre pose allora giù il ragazzo e sali a cavallo. Ma la gente: «Oh, guarda! guarda! Il padre che e un uomo va a cavallo e quell povero bambino a piedi! Bel cuore di padre!»

F contandino, per dare ascolto alta gente prese il figliuolo con se, sul'asinello. Ma ugualmente la gente non taceva: «Povero asinelo, con due uomini sul groppone! Che barbarie!».

Il pover'uomo, che aveva una pazienza da santo voleva saddisfare tutti, penso che non gli rimaneva piú che una soluzione e disse: «Figlio mio, vedi bene che la gente ci critica. Prendiamo noi questo povero asinello sulle spalle!»

E cosi facero; ed ecco che la gente rideva, rideva: «Oh, guarda quei pazzi! Portano l'asino sulle spalle!».

Alora finalmente il contandino ed il figliuolo si convinsero che se vuoi dare ascolto alla gente perdi tempo e pazienza.

E proseguirano il cammino come meglio piaceva a loro".

Acum, în traducerea noastră, fabula sună aşa:

„Un ţăran şi băieţelul său se duceau la târg şi în urma lor venea un măgăruş. Lumea care îi vedea, zicea: «Oh, iată ce nătărăi! Au un măgar şi merg pe jos!»

Ţăranul aşează atunci fiul pe asin şi aşa îşi urmară drumul. Dar lumea care-i întâlnea, zicea: «Oh priveşte! Copilul pe cal şi bietul tată pe jos! Frumoasă dragoste de fiu».

Tatăl lasă atunci jos băiatul şi sări pe cal. Dar lumea: «Oh, priviţi, priviţi! Tatăl câtamai omul merge pe cal şi sărmanul copil pe jos! Frumoasă inimă de tată».

Şi tatăl ca să dea ascultare lumii, îl înghesui pe micul său fiu lângă el, pe asin. Dar, la fel, lumea nu tăcea: «Săracul măgăruş, cu doi oameni în spinare! Ce barbarie!»

Bietul tată care avea o răbdare de sfânt şi voia să-i mulţumească pe toţi, gândi că nu le-a mai rămas decât o singură

www.dacoromanica.ro

soluție și zise: «Băiețelul meu, vezi bine că oamenii clevetesc. Să luăm noi pe acest sărman măgăruș în spinare!».

Și așa făcură, dar iată că lumea râdea, râdea: «Oh, uitați-vă, ce smintiți! Cară ei măgarul în spinare!».

Atunci, în sfârșit, țăranul și băiatul lui se dumiriră că dacă vrei să asculți de gura lumii îți pierzi timpul și răbdarea. Și își urmară drumul după cum crezură ei că-i mai bine."

La T. Arghezi diferența constă doar în versificarea textului și în valahizarea atmosferei, de aceea a ales și un titlu adecvat:

GURA LUMII

Măgarul, călărit de un unchiaș,
Îl duce fiul de dârlog,
Și nici nu au intrat încă-n oraș,
Că trei muieri, cam slobode, mă rog,
„Îi dau cu tifla: – Cum? Nu ți-e rușine
Să-ți lași copilul desculțat pe jos
Și să te care el pe tine?
Și mai și râzi, bătrâne puturos!"

Bătrânul n-are ce să spuie
Și, ocărât cum fuse în zadar,
Oprește-n loc, descalecă și suie
Numaidecât băiatul pe măgar,
Și ia dârlogul, ca să-l ție el.
Gândindu-se la cele întâmplate,
Unchiașul, cam slăbuț și mitiel,
O ia scâlciu prin târg cu greutate.

Dar doi moșnegi înjură pe băiat:
„ – Îți șade, nesimțitule, frumos
Să stai acolo cocoțat
Și lași pe taică-tu pe jos ?"
Băiatul sare iute de pe șa.

Și tatăl și copilul se-ntrebară:
„ – Ce facem de ne-o merge tot așa?
Cu o găină-n traistă,

www.dacoromanica.ro

La târg nu-i mare treabă.
Dacă ştiam, al dracului să hie
Şi ochii să le iasă,
Nu mai plecam cu noaptea-n cap, Ilie.
Mai bine ne-am întoarce, băiatule, acasă."
Se chibzuiesc, mai stau, se mai frământă,
Se uită înnainte şi-nnapoi,
Şi cu nădejdea târgului înfrântă,
Încalecă măgarul amândoi.
Dar o nevastă şi un gospodar
Îi întâlnesc pe drum, la o răscruce,
Şi-i plâng: „ – Nenorocitul de măgar
S-a-ncovoiat şi nu-i mai poate duce."

Mai rămânea să facă o-ncercare,
Să ia de-acuma dânşii măgarul la spinare.

Cu acutul său simţ estetic, Arghezi s-a oprit aici, la punctul culminant, ca deznodământul subiacent, adică morala fabulei, să menţină, prin lipsă, tensiunea asupra cititorului, ca acesta să ajungă singur la concluzia firească.

Dar oricât a răsucit pe degetele talentului său genial firele broderiei sale măiastre şi oricât de valahică este atmosfera, motivul în circulaţie este clar, fără nici un dubiu.

Spre încântarea noastră însă, arta de giuvaergiu a lui T. Arghezi aruncă ceva din luminozitatea ei şi asupra originalului, rescriindu-l într-o strălucită simbioză poetică confraternă.

www.dacoromanica.ro

23. M. SADOVEANU – contribuţii la biografia sa*

Mihail Sadoveanu este scriitorul care nu poate fi acuzat de reticenţă autobiografică faţă de cititorii săi, confesându-se, deseori, în opere mai apoi frecvent citate de istoricii literari.

Autorul *Fraţilor Jderi* a recreat în memoriile sale atmosfera din casa tatălui, de la Paşcani, după cum a evocat în imaginea melancolică a mamei, umbrită de o nemărturisită, dar vizibilă suferinţă: „*Mama stătea tăcută, albă, cu ochii duşi şi mâinile umblau repede în lumină... oricine trecea pe dinaintea ferestei o privea fără s-o salute, fără să-i zâmbească*", – îşi aminteşte cu durere Sadoveanu în *Anii de ucenicie.*

Tăcerile adânci şi triste ale mamei erau, desigur, o consecinţă a situaţiei ei nefireşti din casa avocatului Al. Sadoveanu.

Pentru această afirmaţie este de reţinut dialogul, consemnat în *Printre gene,* dintre avocat şi un locuitor al Paşcanilor:

„*– Ai făcut un pas – acum ţi-i ruşine de dânsa? Vrei s-o ţii aşa, să se simtă roabă cât o trăi?*

– ... Eu cunosc lumea; ea se simte fericită. Ce, crezi că nu preferă ea viaţa asta mizeriei de la dânsa de-acasă?

– Bine, dar la început când ai adus-o, ai făgăduit.

– Într-un moment de fericire!... rosteşte tata vesel, întinzându-şi braţele în lături".

Nu întâlnim nici un document în dosarele de acte ale marelui scriitor care să dovedească legalizarea căsătoriei părinţilor, aşa cum au acreditat biografii săi; toate actele emise de birourile oficiale pe care le-am cercetat atestă că Profira a păstrat tot timpul numele Ursachi, că primul născut, Mihai, a fost un Ursachi, sadovenizat ad-hoc fie de tatăl său cu ocazia înscrierii la şcoala primară şi mai apoi la gimnaziu[1], fie de scriitorul însuşi, fără a beneficia însă de un act oficial. Afirmaţia noastră se întemeiază pe extractul actului de naştere al lui M. Sadoveanu pe care l-am consultat de curând în dosarul celei de-a doua căsătorii a marelui povestitor, aflat în colecţia de stare civilă a

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" Nr. 4/1980, pp. 109–114

[1] În foile matricole ale gimnaziului „Alecu Donici" din Fălticeni numele Sadoveanu este însoţit şi Ursachi (vezi şi Savin Bratu, *Mihail Sadoveanu.* 1963, pag. 30). Acest lucru este un semn că nu fusese legalizat în anul 1891, în ultima clasă a şcolii primare, cum susţin unii biografi.

www.dacoromanica.ro

primăriei din comuna Mogoşoaia, judeţul Ilfov[2].

Actul de naştere, aparţinând registrului de născuţi al primăriei din Paşcani, pe anul 1880, obligă de-altfel şi la unele modificări ale datelor biografice intrate deja în conştiinţa istoriei literare. Faptul ne face să credem că actul nu a fost cunoscut şi că monografiştii sadovenieni au pus în circulaţie data consfinţită prin tradiţie. În *Anii de ucenicie* Sadoveanu consemnează doar luna şi anul naşterii sale („*Acolo m-am născut eu în noiembrie 1880*"), semn că el însuşi n-a vrut să infirme ceea ce se avansase anterior.

Citite atent, rândurile de început ale înscrisului arată că nu *5 noiembrie* este ziua ivirii pe lume a celui ce a scris *Baltagul,* ci *3 noiembrie.* Copilul a fost declarat şi înregistrat la primărie de oficiul stării civile din Paşcani, la ora „zece antemeridiane", pe data de 5 noiembrie; în schimb „Mihai, de sex masculin", s-a născut „alaltăieri", adică la 3 noiembrie, dimineaţa la „ora nouă".

Primăria Comunei Urbane Paşcani/ Jud. Baia

EXTRACT

Din registrul stării civile de născuţi pe anul 1880

Ortodox
Naturală
Nr. 354

Din anul una mie opt sute opt zeci, luna Noembrie, ziua cinci, ora zece antemeridiane.

Act de naştere a lui Mihai, de sex masculin, născut alaltăieri, la ora nouă antemeridiane, în casa mamei sale din Târgul Paşcani, fiu natural al Profirii Ursachii, de douăzeci şi şase ani, de profesie servitoare, domiciliată în Târgul Paşcani, Comuna Paşcani. După declaraţia făcută de mamă, care ne-a înfăţişat copilul. Martori au fost: Ion a Lupoaiei, de douăzeci şi opt ani şi Costache Grădinariu, de douăzeci şi şapte ani, servitori, domiciliaţi în Târgul Paşcani, care au subscris acest act prin punerea degetului împreună cu declaranta, şi după ce li sau [sic !] citit. Constatat după lege de noi Gheorghe Simionovici Ajutor de Primar şi ofiţer stărei civile Comunei Paşcani.

Mihai Ursachi

- *Profira Ursachi*
- *C. Grădinariu*
- *Ion a Lupoae*

Aj. Primar Gh. Seminovici

Se certifică de noi exactitatea prezentului extract şi eliberat astăzi 16 aprilie 1942, cererea reg. N: 384.

Timbru 12 lei

OFIŢER AL STĂREI CIVILE *Şef. Biuroului*
[SS. indescifrabil] *[SS. indescifrabil]*

[2] Dosar nr. 8/1942, de căsătoriţi, semnalat de cercetătorul Gh. Dranca de la Arhivele Statului din Bucureşti şi pus la dispoziţie cu generozitate de secretarul primăriei, D. Vultur, cărora le aducem şi aici respectuasele noastre mulţumiri.

www.dacoromanica.ro

Reținem, de asemenea, din actul de mai sus faptul că Profira Ursachi avea la naşterea băiatului „douăzeci şi şase de ani", vârstă comunicată chiar de ea[3], deoarece (caz extrem de rar), mama însăşi îşi declară, a doua zi de la naştere, copilul, fiind însoțită de doi martori, oameni de serviciu. Declaranta şi martorii sunt analfabeți. Conform consemnării din act, „Mihai" (nu Mihail) s-a arătat vieții „în casa mamei din Târgul Paşcani". Credem însă că Profira nu avea casă în Paşcani, şi că se escamota astfel în act menționarea domiciliului avocatului[4].

În dosarul în care am descoperit certificatul de naştere al scriitorului se află şi alte acte de familie capabile să aducă interesante completări biografiei sadoveniene.

În anul 1942, la 11 februarie, ora 15, se stingea din viață, în Bucureşti, în casa din str. Barbu Delavrancea nr. 47, Ecaterina Sadoveanu, prima soție a prozatorului[5]. Cu ea scriitorul se căsătorise la Fălticeni, la 21 octombrie 1901. Ecaterina era cu un an mai mare (venise pe lume la 17 decembrie 1879, în comuna Liteni, județul Baia) şi era fiica soților Gheorghe Bâlu şi Maria (născută Andrușca). În acelaşi an, 1942, în toamnă, M. Sadoveanu se recăsătoreşte, în comuna Mogoşoaia, cu Valeria C. Mitru.

Ştiind că la întocmirea dosarului de căsătorie va întâmpina dificultăți, că simplul certificat de naştere nu face dovada identității sale în fața organelor oficiale decât pentru Ursachi, nu şi pentru Sadoveanu, scriitorul se îngrijeşte din timp (încă de la 16 aprilie 1942) de procurarea actelor cu care să ateste legal că Mihai Ursachi şi Mihail Sadoveanu sunt „una şi aceeaşi persoană".

Recurge, aşadar, la serviciile amicale ale unor cunoscuți ai săi, apropiați din Paşcani, care-i obțin un „certificat" eliberat de primăria târgului natal, în care se autentifică identitatea persoanei ce poartă cele două nume:

---

[3] La C. Ciopraga, *M. Sadoveanu*, ed. Tineretului, 1966, pag. 10 şi la S. Bratu, *op. cit.*, pag. 29, mama are vârsta de 19 ani. Calcul efectuat, poate, după inscripția tombală.

[4] Din jurnalul lui Artur Gorovei, pus la dispoziția noastră într-o transcriere fragmentară de prof. Mircea Handoca, căruia îi aducem, şi pe această cale, toate mulțumirile, reținem următoarea informație datată „13 mai [1949]": „Mama lui, țărancă, ce a trăit cu Al. Sadoveanu, care a fost la Paşcani [...] a fost servitoare la gara Paşcani". Care este însă adevărul? Iată încă o necunoscută în destinul atât de incert al Profirei Ursachi.

[5] Act de deces nr. 360/12.II.1942. Primăria sect. I Galben., Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

CERTIFICAT[6]

Timbru 21 lei *No 1150*

1942, Aprilie în 16 zile

Noi, primarul Comunei Urbane Paşcani din judeţul Baia, potrivit cererei făcută acestui oficiu de către D-l Vladislav Nunchievici, domiciliat în Gara Paşcani, jud. Baia, prin petiţia înreg. la No 1150/942 şi pe baza declaraţiei ce ni s-a făcut de către D-nii Costache Nedelcu şi Ioan Ciopraga[7] *ambii din această comună, certificăm că Dl. Mihai Ursache şi cu Mihai Sadoveanu este una şi aceeaşi persoană.*

Drept care am eliberat prezentul certificat.

PRIMAR [ss. indescifrabil] *SECRETAR [ss. indescifrabil]*

Acest document demonstrează că M. Sadoveanu a rămas mereu un Ursachi, că tatăl său nu l-a recunoscut legal. Altfel, scriitorul nu ar fi avut nevoie să apeleze la asemenea probe cu martori şi apoi, după uzanţele stării civile, recunoaşterea copilului ar fi fost înscrisă pe manşeta actului de naştere o dată cu decizia de înfiere a tribunalului. Or, aşa ceva nu s-a întâmplat.

Deoarece trebuia să facă deplasări la Mogoşoaia, M. Sadoveanu îl învesteşte cu o procură (numită Autorizaţie) legalizată în 25 septembrie 1942 la Tribunalul de ocol II, Bucureşti, pe viitorul său socru[8] pentru ca acesta să se ocupe de îndeplinirea formalităţilor matrimoniale.

25 sept. 1942

Trib. Ocol II Urbea

Bucureşti

Timbru 22 lei *Jud. Teodor Mandrea*

AUTORIZAŢIE[9]

Rog pe sfinţia sa părintele Constantin Mitru să binevoiască a depune actele mele la primăria comunei Mogoşoaia, în vederea căsătoriei ce voiesc a contracta cu domnişoara Valeria Mitru.

Bucureşti 5 septembrie 1942 *Mihai SADOVEANU*

membru al Academiei Române

La 26 septembrie este depusă declaraţia proiectului de căsătorie a celor doi – un formular tipărit, care cuprinde treisprezece puncte ce se cer completate:

---

[6] Text dactilografiat.

[7] Ioan Ciopraga trebuie să fie prietenul său de joacă pomenit în *Anii de ucenicie: „Acolo m-am legat cu toţii... fără să părăsesc – bineînţeles – prieteniile mele vechi cu Vasile Pârvaru, Toader Grecu, Ion Ciopraga şi alţi vrednici feciori din vatră"*.

[8] Casa parohială se afla ca şi acum vizavi de primărie.

[9] Text dactilografiat

www.dacoromanica.ro

DECLARAŢIE SCRISĂ DE PROIECT DE CĂSĂTORIE
SUBSEMNAŢII

	Intr. 3574 din 26 sept. 1942	*BĂRBATULUI*	*FEMEII*
a.	*Prenumele şi numele*	*Mihai P. Ursachi–zis Sadoveanu*	*Valeria Constantin I. Mitru*
b.	*Vârsta cu arătarea datei de naştere*	*5 noiembrie 1880, 61 ani*	*22 Ianuarie 1907*
c.	*Profesiunea*	*scriitor (romancier)*	*casnică*
d.	*Confesiunea*	*creştin – ortodoxă*	*creştin – ortodoxă*
e.	*Domiciliul*	*Bucureşti, str. Barbu Delavrancea, Nr. 47*	*Com. Mogoşoaia, jud. Ilfov*
f.	*Reşedinţa, dacă e deosebită de domiciliu*	*–*	*–*
g.	*Naţionalitatea*	*Român*	*Român*
h.	*Neamul*	*Românesc*	*Românesc*
i.	*Locul naşterii*	*Târgul Paşcani judeţul Baia*	*Municipiul Iaşi Str. Lozonschi nr. 18*
j.	*Starea familiară [sic !] (necăsătorit, văduv, divorţat)*	*văduv, extr. Deces nr. 360 din 12.II.1942*	*Necăsătorită*
l.	*Gradul de înrudire cu celălalt viitor soţ*	*nu sunt rude*	
m.	*Prenumele, numele, profesiunea, domiciliul părinţilor*	*Profira Ursachi moartă*	*Preot Constantin I. Mitru şi Maria Preot C. I. Mitru născută Ivanovici, domiciliaţi în com. Mogoşoaia jud. Ilfov*
n.	*Pronumele, numele, profesiunea şi domiciliul persoanelor chemate să-şi dea consimţământul majori*		*majori*

Voim să ne unim prin căsătorie
Semnăturile { *M. Sadoveanu*
{ *Valeria Mitru*
Domnului ofiţer al Stării Civile al Comunei Mogoşoaia Plasa Buftea judeţul Ilfov.

www.dacoromanica.ro

O dată declarația înaintată, se procedează la afișarea la cele două primării (din Mogoșoaia și din București, sect. I, galben) a Publicațiunilor de căsătorie între 26 sept. și 7 oct. 1942. Nefiind contestații, dosarul căsătoriei este complet și la 10 octombrie 1942 scriitorul cu viitoarea lui consoartă se înfățișează înaintea ofițerului de stare civilă care-i declară uniți. Pentru a conferi ceremoniei o notă festivă, primarul a dispus, ca și în alte cazuri, compunerea unui text dialogat, sub forma unui chestionar, cu întrebările și răspunsurile gata imprimate (șapirografiate), așa încât cei doi miri după ce au răspuns pe rând la întrebări, comunicând decizia lor, au întărit imediat hotărârea de a se căsători, cu semnăturile de rigoare. Formularul merită să fie reprodus pentru pitorescul lui:

ACT DE PRONUNȚAREA CĂSĂTORIEI

Întrebare:

– Domnule Mihai P. Ursachi – Sadoveanu, declari că iei de legitima d-tale soție pe D-ra Valeria C. Mitru?

Răspuns:

– Da, Domnule ofițer. M. Sadoveanu

Întrebare:

– Domnișoară Valeria C. Mitru, declari că iei de legitimul d-tale soț pe Dl. Mihai P. Ursachi – Sadoveanu?

– Da, Domnule ofițer. Valeria C. Mitru

După consimțământul reciproc al Domniilor Voastre declarăm în numele legii că sunteți uniți prin căsătorie.

Ofițerul Stării Civile *Notar*

St. MANTOPOL *Constantin STANCU*

Actul de căsătorie nr. 8 /10 x 1942 menționează că „nu s-a încheiat convențiunea matrimonială".

Atât în piesele acestui dosar, ca și în cele ale căsătoriei de la Fălticeni din 1901[10] sau în celelalte acte oficiale de stare civilă, Ursachi constituie numele de referință al identității scriitorului; Sadoveanu fiind doar adiționat, printr-o cratimă sau nu, la numele de familie.

[10] Vezi și nota nr. 1, de la pag. 30, la Savin Bratu, op. cit.: *„Dar în actul de căsătorie cu Ecaterina Bâlu, din 1901, reapare Sadoveanu-Ursachi Mihail"*.

www.dacoromanica.ro

Dar creatorul atâtor capodopere ale literaturii noastre nu a semnat niciodată, niciodată, nici măcar în acte, altfel decât Mihail Sadoveanu. Numele Sadoveanu, mai de grabă un pseudonim literar, a fost în cele din urmă, prin prestigiul său literar, impus stării civile. Lucru bizar, dar nu imposibil, în ultimul său Buletin de identitate, după care a fost completat actul de deces, atât scriitorul, cât şi Profira, mama, apar oficial numai cu numele Sadoveanu. Dar aceasta este desigur mai mult o legalizare proprie, de vreme ce în dreptul tatălui e trasă o linie (tatăl e declarat necunoscut).

Transcriem aici actul de deces:

SFATUL POPULAR AL RAIONULUI I. V. STALIN BUCUREŞTI

	ACT DE DECES Nr. 1197
MENŢIUNI: comunicări: cu No 21410 din 20 octombrie 1961 buletin identitate înaintat cu adresa No 22532/2 XI 1961 la secţia I Miliţie	*Astăzi anul 1961 luna Octombrie ziua 20 s-a înregistrat decesul lui SADOVEANU MIHAIL fiul lui – şi al lui SADOVEANU PROFIRA născut în anul 1880, luna NOEMBRIE ziua 5 în comuna Paşcani, raionul Paşcani, de sex bărbătesc, de naţionalitate română şi cetăţenie română cu ultimul domiciliu în oraşul BUCUREŞTI str. ZAMBACCIAN nr. 15, decedat în anul 1961 luna OCTOMBRIE ziua 19, în oraşul BUCUREŞTI raionul I. V. STALIN.* *Decesul stabilit prin certificatul medical Nr. 10 din 19 octombrie 1961 eliberat de circa X-a sanitară Raionul I. V. Stalin a fost cauzat de FIBRILAŢIE VENTRICULARĂ, ARTERO–SCLEROZĂ GENERALIZATĂ, SCLEROZĂ RENALĂ, INSUFICIENŢĂ RENALĂ, INFARCT MIOCARDIC.* *Declaraţia a fost făcută de SADOVEANU VIRGIL – LAURENŢIU.* *Semnătura declarantului* *V. Laurenţiu Sadoveanu* *Semnătura delegatului de stare civilă* *[ss. indescifrabil]*

C deces M. C. 0 80 9 30
din 20 octombrie 1961

A fost înmormântat la cimitirul Şerban-Vodă (Bellu), lângă mormântul lui M. Eminescu.

www.dacoromanica.ro

24. EUGEN LOVINESCU – dosar biografic*

Cu toate că E. Lovinescu şi-a fixat autobiografia în „schiţa" scrisă cu un an înaintea morţii, *Anonymus Notarius,* cu toate că prestigioşi istorici literari[1] au efectuat investigaţii de arhivă şi de bibliotecă prin locurile pe unde paşii l-au purtat, o biografie lovinesciană integral şi exhaustiv documentată încă nu avem[2]. Succinta, dar substanţiala biografie propusă de E. Lovinescu este ea însăşi lacunară şi cu inadvertenţe şi aceasta nu numai pentru că autorul însuşi, în dorinţa, se vede, de a lăsa imaginea unei vieţi trăite doar în plan literar, a eludat cu bună ştiinţă multe date, dar şi pentru că a rememorat nu tocmai exact unele întâmplări. Nu intră în intenţia noastră de a discuta aici sugestivele trimiteri autobiografice din romanele lui E. Lovinescu (ciclul *Bizu*).

Prin materialele documentare încredinţate acum tiparului[3] am urmărit să reliefăm unele momente din viaţa criticului, aducând, evident, o dată cu prezentarea lor şi rectificările de rigoare, accentul căzând cu predilecţie pe cariera lui de profesor în învăţământul secundar: intenţionăm astfel să recreăm un adevărat *„curriculum magistri Lovinesciani"*.

---

* Articol publicat în rev. „Manuscriptum" nr. 4 / 1981, pp. 150–160.

[1] Eugen Simion, *E. Lovinescu – scepticul mântuit,* 1972; Al. Piru, „Între G. Ibrăileanu şi E. Lovinescu", în „Jurnal literar", 1948, nr. 3, pp. 53–55; Al. Piru, *G. Ibrăileanu,* 1967, pp. 117–120; „Viaţa lui Lovinescu", în volumul *E. Lovinescu,* 1973, pp. 33–36, ediţie îngrijită de Florin Mihăilescu; I. Negoiţescu, *E. Lovinescu* micromonografie, 1970 şi tabel cronologic la volumul *Texte critice,* 1968, pp. 377–380; Ileana Vrancea, *E. Lovinescu, critic literar,* 1965 şi *E. Lovinescu, artistul,* 1969; *E. Lovinescu, scrisori şi documente,* Minerva, 1981 – Ediţie îngrijită de N. Scurtu.

[2] Al. Piru afirma, pe bună dreptate: *„În chip curios se cunosc foarte puţine lucruri despre viaţa lui E. Lovinescu şi ceea ce e desigur bine, dar nu ajunge, numai din sursă directă, anume din autobiografia semnată Anonymus Notarius..."*

[3] Aceste documente sunt extrase din Arhivele Statului din Bucureşti (Direcţia generală a Arhivelor Statului şi Arhivele Statului, filiala Municipiului Bucureşti) fondurile Minist. Instrucţiunii publice, cele ale liceelor unde E. Lovinescu a fost profesor, precum şi din arhivele de stare civilă ale Consiliului popular al municipiului Bucureşti şi ale Consiliului popular al sectorului IV din capitală (fostul sector III albastru).

www.dacoromanica.ro

Actul de naştere al viitorului critic are particularitatea curioasă că, pe lângă datele obişnuite legate de eveniment, consemnează şi pe cele de ordin „meteorologic", iar mama, din cauza „timpului contrar", este nevoită să semneze ca martoră a naşterii propriului copil! Transcriem integral actul şi pentru pitorescul lui.

N 302

Registru[l] stării Civile
Pentru născuţi[4]

Din anul una mie opt sute optzeci şi unu, în trei zeci una zile a lunei Octombrie, la ora douăsprezece meridiane; Act de Naştere a copilului Eugen, de religiune ortodoxă de sex bărbătesc născut astăzi în acest oraş la casa din strada Sucevei cu No. 30, fiu al Domnului Vasile Theodor Lovinescu de treizeci şi unu ani de profesiune profesor şi a Doamnei Profira Lovinescu de douăzeci şi şapte ani, fără profesiune, domiciliaţi în acest oraş; După declaraţiunea făcută de tatăl; Întâiul martor Doamna Smaranda Lovinescu de şase zeci ani, fără profesiune, muma declarantului, Al doilea martor Doamna Maria Bosincianu de patru zeci şi şase ani de profesiune moaşă, domiciliaţi tot în acest oraş, care au subscris acest act după ce li sa [sic !] citit împreună [sic !] cu noi şi cu declarantele.

Constatat după lege în casa din strada Sucevei unde ne-am transportat înşine, din cauză că timpul fiind contrar, au fost imposibil a ne [sic !] înfăţişa copilului la Oficiul Primăriei de noi Costache Balomir Adjutor de Primar şi oficer Stărei Civile al Urbei Fălticeni.

ss) V. T. LOVINESCU
Profira LOVINESCU
M. BOSINCIANU
Oficier St. Civile ss. Balomir

Copia prezentă fiind conformă cu originalul se legalizează grefier N. Nicolae Nr. 519 1903 Ianuarie 14.

[4] Arh. Stat, fond. Min. Instr. Publ., D. 568/1938, f. 89; Extras de naştere depus la dosarul de pensionare.

www.dacoromanica.ro

La 8 noiembrie 1915, „la orele 10 înainte de amiază", E. Lovinescu se căsătoreşte, în comuna Mierea Birnici, din judeţul Dolj, cu profesoara de limba franceză Ecaterina (Titi) Bălăcioiu, fiica *„Domnului Gheorghe Grigore Bălăcioiu şi a Doamnei Paulina Gheorghe Grigorie Bălăcioiu, născută Pleşoianu"*. În *Contractul de căsătorie* nr. 15717 din 19 octombrie 1915, autentificat de Tribunalul Ilfov, vol. 158/1915, se stipulează: *„drept dotă fiicei noastre Ecaterina o rentă anuală de 2000 /două mii/ lei în hârtie monedă românească plătibilă în două rate semestriale la 1 martie şi 1 septembrie al fiecărui an cu începere de la 1 martie 1916"*; iar viitoarea sa consoartă adaugă: *„declar că îmi constitui drept dotă trusoul meu complet în valoare de 8000 /opt mii/ lei, precum şi orice avere a mea viitoare mobilă şi imobilă sub orice titlu aş dobândi-o"*.

Reproducem mai jos actul de căsătorie:

Primăria Comunei Mierea Birnici Judeţul Dolj

EXTRACT
Din
REGISTRUL STĂRII CIVILE
PENTRU CĂSĂTORIŢI NR. 15

Eugeniu Lovinescu cu Ecaterina Gheorghe Grigorie Bălăcioiu

Act de căsătorie din anul una mie nouă sute cincisprezece, luna Noiembrie, ziua opt, orele 10 înainte de amiază. Domnul Eugeniu Lovinescu, major, necăsătorit, în vârstă de ani trei zeci şi trei, de profesiune profesor, născut în comuna urbană Fălticeni, Judeţul Suceava, domiciliat în capitala Bucureşti, fiu al Domnului Vasile Lovinescu şi al Doamnei Profira Vasile Lovinescu, născută Manolia [sic !] ambi [sic !] de profesiune proprietari, domiciliaţi în oraşul Fălticeni, judeţul Suceava şi Domnişoara Ecaterina Gheorghe Grigoriu Bălăcioiu, majoră, necăsătorită în vârstă de ani douăzeci şi opt[5] *de profesiune profesoară, născută în comuna Mierea Birnici, Judeţul Dolj, domiciliată în comuna Mierea Birnici, Judeţul Dolj fica [sic !] a Domnului Gheorghe Grigorie Bălăcioiu şi a doamnei Paulina Gheorghe Grigorie Bălăcioiu născută Pleşoianu ambi[i] de profesiune proprietari, domiciliaţi*

[5] Act de naştere no. 5 din 1.III.1887 al primăriei Mierea Birnici, jud. Dolj. În mod eronat, E. Simion dă ca dată a naşterii 28.II.1888.

www.dacoromanica.ro

în comuna Mierea Birnici, Județul Dolj, s-au înfățișat înaintea noastră spre a-și celebra căsătoria văzând că s-au făcut în termen publicațiunile cerute de legi și regulamente și că nu s-a ivit nici o opoziție la această căsătorie. Având în vedere că martorii mai jos arătați declară că viitorii soți nu sunt rude între dânșii la gradul oprit de lege, că se căsătoresc acum ambii soți pentru prima oară. Având în vedere că părțile, la întrebările ce le-am făcut au declarat că s-a făcut contract de căsătorie autentificat de Tribunalul Ilfov la numărul cincisprezece mii șapte sute șaptesprezece din anul una mie nouăsute cincisprezece. Noi Constantin Jan Bușe Coraci Primar și ofițer al Stării civile din comuna Mierea Birnici Jud. Dolj am dat în auzul celor de față citirea tutulor actelor cerute de legi și regulamente, parafate și oprite la dosarul primăriei, numărul cinsprezece al căsătoriei, cuprinzător de nouă file, precum și art. 194, 195 și 196 Codul civil de la capitolul VI al Titlului despre căsătorii, despre drepturile și datoriile respective ale soților. Apoi am întrebat pe fiecare dintre viitorii soți dacă vor a se lua în căsătorie și la întrebarea făcută fiecare dintre ei au răspuns separat: Da. În urma acestora am pronunțat în numele legii că părțile sunt unite prin căsătorie. Toate cele de mai sus s-au făcut în Casa Comunală în ființa următorilor doi martori: Domnul Jean V. Popescu în vârstă de ani 41 de profesiune comerciant domiciliat în comuna urbană (Mierea Birnici) [sic !] urbană Fălticeni județul Suceava și Domnul sublocot[enent] Constantin Savopol domiciliat în comuna urbană Craiova județul Dolj cel dintîi din partea soțului, iar cel de al doilea din partea soției. După ce am dat cetire acestui act în auzul celor de față noi l-am subscris împreună cu toți aceștia.

Căsătoria desfăcută prin sentința de divorț nr. 95 din 20 martie/1934 Tribunalul Ilfov Secția II CC 1934 septembrie 4 Ofițerul stării Civile Gh. Nastasescu Notar M. Nicolaescu

Soți E. LOVINESCU *Martori J. V. POPESCU*
E. BĂLĂCIOIU *Sublocot. Const. SAVOPOL*
Ofițer Stării Civile C. I. B. Coraci

www.dacoromanica.ro

Căsătoria a durat până în 1934, când soția îl cheamă în fața instanței de judecată, intentându-i proces de divorț (dos. nr. 360 din 1934)[6]. Motivul arătat de „reclamantă" (în petiția nr. 2268/1934 către Tribunalul Ilfov) era că „*soțul a părăsit domiciliul conjugal fapt dovedit cu scrisoarea soțului pârît din 25 decembrie 1933*"[7].

În ședința publică a Tribunalului Ilfov, secția a II-a c.c., din 20 martie 1934, în care „*La apelul nominal făcut s-a prezentat soția reclamantă Ecaterina Lovinescu, lipsă soțul pîrît Eugen Lovinescu*", completul de judecată declară, prin sentința nr. 95/1934, „*desfăcută căsătoria dintre numiții soți efectuată cu actul nr. 15/1915 al Oficiului Starei Civile al Primăriei Com. Mierea Birnici Jud. Dolj*", cu „*drept de apel*".

Cum soțul incriminat nu face opoziție, ba printr-o cerere (nr. 24107, din 14 iunie 1934) declară că a renunțat la dreptul de apel, grefa Tribunalului constată că sentința a rămas definitivă[8]. Iată sentința și certificatul de divorț:

Dos. No 360/934

Tribunalul Ilfov secția II cc
Sentința de divorț nr. 95
Ședința de la 20 Martie 1934
Tribunalul compus din:
Dl M. Manolescu judecător
Dl P. Voiculescu judecător supleant
Fotoliul Ministerului Public ocupat de Dl. Av. Antoniade
.....
La apelul nominal făcut s-a prezentat soția reclamantă Ecaterina Lovinescu lipsă soțul pârât Eugen Lovinescu.

Procedura fiind îndeplinită s-a dat citire acțiunei, actelor și lucrărilor din dosar.

---

[6] Arh. Stat., Trib. Ilfov, Secția a II-a a cc. Sentința de divorț 1934, nr. 1–347, f. 103.

[7] Deoarece dosarele din perioada aceea nu au mai fost păstrate de arhiva Tribunalului, luăm notă de conținutul misivei criticului din însemnarea ei în rezumat, doar într-o frază în sentința dată.

[8] De văzut Certificatul de despărțire nr. 1, din 4 septembrie 1934 emis de Primăria Comunei Mierea-Birnici, Dolj, unde s-a celebrat căsătoria și unde s-a transcris, pe manșeta actului; sentința de divorț. Acest certificat a fost depus la dosarul de pensionare (Dos. 568/1938, f. 58, Minist. Instr. Publ., Arh. Stat).

www.dacoromanica.ro

S-au constatat îndeplinite dispoz. Art. 219–239 c. c. inclusiv. Soţia reclamantă declară că stăruie în acţiunea sa de divorţ pentru motivul că soţul a părăsit domiciliul conjugal fapt dovedit cu scrisoarea soţului pârât din 25 decembrie 1933 şi cere admiterea acţiunei în principiu şi în fond, pronunţându-se divorţul în favoarea sa şi a i se încredinţa copila Monica, rezultată din căsătorie.

Dl. Procuror pune concluziuni pentru admiterea acţiunei în principiu şi în fond în baza art. 230 c. civ. iar copila să fie încredinţată reclamantei.

Tribunalul

Având în vedere acţiunea de despărţire intentată cu petiţia înreg. la nr. 2268/934 de Ecaterina Lovinescu prin care cere a se declara desfăcută căsătoria dintre Dsa şi soţul pârât Eugen Lovinescu pentru motivul că soţul a părăsit domiciliul conjugal.

Având în vedere că din lucrările aflate în dosar se constată că s-au îndeplinit disp. art. 219—239 c. civ. inclusiv, consiliile date rămânînd cu totul infructuoase.

Având în vedere că conf. Art. 212 cod. civ. căsătoriţii pot fiecare în parte să ceară desfacerea căsătoriei lor pentru motive de excese, cruzimi sau insulte grave ce-şi vor fi adus unul altuia în timpul căsătoriei.

Având în vedere că soţia reclamantă a cerut desfacerea căsătoriei pentru motivul că soţul pârât a părăsit domiciliul conjugal astfel că acţiunea sa este admisibilă în principiu.

Având în vedere că reclamanta mai cere ca tot astăzi în baza dispoz. Art. 230 c. civ. şi a scrisoarei ce i-a fost adresată de pârât să se pronunţe şi desfacerea căsătoriei.

Considerând că deşi acţiunea de faţă a fost astăzi admisă în principiu, totuşi Tribunalul poate pe baza dispoz. Art. 230 c. civ. să pronunţe de îndată desfacerea căsătoriei, dacă din probele administrate de soţul reclamant va rezulta temeinicia acţiunei.

Având în vedere că scrisoarea cu data de 25 decembrie 1933 adresată de soţul pârât reclamantei şi comunicată pârâtului se constantă că numitul a părăsit domiciliul conjugal refuzând a mai reveni şi a vieţui împreună, fapt ce constituie o injurie adusă soţiei reclamante de natură a motiva desfacerea căsătoriei.

Că astfel fiind, acţiunea de faţă se priveşte suficient dovedită şi cată a fi admisă ca atare.

www.dacoromanica.ro

Primăria Comunei Birnici
Plasa Amaradia
Satu Cruselu
Jud. Dolj

CERTIFICAT DE DESPĂRȚIRE
NR. 1

Dna Ecaterina E. Lovinescu

Înfățișându-se hotărârea de despărțenie nr. 95 din ziua 20 ale lunii Martie anul 1934 a Tribunalului Ilfov Secția II cc rămasă definitivă și executorie, prin care s-a declarat desfăcută căsătoria sa cu Dl. Eugen Lovinescu, căsătorie înscrisă sub nr. 15 din opt Noiembrie una mie nouă sute cincisprezece.

Noi Gh. Nastasescu primar am făcut mențiune de desfacere în rubrica respectivă a actului căsătoriei arătat mai sus și a actului de naștere nr. 5/1887 și am făcut cunoscut și Primăriei urbane Fălticeni Jud. Suceava de-a face mențiune pe marginea actului de naștere.

Spre credință i-am eliberat acest certificat ca urmare la cererea înregistrată la nr. 1742, 1934.

Ofițer Stărei Civile Gh. NASTASESCU

Șeful serviciului
Notar indescifr.
Anul una mie nouă sute treizeci și patru
Luna septembrie ziua 4

După divorț, fosta sa soție, de altfel cunoscut profesor de limba franceză, autor de excelente manuale didactice, pune pe coperta acestora, pe care le va republica după anul 1935, cu ostentație, numele „E. Bălăcioiu ex. E. E. Lovinescu"[9]. Ea a rămas să locuiască un timp în str. Cîmpineanu[10], iar scriitorul s-a stabilit nu la multă vreme (după 1935) în apartamentul din Bd-ul Elisabeta nr. 95 pe care-l cumpărase în rate, cu împrumut, prin Casa Școalelor, de la Creditul funciar urban București.

[9] Ecaterina (Titi) Bălăcioiu a încetat din viață la 8 iunie 1960, în etate de 73 de ani (se născu[illegible] i martie 1887, dată înscrisă și în actul ei de moarte, nr. 893 din 9 iunie 1960, al Primăriei sectorului IV (fost V) din București)

[10] În actul de deces e indicat „Domiciliu stabil" în „București Str. 6 Martie nr. 95", deci la vechea adresă a fostului ei soț.

www.dacoromanica.ro

În privința activității lui didactice, informațiile pe care ni le oferă până în prezent istoria literară sunt evazive și chiar, nu de puține ori, eronate[11]. Pe baza documentelor, putem consemna astfel un debut „neoficial" al profesorului E. Lovinescu, încă de pe când era student. Profitând de posibilitatea de a fi mai mult prezent la Fălticeni decât în capitală (pe vremea aceea frecvența la cursuri nu era strict obligatorie), tânărul E. Lovinescu e semnalat ca profesor suplinitor în scriptele gimnaziului „Alecu Donici"; fie înlocuindu-l pe fratele său mai mare Octav (care preda româna și geografia), fie ținând lecțiile părintelui său, V. T. Lovinescu (care era profesor de istorie și geografie) și care absenta deseori din pricina îndatoririlor sale politice (era, după cum se știe, deputat liberal) sau din cauza sănătății șubrede. Într-o listă de evidență a profesorilor pe luna martie a anului 1903[12], E. Lovinescu (care era în ultimul an de studenție) apare de două ori împreună cu tatăl său și cu ceilalți frați, Octav (care era profesor titular) și Vasile. După obținerea licenței în filologie clasică, în iunie 1903[13], E. Lovinescu e numit de Minister cu Ordinul nr. 7770, din 28 august 1903, profesor suplinitor la Școala comercială de gr. I de băieți din Ploiești, unde va preda, începând cu data de 1 septembrie, în locul lui E. Ciupagea (transferat la minister) limba franceză, istoria și geografia[14].

Cu toate că „n-avea vocație" pentru cariera didactică și deși o începuse „fără plăcere", el se înscrie chiar în primul an de profesorat la examenul de capacitate pe care-l susține cu strălucire: la limba latină, specialitatea principală, primește media 9.50, iar la română, ca obiect secundar, 9.28 (deci nu „zece" cum singur ne informează prin pana „Notarului Anonim").

La 11 iunie 1904 înaintează o petiție (nr. 33272)[15], în care solicită, în funcție de media luată la examen, postul de profesor de lb. latină la liceul din Ploiești.

---

[11] I. Negoițescu se oprește la anul 1904, la liceul din Ploiești; E. Simion, care a făcut cercetări acolo din câte ne dăm seama, indică anul 1904, cu observația, la pag. 7 *(op. cit.)*, nota 1, că în vara anului 1903 se afla la gimnaziul din Fălticeni „Al. Donici"; Al. Piru, în *Viața lui Lovinescu,* vol. Cit., p.34, dă anul adevărat 1903, nu însă și școala.

[12] Arh. Stat., fond, Min. Instr. publ., D. 539/1903, Gimnaziul din Fălticeni, 1902–1903.

[13] Eugen Simion a făcut cercetări în arhiva Universității din București, rezultatul lor fiind rezumat în *op. cit.*, p.12, nota 3

[14] Arh. Stat., fond, M. instr. D. 568/1938, f.7

[15] Arh. Stat., fond, M. Instr. D. 367/1904, f.11.

www.dacoromanica.ro

E singurul act autografiat de E. Lovinescu găsit de noi până acum, celelalte întâlnite sunt dactilografiate. Din textul cererii se întrevede o oarecare superbie, pentru că în afară de formula cunoscută „vă rog să binevoiți" rătăcită pe la mijlocul cererii, tânărul profesor cu gradul definitiv lasă sentimentul mai degrabă că impune și nu roagă, ca unul ce „se simte mai calificat", îngăduindu-și chiar să dea indicații ministrului asupra modului cum trebuie efectuată mișcarea orelor pe discipline, ca să i se asigure catedra. Adresa și-o dă la Fălticeni:

Domnule MINISTRU,

În vederea numirilor ce au a se face în învățământul secundar subsemnatul, profesor la școala comercială din Ploiești reușind întâiul *la capacitate de* l. latină, specialitatea principală *(cu media 9.50), și specialitatea secundară trecând-o la* lb. română, *cu media 9.28, vă rog să binevoiți a mă numi profesor de l. latină la* Liceul din Ploiești cl. VII și a VIII (12 ore) *care e* vacantă *și pentru care mă simt mai calificat. În afara de aceasta mai sunt vacante în Ploiești încă 6 ore de latină, care ar putea să intre în combinație cu cele* 10 ore *de greacă, neocupate, și alte câteva ore de* română, germană și franceză, *ce vor rămâne vacante chiar în urma noilor numiri ce se vor face.*

În rândul al doilea cer, deci o astfel de combinație, prin care s-ar putea crea până la 3 catedre de latină, în Ploiești.

Numai pe treapta ultimă solicit Brăila și în fine Galați.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, deosebitul meu respect
București 1904 Iunie 10 Eugen LOVINESCU (adresa Fălticeni)
D-sale D-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Ca urmare, ministerul îi și răspunde la 7 iulie, la Fălticeni, anunțându-l că este numit profesor de limbile latină și română la clasa a VIII-a, la Liceul „Sf-ții Petru și Pavel" din Ploiești începând de la 1 septembrie 1904. La 3 septembrie, conform uzanței, depune jurământul (dar nu la liceu, ca toți ceilalți), ci la minister (Dos. 367/1904, f.10).

În acest an își face și debutul editorial didactic prin publicarea primelor sale cărți de specialitate: *O chestie de sintaxă latină* (dedicată „În semn de adâncă admirație" lui N. Iorga) și *Pronunțarea latină în epoca clasică.* Ambele cărți au o vădită tentă polemică, în care argumentele științifice, susținute cu talent retoric, se combină cu ironia fină, elegantă, într-o frază fermă și incisivă.

www.dacoromanica.ro

În anul 1906 își ia un concediu de boală între 8 ianuarie și 8 februarie, ca în toamna aceluiași an, la 1 octombrie 1906 să obțină (prin ordinul ministrului nr. 564435 din 7 oct.) „trei ani de concediu pentru studii în străinătate (la Paris)". Acum editează și primele manuale școlare. Îi apare pentru întâia oară numele pe „Lista cărților recomandate în școli" de către Ministerul Instrucțiunii cu: *Carte de citire și gramatică latină*, una pentru clasa a II-a și alta pentru clasa a III-a[16].

Fiind încă un autor de manuale puțin cunoscut, doar câteva școli preferă atunci cărțile sale didactice: gimnaziul din Fălticeni, gimnaziul din Tecuci și liceul din Ploiești, iar aici numai la clasele la care preda el, fiindcă la celelalte erau recomandate manualele mai vechi și consacrate ale lui Locusteanu (cu care va fi coleg la liceul „M. Basarab"), pentru clasa a II-a, și ale lui Evolceanu și Litzica, pentru clasa a III-a.

După revenirea în țară de la Paris, în 1909, își reia activitatea didactică la Ploiești și în același timp pe cea de autor de manuale. După o suită de trei cărți de limba franceză, prezintă „Consiliului permanent de aprobarea manualelor" *Cartea de limba latină clasa a IV-a,* însoțită de o cerere (nr. 2420, din 1910, secția a III-a)[17], dactilografiată:

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a depune de o dată cu presenta un manuscris pentru cartea de Limba Latină pentru clasa 4-a secundară, cu rugămintea de a dispune examinarea și aprobarea lui.

Alăturez și recipisa Casei de Depuneri sub nr. 50007, constatând vărsarea sumei de lei 120, taxa de examinare.

Cu osebită stimă
Eugen LOVINESCU
Doctor în litere de la Facultatea din Paris.
Domniei sale
Domnului MINISTRU al Instrucției Publice.

„Cartea" s-a bucurat de referate favorabile din partea membrilor comisiei: astfel, profesorul universitar Evolceanu constată[18]: „*Acest manual conține bucăți de citire din istoria Romanilor, din mitologie,*

[16] Arh. Stat., fond. M. Instr. D. 1677/1906, f.15.
[17] Arh. Stat., fond. M. Instr. D. 2170/1910, f,14.
[18] Arh. Stat., fond. Min. Instr. D. 2170/1970, f.15.

www.dacoromanica.ro

puţine din istoria Grecilor, puţine din antichităţi şi câteva de natură diferită. Unele sunt grupate în cicluri. Ecuaţiile sunt interesante [...] gramatica este intercalată printre bucăţiile de citire la care se aplică. Ar trebui mai corect formulată sintaxa condiţionalelor ipotetice. Ilustraţiile (dintre care unele după tablouri renumite), intercalate în carte, vor fi şi ele de un deosebit folos.

Pentru aceste consideraţii subsemnatul recomandă spre aprobare cartea D-lui Lovinescu. 14 martie 1910."

G. Bogdan-Duică, într-o adresă către ministru (9.IV.1910), se referă la manualele de limba română cl. I şi a II-a şi anunţă că: „*Examinând încă o dată manuscriptul cărţii de citire cl. I şi II, de limbă română, a D-lui Eugen Lovinescu am constatat că D-sa a făcut îndreptările cerute de comisie şi consiliul permanent*"[19]. Aceste cărţi au apărut de-a lungul timpului în mai multe ediţii.

În 1910 i se iveşte ocazia unui transfer în capitală. Frământările prin care a trecut pentru a se titulariza în Bucureşti, ca şi atmosfera de culise sunt relatate cu minuţie în *Anonymus Notarius*. La 15 octombrie 1910 este numit la liceul „M. Basarab", la catedra de limbă latină, cu zece ore, întregită cu două ore de istorie la liceul „Sf. Sava"[20] (ordinul 70899/1910[21]), ca la 1 februarie 1911 să i se acorde concediu, până la finele anului şcolar (cu ordinul 6567/1911)[22] „fiind ocupat la Facultatea de Litere din Bucureşti", după ce mai înainte, în ianuarie, avusese un concediu de boală. Pentru ţinerea unui curs liber ca docent (neretribuit la facultate) şi pentru a-şi pune oficiile la dispoziţia acelor studenţi ce ar fi dorit să-l audieze, profesorul E. Lovinescu înaintase decanului, la 22 octombrie 1910, o cerere[23]:

Domnule Decan,

Subsemnatul, docent de literatură română modernă la Universitatea din Bucureşti, am onoare a supune aprobării Dv

---

[19] Arh. Stat., fond. Min. Instr., D. 2170, f.17.

[20] Arh. Stat municip. Buc., fond. Lic. M. Basarab, D. 42–43 (1910–11). Într-un aviz al directorului pentru absenţe e notat: „în neconcordanţă cu orarul de la Sf. Sava".

[21] Arh. Stat., fond. Min. Instr. D. 568/1938, f.82.

[22] *Idem.*

[23] Arh. Municip. Buc., fond. Univ. Buc., Rectorat, D. 3/1910, f.42. La dosar s-a păstrat copia acestui act pe care „secretarul facultăţii de filosofie şi litere" G. Buzescu a adnotat „pentru conformitate", semnându-se.

www.dacoromanica.ro

intenţiunea de a face un ciclu de 15 ore până la 20 prelegeri la facultatea de litere, asupra următorului subiect: Începuturile prozei noastre cu deosebită privire asupra lui Costache Negruzzi.

Aş dori să studiez pe de o parte, în treacăt, contemporanii mai mărunţi dintre care răsare cel dintâi nuvelist român, pe de altă parte aş dori să studiez în amănunţime viaţa lui Costache Negruzzi, omul cu formaţia lui intelectuală, opera de la cele dintâi încercări de copil până la lucrările de maturitate, în înfăţişarea ei originală ca şi în împrumuturile literare ce se pot urmări foarte bine, întreprinzând astfel o monografie cât se poate mai completă asupra acestui mare bărbat al renaşterii noastre culturale şi încercând de a-l pune în cadrul contemporanilor.

Aceste prelegeri s-ar împărţtia în timpul unui an, netrecând în orice caz mai mult de cât o oră pe săptămână.

Dacă planul acestui curs liber capătă aprobarea Dv, cât şi dacă mă bucur de încrederea Dv. de-al duce la bun sfârşit, vă rog să binevoiţi a-mi acorda cuvenita autorizaţie pentru a începe seria prelegerilor la mijlocul lunii Noiembrie.

Primiţi, vă rog, domnule Decan, expresia respectului meu.

Bucureşti 22 oct. 1910

E. LOVINESCU Calea Victoriei 65

Senatul Universităţii din 25 octombrie 1910[24] i-a admis deschiderea cursului, el fiind remunerat de liceul „M. Basarab", pe ale cărui state de plată figura cu suma de 420 lei lunar.

---

[24] Arh. Stat., municip. Buc., fond. Univ. Buc. Rectorat, D. 3/1970, f.71. Şedinţa din 25 octombrie 1910 e consemnată în procesul verbal din 13 octombrie: *„Senatul având în vedere că Consiliul Facultăţii de Filosofie şi Litere, în şedinţa sa de la 25 octombrie a.c. a admis deschiderea cursului cerut de Dl. Lovinescu, având în vedere şi art. 63, din legea asupra învăţământului secundar şi superior. Aprobă cererea Dlui E. Lovinescu"*. La 10 noiembrie 1910 (f. 5 a aceluiaşi dosar) cu adresa nr. 398 rectorul (funcţia de rector o deţinea atunci C. Dimitrescu-Iaşi) anunţă ministerul că: *„Senatul Universităţii noastre, în şedinţa din 30 oct. a.c. a admis cererile următoare: ... [sunt enumeraţi toţi profesorii docenţi, E. Lovinescu fiind al cincilea] 5. Dl Docent E. Lovinescu de a face studenţilor Facultăţii de Filosofie şi Litere un curs liber asupra subiectului Începuturile prozei noastre cu deosebită privire asupra lui Costache Negruzzi"*.

Aceste prelegeri au fost, după cum se ştie, înmănunchiate într-un studiu monografic apărut în 3 ediţii (Vezi şi Biografia întocmită de autor): I în 1913 (Minerva), II în 1924 (Cartea Românească) şi a III-a în 1940 (la Casa Şcoalelor)

www.dacoromanica.ro

În anul următor de învățământ este anunțat la liceu (cu ordinul ministerului 58707/1911) „în concediu tot anul, fiind ocupat cu predarea cursului de literatură română veche la Facultatea de litere din București" *[sic !]*[25].

E vorba, desigur, de numirea lui ca suplinitor la catedra de la Universitatea din Iași și nu cum eronat a înregistrat-o arhiva liceului „Matei Basarab". În toamna anului 1912, după încercarea eșuată de a obține definitiv catedra de literatură română a facultății ieșene, se reîntoarce la cursurile de profesor secundar la liceele „Matei Basarab" și „Sf. Sava" (la acesta din urmă va deține ore până la sfârșitul anului 1913).

În perioada „neutralității" (1914–15; 1915–16) are lungi „concedii de boală"; în 1914, de la 1 februarie la 31 martie, iar în 1915, de la 1. IX la 15.XII.

În anul 1916, E. Lovinescu se refugiază în Moldova, la Fălticeni, spre sfârșitul lunii noiembrie, cu puține zile înaintea pătrunderii trupelor dușmane în București. În statele liceului „Matei Basarab" el continuă să figureze împreună cu ceilalți colegi de breaslă până în luna martie 1917 inclusiv, în care și semnează de încasarea salariului. Probabil că, pentru orice eventualitate, li s-a avansat leafa pe timp de șase luni. De fapt, cursurile au început în acel an școlar abia la 1 aprilie 1917[26].

Dintre colegii de profesorat de la „Matei Basarab" ai lui E. Lovinescu distingem pe Th. Speranția (la română), pe D. D. Pătrășcanu (la istorie), pe D. Hasnaș și C. Banu (la istorie), pe Emil Grigorovitza și W. Ghül (la germană). Când și când apărea A. Toma (la filozofie) și C. Litzica (la latină), cu aceștia doi fiind coleg și la „Sf. Sava".

Perioada retragerii la Fălticeni, în casa părintească, din toamna lui 1916 până în cea a anului 1918, timp de doi ani, în care a vibrat *„de emoțiile dramei ce se desfășura"*, este prezentată chiar de scriitor oarecum contradictoriu; în *Anonymus Notarius* scriitorul și profesorul mărturisește: *„pentru a se elibera totuși din cătușele dezastrelor, se puse să traducă* Odiseea, *[...] în doi ani a izbutit astfel să dea o primă versiune în proză a întregii* Odisei", pe când anterior, în volumul apărut în 1919, *În cumpăna vremii (note de război)* la p.78, autorul declară limpede că doi ani nu a scris un

[25] Arh. Stat fond Min. Instr., D. 568/1938, f.82

[26] Arh. Stat municip. Buc., fond. „M. Basarab", D. 14 – 15 /1916.

www.dacoromanica.ro

rând, că nu a pus mâna pe condei: „*Doi ani am lăsat în părăsire fragilitatea fierului peniței pentru a aștepta hotărârea supremă a celuilalt fier mai vârtos în care ne pusesem toate speranțele*". Să fie vorba doar de scrierile sale de critică?

În această vreme este profesor, atât la gimnaziul „Alecu Donici" cât și la școala particulară pe care o deschide în primăvara (nu în toamna, cum scriu istoricii literari) anului 1917. Într-o adresă emisă de direcția școlii (nr. 24124 din 25 aprilie 1917), ajunsă la Ministerul Instrucției, ce avea atunci sediul la Iași, în ziua de 30.IV.1917, nr. 15452, se precizează că la ordinul ministrului Nr. 11464 „*am onoarea a vă înainta un tabel de profesori refugiați*". În tabel, E. Lovinescu e trecut în josul filei, la profesori veniți în refugiu, și e rubricat astfel[27]:

Numele și prenumele profesorului	*Materia pentru care este abilitat*	*Clasele în care predă, secția*	*Ce materii mai poate examina*	*Dacă a preparat în particular*
Eugen Lovinescu Docent de literatură română la Universitate (refugiat)	*Latina*	*V – VIII secția modernă*	*Literatură română și Literatură franceză*	*Nu*

Paralel cu activitatea de dascăl la gimnaziu, pregătea elevi în particular, o formă curentă de învățământ în vremurile grele de-atunci, admisă cu examene anuale și la școlile statului. La sfârșitul anului școlar, în iunie 1917, la gimnaziul din Fălticeni, unde era una din comisiile de examinare și la care președinte era chiar E. Lovinescu[28], se prezintă și elevi preparați de critic. Nu știm câți elevi a avut la școala sa, dar cunoaștem numărul celor promovați,

[27] Arh. Stat, fond M. Instr. D102/1917, ff. 64-65.
[28] Arh. Stat., fond. M. Instr. D. 147/1917, f. 15 – 16.

www.dacoromanica.ro

17, după numărul certificatelor primite de la minister[29], unde se vede că îşi declarase şcoala.

După război, de la 1 septembrie până la 31 august 1922, este din nou dascăl de limba latină la liceul „Matei Basarab". În 1922, la 1 septembrie, se transferă la liceul „Gheorghe Şincai", unde funcţionează până la 30 septembrie 1928. În locul său este numit D. Panaitescu (Perpessicius). La 1 octombrie 1928 îl aflăm profesor la liceul „Mihai Viteazul" unde, în sfârşit, se pensionează la 31 august 1938, după 35 de ani de oficiere la catedra de limba latină, la vârsta de aproape 58 de ani[30]. Cariera lui didactică (în opoziţie cu cea de neobosit autor de manuale şi de antologii şcolare, în care a cuprins pe toţi scriitorii iluştri ai literaturii latine) a trecut neobservată, aşa cum de altfel a şi dorit. Din cataloagele şi din foile matricole, constatăm că profesorul E. Lovinescu era parcimonios la notare: predominau la el mediile de 5 şi 6, unele de 7, mai rar de 8 şi de 9, iar cele de 10 în cazuri excepţionale[31]; elevilor corigenţi şi repetenţi nici nu le încheia mediile.

În anul 1938 părăsea, aşadar, catedra, la fel cum urcase pe estrada ei: „fără plăcere", dar cu „un sentiment de uşurare" că pusese capăt unei „meserii fără ierarhie" pe care a îndeplinit-o din „simplă obligaţie", cum spunea în *Anonymus Notarius*.

În mai 1943, maladia mai veche de ficat, intensificându-i chinurile şi presimţirile funeste, îl determină pe E. Lovinescu să se adreseze din nou medicului şi să se interneze. Alege clinica (Sanatoriul I) profesorului N. Lupu de la spitalul Colentina, unde este primit pacient la 12 mai 1943, după ce a achitat suma de 11.900 lei, beneficiind de reducere cu 50 %, prin ordonanţa Eforiei spitalelor nr. 5311/1943. Rezultatul analizelor (ce i s-au făcut timp de nouă zile cât a fost spitalizat) a stabilit, pentru faza

---

[29] Arh. Stat., fond M. Instr., D. 102/1917, f.106. Printr-o scrisoare a ministerului (nr. 22276, 16 iunie 1917, divizia a II-a) trimisă direcţiei gimnaziului din Dorohoi, unde era unul din centrele de dirijare a examenelor particulare din Moldova, sunt trimise şcolilor particulare, „certificatele de examen pentru elevii pregătiţi în particular şi prezenţi la examenul din iunie 1917". Pe o listă pentru Fălticeni, E. Lovinescu e înregistrat al cincilea cu „17 certificate Dlui Eugen lovinescu Fălticeni".

[30] Arh. Stat., fond. M. Instr., Dos. 567/1938, f.58.

[31] Camil Petrescu, care încercase o intervenţie pentru un cunoscut al său la Lovinescu, se lamentează că profesorul a fost inabordabil: *„I-a dat după obiceiul lui nota 2 şi l-a lăsat repetent [...] N-a vrut."* *Note zilnice* (1927–1940) 17 sept. 1931, Ed. Cartea Românească, 1975, p.71.

www.dacoromanica.ro

avansată a bolii, un diagnostic malign: „icter mecanic şi angecolită". La ieşirea din clinică, la 21 mai 1943, situaţia lui era consemnată la rubrica Starea bolnavului. La completarea datelor personale el declară că este „căsătorit" şi că are vârsta de 60 de ani[32].

După două luni de la acest consult medical, se stinge la locuinţa sa, în ziua de 15 iulie 1943, la ora 9 ½ (dimineaţa), cum consemnează actul de deces nr. 1872, din 16 iulie 1943, al Primăriei sectorului III albastru (sectorul IV – astăzi) pe care-l redăm mai jos:

„Registrul pentru morţi volumul IV, 1943, pp. 156 – 157.
Nr. act. 1872 din 16 iulie 1943. Data morţii 15 iulie 1943, ora 9 ½.
Pronumele, numele, domiciliul şi profesia decedatului: Eugen Lovinescu, profesor pensionar, ortodox, Bucureşti Bd. Elisabeta nr. 95.
Locul şi data naşterii: Fălticeni – Suceava 1882 [sic !] vârsta 61 ani, părinţii Vasile şi Profira Lovinescu.
Prenumele şi numele soţiei –
Locul morţii când nu s-a întâmplat la domiciliu –
Moartea verificată de medicul Centrului Sanat[oriului] Uranus. certif. Nr. 331 din 16 iulie 1943.
Declaraţia făcută de Catalici Ion, de 36 ani, muncitor, Bucureşti B-dul Basarab nr. 2."

A doua zi, la 16 iulie 1943[33], a fost incinerat, în acordurile muzicii lui Beethoven.

---

[32] Arh. Spit. Colentina, *Registru internări,* anul 1943, f, 243, numărul internării 587, din 12 mai 1943.
În câteva scrisori din acel timp răzbate ecoul acestor zile de suferinţă din pragul sfârşitului. Lui Victor Iancu îi expedia o epistolă chiar din spital (datată mai 1943): *„Nu cred că mai stau aici mai mult de 7–10 zile, icterul mi-a trecut, dar sunt într-un regim de observaţii asupra ficatului, e posibil ca să nu mai fie nevoie de intervenţie chirurgicală"* (E. lovinescu, *Scrisori şi documente,* 1981, p. 194). Iar Hortensiei Papadat–Bengescu, la 10 iulie, cu cinci zile înainte de sfârşit, îi relata: *„A dat Dumnezeu şi mi s-a lăsat apa din abdomen în picioare, sunt bellagambist. Şi aş putea fi piqueur la o trăsură regală înhămată* a *la Daumont"* (E. Lovinescu, *Scrisori şi documente,* p. 247).

[33] 16 iulie 1943 e considerată (cu excepţia acad. Şerban Cioculescu – «E. Lovinescu şi „Sburătorul"»), în mod inexplicabil, de toţi istoriografii literari, ziua decesului (la unii apare chiar 18 iulie!?).

www.dacoromanica.ro

25. OCTAVIAN GOGA
Pentru comemorarea lui Ady ENDRE şi sărbătorirea lui Avram IANCU*

Celui mai de seamă scriitor maghiar – Ady Endre – născut în Transilvania, la Mecenţiu, Sălaj, în 22 noiembrie 1877, i-au fost consacrate în anul 1924, în zilele de 20 şi 21 iulie, serbări menite să-i cinstească memoria. De la moartea sa se împliniseră deja, în acel an, la 27 ianuarie, cinci ani. Comemorarea a fost prilejuită de aniversarea semicentenarului căsătoriei bătrânilor părinţi ai poetului Ady Lorinc şi Mária Pásztor, care murise de timpuriu, la Budapesta, într-un spital, în 1919.

Presa vremii, atât cea maghiară[1] din România, cât şi cea română[2], au remarcat evenimentul, care a fost comentat mai târziu în unele studii monografice[3] şi articole[4], subliniindu-se importanţa sa pentru demonstrarea confrăţiei culturale şi spirituale a scriitorilor români şi maghiari.

Unele investigaţii recente de arhivă ne-au adus sub ochi câteva documente referitoare la circumstanţele organizării acestei comemorări a lui Ady Endre. Este vorba de un dosar din fondul Ministerului Artelor, de fapt al Ministerului Culturii şi Artelor[5],

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 4/1978, pp. 153–155

[1] Revista săptămânală maghiară „Szilágyság" din Zalău, care a fost iniţiatoarea şi organizatoarea festivităţilor legate de comemorarea lui Ady Endre şi de aniversarea nunţii părinţilor săi, a rezervat integral trei numere (din 18, 25 iulie şi 1 august 1924) acestor manifestări culturale, relatând pe larg desfăşurarea lor şi reproducând discursurile şi epistolele primite de organizatori de la diverse personalităţi literare din ţară şi din Ungaria.

[2] „Adevărul literar şi artistic", anul V, nr. 190, duminică 27 iulie, p.8, aduce *„un pios"* omagiu *„marelui poet, dintre cei mai sinceri amici ai noştri, ai românilor"*.

[3] Domokos Sámuel, *O. Goga*, „Kriterion", 1970, pp. 239–240.

[4] I. Mincu, „O manifestare a prieteniei româno-maghiare", în „Magazin istoric", nr. 9, 1968, pp. 77–79. Articolul reproduce documente din revista maghiară mai sus citată de noi.

[5] Arhivele Statului Bucureşti, Dosar, nr. 876/1924, pp. 27,28. Documentele ne-au fost semnalate de arhivistul Adrian Adamache, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

www.dacoromanica.ro

semnalat de cercetătorul Virgiliu Teodorescu, în paginile revistei „Manuscriptum", care conține documente legate de activități culturare desfășurate în România în anii imediat următori desăvârșirii unității naționale. Se afla aici invitația organizatorilor, adresată oficialităților de la București, precum și programul detaliat al celor două zile festive (fila 10):

„*Redacția gazetei «Szilágyság» cu prilejul aniversării a 50-a an [sic!] a căsătoriei părinților lui Andrei Ady, Laurențiu Ady și Pasztor Maria, la 20 și 21 iulie în Zalău și Meținiu [sic!] [va] aranja o serbare generală în memoria lui Ady cu concursul scriitorilor, artiștilor și ziariștilor ardeleni, la care cu onoare și iubire se invită toți stimatorii și aderenții a[i] marelui poet, colaboratorii și sprijinitorii a[i] literaturii maghiare. Aranjatorii*".

Programul serbării, redactat pe patru pagini dactilografiate, este foarte amplu și urma să se desfășoare sub auspiciile unui comitet de „protectori ai serbării", în fruntea cărora „aranjatorii" l-au situat pe „Octavian Goga, fost Ministru și poet"[6]. După cuvântări, după pelerinaje la Zalău și Mecențiu, după agape comune, programul se încheie la Mecențiu cu „inaugurarea tablei comemorative [a] lui Ady". Fondurile încasate din vânzarea biletelor urmau a fi folosite „*pentru eternizare numelui lui Ady Andrei, îndeosebi pentru acoperirea cheltuielilor tablei comemorative așezată pe casa natală [a] lui Ady*".

Printre protectorii serbării, după Goga, sunt menționați: Benedek Elek, membru al Societății literare din Ardeal; Dosza Andrei, președintele societății; Iansvits Eugen, directorul teatrului maghiar din Cluj; Pal Árpád, președintele organizației ziariștilor maghiari din Ardeal.

Octavian Goga, care se afla atunci la Ciucea, unde a primit delegația organizatorilor și invitația de a participa la sărbătorirea lui Ady, se adresează ministrului cultelor și artelor Alexandru Lapedatu,

---

[6] Alegerea lui Goga ca prezident al festivităților de la Mecențiu și Zalău, dedicate lui Ady Endre, se explică atât prin faptul că scriitorul român era de mult membru de onoare al Societății literare din Transilvania, cât și prin amiciția celor doi mari poeți, prin afinitățile structurale ale temperamentului și operei lor, prin crezul lor artistic: „*Dintre poeții unguri mai noi, am avut predilecție pentru Andrei Ady, care avea două note interesante: era sub influența școlii literare post-verlaine-iene și în același timp, din cauza unui criticism aproape bolnav, se simțea prieten cu noi și cu toate popoarele asuprite de imperiul austro-ungar*". (*Fragmente autobiografice*, 1938, p.37)

www.dacoromanica.ro

invitându-l la rându-i printr-o scrisoare[7], pe acesta, să devină *„patronul"* festivităților. Goga consideră că un asemenea *„gest"* din partea ministrului artelor *„ar face bună impresie"* și *„ar indica toleranța noastră în materie de artă și cultură"*, cu atât mai mult cu cât e vorba de Ady, *„cel mai mare poet al ungurilor"*. Scriitorul arată în continuare că oficialitățile maghiare păstrau încă o anumită rezervă față de spiritul lui militant, de arta sa revoluționară și mai cu seamă de sentimentele de prietenie și de profundă atașare față de cauza românilor, ca și de ideile lui larg umanitare și de spiritul critic cu care *„a urmărit defectele rasei"*. Evident, Goga, ca și Ady, care a respectat cu admirație și a cântat în opera sa cu multă dragoste pe omul din popor, înțelege aici prin „spiritul rasei" cercurile guvernamentale maghiare, ostile prieteniei între popoarele noastre, refractare la ideile novatoare și la arta militantă a lui Ady.

Ministrul Al. Lapedatu, într-o apostilă inserată între data scrisorii, formula de adresare și conținutul ei, îl invită pe Ion Minulescu, care era director general în minister, să accepte patronajul:

„D. I. Minulescu va telegrafia d-lui Goga în numele meu că dacă acceptă d-sa patronagiu [sic!], acceptă și Ministerul Artelor. În acest caz dl. Minulescu va reprezenta Ministerul la serbări".

La rândul lui, autorul *Romanțelor pentru mai târziu* îi trimite lui Octavian Goga următoarea telegramă:

„Din oficiu
Dir. Min. Artei
Nr. 35539
8 iulie 1924.
Telegramă comptul nr. 7.
D-lui Octavian Goga, scriitor, com. Ciucea.
Ca răspuns la scrisoarea ce ați trimis D-lui Ministru, am onoarea a vă comunica în numele D[omniei]-Sale că, dacă D[umnea]v[oastră] acceptați a patrona serbarea ce se dă în amintirea poetului Andrei Ady, acceptă și Ministerul Artelor.
În acest scop, subsemnatul sunt delegat a reprezenta Ministerul la serbări.
p[entru] Ministru Ion MINULESCU"
(Ibidem, f. 6).

[7] Scrisoarea a fost publicată fragmentar, fără a fi reprodusă în facsimil, în „Manuscriptum", nr. 2(3)/1971, p.243.

www.dacoromanica.ro

Între timp ministrul Lapedatu primeşte o telegramă de la Cluj (expediată, se vede, de comitetul de organizare al serbării), datată 15 iulie 1924: „*D-lui Alexandru Lapedatu, Ministru de culte B[u]c[u]r[e]şti. Serbarea lui Ady la 20—21 iulie la Satu Mare. am anunţat patronare d[umnea]-voastră—Goga*".

Ministrul notează pe telegramă: „*Rog pe dl. Minulescu să mă reprezinte la serbare*" – şi a doua zi, 16 iulie, îl şi investeşte, oficial, ca delegat:

„*D-lui I. Minulescu, Dir. Gen. Al Artelor*

Avem onoarea a vă face cunoscut că sunteţi delegat a reprezenta Ministerul Artelor la serbările ce se dau în zilele de 20 şi 21 iulie a.c. în amintirea poetului Ady" (ibid., f. 6 verso).

Goga nu s-a putut prezenta. El a expediat de la Ciucea o scrisoare în limba maghiară, la 17 iulie 1924, în care-şi manifesta regretul că „*din cauza unor importante treburi obşteşti, care nu pot suferi amânare şi care reclamă prezenţa mea în capitală*", nu poate „*fi prezent la sărbătorirea lui Ady la Zalău şi la Mecenţiu*"... El are cuvinte înălţătoare la adresa lui Ady şi a operei sale: „*Personalitatea lui Ady Endre este cea mai chemată să ne unească într-o singură tabără sub altarul veşnic al artei*".

Ion Minulescu a patronat serbarea şi a rostit a doua zi, la 21 iulie, la Mecenţiu, o înflăcărată cuvântare, care a produs o impresie puternică asupra auditoriului[8].

În filele aceluiaşi dosar s-a păstrat şi corespondenţa Ministerului Artelor cu Octavian Goga, generalul Petala, sculptorii Oskar Späthe şi Dimitriu Bîrlad, privitoare la concursul organizat la 14 februarie 1924 pentru ridicarea unui monument în cinstirea lui Avram Iancu, cu ocazia împlinirii unui secol de la naşterea revoluţionarului paşoptist ardelean.

La cererea generalului Petala[9], care era preşedintele Comitetului de ridicare a statuii lui Avram Iancu, ministrul Al. Lapedatu decide: „*Să se roage d-l Octavian Goga să binevoiască a*

---

[8] Atât scrisoarea lui Goga cât şi discursul lui Minulescu au fost publicate în paginile revistei organizatoare „Szilágyság" din Zalău.
Ion Micu, în articolul citat, reproduce în traducere românească textul lor.

[9] Generalul Nicolae Petala, născut în 1869, a fost comandant de divizie şi de corp de armată în primul război mondial, luptând aproape pe toate fronturile. În anul 1924 se afla la Cluj, iar în 1925 devine inspector general al armatei.

www.dacoromanica.ro

primi să participe la lucrările comisiei ca reprezentant al ministrului nos[tru] Lap[edatu]". (f. 31)

Urmează evident scrisoarea oficială adresată lui Octavian Goga, prin care i se face cunoscut că a fost numit să reprezinte în juriu Ministerul Artelor.

„[8 februarie 1924]

Domnule,

Comitetul alcătuit pentru ridicarea unei statui eroului național Avram Iancu a făcut apel la ministrul artelor pentru a delega un membru în juriul însărcinat cu examinatea machetelor prezentate de artiștii care iau parte la concurs. Vă rugăm deci să benivoiți a primi d[umnea]v[oas]tră această însărcinare și a reprezenta Ministerul Artelor în acest juriu, care după relațiunile date de Președintele Comitetului, domnul general Petala, urmează a se constitui definitiv în ziua de 15 febr. a.c.

Numirea d[umnea]v[oastră] a fost comunicată și comitetului din Cluj."

Documentele de față arată încă o latură a activității multiple și febrile a poetului, antrenat atunci plenar în viața culturală a țării.

www.dacoromanica.ro

26. CONSTANTIN NOICA
De ce nu a fost profesor universitar?*

În toamna anului 1943, la 12 noiembrie, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor anunța în „Monitorul Oficial" nr. 265 concursul pentru postul de conferențiar la catedra de Filosofia istoriei și de filosofia culturii[1]. Prin adresa nr. 245773, din 19 noiembrie, ministerul făcea cunoscut decanului Facultății de Litere și Filosofie publicarea catedrei vacante și a concursului. Decanul, Gh. Brătianu, întrunește de urgență, la 24.XI, ora 11, în ședință specială, consiliul profesoral. Printre cei prezenți se află: G. G. Antonescu, T. Capidan, D. Caracostea, N. Cartojan, Mircea Florian, C. C. Giurescu, V. Grecu, Dimitrie Gusti, N. Herescu, Bazil Munteanu, T. Papahagi, V. Papacostea, Al. Rosetti, T. Sauciuc-Săveanu și alții. Consiliul a decis „în unanimitatea celor prezenți, potrivit cu dispozițiile Legii, menținerea aceleiași comisiuni", și anume: 1. Dimitrie Gusti (președinte), 2. Lucian Blaga, 3. N. Bagdasar, 4. M. Ralea și 5. Gh. Oprescu.

În termenul prevăzut de lege s-au înscris trei candidați: 1. Ion Zamfirescu, grăbit, e cel dintâi la înscriere, cu cererea nr. 2783, din 27.XI.1943; 2. Mircea Eliade, cu cererea nr. 2953, din 8.XII.1943 și 3. Constantin Noica, cu cererea nr. 3012, din 11.XII. După câteva zile Mircea Eliade revine cu o nouă cerere în care solicită să fie înștiințat la timp asupra datei concursului.

Fiecare candidat a depus în același timp cu cererea și un memoriu de titluri și de lucrări publicate, precedat de un succint *curriculum vitae*.

Actele legate de activitatea concurentului Ion Zamfirescu lipsesc din dosar. Aflăm câteva date din cererea sa: era la acea oră profesor definitiv de filosofie la Liceul „Sf. Sava" și conferențiar suplinitor la Facultatea de Litere și de Filosofie din București, iar despre lucrările sale luăm cunoștință din referatele membrilor comisiei. În acest caz accentul cade, volens-nolens, asupra reliefării documentelor păstrate de la Mircea Eliade și de la C. Noica.

În ziua de 8 dec. 1943, Mircea Eliade, care era atașat de presă și cultură la Lisabona, depune la secretariat dosarul cu actele necesare concursului (toate textele sunt dactilografiate și în copii):

---

* Articol apărut în revista „Manuscriptum" nr. 4/1988, pp. 122–131

[1] Arhivele Statului, Filiala municipiului București, fond Universitatea din București, D. nr. 19/1944, filele 208–261.

www.dacoromanica.ro

Domnule Decan,

Subsemnatul Mircea Eliade, Doctor în Filosofie, domiciliat în Bucureşti, strada Palade nr. 43, lucrând provizoriu pe lângă Legaţia Română din Lisabona, în calitate de Consilier Cultural, cu onoare vă rog să binevoiţi a dispune să fiu înscris pentru concursul deschis în vederea ocupării conferinţei de Filosofie a Istoriei şi Filosofiei a Culturii, de pe lângă Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti.

Alătur un memoriu de titluri şi lucrări, precum şi operele publicate, dimpreună cu toate actele cerute de Lege.

Primiţi, vă rog, Domnule Decan, asigurarea deosebitului meu respect.

Mircea ELIADE

8 dec. 1943

Domniei sale Domnului Decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie – Bucureşti

MIRCEA ELIADE

MEMORIU

de titluri şi lucrări, în vederea ocupării prin concurs a Conferinţei de Filosofie a Istoriei şi a Culturii.

Născut în 1907, Bucureşti.

Licenţiat în Filosofie (1928) şi doctor (1934) al Facultăţii de Litere din Bucureşti.

Studii de specialitate în India, Italia, Anglia şi Germania.

Suplinitor, în 1936–1937, al Conferinţei de Metafizică a Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti, pe lângă Profesorul Nae Ionescu.

Titluri: Membru al Academiei de Folklor din Lisabona.

Lucrări ştiinţifice de acelaşi autor:

La vision chrétienne d'Ernesto Buonaiuti (Bucureşti, 1928)
Problematica filosofiei indiene (Bucureşti, 1929)
Introducere în filosofia Sâmkhya (Bucureşti, 1930)
Îl male e la liberazione del male nella filosofia Sâmkhya Yoga (Roma, 1930)
Contribuţii la Psihologia Yoga (Bucureşti, 1930)
Cunoştinţele botanice în vechea Indie (Cluj, 1931)
Il rituale hindu e la vita interiore (Roma, 1932)
Alchimia asiatică (Bucureşti, 1935)
Elemente pre-ariene în hinduism (Bucureşti, 1938)

www.dacoromanica.ro

Yoga, Essai sur les origines de la mystique indienne (Paris, 1936)
Cosmologie şi alchimie babiloniană (Bucuresti, 1937)
Limbajele secrete (Bucureşti, 1938)
Cosmical homology and Yoga (Calcutta, 1938)
La concezione della Liberta nel pensiero indiano (Roma, 1938)
"Zalmoxis" Revues des études religieuses (Paris – Bucureşti 1938 – 1939)
Metalurgy, Magic and Alchemy (Paris, 1938)
Cărţile populare în literatura română (Bucureşti, 1939)
Ierburi de sub cruce (Bucureşti, 1939)
Moules, coquilles, perles. Notes sur le symbole aquatique (Paris, 1940)
Mitul reintegrării (1942)
Insula lui Euthanasius (1943)
Os Romenos Latinos de Oriente (Lisabona, 1943)
Comentarii la Legenda Meşterului Manole (Bucureşti, 1943).

C. Noica e ultimul înscris. El se prezintă cu cererea şi cu anexele documentare la trei zile (la 11 dec.) după ce Mircea Eliade depusese actele. Între cei doi colegi de generaţie şi prieteni a fost, se vede, instituită o înţelegere, o hotărâre camaraderească de a nu se confrunta şi de a renunţa unul în favoarea celuilalt. În cererea sa, C. Noica învederează această decizie reciprocă, marcând-o printr-o clauză specială a participării la concurs, după cum urmează:

Domnule Decan,

Subsemnatul Constantin Noica, doctor în Filosofie, vă rog să binevoiţi a dispune să fiu înscris la concursul deschis pentru ocuparea conferinţei de Filosofie a istoriei şi a culturii. Alătur actele cerute de Lege, precum şi lucrările publicate împreună cu un memoriu de titluri şi lucrări.

Vă rog, totodată, a lua act de faptul că înţeleg să mă retrag de la concurs în caz că se prezintă d-l Mircea Eliade.

Primiţi, vă rog, Domnule Decan, asigurarea deosebitului meu respect.

Constantin NOICA
Str. Spătarul Cantacuzino, nr. 1
Sinaia
11 Dec[embrie] 1943

D-sale
Dlui Decan al Facultăţii de Filosofie şi Litere – Bucureşti

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN NOICA

MEMORIU

de titluri şi lucrări

Născut 1909. Licenţiat în Filosofie (1931) şi doctor (1940) al Facultăţii de Filosofie şi Litere Bucureşti.

Studii în străinătate: 1938–1939 Paris, 1940–1941 Berlin.

Activitate publicistică; În 1940–1941 referent pentru filosofie al Institutului Român din Berlin.

Lucrări

(exclusiv în volume)

Studii filosofice:

1. Concepte deschise în istoria Filosofiei la Descartes, Leibnitz şi Kant (Bucureşti, 1936)
2. Viaţa şi filosofia lui Descartes (Bucureşti, 1937)
3. Schiţă pentru istoria lui Cum e cu putinţă ceva nou (teză doctorat, Bucureşti, 1940)
4. Două introduceri şi o trecere spre idealism. Cu traducerea primei introduceri Kantiene a "Criticii judecăţii" (Buc., 1943)

Traduceri filosofice:

5. Regulae ad directionem ingenii, Descartes – Cu o introducere şi note (Braşov, 1935)
6. Despre forma şi principiile lumei sensibile şi a celei inteligibile, Kant. Cu o introducere la studiul criticismului (Buc. 1936)
7. Meditationes de prima philosophia, Descartes, – Cu rezumat punct cu punct al întâmplărilor şi răspunsurilor, precum şi un indice. (Bucureşti, 1937)
8. De Magistro Augustin, Text şi traducere în colaborare cu M. Rădulescu (Izvoare de filosofie, 1942)

Sub tipar:

9. Hegel. Diferenţa dintre sistemul lui Fichte şi cel al lui Scheling. Traducere (izvoare de filosofie, 1943)

Eseuri filosofice:

10. Mathesis sau Bucuriile simple (Buc. 1934)
11. De caelo. Încercare în jurul cunoaşterii şi individului (Buc. 1937).

Comisia a stabilit următoarea întrunire a membrilor săi pe 26.I.1944, la orele 10. Sunt înştinţaţi L. Blaga, la Cluj şi, aşa cum solicitase într-o cerere, Mircea Eliade.

www.dacoromanica.ro

Blaga anunță telegrafic că nu poate veni decât în 27 ianuarie, iar Mircea Eliade nu s-a prezentat la concurs[2]. Dacă ar fi știut ce avea să se întâmple, nu ar fi renunțat și succesul său ar fi fost, suntem convinși, sigur.

Lucian Blaga soseşte într-adevăr pe 27 ianuarie și comisia, în plenul său, decide ca fiecare membru al ei să cerceteze „activitatea științifică, didactică și de organizare a candidaților" până la 3 februarie 1944.

Înțelegând mai bine, probabil, dar cam târziu, atmosfera din jurul concursului și presimțind, parcă, obiecțiile căutate ale unor membri ai comisiei, C. Noica depune la secretariat un supliment de memoriu de activitate în preajma ședinței stabilite:

Domnule Președinte,

Subsemnatul, Constantin Noica, înscris la concursul pentru ocuparea conferinței de Filosofia istoriei și a culturii, depun pentru onorata comisie examinatorie o nouă lucrare, în corecturi, lucrare aflată sub tipar în cadrul colecției „Luceafărul" a Ministerului Propagandei Naționale.

Totodată îmi îngădui respectos să vă atrag atenția asupra faptului că în Memoriul meu de titluri și lucrări nu am menționat o serie întreagă de studii, conferințe la Radio etc. care ar putea părea, mai mult decât lucrările prezentate, a fi în specialitatea conferinței susmenționate. Am făcut aceasta din convingerea că "filosofia istoriei și a culturii" se fundamentează prin filosofia generală, convingere pe care nădăjduiesc să am prilejul a o justifica la colocviul ce va avea loc în cadrul concursului.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitului meu respect.

Constantin NOICA

Domniei sale

Domnului Președinte al Comisiei examinatoare pentru ocuparea conferinței de Filosofia istoriei și a culturii la Facultatea de Filosofie și Litere – București.

---

[2] În *Amintiri* – vol. II, publicate de Mircea Handoca în „Revista de istorie și teorie literară", Mircea Eliade se referă de două ori la acest eveniment universitar: la pag. 213 și la pag. 216, din Nr. 3–4/1987.

Scrise la senectute, însemnările memorialistice, cum avertizează cu promptitudine științifică Mircea Handoca, sunt uneori aleatorii și incongruente cu stricta realitate și cronologie a faptelor. În cazul de față doar cea de-a doua referire la acest concurs este cât de cât în concordanță cu adevărata situație.

Înscrierea la concurs reiese că ar fi făcut-o N. I. Herescu, căruia M. Eliade i-a trimis de la Lisabona dosarul cu actele trebuitoare, de vreme ce, după cum mărturisește, ultima oară a fost în țară în vara anului 1942.

www.dacoromanica.ro

Deasupra, pe acest act, se află o rezoluție a comisiei:

Comisia în ședința din 3 Febr. 1944 a luat cunoștință de alăturata cerere, membrii comisiei cunoscând articolele publicate, găsește că nu este nevoie de o amânare a comisiei.

Semnăturile nu o cuprind și pe cea a lui Blaga.

La 3 februarie 1944, fiecare membru al comisiei de examinare prezintă președintelui, Dimitrie Gusti, un referat asupra activității științifice și a calității acesteia, încheiat cu o notă pentru fiecare în parte. În scara docimologică notarea se face de la 20 (*maxima*) în jos.

Prezentăm în întregime raportul lui L. Blaga; din celelalte vom excerpta părțile care ni se par cele mai ilustrative.

Domule Președinte,

Cercetând lucrările prezentate de domnii Ion Zamfirescu și Constantin Noica în vederea concursului pentru ocuparea conferinței de Filosofia Culturii și Filosofia Istoriei (Facultatea de Litere și Filosofie – București), am ajuns la încheierile ce urmează:

Dintre lucrările d-lui Ion Zamfirescu pot fi discutate, în legătură cu acest concurs, îndeosebi Spiritualități românești *și* Orizonturi filosofice. Spiritualități românești *vizând problemele ortodoxiei, ale tradiționalismului românesc, ar fi oferit autorului prilejul de a adânci pe linia filosofiei culturii un mare ansamblu de chestiuni.*

D-l Zamfirescu ne-a dat însă mai curând un studiu de mari proporții și util, decât adânc sau de impresionante precizări.

Desigur că studiul d-lui Zamfirescu prezintă interes pentru oricine dorește să se informeze cu privire la diversele ideologii ce s-au perindat în viața spirituală a poporului nostru. Un merit incontestabil al lucrării este și acela de a fi atras în cercul preocupărilor sale și ideologia, doctrine sau teorii cu totul recente, încadrându-le și diferențiindu-le pe linia evolutivă firească. Ideologiile și teoriile nu sunt însă totdeauna precis caracterizate și nici exact situate.

Celelalte lucrări ale d-lui Zamfirescu cuprind studii și articole mai mărunte, izvorâte îndeosebi din pasiunea susținută de popularizare a ideilor, pasiune căreia autorul pare a i se dedica. Stilul expunerilor d-lui Zamfirescu e curgător, agreabil, uneori cam gazetăresc.

www.dacoromanica.ro

Lucrările prezentate de d-l Constantin Noica – precum Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou, Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibnitz și Kant, Două introduceri – *tratează îndeosebi probleme de istoria filosofiei cu clara tendință de a ancora în problematica spiritului, – ceea ce face ca aceste lucrări să aibă legături și cu Filosofia culturii și a istoriei.*

D-l Noica aduce o seamă de contribuții personale, dovedind o excepțională putere de adâncire a problemelor filosofiei în general.

Atât lucrările amintite cât și celelalte, precum Viața și filosofia lui Descartes, *introducerile și notele la* Descartes (Regulae), Kant (despre forma și principiile lumii... *etc.), pun în lumină serioase calități de cercetare ca și pasiunea de care este totdeauna dominat de a se informa la izvor. Lucrări ca* Mathesis, De caelo, Ce e etern și ce e istorie în cultura română *(etc.) relevă pe urmă și însușirile de eseist, în sensul cel mai bun al cuvântului, ale d-lui Noica.*

Chiar și cele mai mici articole ale d-sale sunt impregnate de o notă personală.

D-l Noica este un filosof adevărat, prin structura sa spirituală, prin temperament și pregătire.

În concluzie:

Acord d-lui Ion Zamfirescu nota 18 (optsprezece), iar d-lui Constantin Noica nota 20 (douăzeci)

București, 2 febr[uarie]. 1944

Lucian BLAGA
profesor universitar

Din nefericire pentru Noica, aceste rânduri de dreaptă și cuvenită prețuire nu-i sunt, în cadrul concurenței cu celelalt candidat, de nici un folos, ceilalți membri ai juriului, cu excepția lui D. Gusti (președintele comisiei), care-l notează cu 17, nu numai că nu-i acordă nici o notă, indiferent care, dar îi refuză chiar dreptul de a participa la concurs: M. Ralea, N. Bagdasar și G. Oprescu, în spatele unor fraze măgulitoare la adresa lui C. Noica, îi sunt împotrivă. Între timp se schimbase și decanul, după Gh. Brătianu a fost numit T. Sauciuc–Săveanu.

Excerptăm pe rând din cei citați.

Mihai Ralea, după ce-l lăudase excesiv pe Ion Zamfirescu (notându-l cu 17), conchide:

www.dacoromanica.ro

În nici o lucrare a d-lui C. Noica nu se găseşte o consideraţie mai amplă în raport cu problemele instituţiilor şi faptelor istorice sau culturale. Spiritului său absolut şi metafizic îi repugnă considerarea de raţiune practică şi adesea empirică necesară studiului fenomenului cultural şi istoric. În cadrul ocupării acestei conferinţe, opera d-lui C. Noica nu se poate aprecia cantitativ cu vreo notă oarecare cum cere Legea.

G. Oprescu, după ce apreciază „*maturitatea de cugetare puţin obişnuită la cercetători atât de tineri*", ajunge la concluzia că „*În aceste condiţii cred că nu ne putem opri mai mult asupra candidaturii lui Noica la conferinţa vacantă*" şi ca atare, nenotându-l, îl respinge. În schimb celuilalt candidat, căruia îi remarcă „*o facilitate de exprimare care îl face să alunece peste dificultăţile problemei şi dă un caracter puţin superficial expunerii sale*" şi care lasă „*impresia că nu îşi dă seama de importanţa problemelor la care se opreşte*", G. Oprescu, după ce încheie referatul cu „*sunt de părere că D-sa să fie admis la concurs*", îi pune nota 16.

Cel mai drastic este N. Bagdasar: „*Încercările d-sale* (ale lui Noica, n.n), *meritorii şi dovedind că autorul are însuşiri de cercetător, sunt cu totul în afară de domeniul conferinţei la care candidează. În nici una din lucrările prezentate d-sa nu tratează vreo problemă de filosofia istoriei, sau filosofia culturii, ci probleme de istoria filosofiei şi adiacent probleme de teoria cunoştinţei. Neîndeplinind condiţiile cerute de Lege, de a fi adică în specialitatea catedrei la care candidează, nu socot necesar să mă pronunţ asupra valorii acestor lucrări, dar cred că d-l C. Noica nu poate fi admis pe baza lor la această probă şi deci nu poate continua celelalte probe ale concursului*".

Lui Ion Zamfirescu însă, după ce arată că „*posedă spirit ştiinţific în general*" deşi „*unele din studiile şi capitolele lucrărilor d-sale lăsând totuşi impresia că se află la periferia problemelor, că nu ştie să deosebească planurile din care trebuiesc privite lucrurile şi că se ocupă de unele probleme fără să-şi fi pregătit în prealabil documentarea necesară*", îi apreciază lucrarea ca fiind „*în câmpul filosofiei culturii mai mult decât în cel al filosofiei istoriei*" şi-l notează cu 17, considerând „*că D-sa are dreptul să se prezinte şi la celelalte probe*".

D. Gusti îşi începe referatul cu frumoase cuvinte laudative la adresa lui C. Noica, a cărui activitate filosofică „*este plină de*

www.dacoromanica.ro

remarcabile realizări în domeniul istoriei filosofice [...]". Şi chiar dacă lucrările sale nu sunt în strictă specialitate, D. Gusti, văzând larg şi în perspectiva realizării lui C. Noica, îl susţine: „*de aceea sunt de părere că d-l C. Noica ar putea fi admis la examenul oral al conferinţei, dacă comisia ar admite că lucrările sale de istoria filosofiei ar cuprinde şi potenţiale preocupări, ce s-ar putea cristaliza mai târziu în lucrări de filosofia culturii şi filosofia istoriei. Dau nota 17 (şaptesprezece)*".

Dar orizontul de largă deschidere în perspectiva viitoarei cariere didactice, la care sigur Noica era îndreptăţit, a fost obnubilat de opoziţia celorlalţi trei mai sus-citaţi.

Procesul-verbal nr. 3, din 3 februarie 1944, consemna următorul rezultat la sfârşitul lucrărilor candidaţilor:

Raportul	*Eliade M.*	*Noica C.*	*Zamfirescu I.*
D. Gusti	–	*17*	*18*
G. Oprescu	–	–	*16*
M. Ralea	–	–	*17*
L. Blaga	–	*20*	*18*
N. Bagdasar	–	–	*17*

Comisia, în urma lecturii notelor motivate alăturate, hotărăşte cu majoritate de voturi că, cu toate meritele remarcabile ale d-lui candidat C. Noica în domeniul istoriei, teoriei cunoaşterii şi metafizicii, care l-ar îndreptăţi la un concurs în acest domeniu, neavând lucrări de specialitatea conferinţei, nu poate fi admis la examen.

Comisiunea admite la probele orale pe d-l Zamfirescu Ioan.

Semnează toţi membrii comisiei.

Dar, după o zi de răgaz, Lucian Blaga, reexaminând lucrările lui C. Noica, constată cu indignare nedreptatea ce i s-a făcut de către acei membri din comisie care l-au desconsiderat pe candidat. Conştiinţa îl determină să înainteze preşedintelui un protest în care-şi declină calitatea de membru al acestei comisii:

Domnule Preşedinte,

Îngăduiţi-mi să vă comunic în legătură cu lucrările Comisiei pentru ocuparea prin concurs a conferinţei de Filosofia culturii şi Filosofia istoriei de la Facultatea de Litere şi Filosofie (Bucureşti) cele ce urmează:

www.dacoromanica.ro

În şedinţa din 3 febr[uarie] 1944 Comisia a hotărât cu majoritate de voturi de a nu lua în considerare candidatura d-lui Constantin Noica, pentru motivul că lucrările D-sale nu ar ţine de specialitatea în chestiune. Din parte-mi am făcut, chiar din primul moment, opinie separată.

Deoarece prin hotărârea comisiei la care nici un moment nu m-am gândit în timpul cât am citit lucrările d-lui C. Noica, am crezut necesar să-mi iau un mic răgaz pentru a examina încă o dată lucrarea candidatului sub unghiul întâmpinărilor făcute de domnii colegi, care au propus neluarea în considerare a candidaturii d-lui C. Noica. Cele 24 de ore ce au trecut de la ultima şedinţă a comisiei au fost suficiente să-mi de-a convingerea deplină că d-lui Noica i s-a făcut o nedreptate. Nedreptatea o socot chiar aşa de mare, încât conştiinţa îmi interzice de a mai lua parte la lucrările comisiei. O eventuală participare a mea la lucrările care urmează să mai fie îndeplinite nu s-ar împăca deloc cu concepţia ce o am despre rostul unui concurs.

Primiţi, vă rog, Domnule Preşedinte, asigurarea deosebitei mele consideraţii.

Bucureşti, 5 febr.[uarie] 1944

Lucian BLAGA

Domnului Preşedinte al Comisiei pentru ocuparea conferinţei de Filosofia Culturii – Bucureşti.

Dar comisia neavând acelaşi sentiment al nedreptăţii făcute lui Noica, conscrie pe protestul lui Blaga: „*Comisia, în şedinţa de astăzi 5 febr., orele 10, a luat cunoştinţă de această întâmplare şi având în vedere că se găseşte în majoritate, conform Legii, hotăreşte continuarea lucrărilor*". Urmează semnăturile celor patru membri.

C. Noica adresează imediat, la 4 februarie, două contestaţii virulente, una preşedintelui comisiei, D. Gusti, cealaltă ministrului (care ajunge până la urmă la rector), în care dezavuează modul de examinare şi în care pune sub semnul îndoielii competenţa membrilor comisiei (afară de cea a lui Blaga) şi etica lor universitară:

Domnule PROFESOR,

Îngăduiţi-mi să vă aduc la cunoştinţă cele de mai jos, în legătură cu un concurs asupra căruia senatul universitar va avea în curând să hotărească.

www.dacoromanica.ro

Este vorba de concursul pentru ocuparea Conferinței de filosofie a istoriei și a culturii, început la Facultatea de Litere din București în ziua de 3 februarie a.c. Dintre cei doi candidați prezenți, subsemnatul a fost de la început respins, fără examinare, sub motiv că nu sunt în specialitate.

Dat fiind că art. 27 al. 8 din Legea Învățământului Superior precizează că Senatul universitar verifică, din punct de vedere al formelor și al eticei universitare încheierile consiliilor, vă rog respectos să se constate:

1. *că, din punct de vedere al formelor, comisia nu a respectat art. 63, al. 5, punct a. din lege, potrivit căruia fiecare membru trebuie să dea o notă pentru activitatea științifică a candidatului: nici art. 65, al. 2, care îngăduie candidatura cuiva dintr-o "specialitate înrudită".*

2. *că, din punct de vedere al eticei universitare, nu este potrivit, poate, ca din doi candidați prezenți la un concurs unul să fie înlăturat pentru motive atât de discutabile încât Președintele să nu și le însușească, iar unul dintre membri, care e și singurul specialist din țară, să-și dea demisia.*

Primiți, vă rog, Domnule profesor, asigurarea deosebitului meu respect.

Contestația a fost
citită de către Dl. Rector
în șed. Sn. De la 29.II.1944
(ss indescifrabil)

Constantin NOICA
Doctor în Filosofie
Str. Vasile Lascăr, 18
București I

A doua contestație:

Domnule Rector,

Subsemnatul, Constantin Noica, înscris la concursul deschis de Facultatea de Litere din București, pentru ocuparea Conferinței de filosofie a istoriei și a culturii, fiind respins încă de la proba lucrărilor, prin procesul-verbal din 3 februarie 1944 al Comisiei examinatoare, că nu am destule lucrări de specialitate, lucrările mele ținând de filosofia generală, respectuos vă rog a lua act de contestația ce o fac și a mă repune în situația de a candida la concurs.

Solicit aceasta:

www.dacoromanica.ro

a) pentru că la înființarea ei, în 1941, conferința de mai sus figura pe lângă catedra de filosofie și istoria filosofiei, adică exact specialitatea ce mi se impută;

b) pentru că, totuși, cel puțin 3 din cele 11 volume prezentate sunt în specialitate: Mathesis *și* De caelo *de filosofia culturii,* Pagini despre sufletul românesc *de filosofia istoriei;*

c) pentru că, spre deosebire de onorata Comisie, nu socotesc că aș fi fost mai în specialitate dacă aș fi adunat cele 15 conferințe culturale din felurite reviste și le-aș fi publicat în volum, sub un titlu de filosofie a istoriei și a culturii;

d) pentru motivul că au fost acceptate ca fiind de specialitate lucrările contracandidatului meu, *subsemnatul fiind gata să dovedească că orice temă generală de filosofie a istoriei și culturii din lucrările d-sale figurează de asemenea în una ori în alta din lucrările mele;*

e) pentru că, în sfârșit, este mai potrivit pentru atmosfera noastră universitară să aibă loc concursuri cu doi candidați, mai de grabă, decât cu unul singur. Cer totodată instituirea unei comisiuni de arbitraj filosofic, care să hotărească dacă se poate înțelege filosofia culturii europene fără Descartes și Kant (autori pe care i-am tradus și comentat).

În ce privește aprecierile elogioase pe care Comisia a binevoit a le face la adresa mea, ca specialist în filosofia generală, ele nu pot constitui o calificare pentru mine, de vreme ce vin de la profesori de altă specialitate. Rog de aceea Onoratul Minister a nu le lua în considerare.

Primiți, vă rog, Domnule Rector, asigurarea deosebitului meu respect.

4 Febr.[uarie] 1944 *Constantin NOICA*

Rectorul, Horia Hulubei, trimite în copie contestația, cu o adresă, la 11 februarie 1944, decanatului, care, evident, nu-i dă curs.

În felul acesta, rămas singur în concurs, Ion Zamfirescu, după examenul oral și probele practice (prelegeri și seminar) cu subiecte trase din bilete în majoritate din operele lui H. Taine și A. Comte, este proclamat admis cu media 17.57, printr-o adresă din 16.II.1944 către Rectorat. Senatul se întrunește la 1 martie și *„în unanimitate* (D-l Decan C. Rarincescu, fiind cumnatul d-lui Ion Zamfirescu, a plecat din ședință) *a decis să aprobe numirea d-lui Ion Zamfirescu la conferința vacantă sus-arătată*". Ministerul confirmă numirea de la 21 martie, printr-o adresă din 4.IV.1944, lui Ion Zamfirescu *„în calitate de conferențiar cu titlu provizoriu*".

www.dacoromanica.ro

27. MIRCEA ELIADE – completări şi rectificări biografice*

1. Am cules din arhivele bucureştene, de-a lungul mai multor ani de investigaţii, unele materiale documentare privind biografia românească a lui Mircea Eliade. Şi de această dată filele de „dosar" aduc o seamă de rectificări şi nu puţine întregiri asupra celor cunoscute până acum istoriei literare.

Mircea Eliade a venit pe lume (conform actului de naştere nr. 1596 din 1 martie 1907)[1] la Bucureşti în ziua de 28 februarie a anului 1907, la orele cinci dimineaţa („ante meridiane").

Ziua de 9 martie, consemnată de toate dicţionarele de literatură şi de toate tabelele cronologice, nu se justifică aşadar prin nimic prin recalcularea ei după stilul nou, deoarece atunci ar fi trebuit să fie 13 martie şi nu 9.

Copilul a fost declarat a doua zi, la 1 martie 1907, la primărie, de către un cunoscut al familiei, domiciliat pe aceeaşi stradă, a Melodiei, comerciantul Niculae Drăghicescu. Noului născut i s-a dat o dublă onomastică „prenumele său exact fiind, după certificatul oficial de naştere, Gheorghe–Mircea, iar numele de familie *«Eliad»*[2] – după tatăl său, «*Gheoghe Eliad*», locotenent la acea dată, în Regimentul de infanterie nr. 9 Râmnicu-Sărat[3]".

---

* Articol apărut în „Revista de istorie şi teorie literară" Nr. 1/1984, pp 145–148

[1] Arhiva Stării Civile a Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti, vol. Nr. 4, act nr. 1596, din 1 martie 1907, anexa 1. E la fel de bizară menţiunea acestei date, 9 martie (!), în chiar *memoriile* lui M. Eliade

[2] O eroare a funcţionarului stării civile, sau a declarantului copilului? Pentru că numele oficial era *Eliade*. Dar şi în *Anuarul* armatei pe acel an locotenentul Eliade e, la rândul său, înmatriculat (p. 311) *Eliad*.

[3] În Anuarul armatei, 1907, p. 311, locotenentul de infanterie, din regimentul nr. 9 R. Sărat, *Eliad Gheorghe* era înscris şi cu un alt an al naşterii! – *1866*. Tot aici I se face, ca fiecărui ofiţer, un cursus honoris militaris: *soldat* la 2.XI.1887, *caporal* la 1.XII.1888, *sergent* la 20 iunie 1889; în 1890, la 20 febr. este eliberat, ca la 21.XI, acelaşi an, să se reangajeze şi să devină, după ce termină şcoala superioară de ofiţeri, la 30 august, 1894, *sublocotenent*, iar în 1891, la 8.XI., să fie avansat la gradul de *locotenent* sub comanda colonelului D-trie Mihăescu – comandantul regimentului nr. 9 R. Sărat. În numerele ulterioare ale *Anuarului armatei*, anul naşterii este cel exact – 1868 – ca şi numele – *Eliade*. Se pare că varianta *Eliad* a fost o opţiune predilectă numai pentru acel an – 1907, când tocmai venea pe lume scriitorul.

www.dacoromanica.ro

Tatăl era reținut la nașterea băiatului de obligațiile sale de serviciu, în orășelul de provincie; așa se explică declararea copilului de către o altă persoană.

Gheorghe Mircea Eliad este al doilea născut în familia ofițerului infanterist Gheorghe Eliade. Primul copil a fost tot băiat și a purtat numele de Nicolae–Remus Eliade; venise pe lume la 28 iulie 1905 la aceeași adresă[4] – str. Melodiei nr. 1. După cei doi băieți a urmat o fată – Cornelia.

2. Tatăl – Gheorghe Eliade, născut Gheorghe Irimia, în Tecuci la 22 martie 1868 (act de naștere nr. 67 din 23 martie 1868), era fiul lui Ilie Irimia, comersant în Tecuci, strada Mare, culoarea roșie și al Milicăi Irimia. În anul 1899 ofițerul se decide să-și schimbe numele: de la prenumele tatălui său Ilie el va ajunge (printr-o decizie a Consiliului de Miniștri, din 30 iunie 1899) la patronimicul „*Eliade*". În actul său de naștere se face intervenția scriptică de rigoare, la 30 noiembrie 1899, legalizându-i-se noul nume, cu mențiunea că modificarea s-a făcut din „*Irimia în cel de Eliade*".

Mama scriitorului se numea ca fată Ioana Stoian Vasile și era bucureșteancă, născută în capitală, în anul 1884, la 3 iunie, în strada Iancu nr. 92, culoarea de negru (act nr. 171, din 3 iunie 1884); era fiica lui Stoian Vasile, „*comersant*" și a Elenei Stoian Vasile, ambii din București. Numele său apare în registre (și ea va semna) când *Ioana S. Vasile,* ca în actul de căsătorie, când *Ioana* (Jeana sau Janeta, Janetta) *Stoenescu* (de la patronimicul Stoian), ca în contractul dotal și în înscrisul de naștere al primului ei băiat, când, în fine, *Jeana St. Vasilescu* (de la Vasile, Vasile Stoian, onomasticonul patern), așa cum e grafiat în actul de naștere al lui Mircea Eliade. Deci nici vorbă să o fi chemat „*Joana Arvira*" și nu era nici din Olt, cum pretindea o mătușă a scriitorului (*Mansarda I,* p.19).

La căsătoria celor doi, a ofițerului cu Ioana Vasile Stoian (din anul 1904 la 1 iulie, în București, dosar de căsăt. Nr. 924), tatăl romancierului avea vârsta de 36 de ani și locuia în suburbia

[4] Arhiva stării civile, Primăria municip. București, vol.13, act. Nr. 4777 din 30 iulie 1905. Nicolae Remus Eliade a încetat din viață la București, la 5 iulie 1955 (act de deces nr. 4996, din 6.VII.1955). Era născut, așadar în 1905 și nu în 1906 ca în *Tabelul biografic,* alcătuit de Mircea Handoca în cartea sa *Mircea Eliade, contribuții bibliografice.* 1980, p.5. Tot aici, în loc de R. Sărat, e menționat greșit R. Vâlcea (!), reședința regimentului nr. 9, din care făcea parte ofițerul Gh. Eliade.

www.dacoromanica.ro

Gorgani, str. Progresului nr. 13, în apropiere de Cişmigiu, înspre str. Schitu Măgureanu, iar mama era în etate de 20 de ani, „*minoră*", şi domicilia în suburbia Scaune, str. Sfinţilor (ce dă în Calea Moşilor) nr. 59, colţ cu str. Melodiei nr. 1, la un unchi al ei din partea mamei – Hristache I. Borănescu.

Gheorghe Eliade, pentru a se putea căsători, a avut nevoie, ca ofiţer, de aprobarea comandantului regimentului său, nr. 9. R. Sărat (cf. Dosar căsăt. Nr. 924. 1 VII 1904, f. 4, adresa nr. 1513 din 25.IV.1904). În cererea sa de căsătorie nr. 793, din 20 mai 1904, după ce completează formularul, el precizează: „Fac Act dotal". Contractul, autentificat la Tribunalul Ilfov, secţia Notariat, în ziua de 24 mai 1904, sub numărul 4573, redactat pe şase pagini, arată că viitoarea mireasă este înzestrată de unchiul său, fratele mamei, Hristache I. Borănescu, proprietarul imobilului din str. Melodiei nr. 1, care adoptase fata de mai multă vreme. În acest document locotenentul e numit „*George Eliadescu*". Dota era constituită din valori ce nu vor aparţine imediat în bani lichizi mirelui, astfel: a) suma de 36.000 lei reprezintă capitalul investit de H. Borănescu „*în intreprinderea comerciului de fierărie cu firma N. P. Drăghicescu*" (cel ce va declara la primărie naşterea lui Mircea Eliade), din care va beneficia doar de o dobândă anuală de 5%, adică un numerar de 1.800 de lei, eşalonaţi semestrial. Abia după şase ani, în 1910, Gh. Eliade va putea lichida integral contul cu asociatul său şi va putea să intre în posesia banilor; b) „*casele cu tot locul lor din Bucuresci str. Sfinţilor no. 59, colţ cu str. Melodiei şi cu str. Bolintineanu, numită mai înainte Popa Herea*" sunt evaluate la 70.000 de lei, dar ele sunt locuite de donator şi ipotecate de acesta la Creditul Funciar Urban Bucureşti pentru valoarea de 30.000 de lei, din care a mai rămas de achitat obligaţia de 26.044 lei, asumată de proprietar. Înscrisul evidenţiază importanţa donaţiei caselor printr-un „*venit anual de cel puţin 35.000 de lei*" în cazul când ele ar fi închiriate.

Părinţii fetei oferă „*trusou, bijuterii şi mobilier de casă*", considerate „*la suma de 10.000 de lei cu indicaţiunea expresă că preţuirea nu face vânzare*".

Din cele 116.000 de lei (aur), cât totalizează zestrea (o sumă, oricum, impresionantă pentru vremea aceea), Gh. Eliade nu obţine în fond, după maniera în care sunt repartizate, decât venituri modeste.

Am stăruit asupra clauzelor acestui contract dotal pentru că ele îşi au, cât de cât, locul lor în literatura celui de al doilea fiu al

www.dacoromanica.ro

ofițerului: așa se face că, după un timp, căpitanul (la pensie) Gh. Eliade va fi nevoit să închirieze, într-adevăr, casa, pentru a dobândi un venit suplimentar (absolut necesar întreținerii familiei sale) și în felul acesta să se retragă împreună cu soția sa și cu cei trei copii la mansardă; fapt relevat de Mircea Eliade în opera sa memorialistică (*Mansarda, 1966,* p.23).

Martori, la celebrarea cununiei, în afara părinților – mama locotenentului Gh. Eliade n-a putut veni de la Tecuci, fiind bolnavă – sunt: un medic, I. Meridonide, un avocat, N. Alexandrescu și doi ofițeri, locotenenții N. Țuhași și Constantin Eliade (fratele mai mic al ginerelui, născut la 1874, 30 octombrie), din regimentul 3 artilerie. Acesta locuia la aceeași adresă, str. Progresului nr. 13, cu fratele său Gh. Eliade.

3. Urmărind documentele școlare, extrase de noi din arhiva liceului „Spiru Haret" din București, constatăm că opera memorialistică a lui Mircea Eliade (*Romanul adolescentului miop, Amintiri,* etc.) se edifică aproape în totalitate pe eșafodajul datelor strict factologice, elementele ficționale raliindu-se doar într-o consubstanțialitate artistică.

N-am aflat încă ceva sigur despre situația matricolă a primelor trei clase primare, promovate, se pare, în provincie, la Cernavodă, și în capitală. Am descoperit în schimb *Certificatul de absolvire,* nr. 285, din 25 octombrie 1917, eliberat de Școala primară de băieți nr. 10 din București. În acest document nu e cuprinsă decât oglinda la învățătură din clasa a IV-a, anul școlar 1916–1917. La *limba română* a fost notat cu 8, *la scriere* cu 10, *la citit* cu 9, *la memorie și compunere*, la *geografie* și *istorie* cu 10, la *științele fizico-matematice* cu 9, ca și la *caligrafie* – 9, iar la *desen* avea 7. *Cântul*, ca și mai târziu la liceu, este răsplătit cu 10. Media generală 8,95. După cum se vede, elevul Mircea Eliade, cu excepția desenului, avea note mari. Este înscris de familie la cursurile liceale. A fost admis *„în cl. I a acestei școale pe baza concursului susținut în anul 1917 la liceul Spiru Haret din București"*[5]. În foaia matricolă este însemnat cu numele *Eliade G. Gheorghe Mircea.*

Situația sa școlară era, la sfârșitul anului întâi, cea pe care o cunoaștem din lectura fragmentelor *Romanului adolescentului miop*[6]. Cum media de trecere la fiecare obiect era pe vremea aceea 6, elevul

[5] Arhiva liceului „Spiru Haret", vol. I. 1917–18, p.19

[6] „Universul literar", nr. 31, din 31 iulie 1927, p. 481 *„În clasa I am rămas corigent la franceză, germană și română [...] Trei corigențe însemnau o repetență aproape sigură"*.

www.dacoromanica.ro

Eliade Mircea rămânea corigent la trei discipline: la limba română cu media 5, la franceză tot cu 5 şi la germană cu 4,25.

În toamnă reuşeşte să se salveze cu medii la limită: în 19.IX.1918, la franceză obţine media 7 (8 la scris, 6 la oral); în 22.IX. la română ia media 6 (5 la scris, 7 la oral) şi la 26.IX, la germană primeşte tot 6 (6+6), examen susţinut cu directorul liceului care era şi profesor de limba germană, D. Papadopol, pe care scriitorul îl anagramează în roman „Farandopol".

Acest debut trist îi creează o psihoză aparte, o anxietate, exprimate şi în volumul *Amintiri*, care-i subminează încrederea că va mai putea trece clasa de la un an la altul. Totuşi, în clasa a doua este promovat cu media 6,83. La cele trei limbi, cu care se chinuise atât, are acum media generală 7. Cea mai mare notă (9,50) i-a fost pusă la muzica vocală.

În al treilea an de liceu Eliade G. Gheorghe-Mircea este din nou promovat în primăvară, cu media 7,33, dar era gata-gata să rămână corigent la matematică, la profesorul I. Banciu, care-i încheiase media 5. Directorul D. Papadopol a adnotat şi a semnat în procesul-verbal de la încheierea cursurilor: „*promovat prin conferinţă la Matematică cu proces-verbal*". În schimb a fost distins cu „*menţiune la muzică*" pentru media generală 10. Clasa a IV-a o promovează fără dificultăţi. La religie este consemnat calificativul *f. bine*; la română la fel; la franceză şi germană are *suficient* şi din nou la muzică a strălucit cu 10 şi cu *f. bine*. I s-a eliberat, la absolvirea cursului inferior, după regulamentul liceal de-atunci, o diplomă (nr. 33, 1921).

În cursul superior îl aflăm printre elevii înscrişi la „*secţia reală*" (!). În clasa a V-a scapă de o nouă corigenţă, sigură, fiind „*Promovat de corigenţă la germană conf. Art. 52, al.a*".

Într-a VI-a nu poate însă evita corigenţa la matematică. Consiliul profesoral n-a mai vrut să-l scutească de supliciile pregătirii estivale, cu toate că la celelalte materii calificativele erau în general *bine* şi *foarte bine*. În procesul-verbal din 25 iunie 1923 (D. 10, 1920 – 24.5.168) cineva scrisese „*promovat*", dar directorul D. Papadopol a revenit asupra acestei decizii şi a trecut cu propria-i mână: „*Corig[ent] la Matematică, corectat de mine*". A depăşit în septembrie şi acest obstacol. În penultima clasă (a şaptea) numele său e scris în registrul matricol simplificat – Eliade Mircea – (în

www.dacoromanica.ro

clasele a doua şi a şasea mai fusese înscris fără prenumele Gheorghe, dar i se conservase iniţiala tatălui). La română, la filosofie şi la muzică are *f. bine,* la istorie *bine.* La matematică face un salt spectaculos cu media generală *bine.* Este însă corigent la fizică. Şi ca o ironie parcă, în procesul-verbal (D.18, 1924 – 1932, pg. 89, nr.13) e notat greşit „*corigent la Matematică*". Trece, desigur, şi de această restanţă şi în anul 1924–25 se află în clasa a opta, înmatriculat la secţia „modernă". În acest ultim an de liceu se impune la *limba română* cu media generală *10*, ca şi la muzica vocală. La filosofie are însă *8.* Dar nici în această clasă terminală ghinionul nu-l abandonează; iarăşi corigent la matematică şi tot la acelaşi profesor, I. Banciu, care-i era şi diriginte.

Documentele şcolare din acest an consemnează un eveniment neobişnuit până atunci pentru elevul Eliade Gh. Mircea, cu o purtare destul de bună. I-a fost dat ca tocmai în clasa finală să fie eliminat şi sancţionat cu cea mai mică, pentru el, notă la purtare – 6.

Întâmplarea e relatată pe larg de M. Eliade în *Romanul adolescentului miop*[7].

După corigenţa din toamnă, absolventul Eliade G. Mircea se prezintă la examenul de bacalaureat, la 27 septembrie 1925, pe care-l ia cu media 6,40. La 31 octombrie înaintează direcţiunii liceului o cerere pentru eliberarea diplomei de absolvire. I se eliberează îndată diploma cu nr. 434/20 din 31.X.1925.

În virtutea dreptului conferit de acest atestat se înscrie, chiar în această zi, în anul I la „*Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Bucureşti, la specialitatea filosofie*". După studii eminente (a trecut toate examenele, timp de 3 ani, la toate disciplinele cu nota maximă – *bilă albă*), îşi ia licenţa în octombrie 1928, urmată, în 1932, *de teza de doctorat.*

De-aici încolo începe vremea lungilor călătorii în străinătate şi a marilor creaţii literare.

4. Ar mai fi de menţionat, pentru această perioadă românească a biografiei „civile" a lui Eliade, doar căsătoria din 25 octombrie 1934, la Primăria sectorului III (albastru) cu Nicolita Jana Mareş, născută la Craiova, la [illegible] aprilie 1891, fiica ofiţerului Nicu Mareş şi a Elizei Mareş. Nicolita (sau Nicoleta) Jana Mareş fusese căsătorită la Craiova, în 17

[7] „Universul literar", nr. 31, 31 iulie 1927, p. 492.

www.dacoromanica.ro

iulie 1927, cu un anume Const. Ionescu, şi divorţată la Braşov, în 19 iunie 1934. Acum domiciliată în Bucureşti, pe Calea Moşilor la nr. 108.

La acea dată, 25 octombrie 1934, Mircea Eliade avea 27 de ani şi locuia pe Calea Rahovei[8] la nr. 108 (coincidenţă cu cel de pe Calea Moşilor) şi era, după cum indică actul matrimonial, în urma declaraţiei completate de el, *„profesor universitar"*. Tot aici se face precizarea că : *„Nu s-a făcut act dotal"*. Martori au fost doi avocaţi: Mihail Roşca, din Calea Moşilor nr. 37 şi Mihai Sebastian, din str. Sfinţii Apostoli nr.14, prietenul său, dramaturgul, care pe vremea aceea profesa încă avocatura.

28. MIRCEA ELIADE
pledoarie pentru „drepturile noastre istorice"*

Imaginii complexe pe care o avem despre Mircea Eliade, reputat istoric al religiilor şi romancier, filosof al culturii şi eseist savant, va trebui să-i mai adăugăm o dimensiune, mai puţin ştiută şi aproape deloc cunoscută până acum, cea decurgând din activitatea sa diplomatică.

Deşi desfăşurată pe o perioadă restrânsă de timp (aprilie 1940 – septembrie 1944), misiunea sa ca secretar de presă la Legaţia României din Londra şi apoi la cea din Lisabona demonstrează elocvent, prin documentele care s-au conservat, nu numai rolul important pe care l-a avut atunci Mircea Eliade, ca reprezentant cultural al ţării, în răspândirea valorilor româneşti, dar şi profundul patriotism de care a dat dovadă, militând cu rară abnegaţie, într-un moment istoric neprielnic, pentru apărarea integrităţii naţionale.

După ce din aprilie 1940 îşi începe activitatea la Londra, ca funcţionar în cadrul Ministerului Propagandei (alături de alţi scriitori şi oameni de cultură atraşi în această importantă misiune), în februarie 1941 Mircea Eliade este trimis la Lisabona cu sarcini şi mai dificile, având în vedere că, între timp, intrase în acţiune criminalul Diktat de

[8] *Dosar de căsătorie* nr. 1769 din 25 oct. 1934, fila 2, Primăria sectorului IV (fost III-albastru) a municip. Bucureşti, serviciul de Stare civilă.

* Articol apărut în „Revista de istorie şi teorie literară" Nr. 2-3/1986 pp. 234– 237

www.dacoromanica.ro

la Viena (august 1940), ciuntind în mod arbitrar teritoriul istoric al patriei. Cum propaganda regimului hortyst, în Portugalia, era deosebit de activă în a susține valabilitatea actului infam al politicii fasciste, de sfidare a legalității internaționale, petrecut la Viena, se impunea și în această țară, ce se păstra în neutralitate, o campanie riguroasă de informare corectă și obiectivă a opiniei publice prin toate mijloacele de comunicare și de înrâurire a cercurilor cultural-politice spre recunoașterea drepturilor noastre istorice inalienabile asupra părților rupte și înstrăinate abuziv din teritoriul național, ca și de îndreptare a atenției generale spre „drama" poporului român. Este sensul în care acționează chiar de la bun început „diplomatul" Mircea Eliade.

Un prim *raport,* trimis doar la câteva zile de la sosirea în capitala lusitană, consemnează prezența României în cadrul unei ample expoziții privind istoria Portugaliei: contactul stabilit în 1427 între Dan al II-lea, domnitorul Țării Românești și Dom Pedro, principe al Portugaliei, în luptele antiotomane[9]. Secretarul de presă al Legației noastre la Lisabona nu uită să informeze totodată despre *„indispoziția vădită a agenților propagandei maghiare de aici"*, observând că prin asemenea elemente de cultură trebuie să ne desfășurăm în continuare acțiunea diplomatică, dacă vrem să câștigăm adeziunea opiniei publice de pe alte meridiane. De altfel, *referatele, rapoartele, telegramele* și *adresele* de tot felul, expediate de Mircea Eliade spre țară, nu încetează nici un moment de a solicita material propagandistic, dovezi certe referitoare la latinitatea poporului român, la vechimea, continuitatea și glorioasa lui istorie.

Din adresa cu nr. 17 datată 20.VI.1941, către directorul presei din minister, reținem:

„Intervin și pe această cale pentru a mi se trimite prin curier materialul documentar – cărți, broșuri, hărți etc. etc. de care am

[9] În raportul său Mircea Eliade citează pe N. Iorga în confirmarea evenimentului. Se pare că e vorba de lucrarea *Țara latină cea mai îndepărtată în Europa: Portugalia. Note de drum și conferințe, Casa Școalelor,* 1928, p. 117. Nicolae Iorga vorbește aici de un document ce atestă că Dom Pedro a venit cu oastea lui Sigismund până la Câmpulung ca să-l ajute pe domnitorul muntean împotriva pretendentului la tron, Radu Prasnaglava, instaurat de turci. N. Iorga se îndoia însă de adevărul călătoriei lui Don Pedro la Ierusalim, în calitate de cruciat.

www.dacoromanica.ro

urgentă nevoie pentru activitatea mea pe lângă acest Oficiu Regal. Am cerut acest material prin mai multe rapoarte şi prin două telegrame adresate D-lui Director O.W. Cisek. Curierul a sosit în Lisabona în ziua de 20 iunie, nu mi-a adus nici unul din pachetele cu publicaţii care au fost depuse pe numele meu, încă în luna mai, la Ministerul Propagandei.

Secretar de presă
Mircea Eliade"

Câteva zile mai târziu, prin adresa nr. 33, se confirmă „*primirea prin poştă aeriană a celor 72 de fotografii înfăţişând diferite vederi din ţară*".

Extrem de conştiincios şi foarte riguros în activitatea sa, Eliade se dovedeşte şi neaşteptat de eficient. Într-un *referat*, înaintat conducerii Ministerului Propagandei, în 18 august 1941, se consemnează, în mod favorabil, rolul important pe care îl acordă presa portugheză realităţilor şi problemelor româneşti:

„*Secretarul nostru de presă din Lisabona ne informează asupra ştirilor privitoare la România, apărute în presa portugheză între 10–27 iulie. Ziarele şi revistele portugheze continuă să acorde României un interes de care nu se bucură în aceeaşi măsură Ungaria, Finlanda sau Bulgaria. Articole despre România ocupă locul de cinste al gazetelor.*

Cele două mari periodice ilustrate «A Espera» şi «Vida Mundial Ilustrade» au publicat în numerele lor din 20 iulie cinci actualităţi fotografice româneşti.

În «O comercio do Porto» din 19 iulie se comentează sub titlul UNGURII ŞI ROMÂNII protestul guvernului român din 17 iulie faţă de atitudinea provocatoare a presei maghiare: «Cele mai înalte autorităţi din România au protestat public şi energic impotriva – ca să folosim propriile sale expresiuni – injuriilor zvârlite asupra armatei româneşti"». Se constată deci că în pofida evenimentelor senzaţionale, a schimbărilor radicale din România, a puternicei presiuni exercitate de al III-lea Reich pentru concentrarea sforţărilor tuturor statelor şi popoarelor balcanice, vechile discordii nestinse izbucnesc cu o forţă irezistibilă.

www.dacoromanica.ro

Permanenta «haină din bucăți», care sunt Balcanii, vor fi întodeauna zona nevralgică."[10]

Combaterea injustului Diktat de la Viena ca și a chestiunilor litigioase ivite de aici, demascarea politicii șovine, revanșarde, a guvernului horthyst și a propagandei provocatoare maghiare, constituie firul călăuzitor al întregii activități desfășurate de secretarul de presă Mircea Eliade la Legația din Lisabona. Din mănunchiul de articole publicate, în această perioadă, în presa portugheză, sub directa influență a lui Eliade[11], ne oprim atenția în mod special asupra celui intitulat *O drama romeno*, publicat de „Globo" din 15 aprilie 1944, sub semnătura *Por Diplomaticus*. Autorul articolului revine din nou asupra amputării arbitrare a teritoriului României. Nota explicativă, participativă, în care este redactat materialul nu pare a fi congruentă cu scriitura unui publicist lusitan, oricât de confratern ar fi fost el cu cauza românească. Nu vedem apoi nici un motiv pentru care acesta ar fi fost dispus să utilizeze un pseudonim, mai ales când nu ne găsim în fața unei *note* de serviciu, ci a unui *articol* de probleme. Ni se pare firesc prin urmare, să-l atribuim, aproape fără rezerve, lui Mircea Eliade[12]. În felul acesta am putea vorbi de un alt *pseudonim* al său, pe lângă cele deja cunoscute.

Ceea ce se impune a fi reținut în chip aparte din articolul lui *Diplomaticus* este demascarea fără rezerve, într-un ton sarcastic, a politicii duplicitare dusă de Hitler și guvernanții celui de al III-lea Reich care au împins România în război, modificându-i granițele prin Diktatul de la Viena: „*A sentença arbitral de Viena provocava, contudo, forte movimento de descontentamento na Romania* (Sentința arbitrară de la Viena a provocat, totuși, o uriașă nemulțumire în România)".

N-ar fi exclus ca și alte materiale publicistice și articole din presa portugheză, aparținând perioadei activității diplomatice desfășurate de Mircea Eliade la Lisabona, să-i aparțină savantului istoric al religiilor.

---

[10] Arhivele Generale ale Statului. Ministerul Propagandei Naționale, dosar nr. 1183/1940–1941.

[11] Acest grupaj de articole apărute în presa lusitană a fost anunțat la București de Mircea Eliade printr-o adresă din 29.IV.1941, însoțită de extrase și decupări din ziare.

[12] Nu e un caz singular. Chiar în „Revista de istorie și teorie literară", nr. 4/1985, Pavel Țugui, pe bună dreptate, îi atribuia lui Lucian Blaga unele articole de răspuns împotriva revizionismului maghiar, semnate în presa elvețiană cu pseudonimul *Dr. Transylvanus*.

www.dacoromanica.ro

Dacă s-ar întreprinde o cercetare metodică în presa lusitană şi în cea engleză s-ar putea să avem surpriza plăcută de a aprecia mai just şi cu mai numeroase dovezi materiale ce a reprezentat acest *moment* în existenţa lui Mircea Eliade. Un lucru rămâne însă clar: seriozitatea şi profundul patriotism manifestat şi în împrejurarea respectivă de cel ce avea să devină, curând, una dintre emblemele deschiderii culturii noastre moderne spre universalitate. Destinul României s-a confundat totdeauna în biografia lui Mircea Eliade cu destinul său.

Lisabona, 5 martie 1941

„Domnule Ministru,

Deşi am sosit la Lisabona după închiderea «Expoziţiei Expansiunii portugheze în lume» am putut totuşi vedea pavilionul în care România era prezentă.

Un admirabil panou, executat de pictorii Manuel Lapa şi Frederico George, reprezintă întâlnirea dintre Dan II, domnitorul Ţării Româneşti şi principele Don Pedro, fiul lui Joăo I şi al principesei Felipa de Lancaster. Acest episod istoric a făcut posibilă participarea României, căci expoziţia nu cuprinde decât exclusiv expansiunea militară, culturală şi colonială a Portugaliei. Unul din ultimii cruciaţi, Don Pedro, a ajuns în Ţara Românească prin 1427 şi a ajutat pe Dan în luptele sale împotriva turcilor. Aventurile militare ale lui Don Pedro sunt bine cunoscute istoricilor portughezi şi trecerea lui prin Ţara Românească a făcut obiectul unei comunicări a profesorului Iorga.

*Panoul se afla situat în aşa fel, încât anevoie putea fi trecut cu vederea. Operă a unor valoroşi pictori portughezi, a făcut admiraţia zecilor de mii de vizitatori ai expoziţiei. Lângă o fereastră, de unde se văd, în fund, crestele Carpaţilor şi castelul Branului, cei doi principi îmbrăcaţi în armurile caracteristice ţării lor, îşi strâng mâinile. Tabloul are inscripţia următoare: «*Princeps Petrus Lusitanus et Danus Valachius (Rumania). Necessitudine Devinii et Adversus Infideles Crucesignati MCDXXVII*». Sub inscripţie se află stema Lancastre*[13] *a Portugalei şi a Basarabilor.*

Câteva texte, expuse în jurul tabloului, amintesc originea şi istoria românilor. Prin reactualizarea acestui episod medieval – idee care se datoreşte însărcinatului nostru cu afacerile la Lisabona, dl. M. Cămărăşescu – România a fost singura ţară

[13] Lancastre: forma iniţială, flamandă, a casei regale din Gand, care a dat apoi numele oraşului Lancaster şi casei regale engleze.

www.dacoromanica.ro

prezentă într-o expoziție a gloriei și expansiunii portugheze. Presa a relevat și comentat cu entuziasm această frățietate de arme a celor două ramuri extreme ale latinității.

Alătur o parte din articolele care s-au scris cu acest prilej. Încă o verificare indirectă, a succesului dobândit este indispoziția vădită a agenților propagandei maghiare de aici. Muzeul Militar a cerut d-lui M. Cămărășescu o copie mare, în culori, a panoului, pentru a fi expusă și păstrată în colecțiile de la București. Copia, executată în condiții optime, se trimite prin acest curier Muzeului Militar.

În ceea ce privește originalul, el va fi donat Pinacotecii orașului Lisabona.

La sosirea mea, am găsit câteva lăzi cu cărți și broșuri referitoare la drepturile noastre istorice asupra provincilor alpine, material trimis de Ministerul Propagandei la cererea domnului Aron Cotruș. Împreună cu domnul Cotruș am început să distribuim acest material la redacții, biblioteci publice și universitare, savanți, oameni de litere etc. Totodată am luat contact cu serviciile Secretariatului General al Propagandei, începând cu ministerul Ferro, căruia i-am fost prezentat de domnul Cămărășescu.

Binevoiți a primi, vă rog, domnule Ministru,
încredințarea înaltei mele considerațiuni."

Mircea Eliade

29. UN ARTICOL „PORTUGHEZ" AL LUI MIRCEA ELIADE*

În revista „A voz" (Vocea)[14], numărul din 15 aprilie 1944, Mircea Eliade publică pe prima pagină, cu continuare în corpul hebdomadarului, articolul intitulat *A literatura romena contemporânea.* Este o panoramă sumară a prozei românești din perioada interbelică, cu menționarea celor mai importante romane și

* Articol apărut în „Revista de istorie și teorie literară" Nr. 3–4/1987 pp. 354–358.

[14] Titlul exact al revistei este: *A VOZ – BAZAR das letras, das ciencias e das artes, suplemento literaro de A VOZ Lisboa.* Mircea Eliade a decupat articolul său din această publicație și l-a expediat pe adresa Ministerului Propagandei Naționale, în fondul căruia se află (Dosar 1262/1944, p.116 – Direcția Arhivelor Statului). Traducerea ne aparține.

www.dacoromanica.ro

consemnarea câtorva nume prestigioase de scriitori reprezentativi pentru definirea tendințelor specifice epocii noastre moderne.

Scopul principal al articolului lui Mircea Eliade rămâne unul propagandistic, el urmărește nu numai să introducă pe lectorul portughez în spațiul literaturii românești, ci și să atragă luarea aminte asupra poporului nostru, a istoriei sale și a marilor lui valori culturale.

Din capul locului Mircea Eliade îl avertizează pe cititorul lusitan, care cunoștea câte ceva despre literatura noastră, prin unele traduceri și mai ales prin intermediul limbii franceze, că deși de largă circulație pe plan mondial, opera lui Panait Istrati, scriitorul merituos de altfel, nu este, cu toate acestea, reprezentativă în definirea trăsăturilor esențiale ale prozei românești. Autorul articolului aduce în discuție, în compensație, creația monumentală a lui Mihail Sadoveanu. Este pentru prima și singura dată, probabil, din câte știm, când Mircea Eliade încearcă o privire de sinteză asupra prozei sadoveniene, surprinzând, de asemenea, pentru întâia oară în exegeza consacrată autorului *Baltagului*, coordonatele integrării cosmice a vieții spirituale românești, consubstanțialitatea ei telurică și uranică, drept dominante specifice neamului nostru. Evident, nu vom insista în comentarea detailată a articolului lui Mircea Eliade, atât de interesant mai ales pentru valoarea lui documentară. Ceea ce ni se pare demn de a fi consemnat e însă faptul că din această privire de sinteză asupra prozei românești, alcătuită de autorul lui *Maitreyi*, absentează tocmai prozatorii din generația lui M. Eliade, aceia asupra cărora în publicistica sa el s-a oprit nu o dată: Anton Holban, M. Sebastian, Petru Manoliu, H. Y. Stahl, H. Bonciu, C. Fântâneru, I. Călugăru, G. M. Zamfiresu și alții. Apar în schimb, în această enumerare, numele unor scriitori ca Pavel Dan, Emanoil Bucuța, Radu Tudoran sau Eusebiu Camilar, dintre care unii aflați chiar la început de drum, iar alții situați pe o poziție estetică oarecum în contradicție cu ideile și viziunea artistică ale lui Mircea Eliade.

Și de această dată însă, așa cum subliniam și cu o altă ocazie[15], autorul articolului face dovada că și-a înțeles perfect menirea sa de ambasador al culturii românești la Lisabona și că-și îndeplinește cu devotament exemplar misiunea asumată de a face

[15] Mircea Eliade – „Pledoarie pentru «drepturile noastre istorice»", în „Revista de istorie și teorie literară", nr. 2–3, 1986, pp. 234–237.

www.dacoromanica.ro

cunoscută lumii portugheze literatura şi, în general, cultura română, desfăşurând o inteligentă propagandă naţională în spiritul unităţii şi integrităţii neamului românesc în coordonatele istorice ale vetrei lui milenare, în spaţiul său vital consfinţit de drepturile istoriei într-un timp vitreg, când odiosul Diktat de la Viena mutilase în chip arbitrar teritoriul patriei. Iată de ce pe Mircea Eliade îl preocupă să reamintească publicului portughez pe Panait Istrati, ca român de circulaţie universală, să i-l facă cunoscut pe Mihail Sadoveanu ca moldovean, pe Rebreanu şi pe Pavel Dan ca transilvăneni, pe Emanoil Bucuţa ca scriitor din Câmpia Dunării, pe Radu Tudoran şi pe Eusebiu Camilar ca scriitori ai ţinuturilor răsăritene, fiecare dintre ei fiind un reprezentant al unui meleag românesc şi toţi la un loc ai unei patrii spirituale indestructibile în inalienabilele ei hotare.

Articolul de faţă are în vedere, desigur, valoarea intrinsecă, estetică, a operei de artă, dar, ca diplomat, e limpede acum pentru oricine, Mircea Eliade pledează şi aici pentru cauza istorică şi politică a unităţii poporului român prin demonstrarea unităţii spaţiului său cultural.

„*A literatura romena contemporanea*

E extramente dificil, para não dizer impossivel, falar num artigo, apenas, duma literatura que o publico português mal conhece. Salvo as obras de Panait Istrati, de Ciuleandra *de Liviu Rebreanu, da colectãnea* Cantos Romenos *organizada recentemente pelo prof Victor Buescu na Editorial «Gleba», de alguns contos e de umas novelas romenos, além de diver-sos poesias de Mihail Eminescu, publicadas am varias revistas e*

„*Literatura română contemporană*

Este extrem de dificil, pentru a nu zice imposibil, a face doar un articol despre o literatură pe care publicul portughez o cunoaşte insuficient. În afară de operele lui Panait Istrati, de Ciuleandra *de Liviu Rebreanu, de colecţia «*Cântece româneşti*», publicată recent de către prof. Victor Buescu în Editura «Gleba», în afară de unele poezii ale lui Mihai Eminescu, apărute în diverse reviste şi jurnale portugheze, nimic, din*

* Eroarea datei (în loc de 1880) se datorează unor materiale primite din ţară, din partea Ministerului Propagandei Naţionale, care conţinea şi biografii sumare ale scriitorilor români.

www.dacoromanica.ro

jornais portugueses, nada mais ha, da tão vasta literatura romena, traduzida na lingua de Camões. Ora, uma literatura é, antes de mais nada, um acto de criação: torns-se, por conseguinte, bastante molesto falar duma criaço, quando se naõ tem meios de a conhecer directamente. O único escritor romeno moderno que até agora grade notorietade em Portugal foi Panait Istrati. Publicou a maioria dos seus livros am francês e foi par intermédio da glorio alcançada em França que se tornou, dem um dio para outro, popular em todo o mundo.

Istrati é um grande escritor, talvez o maior novelista europeu depois de Maximo Gorki, mas não é o maior escritor romeno. Mesmo sem ter em conta um romançista genial como Liviu Rebreanu, ha diversos escritores romênos contemporaneos que são, pelo menos, de valor igual ao de Panait Istrati.

Temos, por exemplo, Mihail Sadoveanu, cuja obra imensa constitui a melhor introdução ao conhecimento da alma e da paisagem do povo romeno.

Mihail Sadoveanu, originário da Moldavia, onde nasceu em 1882, é um contista*

atât de vasta literatură română, n-a mai fost tradus în limba lui Camões. Or, o literatură e înainte de toate un act de creaţie: devine, prin urmare, destul de incomod a vorbi despre creaţie, când nu există mijloacele de a o cunoaşte direct. Singurul scriitor român modern care s-a bucurat până în prezent de mare notorietate în Portugalia a fost Panait Istrati. Şi-a publicat majoritatea cărţilor sale în limba franceză şi a ajuns prin mijlocirea ei la glorie în Franţa, ceea ce l-a făcut, de la o zi la alta, popular în toată lumea.

Istrati e un mare scriitor, poate cel mai mare povestitor european după Maxim Gorki, dar nu e cel mai mare scriitor român. Chiar fără a ţine seama de un romancier genial ca Liviu Rebreanu, există diferiţi scriitori români contemporani care sunt cel puţin de valoare egală cu Panait Istrati.

Îl avem, de exemplu, pe Mihail Sadoveanu, a cărui operă imensă constituie o mai bună introducere în cunoaşterea sufletului şi a peisajului poporului român.

Mihail Sadoveanu, originar din Moldova, unde s-a născut în 1882, este un povestitor prin

www.dacoromanica.ro

por excelencia, um mestre de narrativa, quer ela seja épica, lendario ou anedotica. Sadoveanu não constroe; evoca. O seu talento de narrador atinge o prodigio; alguns des seus livros lembram as Mil e uma Noites, *esta diferença essencial: as suas personagens, na maioria, são gente humilde: camponios, pequenos fazendeiros, pescadores, padres de aldeia. Os seus dramas são sumples, elementares, como a natureza de que fazem parte. Mihail Sadoveanu nunca esquece que o homem, o seu Homem, pelo menos, cuja historia êle conta – está integrado num certo mejo cósmico. Dissemos «cosmico» intencional-mente: as personagens de Sadoveanu vivem num «Cosmos», isto é, numa unida e organico dominada pelos ritmos eternos. Tais personagens não são fragmentarios; para êles, o sol é sempre o astro que domina o mundo, rege as estações e faz com que a vida subsista. Para êles, o dia e a noite, o verão e o inverno, o casamente e a morte, não são acontecimentos, são mistérios, isto é – realidades sagrodas, nunca sós, sempre integradas numa ordem cósmica e eterna. E'esta*

excelență, un maestru al narațiunii, fie că ea este epică, legendară sau anecdotică. Sadoveanu nu construiește, evocă. Talentul său de narator atinge miraculosul, unele din cărțile sale amintesc de O mie și una de nopți, *cu această deosebire esențială: personajele sale, în majoritate, sunt oameni umili: țărani, mici agricultori, pescari, preoți de țară. Dramele sale sunt simple, elementare, ca natura din care facem parte. Mihail Sadoveanu nu uită niciodată că omul, OMUL său, cel puțin, a cărui istorie o povestește – se află integrat într-un singur mediu cosmic. Zicem «cosmic» într-adins: personajele lui Sadoveanu trăiesc în «Cosmos», adică într-o strânsă și organică dominare a ritmurilor eterne. Aceste personaje nu sunt fragmentare; pentru ele, soarele e totdeauna astrul care domină lumea, rege al anotimpurilor prin care viața subzistă. Pentru ele, ziua și noaptea, vara și iarna, căsătoria și moartea, sunt întâmplări, sunt mister, adică realități sacre, niciodată singure, întodeauna integrate în ordinea cosmică și eternă. Este această concepție mistică a Cosmosului și a Vieții – concepție niciodată formulată*

www.dacoromanica.ro

concepção mistica do Cosmos e da Vida – concepção nunca formulada dialecticamente, mas, sem em-bargo, sempre expressa e presenta, através de smbolos e alegorias que caracterizam as personagens de Sadoveanu e as diferencia, por exemplo, das dum Panait Istrati. Sado-veanu descriva a vida e o drama de homem integrado no seu medio cósmico e social; Istrati é fascinado pelos homens que perderam um «paraiso», pelos homens que sofrem de solidãde nostalgia, de ambições insatisfeitas; numa palavra, Istrati está sempre descrever-se a se mesmo, nos seus livros, sempre a contrar o drama patético do erradio, do vagabundo, daquê'le que procura qualquer coisa, a chorar. Istrati é um sedento de amizade, de amor, de camaradagem, de justiça social – os seus livros são fragmentos de uma autobiografia nunca mais acabada. A procura da justiça e do amor, Istrati procura-se, ao mesmo tempo, a si. A maioria das personagens de Sadoveanu não perden inda o seu «paraiso»; vaga-bundeiam, ou antes, não andam á procura de qualquer coisa, mesmo quando se encontram muito longe, separa-dos da sua dialectic, dar, fără înconjur, în permanență expresă și prezentă, străbătută de simboluri și de alegorii – ceea ce caracterizează personajele lui Sadoveanu și le diferențiază, de exemplu, de ale lui Panait Istrati. Sadoveanu descrie viața și drama omului integrat în mediul cosmic și social; Istrati e fascinat de oamenii care-și pierd un «paradis», de oamenii care suferă de singurătate, de nostalgie, de ambiții nesatis-făcute; într-un cuvânt, Istrati este gata întotdeauna a cânta drama patetică a rătăcitului, a vagabondului, de la care obține faptele, a-l plânge. Istrati e un însetat de prietenie de dragoste, de camaraderie, de dreptate socială – cărțile sale sunt fragmente dintr-o autobiografie niciodată terminată. În căutarea dreptății și a dragostei, Istrati se caută, în același timp, pe sine. Majoritatea personajelor lui Sadoveanu nu și-au pierdut încă «paradisul», vagabondând, fie departe, nu umblă pentru a găsi ceva, chiar când sunt întâlniți foarte departe, despărțiți de țarina lor. Cosmosul său nu a fost niciodată secătuit; suferințele lor au o justificare spirituală care le face să fie suportabile. Fărturile lui

www.dacoromanica.ro

terra. O seu Cosmos numca foi quebrado; os seus sofrimentos têm uma justificação espiritual que os torna supor-taveis. As criaturas de Sadoveanu ignoram a aventura, embora vivam no meio de uma Natureza cheia de perigos, e duma historia cheia de querras, de injustiças, de aconte-cimentos extraordinarios. Para dizer tudo, numa palavra, os personages dêste escritor não conhecem o desespêro. Em certo sentido, nunca renunciaram a ser cristãos; porque, devemos lembrar-nos, que o cristi-anismo dá esperança dá esperança de remissão para todos os pecados e todos os crimes, salvo para um: o pecado contra o Espiritu Santo, o suicido.

Entre êstesdois polos – Sadoveanu e Istrati caben todas as realizaćoes da literatura romeno contemporanea.

Mencionámos já Liviu Rebreanu, o romancista robusta e obectivo digno discipulo de um Tolstoi, autor de epopeia do camponés romeno que se desdobra em dois frescos grandiosos: Ion, *o amor pela multher e o amor pela gleba; e* A Revolta, *o conflito social, o protesto dos camponeses sem terras contra os latifundiarios.*

Sadoveanu nu cunosc aventura, deşi trăiesc în mijlocul unei Naturi plină de pericole şi într-o istorie plină de războaie, de nedreptăţi, de evenimente extraordinare. Pentru a spune totul, într-un cuvânt, perso-najele acestui scriitor nu cunosc disperarea. În orice situaţie, nu renunţă niciodată la a fi creştini; pentru că trebuie să ne amintim că creştinismul dă speranţă iertării pentru toate crimele, în afară de unul singur: păcatul împotriva Duhului Sfânt, sinuciderea.

Între aceşti doi poli – Sadoveanu şi Istrati – încap toate realizările literaturii române contemporane.

Menţionăm acum pe Liviu Rebranu, un romancier viguros şi obiectiv, demn discipol al unui Tolstoi, autor al unei adevărate epopei a ţărănimii române care se concretizează în două fresce grandioasc: Io.. *conflictul individual între iubirea pentru femei şi dragostea pentru pământ, şi* Răscoala, *conflictul social,*

www.dacoromanica.ro

E' inutil resumir estas duas obras primas do romance moderno; espermos que sejam um dia traduzidas também em portugués.

Um escritor fecundo, variado e poderoso é Cesar Petrescu. Cam cinceenta anos, publicou ja uns trinta volumes. A sua capacidade de trabalho e a sua imaginaçã fértil têm um cunho balasquiano. Como Balzac, Cesar Petrescu fez romances ciclicos, que se completam e se sucedemm constituindo um imponante panorama da sociedade romena no sêculo XX. A «jacquerie» foi também tratada por êle, em três volumes, que têm por titulo 1907 *ano da insurreiçao dos camponeses. Um segundo romance–torrente(«roman-flueve»).*

Obscurecimento, *evoca a guerra de 1914-1918, e outro, em três volumes,* Os Olhos do fantasma, *recentemente publicados, dão uma ideia de conjunto de todas as transformaçoes espirituats e dos conflitos socials que caracterizaram o periodo situado entre as duas guerras mundials. Cesar Petrescu é escritor sombrio. As suas*

protestul ţăranilor fără pământ, împotriva moşierilor. E inutil să fac rezumatul acestor două opere de prim ordin ale romanului modern: sperăm să fie într-o zi traduse de asemenea în portugheză.

Un scriitor fecund, variat şi influent e Cezar Petrescu. La cinzeci de ani, a publicat deja treizeci de volume. Cu capacitatea sa de muncă şi cu imaginaţia sa fertilă avem un scriitor de tip balzacian. Ca şi Balzac, Cezar Petrescu face romane-ciclu, care se completează şi se succed, constituind o impunătoare panoramă a societăţii româneşti în secolul al XX-lea. Răscoala ţăranilor a fost de asemenea tratată de el, în trei volume, care au ca titlu 1907, *anul răscoalei ţăranilor. Un al doilea roman–torent(«roman-flueve»),*

Întunecare *evocă războiul din 1914—1918. Şi el în trei volume,* Ochii strigoiului, *recent publicat, oferă o idee unitară despre toate transformările spirituale şi despre conflictele sociale care caracterizează perioada situată între cele două războaie mondiale. Cezar Petrescu e un scriitor sumbru. Personajele sale sunt «dezrădăcinaţi», ele pierd cele*

www.dacoromanica.ro

personagens são «desarreigadas», que perderam a fé dos seus antepassados e se esforçam inutimente, par conquistar outra. O destino desempenha um papel decisivo na obra de Cesar Petrescu. Os seus herois nem sempre são victimas do meio social: supumben, ás vezes, aos golpes dum destino ferrivel.

Não se pode falar de romance romeno contemporaneo sem referir Mme Hortensia Papadat - Bengescu, incomparavel na análise dos seus personagens, criadora dum estilo colorido rico, modernista 100%. Com Hortensa Papadat – Bengescu a alma citadina e moderna conquistou direitos de cidade na literatura romena.

Os homens-da-terra de Sadoveanu; os herois rebarbativos e rebeldes das aldeias de Rebreanu; os vagabundos de Panait Istrati; os desarreigados vencidos pelo destino, de Cesar Petrescu – deixam agora a campo livre a umo chusma de personagens urbanos, civilizados, com dramas reais ou abstratos (cerebrais), homens nascidos e educados nas grandes cidades, com as qualidades e defeitos da sua classe e da sua educação. Mme Bengescu tem o dominato de

ce le-au lăsat înaintaşii lor şi se străduiesc, în zadar, să le cucerească. Destinul joacă un rol decisiv în opera lui Cezar Petrescu. Eroii săi mai totdeauna sunt victime ale mediului social; sucombă deseori, sub loviturile unui destin feroce.

Nu se poate vorbi de romanul contemporan fără a ne referi la d-na Hortensia Papadat-Bengescu, incomparabilă în analizele personajelor sale create într-un stil bogat colorat, modernistă 100%. Cu Hortensia Papadat–Bengescu, un suflu citadin şi modern şi-a cucerit drept de existenţă în literatura română.

Oamenii pământului din opera lui M. Sadoveanu; rebarbativii şi rebelii din satele lui Rebreanu; vagabonzii lui Panait Istrati; dezrădăcinaţii, învinşii de destin, ai lui Cezar Petrescu – lasă câmp liber unei mulţimi de personaje urbane, civilizate, cu drame reale sau cerebrale, oameni născuţi şi educaţi în marile oraşe, cu calităţiile şi defectele clasei lor şi ale educaţiei lor. D-na Papadat – Bengescu are un dar înăscut de a crea romane; are o certă «vocaţie epică»,

www.dacoromanica.ro

frazer um romance; tem a «veia epica», as suas personagens sao, acima de tudo, vivas, autenticas, historicas. A sua grande tetralogia que compreende mais de 1500 pâginas – As virgens, Concerto de Bach, A renda oculta e Raizes *(3 vol.) – constitui uma obra prima do romance analitică, e ao mesmo tempo, um documento vivo e emplogante duma sociedade urbana, consciente e culta.*

A morte prematura impediu Gib. Mihaescu de ser um dos maiores romancitas europeus dos nossos dias. Os cinco volumes de novelas e os sues quatro romances dão testemunho dima força criadora épica perturbante. Os seus herois são obcecados, criaturas animadas por uma demonia telurica, em luta com a mediocridade, a neurastenia, a amor e a morte.

As suas obras primas são: A Russa *e* Dona Alba, *que anriqueceram a galeria das heroinas celebras, porque as mulheres de Gib Mihaescu podem ser comparades as Ana Karenine.*

Criádor, também, duma heroina notavel é Camilo Petrescu a sua «M-me T.» do romance O Leito de Procusto, *personajele sale sunt, mai presus de orice, vii, autentice, istorice. Marea sa tetralogie care cuprinde mai mult de 1.500 de pagini* – Fecioare despletite, Concet de muzică de Bach, Drumul ascuns şi Rădăcini *(3 vol.) constituie o operă esenţială a romanului analitic şi, chiar, în timp, un document viu şi frapant al unei societăţi urbane, conştiente şi culte.*

O moarte prematură l-a împiedicat pe Gib. Mihăescu de a fi unul dintre cei mai buni romancieri europeni ai zilelor noastre. Cele cinci volume de nuvele şi cele patru romane ale sale depun mărturie despre forţa creatoare tulburătoare. Eroii săi sunt instinctivi, făpturi animate de o demonie telurică, în lupta cu mediocritatea, cu neurastenia, cu dragostea şi cu moartea.

Capodoperele sale sunt: Rusoaica *şi* Dona Alba, *care îmbogăţesc galeria de eroine celebre, pentru că femeile lui Gib. Mihăescu pot fi comparate cu Ana Karenina.*

Creator, de asemenea, al unei eroine notabile este Camil Petrescu, care, cu a sa «Doamna T.» din romanul Patul

www.dacoromanica.ro

persegue ainda a imaginçõa dos seus leitores. Camilo Petrescu é uma das figuras mais interessantes e, em todo o caso, a mais complexa da literatura romena contempo-rânea.

Heroi, aos vinte anos, da outra guerra mundial, começou como poeta, crítică e autor dramatico. Aos trinta e cinco anos tinha feito com que toda a gente estivesse contra êle: as suas polémicas dramaticas, literárias e politicas ficaram celebres. Publicando, em 1930, o seu primeiro romance – A ultima noite de amor, a primera de guerra – *Camilo Petrescu tornou-se no que sempre se negara a ser: um escritor com exito. O seu romance.* O leito de Procusto, *é uma obra prima de analise a autenticidade, feita com uma técnica originalissima. Quando toda a gente julgava que Camilo Petrescu se fa consagrar ao romance, o caprichoso escritor doutorou-se em filosofia com uma brilhante tese acêrca de* Modalidade estética do teatro. *Desde então, o autor de inolvidavel «Mme T.» e do pitoresco journa-lista Ladima, consagrou-se aos etudos filosoficos. Camilo Petrescu é, depois de Mme Bengescu, o romancista urbano por excelencia: Bucareste vive nos seus livros, com todos os*

lui Procust, *obsedează încă imaginaţia cititorilor săi. Camil Petrescu e una din figurile cele mai interesante şi, în orice caz, cea mai complexă a literaturii române contemporane.*

Erou, la douăzeci de ani, al celuilalt război mondial, a început ca poet, critic şi autor dramatic. La trezeci şi cinci de ani, la fel ca toţi ceilalţi scriitori din generaţia lui, s-a închis în el, polemicile sale dramatice, literare şi politice l-au făcut celebru. Publicând, în 1930, primul său roman – Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război – *Camil Petrescu a devenit ceea ce el refuza a fi: un scriitor de succes. Romanul său,* Patul lui Procust, *e o capodoperă de analiză şi autenticitate, făcut cu o tehnică foarte originală. Când toată lumea considera că el, Camil Petrescu, s-a consacrat romanului, capriciosul scriitor s-a întors la filosofie cu o strălucită teză referitoare la* Modalitatea estetică a teatrului. *De atunci, autorul neuitatei «Doamne T.» şi a pitorescului jurnalist Ladima, s-a consacrat studiilor filosofice. Camil Petrescu este, după d-na Bengescu, un romancier citadin prin excelenţă; Bucureştiul trăieşte în cărţile sale, cu toate*

www.dacoromanica.ro

encantos, os misterios e as contradiçoes duma grande capital europeia.

Ionel Teodoreanu continua a ser o idolo da mocidade. A sua ebra prima é ainda a sua grande trilogia do inecio: Em Medeleni, *nome de uma quinta Moldavia, onde os seus herois – crianças no primeiro volume, adolescentes no segundo – vivem as primeiras alegrias, os primeiros amores, e os primeiros dramas. ioNel Teodoreanu e eminentemente, o psicologo e o rapsodo da adolescencia. Duas das suas heroinas, Monica e Olgutza, alcançaram tanta popularidade que um critico declarou um dia: «A juventude romena está dividida por causa delas e por isso pode haver, dum momento para o outro, uma guerra civil para impor uma das suas encantodoros raparigas».*

Devemos dizer, ainda, uma palavra sãbra a aparição fulgurante de Pavel Dan, morto na flor da vida. Prosador prodigioso, a planicie transilvana, en-controu nêle um observador grave e simpatico. O seu Urcan o Velho *demonstra uma força épica, que lembra Liviu Rebreanu.*

Deviamos falar, também, de Emanuel Bucuta, o cantor do

minunile, misterele şi contradicţiile unei mari Capitale europene.

Ionel Teodoreanu continuă a fi idolul tineretului, opera lui de căpătâi e încă marea sa trilogie de început: La Medeleni, *numele unei aşezări moldoveneşti, unde eroii lui – copii în primul volum, adolescenţi în al doilea – trăiesc primele bucurii, primele iubiri şi primele drame. Ionel Teodoreanu este, în chip exclusiv, psihologul şi rapsodul adolescenţei. Două din eroinele sale, Monica şi Olguţa, se bucură de o asemenea popularitate încât un critic a declarat într-o zi: «Tinerimea română se află divizată din cauza lor şi pentru aceasta am putea avea, dintr-un moment într-altul, un război civil pentru a impune pe una din încântătoarele lor fete».*

Trebuie să zicem, încă, o vorbă despre apariţia fulgerătoare a lui Pavel Dan, mort în floarea vieţii. Prozator prodigios, din câmpia transilvană, întâlnim în el un observator grav şi subtil. Al său Urcan Bătrânul *demonstrează o forţă epică ce aminteşte de Liviu Rebreanu.*

Trebuie să vorbim, de asemenea, despre Emanoil

www.dacoromanica.ro

valo do Danubio; de Matei Caragiale, o evocador, numa atmosfera á Barbey d'Aurevilly, do encanto perturbante de Bucareste do passado seculo; de Radu Tudoran, que Um porto a Leste..., *nos revela a magia bessarabica; de Eusebiu Camilar, jovem astro do romance romeno, que nos transporta a um horizonte moldavio e bucovino, onde os elementos em luta são a seca e a chuva, a tradição e o progresso, o trabalho e o sonho...*

Mas é preciso acabar!

E os poetas?

Esse fiçaro, provavelmente, para outra vez.

Mircea ELIADE

Bucuța, un cântăreț al văii Dunării; despre Mateiu Caragiale, un evocator, în maniera specifică lui Barbey d'Aurevilly, al atmosferei tulburătoare a Bucureștiului din trecutul secol; despre Radu Tudoran, care în Un port la Răsărit..., *ne revelează magia basarabeană; despre Eusebiu Camilar, tânăr astru al romanului românesc, care ne transportă într-un orizont moldav și bucovinean, unde elementele umane sunt în luptă cu seceta și cu ploaia, cu tradiția și progresul, cu munca și cu somnul...*

Dar am terminat cu adevărat!

Și poeții?

Aceasta rămâne, probabil, pentru altă dată.

Mircea ELIADE

www.dacoromanica.ro

30. G. CĂLINESCU
În legătură cu „transferul" la Universitatea din Bucureşti*

Despre transferul lui G. Călinescu de la Universitatea din Iaşi la cea din Bucureşti s-a mai scris. Ion Bălu, în cunoscuta sa monografie (pp. 307–308), prezintă evenimentul în evoluţia formalităţilor ministeriale. Dar nu atât mişcarea exterioară, administrativă a actelor de transfer interesa aici, cât mai ales cea interioară, din cadrul vieţii universitare, a corpului profesoral; psihologia internă a acestei numiri şi atmosfera din jurul ei[1]; pentru că aprobarea ministerială în sine (la 1 aprilie 1945)[2], a fost urmată, conform procedurii uzuale în epocă şi de *consfinţirea* lui G. Călinescu, ca profesor universitar în capitală, de către Consiliul profesoral al Facultăţii de litere şi filosofie a Universităţii din Bucureşti. În scopul propus a fost constituită *o comisie de recomandare* din trei membri titulari: Al. Rosetti (decan şi preşedinte, împuternicit de către minister cu adresa nr. 108733/1945), T. Vianu şi Bazil Munteanu. Ea *„s-a întrunit la 15 mai 1945, orele 15,30, în sala Decanatului"* şi a întocmit un *proces-verbal* ce menţionează că: *„a hotărât în unaminitate să recomande pe d-l profesor G. Călinescu, titularul catedrei de Istorie, Filosofie şi Litere din Iaşi, pentru a fi transferat la catedra vacantă de Istoria literaturii române moderne, de la această facultate, întocmind următorul raport asupra activităţii didactice şi ştiinţifice ale domniei sale."* (fila 168)

Catedra – după cum se ştie – rămăsese vacantă prin pensionarea lui D. Caracostea. La 19 mai 1945, Al. Rosetti, decanul facultăţii, semnează convocarea Consiliului profesoral pentru *„şedinţă specială în ziua de 23 mai 1945, orele 11 dim."* (ibid. f. 166).

Din numărul total de 32 de titulari au răspuns chemării 21 de profesori, trei fiind în concediu. Printre cei prezenţi, în afara celor trei

---

* Articol apărut în „Revista de istorie şi teorie literară" nr. 3/1983 pag. 18–21

[1] Arhivele Statului municipiul Bucureşti, fond Universitatea din Bucureşti, Rectorat, Dosar nr. 32/1945, filele 154–172.

[2] Al. Rosetti, *Corespondenţa lui G. Călinescu cu Al. Rosetti* (1935–1951), ed. Eminescu, 1977, p. 240, nota nr. 4. *„G. C. a fost numit profesor la Facultatea de litere din Bucureşti, la 1 aprilie 1945"*. Al. Rosetti, atunci decanul Facultăţii de litere şi filosofie, înregistrează însă 1 aprilie 1945, data admiterii cererii. Adevărata numirea are loc, vom vedea, la *19 iun. 1945.*

www.dacoromanica.ro

raportori, întâlnim numele lui: G. G. Antonescu, N. Bănescu, T. Capidan, V. Grecu, C. Marinescu, C. Narly, G. Oprescu, T. Papahagi şi V. Papacostea. *Raportul,* înscris la Registratura Universităţii cu nr. 2234, din 19 mai 1945, este un veritabil *curriculum vitae scientificae,* care punctează cronologic şi gradat momentele cele mai semnificative din activitatea lui G. Călinescu. Pe parcursul a patru pagini dactilografiate (ibid. filele 169-172), într-o restrânsă, dar densă caracterizare, se relevă meritele de excepţie ale candidatului. Transcriem aici *raportul* în cauză:

„Subsemnaţii, membri în comisiunea pentru recomandarea unui profesor titular la catedra de Istoria literaturii române moderne, vacantă la Facultatea noastră, avem onoarea a vă face cunoscut că, în executarea însărcinării primite şi după prealabila convocare a preşedintelui comisiunii, ne-am întrunit în ziua de 15 mai a.c., examinând în conformitate cu prevederile legii învăţământului superior, art. 63 dacă, pentru ocuparea amintitei catedre, există posibilitatea transferării unuia din profesorii celorlalte Universităţi ale Ţării, titulari ai unei catedre de aceeaşi specialitate cu cea de la Facultatea noastră. În urma discuţiilor avute subsemnaţii propunem transferul d-lui G. Călinescu, actualul profesor de Istoria literaturii române moderne la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Iaşi.

Colegul nostru, d. G. Călinescu, este fost student al Facultăţii de Litere din Bucureşti. Numit membru al Şcoalei Române din Roma, pe atunci sub conducerea lui V. Pârvan, d-sa se remarcă prin cercetările întreprinse în arhivele romane în legătură cu propaganda catolică în Ţările Române. Rezultatele investigaţiilor sale sunt consemnate în două memorii: Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia dei secoli XVII e XVIII *şi* Altre notize sui missionari cattolici nei paesi romeni, *apărute în publicaţiile Şcoalei Române din Roma în 1925 şi 1930. Mânuind metoda cercetărilor arhivistice, într-un mod exemplar, d-l G. Călinescu a avut prilejul s-o aplice unui mare subiect naţional, publicând în 1932, sub titlul* Viaţa lui M. Eminescu, *o biografie a poetului pe care, la apariţie, regretatul critic G. Ibrăileanu o caracteriza drept* «Monumentul cel mai impunător ce s-a ridicat până astăzi lui Eminescu»

Grupând toate ştirile cunoscute lui Eminescu şi animându-le prin darul cu totul excepţional de-a învia o personalitate, d-l G. Călinescu ne-a oferit portretul moral al lui Eminescu văzut în toate conexiunile lui cu epoca, aşa cum istoriografia şi portretistica noastră

www.dacoromanica.ro

literară n-o mai făcuseră pentru vreo altă figură a trecutului nostru literar. Lucrarea, bucurându-se de un mare succes la public şi de o întinsă răspândire, se găseşte astăzi la a treia ediţie (1938), *completată cu o bibliografie eminesciană, de la care va trebui să pornească orice cercetător viitor.*

După studiul vieţii lui Eminescu, d-l G. Călinescu s-a consacrat Operei *lui, publicând, de la 1934–1936, 5 dense volume în care sunt studiate pe rând bazele ideologice ale poeziei eminesciene, izvoarele şi tematica, tehnica poetului, etc. Deşi înainte această întinsă operă, însumând câteva mii de pagini, pare a-şi fi edificat planul odată cu treptata ei elaborare, o împrejurare devenită vizibilă în unele neclarităţi ale configuraţiei ei, ea nu este mai puţin una din cele mai de seamă lucrări ale întregei noastre istoriografii: pentru întâia oară un cercetător român dovedea cunoaşterea aprofundată a întregului manuscris eminescian, pe care, în parte, îl şi publică, scoţând din el volume necunoscute de motive şi construind imaginea surprinzătoare a unui Eminescu al laboratorului său, pe ai cărui umeri titanici flutura haina vaporoasă a operei cunoscute din timpul vieţii poetului. Prin această extindere a imaginii eminesciene şi, nu mai puţin, prin bogăţia analizelor, ca şi prin mulţimea apropierilor cu alte opere ale literaturii universale, lucrarea d-lui G. Călinescu, construită de data aceasta fără bibliografia română a subiectului, imprimă criticii şi istoriografiei eminesciene un uriaş salt mai departe.*

Întinsa cunoaştere a operei, a surselor, a manuscriptelor şi a genezei lor, îl indică pe d-l G. Călinescu ca pe unul din editorii marelui nostru poet. Ediţia critică a poeziilor *lui Eminescu, apărută în 1938, este rodul acestor multiple indicaţii.*

Este probabil că d-l G. Călinescu s-a gândit un moment să continue cercetările sale asupra Istoriei literaturii române într-o serie de monografii critice, la care trebuiau să colaboreze minuţia metodei sale arhivistice şi darurile atât de remarcabile ale intuiţiei sale psihologice. Din această îndrumare a apărut Viaţa lui Ion Creangă, 1938. *Mai târziu, cercetătorul s-a hotărât la o expunere de ansamblu asupra întregii dezvoltări a literaturii noastre, ceea ce a dus la monumentala sa* Istoria literaturii române de la origini şi până în prezent, *1941, operă fără precedent, în ştiinţa noastră, prin întinderea perspectivelor şi care, prin numeroasele analize, prin apropierile din literatura comparată, prin ingeniozitatea portretelor, prin evidenţierea atâtor filiaţiuni şi afinităţi*

www.dacoromanica.ro

necunoscute dintre scriitori, aduce contribuţii dintre cele mai preţioase la cunoaşterea literaturii noastre mai vechi şi mai noi. Cartea, apărută într-un moment de limitare a libertăţii de manifestare a gândirii critice şi stârnind resentimentele legate de efectul oricăror lucrări consacrate contemporanilor, a provocat vâlva cunoscută, dar s-a impus în cele din urmă ca opera unui spirit original şi îndrăzneţ.

Încercat în atâtea lucrări de istorie şi interpretare era necesar ca d-l Călinescu să se explice asupra principalelor puncte ale metodei sale, ceea ce în bună parte a făcut în mica lucrare Principii de estetică, *apărută în 1939.*

Avem deci, în persoana d-lui G. Călinescu, un cercetător dintre cei mai activi şi mai originali, căruia ştiinţa noastră îi datorează contribuţii de cea mai mare însemnătate şi care, după cum a dovedit-o învăţământul său la Universitatea din Iaşi, poate lucra cu folos asupra spiritului studenţiilor săi. Credem că instituţia noastră va câştiga un profesor de mare valoare şi că Istoria literaturii române moderne va progresa, ca disciplină ştiinţifică, la Facultatea noastră, încredinţând-o unui cercetător distins în atâtea lucruri de valoare epocală.

Pentru aceste motive propunem chemarea, prin transfer, a d-lui G. Călinescu ca profesor titular al catedrei de Istoria literaturii române moderne, vacantă la Facultatea de Filosofie şi litere a Universităţii din Bucureşti.

Al. Rosetti B. Munteanu T. Vianu"

Supus dezbaterii Consiliului profesoral, *raportul* a beneficiat – conform *procesului-verbal* încheiat atunci – doar de două luări de cuvânt, cele ale lui Tache Papahagi şi N. Bănescu (ibid. f. 172). Să urmărim argumentele acestor intervenţii interesante pentru psihologia epocii:

D-l Prof. T. Papahagi arată că principial aprobă raportul Comisiei, punând o întrebare: „Prin poziţia geografică pe care o are Iaşul şi Clujul, aceste 2 capitale trebuie să rămână ca două sentinele culturale ale Ţării noastre. Dacă toţi domnii profesori buni ai acestor două universităţi vor fi transferaţi la Bucureşti, atunci, afară de faptul că Universitatea bucureşteană se va arăta egoistă, va urma ca Moldova şi Transilvania să fie evacuate culturaliceşte, ceea ce naţional vorbind, va fi un început de rău augur".

D-l profesor N. Bănescu declară că a ascultat cu mult interes raportul citit şi crede că d-l G. Călinescu este un bun element şi merită

www.dacoromanica.ro

a fi transferat, dar socoate că „d-nii raportori ar fi trebuit să facă şi unele rezerve cu privire la opera monumentală, cum au definit-o d-niile lor, şi pe care am citit-o şi noi, constatând că pentru atâţia dintre scriitorii de seamă, adevărate glorii ale literaturii noastre, d-l G. Călinescu se exprimă într-un chip prea subiectiv". Cu aceste rezerve pe care a ţinut să le facă d-sa declară că votează pentru transferare.

La 28 mai 1945, Al. Rosetti înaintează o adresă către Rectorat în care, după ce comunică rezultatul unanim al votării Consiliului profesoral al Facultăţii, anunţă trimiterea dosarului. Rectorul, S. Stoilov, convoacă, la 5 iunie 1945, Senatul universitar. Acesta aprobă şi el în unanimitate transferul lui G. Călinescu. La 6 iunie 1945, Rectorul expediază un memoriu către Minister, în care sunt conscrise rezultatele lucrărilor celor două foruri universitare, solicitând totodată legalizarea. La 4 august 1945, aşadar după două luni, cu adresa nr. 175138, Ministerul aduce la cunoştinţa Universităţii aprobarea, prin decret (nr. 2195, 19 iunie 1945), a numirii lui G. Călinescu la Bucureşti. Acesta „se transferă pe data de *1 oct. 1945* şi cu toate drepturile câştigate în învăţământ, ca profesor titular la Catedra de Istoria literaturii române moderne de la Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti, grupa A bis, tip de salariu 17, în conf. Cu disp. Art. 63 şi 69 din legea relativă la organizarea înv. Superior" (f. 154)[3].

Un capitol din viaţa sa, un moment din cariera lui universitară de profesor, multe luni de agitaţie, pe care G. Călinescu, în aşteptarea răspunsului, le-a parcurs, bănuim, cu ştiuta-i febrilitate, se încheie astfel.

[3] E interesant de observat că la distanţă de aproape două luni după aprobarea şi legalizarea transferului, Rectoratul primea din partea Ministerului, prin adresa înregistrată la Universitate cu nr. 535 din 21.I.1946, lista numirilor de suplinitori la unele catedre vacante ale Facultăţii de litere şi filosofie cu începere de la 1 decembrie 1945. Al treilea pe *tabel* figurează şi numele lui G. Călinescu, pentru suplinirea catedrei de limba şi literatura italiană. Oare, nesigur de transferarea la catedra de Istoria literaturii moderne, profesorul să fi solicitat şi această suplinire, apelând încă o dată la argumentul specializării sale italieniste?

www.dacoromanica.ro

31. CAMELEONISM POLITIC ŞI VERIFICĂRILE „GĂRZII DE FIER (I)"*

Cuvântul *cameleon* este grecesc, şi reprezintă un substantiv compus care înseamnă „leu pitic", leu al pământului pe care acesta se târăşte; în latină ar fi „leo humi". Cu siguranţă metafora a fost născocită într-un spirit ironic, fără să se gândească cineva atunci că va ajunge la o bătaie conotativă atât de lungă şi că acest termen se va asezona perfect speciei noastre, sugerând atât de pregnant compatibilitatea cu „leii" noştri hominizi care îşi schimbă opiniile de la o clipă la alta, care-şi abjură convingerile de la o zi la alta, care reptilic se târăsc spre masa potentaţilor zilei în căutarea virtualului os, modificându-şi adesea brusc atitudinea în funcţie de cei de curând ajunşi la putere şi abandonându-şi crezul (dacă l-au avut vreodată) politic, ideologic, doctrinar, spre a îmbrăţişa pe cel al celor de la guvernare. Teama, interesul meschin şi răzbunarea ignobilă, combinate cu invidia, ura, impostura, cu arivismul şi cu goana după privilegii, caracterizează camelionismul în general şi pe cel politic în special. Acestui lichelism românii i-au găsit de mult, un termen pe măsură: *fripturism,* prin care este denunţat şi înfierat oportunismul defecţionist al individului politic care, aflat în favorurile celor de la putere de până mai ieri, trece imediat în tabăra noilor învingători electorali, în spiritul acelui principiu dandanachisto-caţavencist: cu toate camerele, cu toate partidele şi mereu cu toţi „ai noştri"...

Lichelismul politic (cuvântul *lichea* este persan la origine şi înseamnă „pată", apoi, figurat, „ruşine", „om de nimic") este cu atât mai grav şi mai dureros sub raportul moralei sociale, cu cât el se manifestă, greu de înţeles, greu de acceptat, tocmai în lumea elitei intelectuale. În căutarea după funcţii, privilegii politice şi sociale, nu puţini dintre intelectuali au jucat cartea profitorului în orice circumstanţă, consolidându-şi sistematic promovarea, în contradicţie totală cu masa nefericiţilor ce au aspirat să-şi apere cu demnitate convingerile.

Perioada comunistă a dus la „absolut" o asemenea mentalitate transformând-o, nu de puţine ori, într-o formă de existenţă socială. Justificarea a fost şi a rămas întotdeauna cea a incapacităţii de a rezista formelor de represiune, condamnărilor politice care, nu de puţine ori, au

* Articol apărut în „Jurnalul literar" nr. 15 – 16, aug. 1999, pag. 15

www.dacoromanica.ro

dus până la „spălarea creierului" și la modificarea prin forță sau șantaj a credințelor inițiale. Dar ea a acoperit, la fel de bine, și aspirațiile spre putere, dominare socială și beneficii ale unor subconștiințe, așa-zis adaptabile climatului și regimului său.

Procedeele prin care veacul nostru și-a demonstrat, sub diversele lui dictaturi, imoralitatea, nu au fost prea multe și nici prea variate ca sistem. Adesea am putut să constatăm astfel că între extrema dreaptă și cea stângă diferențele sunt/au fost aproape insignifiante ca metodă de aplicare a dictaturii sociale și politice pe care au instaurat-o. Lichelismul a avut prin urmare un teren mai propice de manifestare în această lume a conjuncturilor multiple, când trecerea de la un pol la celălalt al eșichierului politic a fost nu numai extrem de vizibilă, dar și folosită fără nici un bun simț. Mulți din „democrații" ideologi chiar ai comunismului românesc, fără a mai vorbi de „lumea" intelectuală pe care socialismul, mai mult sau mai puțin „dezvoltat" al „democrațiilor populare" și-a revendicat-o prin examenul repede absolvit al „colaborașionismului", au fost într-un trecut nu prea îndepărtat adepți politici ai extremei drepte, ai legionarismului, antonescianismului sau ai carlismului. Într-o asemenea haotică mișcare de interese „trădările intelectuale" de la orice morală nu au fost greu de înregistrat. Dimpotrivă, speculate de sistemul represiv al dictaturii comuniste, au devenit modalitatea tipică de adaptare și verificare a „fidelității". Oprim aici aceste câteva observații ce pot să ne explice, în parte, mai bine cum s-a făcut trecerea între sistemele dictatoriale ale veacului nostru, în societatea românească.

Bunăoară avem ocazia să constatăm astăzi că modalitatea eliminării adversarului sau a ostracizării sale sociale, transformată în normă uzuală a „societății" comuniste, s-a practicat cu aceiași sorți de izbândă și în timpul „rebeliunii legionare". Comisiile de „revizuire" și „epurare" pe criterii ideologice le-au moștenit comuniștii din „inițiativele" profitabile ale extremiștilor de dreapta. „Dosarul de cadre", la fel. Delațiunea, aidoma.

O cercetare asupra „verificărilor" pe care le-a întreprins guvernarea legionară în sistemul universitar românesc corespunde aproape întru totul „reorganizării" învățământului promovată în anii '48–'49. Diferența specifică, constă, senzațional, tocmai în saltul la trapez dintr-o tabără în alta a numeroși „democrați"care, sub presiunea guvernării legionare, făcuseră profesiune de credință naționalistă, pentru ca să ajungă finalmente „internaționaliști" proletari. Și a mai fost,

www.dacoromanica.ro

desigur, ceva, nu mai puțin în perspectiva obiectivă a valorii: niciodată extrema dreaptă, suntem siliți să constatăm, n-ar fi adus analfabeții, improvizații sau numai politrucii în contextul universitar, așa cum cu abnegație au făcut-o comuniștii în anii amintiți mai sus.

Cameleonismul politic în adularea noului regim acționează mereu infailibil și el nu lasă nici un loc „explicațiilor". Pe unii i-a menținut în posturi, pe alții i-a înălțat și i-a uns cu mari onoruri; oare ce s-a întâmplat în ultimele decenii la noi, când cărturari de largă anvergură și indubitabilă prețuire au respins, cu mulți ani în urmă, oferta statului francez de a se aduce în țară *atelierul lui Brâncuși?* Cum de ne mai mirăm că, la „Colocviul Internațional de Romanistică" din septembrie 1959, Tudor Vianu, după o excelentă comunicare, a afirmat oripilant, la remarca unui savant străin că literatura română *„trebuie să cuprindă și operele românilor exilați"*, nu altceva decât că *„nu există literatură română în afară de ceea ce se scrie înlăuntrul granițelor Republicii Populare Române"?* Și, de asemenea, de ce ar trebui să ne simțim lezați și intrigați de tot ce a fost la noi în bezna nopții roșii, când în spatele uneltirilor de combatere a propunerii pentru Premiul Nobel lui Lucian Blaga și a atribuirii Premiului Goncourt lui Vintilă Horia s-au aflat camuflate în serviciul securistic imediat un Mihai Ralea susținut de homunculi ca M. Beniuc, printre alții?

„Cazurile" sunt numeroase și ele reflectă o stare socială mai generală și relevantă pentru condiția noastră morală de astăzi. Să observăm astfel cum au reacționat unii dintre acești „combatanți", în cu totul alte condiții politice, dar în fața acelorași procedee de recrutare a conștiințelor damnate.

Reproducem mai jos documentele pe care le-am reținut din *dosarele* M. Ralea și Al. Rosetti, *ale Comisiei pentru revizuirea profesorilor universitari* din octombrie-decembrie 1940. (Dosar 1027/1940, filele 1–6; 22–25. Fondul Ministerului Educației Naționale, Direcția Arhivelor Naționale).

Important este ca astăzi cititorul să rețină din asemenea fapte cine au fost cei care au aplicat, după 1945 în Romania, dictatura comunismului în cultură, cum, prin ce modalități au putut fi strânși cu ușa, cât de sinceri și corecți au fost față de o ideologie care le era total străină și pe care o considerau ei înșiși drept criminală. Să reținem faptul că Garda de Fier nu a reușit să-și aplice, oficial, regimul de teroare decât vreme de câteva săptămâni, pe când mult mai îndelungatul și mai

www.dacoromanica.ro

sofisticatul sistem de represiune comunist s-a executat cu un sadism înspăimântător o jumătate de veac.

Mihai RALEA
Dosar 1027/1940, filele 1-6
Direcția Arhivelor Naționale
Ministerul Educației Naționale

Domniei Sale
Domnului Profesor Mihail Ralea
Fac. De Litere. București

Având nevoie de unele lămuriri în ceea ce privește situația D-voastră în învățământ, vă rog să binevoiți a vă prezenta la Minister, spre a lua contact cu Președintele Comisiunii.

PREȘEDINTE
P.P. Panaitescu

Domnule PREȘEDINTE,

La întrebările pe care comisia pentru revizuirea situației profesorilor universitari mi le pune, am onoare a răspunde următoarele:

1. Cari au fost raporturile Dvs. cu Mișcarea Legionară înainte de prigoană?

Pe baza cartelului electoral din 1937, am făcut o campanie electorală în jud. Fălciu, în termeni cordiali.

În timpul prigoanei, n-am pus în disponibilitate funcționari la Ministerul Muncii pentru activitate legionară.

Am numit cel puțin cinsprezece funcționari noi (medici, avocați, funcționari administrativi) dintre legionari sau rudele lor.

Am făcut sforțări însemnate pentru a elibera din lagărul din Miercurea Ciucului scriitori publiciști legionari, ca de pildă: Mircea Eliade, Dragoș Protopopescu, etc.

2. Cari au fost raporturile Dvs. personale și politice cu Armand Călinescu?

Am făcut parte amândoi din Partidul Național Țărănesc. Am fost colegi în Guvernul Miron Cristea, am colaborat la guvernul prezidat de el.

3. Cari a fost atitudinea Dvs. în Guvern față de asasinarea Căpitanului, față de asasinatele politice legionare?

Am protestat într-un Consiliu de Miniștri împreună cu colegii mei Petre Andrei, G. Ionescu-Sisești, Gr. Gafencu, Victor Săvescu, M. Ghelmegeanu.

www.dacoromanica.ro

4. De ce n-ați demisionat din Guvern după aceste asasinate?

Măsurile s-au luat în afară și pe deasupra Consiliului de miniștri. Neavând nici o responsabilitate și nefiind în fruntea unui departament politic, am rămas mai departe la preocupările mele social–tehnice ale Ministerului meu, unde începusem o operă socială de reforme generoase, pe care muncitorimea o aproba.

Mihai D. Ralea
3.XII.1940

PROCES – VERBAL

Comisiunea pentru revizuirea situației membrilor corpului didactic universitar s-a întrunit azi 20 decembrie 1940, ora 16, în localul Ministrului Educației Naționale Cultelor și Artelor, sub președenția d-lui Rector P. P. Panaitescu, fiind prezenți d-nii: Traian Herseni, George Meitani, Dumitru Găzdaru, George Nechita, Iacob Lazăr, Stan Ionescu, Ștefan Bogdan, Vintilă Dongoroz, Virgil Nițulescu, Iordache Făcăoanu și Petre Tomescu, iar absenți, d-nii Dan Rădulescu.

Comisia ținând seama de:

1. Fișa întocmită de Dl. Mihail Ralea, profesor la Facultatea de Litere din București.

2. Referințele verbale ale membrilor comisiunii.

3. Referințele grupului universitar.

4. Declarația revizuitului.

Avându-se în vedere constatările și închiderea comisiunii consemnată în procesul verbal nr.

COMISIUNEA CONSTATĂ:

În declarația sa dl. M. Ralea afirmă că în timpul prigoanei nu a pus în disponibilitate pe funcționarii din Ministerul Muncii, că a numit cel puțin 15 funcționari dintre legionari sau rudele lor; a făcut sforțări pentru a elibera din lagărul de la Miercurea – Ciucului scriitori și publiciști legionari; raporturile d-sale cu Armand Călinescu au fost că făceau parte amândoi din partidul național țărănesc și au fost colegi în guvernul Miron Cristea; a protestat în consiliu de miniștri contra asasinatelor politice; că măsurile pentru asasinarea legionarilor s-au luat în afară și pe deasupra consiliului de miniștri, D-sa neavând nici o responsabilitate.

www.dacoromanica.ro

Comisiunea consideră afirmațiile d-lui M. Ralea, ca fiind complet neîntemeiate și având în vedere activitatea publică cunoscută în întreaga țară prin aceea că face parte din grupul ce a sprijinit pe Armand Călinescu și că în tot timpul prigoanei a fost ministru în toate guvernele, având o linie continuă de activitate antilegionară;

Ținând seamă că transferarea s-a făcut în condiții ilegale și că toată activitatea științifică are o valoare nulă; activitatea didactică de asemenea nu are.

În conformitate cu dispozițiunile art. 5, litera g din Decretul Lege nr. 3670/1940.

Comisiunea propune:

Destituirea d-lui Ralea Mihail.

Drept care am încheiat prezentul proces – verbal în dublu exemplar spre cele legale.

PREȘEDINTE
P. P. Panaitescu

MEMBRII
Traian Herseni, George Meitani,
Dumitru Găzdaru, George Nechita,
Iacob Lazăr, Stan Ionescu,
Ștefan Bogdan, Vintilă Nuțulescu,
Iordache Făcăoanu, Petre Tomescu

Alexandru ROSETTI
10 Decembrie 1940

Domnule Ministru

Am onoarea a vă trimite aici alăturat un memoriu cu privire la D-l Al. Rosetti, profesor de istoria limbii române la facultatea de Litere din București, cu rugămintea de a-l avea în vedere la transformările ce*

---

* Din *memoriul* lui G. Pascu, reflectând o atitudine deplorabilă din punct de vedere moral, constituind o adevărată delațiune ce merge până la negarea totală a oricărei valori a *operei științifice* a lui Rosetti am reținut numai – pentru ceea ce ne-a interesat aici – finalul acestui text, care, prin limbaj și tonalitate vorbește de la sine:

„*Omul care-și datorește francmasoneriei întreaga carieră, omul care-i legat puternic de jidani; omul care a ajuns profesor prin Armand Călinescu; și director al unei instituții așa de importante ca Fondația de artă și literatură, unde publica numai lucrări de-ale francmasonilor; prin Carol Caraiman, omul care-și bate joc de cursuri și ale cărui «opere» sunt o grosolană mistificare, va constitui în Universitate, în actualul regim naționalist, o permanentă sfidare a științei și moralei*".

www.dacoromanica.ro

urmează a se face conform Decretului – Lege pentru adaptarea învățământului superior la structura statului național legionar.

Decan
G. Pascu

Anexă – Broșură *O nouă școală de filologie română* (Al. Rosetti, Al. Graur și Jacques Byck), Iași, 1938, extrase din *Revista Critică.*

D-sale
D-lui Ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor. București

Universitatea din București
Institutul de lingvistică română

București, 6 Decembrie 1940

D-sale,
Domnului Președinte al Comisiei pentru revizuirea profesorilor universitari

Domnule Președinte,

Am onoarea a reda aici mai jos, în rezumat punctele atinse de mine oral, ca răspuns la întrebările D-voastră din ziua de 5 decembrie a.c.

Vă rog să țineți seama de faptul că am fost provocat să fac aceste declarații, altfel, aș fi păstrat secretul unor acțiuni ce își găsesc satisfacția în propria lor îndeplinire, și nu au nevoie de aprobarea unor terți.

1. S-ar fi spus că sunt „înconjurat" de Evrei. Caut în jurul meu, și nu reușesc să identific pe cei vizați. Se face oare aluzie la D-nii J. Byck și Al. Graur, savanții mei colaboratori de la Buletin linguistique, *organul Institutului de linguistică română de pe lângă Facultatea de litere din București? În acest caz numărul lor e contrabalansat de numărul mult mai mare al colaboratorilor români, germani, polonezi, suedezi, americani și unguri, care colaborează și ei la această publicație științifică. Și oare am recurs la colaborarea d-lor Byck și Graur pentru că sunt evrei sau pentru că ea era valoroasă?*

Dar numărul acesta de doi e majorat și de colaboratorii mei permanenți legionari*: D-nii N. Mănăescu (consilier literar al fundației regale pentru literatură și artă), C. S. Băluță și Corneliu Petrescu (primul șef – contabil, al doilea casier al aceleiași instituții).*

www.dacoromanica.ro

Şi dacă e vorba de a fi „suspect" daţi-mi voie să vă aduc la cunoştinţă că, în timpul prigoanei, am salvat viaţa sau am contribuit la îmbunătăţirea soartei următorilor prieteni:

Prof. P. P. Panaitescu (ameninţat cu internarea),

Prof. Nae Ionescu (am obţinut îndulcirea regimului său în lagărul de la Miercurea Ciucului, iar apoi internarea lui la Sanatoriu),

Mircea Eliade[**] (am obţinut internarea lui la Sanatoriu şi l-am ajutat apoi în mod constant),

D. Şandru (propriul meu asistent la Facultate, prigonit după asasinarea lui I. G. Duca),

Dinu Adameşteanu (asistent şi bibliotecar la catedra de istorie a Facultăţii noastre), anchetat de mai multe ori la Prefectura Poliţiei în legătură cu acţiunea regretatului Vasile Cristescu.

2. În privinţa literaturii „pornografice", pe care aş fi favorizat-o, la Fundaţia amintită, îmi închipui că se reeditează campania Neamului Românesc, care nu a reuşit să reproducă un singur text de această natură publicat de Fundaţie. Sistemul era de a reproduce texte de Arghezi sau de alţi autori, apărute la alte edituri, şi de a-mi atribui publicarea lor. Spre deplină edificare, se poate consulta catalogul cărţilor editate de Fundaţie, sub directa mea supraveghere (am editat chiar în timpurile cele mai grele, indiferent de eventualele „neplăceri"), autori ca: P. P. Panaitescu, Horia Stamatu, Mircea Eliade, Nae Ionescu, P. P. Ionescu, Dragoş Vrânceanu, O. Onicescu, etc., etc..

N. B. Singura carte a lui Nae Ionescu: Roza Vânturilor a fost editată de mine, la „Cultura Naţională" ea a fost sesizată de Poliţie. Exemplarul meu poartă această dedicaţie a autorului: „curajosului meu editor".

[**] Ne-am întrebat mereu de unde a ieşit, în perioada comunistă, zvonul că Mircea Eliade ar fi făcut parte din mişcarea legionară. Iată acum o probă asupra modului în care s-a construit această cabală. Cum Eliade era elevul lui Nae Ionescu, cum el colabora la reviste de dreapta şi de extrema dreaptă în epoca interbelică, spre a-şi justifica atitudinea favorabilă faţă de reprezentanţii Gărzii de fier, Al. Rosetti „introduce" şi numele prietenului său Mircea Eliade precum şi pe cel al lui Nae Ionescu în contextul încercării sale de a-şi „salva" cariera universitară pusă atunci sub semnul întrebării de „revizuirile" gardiste.

Interesant este că, întâlnindu-l pe Eliade la Paris, în anii când regimul Anei Pauker se lăfăia la Bucureşti, Al. Rosetti ia atitudine, aşa cum demonstrează *Memoriile* şi *Jurnalul* lui Eliade, faţă de delaţiunea comunistă a lui S. Stoilov, prin care autorul *Huliganilor* era acuzat de gardism, uitând că, la rândul său, cu mai puţin de un deceniu înainte, avusese o parte substanţială de contribuţie la această falsă încadrare ideologică şi politică.

www.dacoromanica.ro

3. Nu m-am opus la numirea, la Facultate, a vre-unui candidat care făcea politică de dreapta. Ci tocmai dimpotrivă:

am susţinut numirea regretatului Nae Ionescu,

am cerut înfiinţarea unei conferinţe pentru d-l Mircea Eliade (şi am depus favorabil, la Tribunalul Ilfov, în procesul de „pornografie" ce îi fusese intentat de Ministerul Educaţiei Naţionale),

am susţinut candidatura asistentului meu universitar, D. Şandor, un vechi legionar, pe care, dacă aş fi fost potrivnic, l-aş fi putut înlocui,

am susţinut candidatura d-lui Traian Herseni.

Dar mă opresc aici. Socotesc, într-adevăr, că din cele arătate reiese clar poziţia mea faţă de curentele ideologice de dreapta; nu am luat poziţie împotriva lor, ci am susţinut întodeauna în mod dezinteresat pe acei a căror activitate publicistică sau culturală o socoteam de natură a contribuie la creşterea patrimoniului nostru cultural. Politică militantă nu am făcut, şi am refuzat întodeauna (oricât de sus veneau insistenţele) de a face parte din orice guvern.

Prof. Al. ROSETTI

PROCES – VERBAL

Comisiunea pentru revizuirea situaţiei membrilor corpului didactic universitar s-a întrunit azi, 18 decembrie 1940, ora 16, în localul Ministrului Educaţiei Naţionale, al Cultelor şi al Artelor, sub preşedenţia D-lui Rector P. P. Panaitescu, fiind prezenţi D-nii:

Traian Herseni, Petre Tomescu, Gheorghe Nechita, Iacob Lazăr, Vintilă Dongoroz, George Meitani, Iordache Făcăoaru, Stan Ionescu şi Ştefan Bogdan, iar absenţii, D-nii Dan Rădulesc, Virgil Nițulescu şi Dimitrie Găzdaru.

Comisia ţinând seama de:

1. Fişa întocmită de D-l Rosetti Alexandru, profesor la Facultatea de litere din Bucureşti,

2. Referinţele verbale ale membrilor comisiunii,

3. Raportul D-lui Decan G. Pascu,

4. Referinţele grupului universitar.

Având în vedere constatările şi încheierea comisiunii consemnate în procesul – verbal Nr.

www.dacoromanica.ro

COMISIUNEA CONSTATĂ:

Din raportul d-lui G. Pascu rezultă că d-l A. Rosetti este unul din marii „profitori ai vechiului regim" când, încărcat de atâtea slujbe de prestigiu şi mănoase, era „considerat ca tabu" foarte puternic, putând să zdrobească cariera oricui.

Istoria Limbii Române a D-lui Rosetti este o compilaţie în care partea „originală"-i contestabilă, ori chiar inadmisibilă, iar partea bună este datorită unor izvoare nemărturisite. Celelalte lucrări de puţină importanţă.

După ce a ajuns profesor a început să publice la Bucureşti un Buletin linguistique *în colaborare cu jidanii Al. Graur (Iţic Braner) şi Jacques Byck, profesori de liceu pe care-i încărca cu favoruri.*

Filosemit şi legat puternic de evrei – Mason.

La catedră în actualul regim naţionalist ar constitui o permanentă sfidare a ştiinţei şi moralei.

Comisiunea îşi însuşeşte referinţele D-lui Gr. Pascu. Preşedintele Comisiei se recusă.

Ţinând seama de activitatea ştiinţifică relativ bună, de activitatea didactică neregulată, chiar ştearsă;

Socotind ţinuta morală neconformă cu demnitatea unui profesor universitar;

Considerând necesitatea de a încadra învăţământul universitar cu elemente valoroase, demne şi cu caracter integru;

În conformitate cu articolul 5 lit. d din Decretul Lege Nr. 3670/940

COMISIUNEA PROPUNE:

Utilizarea D-lui Al. Rosetti la altă instituţie ştiinţifică, fără drept de a mai funcţiona în învăţământ.

Drept care am încheiat prezentul proces – verbal în dublu exemplar spre cele legale.

Secretar,
B. Popescu

Membrii comisiei,

Traian Herseni, Petre Tomescu, Gheorghe Nechita, Iacob Lazăr, Vintilă Dongoroz, George Meitani, Iordache Făcăoanu, Stan Ionescu, Ştefan Bogdan.

www.dacoromanica.ro

32. CAMELEONISM POLITIC ŞI VERIFICĂRILE „GĂRZII DE FIER" (II)*

Un alt exemplu de policromatism politic, de oportunism, de trecere succesivă de la un partid la altul, de la o facţiune politică la alta, de la liberalii de toate nuanţele până la guvernul lui Armand Călinescu, în care a fost ministrul propagandei, şi, tot atunci, Rezident Regal în cadrul Frontului Renaşterii Naţionale, numit de regele Carol al II-lea pentru „Ţinutul Dunării de Jos", este C. C. Giurescu. Încriminat de legionari[1] mai ales pentru fulminantul său necrolog, la asasinarea lui Armand Călinescu („Universul", din 27 septembrie, 1939), articol ce începea cu infamarea crimei („A căzut, în plină luptă, la postul de onoare, cel dintâi sfetnic al Regelui şi slujitor al Ţării, Armand Călinescu. A căzut răpus de mâini ucigaşe..."), C. C. Giurescu se dezvinovăţeşte utilizând pildele istoriei şi recurgând, cu rafinată

---

* Articol apărut în „Jurnalul literar" Nr. 17–20, 1999, pg. 24

[1] Din nota de delaţiune, aflată la dosarul Comisiei de revizuire, instituită de guvernarea legionară în 1940 se reţine: *„Profesor de Istoria Românilor; a fost înscris succesiv în partidul vechi liberal al lui Vintilă Brătianu şi I. G. Duca, apoi în partidul georgist al lui George Brătianu, pe care l-a părăsit în dec. 1938, când împreună cu un grup de georgişti, dintre care Scarlat Lambrino, Alexandru Rosetti, Gr. Nandriş, Iuliu Coste, Rodin etc. s-a înscris, după asasinarea lui Corneliu Codreanu, în Frontul Renaşterii Naţionale, creat de Armand Călinescu. A activat la Universitatea din Bucureşti şi în Moldova de jos a atras cât mai multă lume în Frontul Renaşterii Naţionale. Drept răsplată, guvernul lui Armand Călinescu, prezidat de Miron Cristea, a ridicat pe C. Giurescu la rangul de Rezident Regal al Ţinutului Dunării de Jos unde Excelenţa Sa a activat de la martie la sfârşitul lui septembrie 1939, făcând o vie propagandă pentru Frontul Renaşterii Naţionale, dând interviuri, făcând conferinţe şi scriind articole".*

Într-un alt paragraf al aceleiaşi note care, probabil, a determinat ancheta se specifică *„Excelenţa Sa a fost înălţat la rang de ministru al Frontului Renaşterii Naţionale. În guvernul prezidat de Generalul Argeşanu, apoi în guvernul C. Argetoianu. Apoi Excelenţa Sa trece la rangul de ministru al Propagandei Naţionale, în guvernul Gh. Tătărescu, unde stă la putere până la căderea acestuia în iunie 1940, când este înlocuit prin Nichifor Crainic. În calitate de ministru al propagandei sau al Frontului Renaşterii Naţionale, C. C. Giurescu a scris numeroase articole, a rostit cuvântări în public şi la radio, a fost trimis să reprezinte România la expoziţia din Milano, în martie 1940, să viziteze Roma şi instituţiile fasciste; pretutindeni a lucrat ca un devotat al regimului vechi, cuvântând şi scriind în favoarea sa".*

www.dacoromanica.ro

inteligență oratorică, la expunerea *in extenso* a probelor sindice, narând episoade adiacente, cu citate și cu interogații retorice. Istoricul se apără acuzându-i pe toți ceilalți de oportunism, de la simplul cetățean până la înaltul cler, de la invalizii de război până la generali, de la funcționarul de rând la marii dregători, de la preotul de țară până la patriarh, de la învățători până la profesorii universitari și academicieni, cu ample extrase din cuvântările apărute în presă, sau din procesele verbale ale senatului universitar. Proeminându-și meritele profesionale, politice și științifice, magistrul se declară totodată un simpatizant și un apărător al mișcării gardiste chiar și în Parlamentul țării, atrăgând „Comisiei universitare de revizuire" luarea aminte asupra serviciilor aduse Gărzii de Fier. De aceea se consideră un nedreptățit și conchide: *„Pot afirma așadar, pe temei de fapte, că nu eu sunt dator Legiunii, ci Legiunea îmi rămâne mie obligată."* (sic !) Legiunea, însă, nu s-a arătat dispusă să-i ia în seamă serviciile aduse ci, dimpotrivă, acuzându-l de incongruența atitudinii sale politice cu Mișcarea, prin procesul verbal din 19 septembrie 1940, îl înlătură din Universitate[2].

Mai târziu, în anii negri ai regimului roșu, după perioada de detenție în lagărele de exterminare comunistă, va fi răsplătit cum se cuvine, atât pentru meritele științifice (*Istoria românilor* scrisă în „spirit" ceaușist), dar și pentru servituțile sale politice, pentru elogiile aduse „celui mai iubit dintre eroii neamului", împușcat (fără ca profesorul să mai apuce să vadă „minunea") la zid.

Răspunsul la întrebările puse de Comisia de revizuire[3]

1. Relațiile mele cu Mișcarea Legionară au fost determinate de ideea națională care a stat de la început la temelia activității mele publice. Am fost întodeauna un susținător și un apărător al acestei idei. Atât în Parlament cât și în afara lui am militat în acest sens. Ca deputat am ridicat problema apărării pământurilor din Basarabia și Bucovina de către Evrei, problema orașelor cotropite de aceiași Evrei, problema Românilor de peste hotare și a colonizării granițelor și a Deltei, amenințate de elemente alogene; am arătat necesitatea unei legături puternice între diferitele provincii ale țării, am protestat împotriva evacuării studenților din cămine, am cerut un învățământ adaptat realităților românești etc. În afara parlamentului, am dezbătut

[2] Dosarul nr. 1025, f. 341, Ministerul Educației Naționale, Direcția Arhivelor Naționale.

[3] D. 1025 / 1940 f. 349.

www.dacoromanica.ro

problema oraşelor din Ardeal, am luat atitudine făţişă contra masonilor, am luptat împotriva revizionismului maghiar, am căutat, prin numeroase conferiţe, să sporesc sentimentul de demnitate şi mândrie românească, etc.

Fiind un luptător pentru ideea naţionalistă reprezentând în partidul liberal de sub conducerea d-lui Gh. Brătianu, al cărui membru am fost de la început până la dizolvarea partidelor politice – aripa dreaptă , era normal să stabilesc legături cu toţi aceia care militau în acelaşi sens. Am avut deci asemenea legături cu A. C. Cuza, cu Octavian Goga şi cu Corneliu Z. Codreanu. Dezbaterile parlamentare fac dovada acestei afirmaţii.

În ce priveşte în special Garda de Fier, precizez că n-am făcut parte din ea, nici din Asociaţia Prietenii Legionarilor. Am urmărit însă manifestările ei cu simpatie şi am făcut o serie de gesturi de preţuire pentru că, în primul rând, era o mişcare naţionalistă, pentru că, în al doilea rând, din ea făceau parte prieteni şi cunoscuţi personali. Invitat de studenţi, am participat la Congresul de la Târgu – Mureş, în 1936, unde am şi luat cuvântul (dintre profesori mai era numai d. Dan Rădulescu). Am vizitat tabăra de la Tekirghiol şi aceea de la Predeal. Am convins pe Vasile Christescu – în favoarea căruia depusesem la Curtea de Apel cu prilejul procesului său – să scrie o lucrare asupra organizării militare a Daciei Traiane şi i-am editat-o în 1937, în colecţia istorică şi a Fundaţiei Regale Carol I. În aceeaş colecţie am publicat, în anii 1936 şi 1938, şi trei lucrări ale colegului P. P. Panaitescu. Am luat întodeauna, în consiliul profesoral al Facultăţii de litere apărarea studenţilor: procesele verbale ale acestui consiliu o dovedesc.

În Parlament am luat apărarea Gărzii de Fier cu prilejul unei discuţii în contradictoriu cu V. Iamandi (vezi dezbaterile Parlamentare din Mon. oficial, nr. 35, din 11 martie 1937, partea III, pag. 1640.)

Pot afirma aşadar, pe temei de fapte, că nu eu sunt dator legiunii, ci Legiunea îmi rămâne mie obligată.[4]

2. Am acceptat funcţia de Rezident Regal la 1 februarie 1939, deoarece nu puteam respinge însărcinarea ce mi se dădea. Ar fi însemnat să mă situez de îndată ca adversar al Statului. Când am fost chemat la finele lui ianuarie 1939, de Ministrul de Externe, acesta mi-a

[4] Sublinierile, în creion roşu, aparţin, probabil „Comisiei de revizuire" căreia îi este adresat textul.

www.dacoromanica.ro

spus textual: „Domnule Giurescu, te-am chemat ca să te rog să primeşti a fi Rezident Regal la Dunărea de jos". Uitându-mă întrebător la el, a continuat: „Nu te întreb dacă îţi convine sau nu, bănuiesc că nu îţi convine, dar te rog să te duci acolo, deoarece avem nevoie de personalităţi care, prin activitatea lor creatoare, să dea prestigiu şi strălucire acestei demnităţi". A adăugat apoi o serie de aprecieri în ce mă priveşte peste care trec. Şi a terminat, zâmbind, prin cuvintele: „De altfel ştii că în Front e disciplină".

M-am dus deci la Galaţi, ca Rezident Regal. În această calitate, am desfăşurat în Ţinutul Dunărea de Jos o activitate gospodărească de care mă mândresc. În scurtul răstimp de opt luni de zile cât am funcţionat, am izbutit să realizez o serie întreagă de lucrări. Citez: 1) Pepiniere pentru plantare a râpilor şi a terenurilor degradate (531 de hectare, cât n-a avut, în acel an, tot restul ţării), 2) Împăduriri (3027 de hectare, cifră record), 3) Irigaţii, în vederea sporirii producţiei agricole, începând cu porumbul, în 27 de locuri, 4) Cultura textilelor (in, cânepă) sporind suprafaţa de la 3743 ha la 5764 ha, 5) Prisăci comunale (peste o mie de stupi noi), 6) Iazuri sau heleştee săteşti: 19 heleştee efectuate, 7) Livezi comunale în 112 sate, 8) Am început şoseaua directă Galaţi – Braşov, tăind munţii Vrancei.

În latura ştiinţifică, am acordat Muzeului Naţional de Antichităţi sumele necesare (circa 600.000 lei) pentru a face săpături arheologice în cinci locuri din ţinut: la Troesmis (Igliţa), la Dinogeţia (Bisericuţa), la Poiana, la Arrubium (Măcin) şi la Enisala. S-au descoperit monumente, înscripţii, tezaure şi obiecte importante. Am pus de asemenea să se facă o cercetare arheologică în judeţul Covurului de către un specialist care a şi publicat un articol asupra rezultatelor.

Am strâns, în sfârşit, din darurile cetăţenilor, suma de peste 18 milioane pentru armată. Sub raport financiar am făcut gospodărie cinstită, plătind datoriile judeţelor şi comunelor şi curmând risipa. N-am avut un amestec în măsurile de represiune politică ce s-au luat după moartea lui Armand Călinescu, măsuri pe care nu le-am cunoscut, cum nu le-au cunoscut, după câte s-a văzut în timpul din urmă, nici chiar membri ai guvernului. Am aflat ulterior că ele au fost transmise în cursul nopţii direct de la Bucureşti Jandarmeriilor respective.

www.dacoromanica.ro

Am acceptat funcţia de ministru pentru că aveam cunoştiinţă că trebuie făcut ceva care să pună capăt situaţiei grele în care se ajunsese, în urma represiunii. După intrarea mea în minister, a intervenit tocmai o nouă fază în raporturile faţă de legiune, fază care a mers apoi dezvoltându-se. Adaog de altfel că a nu fi primit atunci calitatea de ministru ar fi însemnat, mai mult decât pentru calitatea de Rezident Regal, a mă situa imediat într-o postură de adversar al statului.

3. La moartea Căpitanului (nov. 1938) nu ocupam nici o demnitate. Iar a demisiona, ostentativ, din calitatea de rezident Regal după represiunea carea a urmat uciderii lui Armand Călinescu, însemna să mă expun celor mai grave sancţiuni, poate chiar să sporesc cu unul numărul celor atinşi de această represiune. Nu cunosc de altfel nici o singură demisiune în întreg organismul de stat: conducere, armată, magistratură, învăţământ, cler, administraţii etc. în acel moment. Nici măcar dintre legionari, înscrişi sau simpatizanţi din Asociaţia Prietenii Legionarilor, nu s-a produs vreo demisie sau vreo altă manifestare de protest.

Explicaţia e, în afară de teama consecinţelor de ordin individual, şi în faptul că în acel moment, înconjuraţi de duşmani din toate părţile, cu ruşii la Nistru, urmărind pe polonii care se retrăgeau la noi, cu ungurii şi bulgarii gata să sară asupra-ne, sentimentul public, sub impresia izbucnirii războiului, reclama cea mai desăvârşită linişte internă.

Fiindcă viaţa publică netolerând un vacuum, era necesar să se alcătuiască un organism politic care să facă legătura între masa poporului şi oficialitatea ce trebuia să-l reprezinte în mijlocul unor astfel de grave evenimente. În alcătuirea acestui organism am plecat de la principiul că voi primi elemente curate şi dinamice de pretutindeni. Şi, de fapt, procedând în mod cu totul obiectiv, am numit în locurile de secretari, şi persoane care sunt astăzi demnitari ai regimului legionar. Citez astfel, numai pentru judeţul Putna, pe colonel Faur, actualul primar al Focşanilor fost secretar la intelectuali în acest oraş, şi pe profesorul Popa, actualul director al liceului „Unirea", fost secretar la intelectuali în judeţ.

Ca ministru al Propagandei am numit de asemeni, în locuri de seamă, şi persoane care activează în mişcarea legionară. Citez, de pildă, pe Mircea Eliade, elevul lui Nae Ionescu, numit consilier

www.dacoromanica.ro

cultural la Londra. Ce a însemnat pentru acesta numirea făcută, rezultă, în chip impresionant, din scrisoarea ce mi-a trimis, scrisoare pe care o ţin la dispoziţia comisiei. Am mai numit tot în Ministerul Propagandei, dintre legionari, în locurile ce aveam disponibile prin bugetul alcătuit de precedesorul meu, pe d-nii: Vladimir Dumitrescu, Ernest Bernea, Victor Medrea şi Livadaru.

4. *Articolul despre Armand Călinescu e un necrolog, scris sub impresia momentului şi în împrejurările politice externe de atunci. El e unul din miile de articole, moţiuni şi încheieri, cuvântări şi telegrame care s-au rostit sau au fost trimise în acel moment, nu numai de persoane izolate, dar şi de instituţii şi asociaţii.*

Învăţământul, biserica, în frunte cu înalţii ierarhi, foştii luptători de toate gradele, de la cavalerii ordinului Mihai Viteazul până la invalizii de război, administraţia, magistratura, corpurile constituite, asociaţiile profesionale, s-au manifestat toate cu acel prilej. Diferă expresiile, fondul e acelaşi. Cu titlu documentar, dau câteva exemple: *în ce priveşte învăţământul, de pildă, iată rezoluţia: Adânc întristaţi de odiosul atentat comis ieri, înfierează această crimă şi, constatând cu durere că au participat la ea doi foşti studenţi ai Facultăţii, dispune radierea numelui lor din matricolele şi registrele Facultăţii, pentru ca numele lor să nu mai figureze alături de studenţimea conştientă şi muncitoare. Împreună cu toţi bunii români, corpul profesoral al Facultăţii aduce omagiul său pios marelui patriot Armand Călinescu care şi-a servit cu pricepere şi credinţă ţara şi tronul, punându-şi în risc propria sa existenţă. (Publicată în „România", cu data de 24 sept. 1939). Marele Consiliu al Universităţii din Iaşi şi al Politehnicii de acolo, după ce ţine o şedinţă specială, prezidată de rectorul I. Tănăsescu, trimite telegrama următoare Ministerului educaţiei Naţionale: „Marele Consiliu al profesorilor Universităţii Mihăilene şi al Şcolii Politehnice G. Asachi din Iaşi, credincios liniei urmate dintru început în aprecierea principiilor de ordine, legalitate şi autoritate, îşi exprimă nesfârşita indignare şi asupra Primului Ministru Armand Călinescu, căzut la postul de onoare şi răspunere ca erou şi martir al datoriei şi vă asigură de hotărârea profesorilor, neclintită, de a rămâne devotaţi ordinei, cinstei şi sacrificiului întruchipate pentru ţara întreagă de cel dispărut în slujba neamului şi a Regelui" („România", cu data 27 sept. 1939). La această şedinţă a marelui colegiu au participat următorii profesori: Traian Bratu, I. Marinescu, Petre Bogdan, Leon*

www.dacoromanica.ro

Balif, Petre Dragomirescu, Iorgu Iordan, P. Bălteanu, Mihai David, Şt. Bârsănescu, C. Moţaş, Cicerone Iordăchescu, Şt. Berechet, I. Botez, Octavian Botez, V. Buţureanu, Eug. Aburel, Const. Fedeleş, C. Gheorghiu, Octav Mayer, Andrei Oţetea, Ilie Minea, I. Nuberg, N. Buzea, Mircea Savul, C. Papp, Ion N. Bălan, Ionescu Teodor; din rândul acestora, regimul legionar a numit acum decani de facultăţi.

Consiliul Facultăţilor Politehnice din Bucureşti, întrunit în şedinţă specială, publică următoarea încheiere: „Profund îndurerat de odiosul atentat care lipseşte ţara de serviciile unui luminat fiu şi energic conducător, Consiliul tuturor Facultăţilor Politehnice s-a întrunit azi în şedinţă solemnă pentru a slăvi memoria marelui dispărut. Politehnica a fost cu atât mai atinsă de această pierdere, cu cât în fostul Preşedinte al Consiliului a avut un mare sprijinitor şi înţelegător al rosturilor şi nevoilor ei. În calitate de Ministru al Educaţiei Naţionale, mulţumită curajului şi energiei sale, a înfăptuit marea reformă a concentrării învăţământului superior, reformă cerută şi aşteptată zadarnic de Politehnică aproape două decenii. Pe lângă revolta sufletească şi regretul pentru dispariţia primului ministru Armand Călinescu, pe care le împărtăşeşte întreaga ţară, Consiliul mai are şi pe acela că unul dintre asasini a fost considerat ca student al Politehnicei. Consiliul precizează însă că era înscris de câteva luni; el n-a frecventat nici un curs, nu s-a prezentat la nici un examen şi, în consecinţă, urma să fie exmatriculat. Ca o sancţiune morală, Consiliul hotăreşte ca numele acestui individ cât şi al celui găsit în locuinţa unor complici, să fie definitiv radiate din toate scriptele pentru a evita ca în viitor numele studenţilor Politehnicei să figureze alături de aceste nume odioase" („România", cu data 24 sept. 1939). Clinicile universitare din Cluj trimit următoarea telegramă primului ministru: „Profesorii clinicilor din Cluj, medicii, asistenţii, personalul direcţiunii şi al administraţiei şi bolnavii lor, cu inimile strânse de durere, înfierăm fapta criminală şi de trădare a mişeilor înfăptuitori şi ne plecăm capetele cu respectul şi dragostea noastră în faţa rămăşiţelor marelui servitor al ţării şi tronului, din a cărui înţelegere ne-am bucurat şi noi în toate instituţiile şi toţi locuitorii acestei ţări". („România", cu data 28.IX.1939).

Facultatea de Agronomie din Cluj telegrafiază şi ea: „Corpul didactic al Facultăţii de Agronomie din Cluj, înfierând odiosul asasinat comis contra primului sfetnic al tronului şi marelui patriot Armand Călinescu, vă roagă să primiţi şi să

www.dacoromanica.ro

binevoiți a transmite și înaltului guvern regal asigurarea devotamentului nețărmurit", ... etc. („România" cu data 4X1939).

Socot că ar fi prea lung să înșir moțiunile, încheierile și telegramele celorlalte Facultăți și școli superioare din țară; voi releva numai procesul verbal al ședinței Consiliului Facultății de Litere din București, *în care se spune: „Dl. Decan deschide ședința menționând nenorocitul atentat contra primului ministru Armand Călinescu, atentat care a atras din nou atenția asupra tineretului universitar. D-sa arată că se vor lua măsuri de rigoare pentru a aduce ordine și adaugă că în ședința consiliului interuniversitar s-au discutat măsurile și mijloacele de reprimare". Semnează: Rădulescu Motru, G. Antonescu, N. Cartojan, Ch. Drouhet, N. Bănescu, T. Capidan, Sc. Lambrino, V. Grecu și P. P. Panaitescu, actualul Rector al Universității și Președintele comisiei speciale de revizuire. (După condica de ședințe ale Consiliului Profesoral).*

Academia Română se rostește astfel, prin glasul membrului ei I. Petrovici: „Domnilor Colegi, s-a scurs abia o zi și o noapte – țara știe cât de apăsătoare – de când primul ministru al României, sfetnicul prețuit al Majestății Sale regelui, a căzut victima unui mizerabil atentat, lipsind cârma țării de luminile sale experimentate și asta într-unul din momentele cele mai grele pentru evoluția liniștită a Statului nostru. Nu este nevoie să mai veștejim fapta săvârșită, cu bestiala încălcare în picioare atât a umanității cât și a intereselor naționale, mai ales că față de monstruozitatea ei, vorbele folosite nu pot rămâne decât în urma simțămintelor noastre de revoltă. Academia Română deplânge, ca instituție națională, pe conducătorul dibaci și curajos, căzut la postul de comandă, printr-o odioasă lovitură venită de la spate, de acolo de unde nu trebuia să se producă nici un gol în rândurile solidarității naționale, dacă s-ar fi găsit în sufletul fiecăruia măcar un grăunte de conștiință. Dar pe lângă aceasta, instituția noastră mai este obligată să-și amintească, în aceste jalnice momente, solicitudinea pe care i-a purtat-o, în toate împrejurările, victima de ieri, fie că a ajutat-o materialmente să-și sporească unele din colecțiunile sale, fie că, ceea ce a fost, desigur, un semn neîndoit de deferență, a căutat să excepteze de la unele dispoziții ale legii învățământului pe profesorii academicieni. Să nu uităm, de asemenea, în incinta unei instituții care cultivă și prețuiește talentul literar, însușirile oratorice ale lui Armand Călinescu, puse remarcabil în evidență, la tribuna Parlamentului sau în

www.dacoromanica.ro

alte împrejurări unde s-a afirmat întodeauna prin claritatea frazei şi expresia fericită a formulărilor" („România", cu data 24.IX.1939).

Biserica exprimă aceleaşi sentimente. Patriarhul Nicodim vorbeşte la înmormântarea lui Armand Călinescu, făcând elogiu celui dispărut şi înfierând pe atentatori; trimite apoi şi o circulară către protoierei în legătură cu evenimentul petrecut. Mitropolitul Ardealului, Nicolae, trimite, de la Sibiu, următoarea telegramă generalului Argeşeanu: „Consternat de odiosul atentat care a curmat viaţa bunului român şi bărbat de stat Armand Călinescu, rog primiţi expresiunea sincerelor mele condoleanţe. Dumnezeu să vă ajute să îndepliniţi greaua misiune în slujba ţării". („România", cu data 28.IX şi 30.IX.1939). Episcopul Nifon Crineanu spune: „Deplângem cu întreaga ţară odiosul atentat săvârşit împotriva celui ce a fost un energic, iscusit şi integru dregător al ţării. Suntem adânc îndureraţi că asemenea fărădelegi se pot comite în mijlocul poporului nostru de omenie şi noblețe sufletească".

Telegrame similare trimit episcopul Hossu, Arhiepiscopul locotenent al Chişinăului Efren şi o sumă de alţi ierarhi şi preoţi („România", cu data 28, 19 şi 30 sept. 1939).

În ce priveşte magistratura, în afară de manifestările instanţelor din Bucureşti toţi primii preşedinţi ai Curţilor de Apel din ţară şi numeroşi preşedinţi de Tribunale trimit telegrame de înfierare a faptei comise şi de recunoaştere a meritelor celui dispărut („România", cu data 1 X 1939).

La fel miniştrii şi ceilalţi reprezentanţi ai corpului nostru diplomatic. Citez telegramele miniştrilor noştri din Ankara, Moscova, Washington, Tokio, Buenos Aires etc. etc. („România", cu data 27 şi 19 sept. 1939). Toate asociaţiile de foşti luptători, ofiţeri, subofiţeri, îşi spun cuvântul. Nu lipsesc nici decoraţii cu „virtutea militară" de război, nici invalizii şi văduvele de război, nici voluntarii noştri, nici ofiţerii de rezervă, nici asociaţiile de veterani din diferite campanii („România", cu data de 24, 27, 2, 29, 30 sept. 1939).

Muncitorii din întreaga ţară, grupaţi pe bresle, împreună cu funcţionarii particulari, publică o chemare, iscălită de toţi conducătorii lor: fondul e acelaşi ca şi manifestările categoriilor menţionate mai înainte („România", cu data 27 sept. 1939). Societatea Scriitorilor Români, Societatea Scriitorilor militari, Sindicatul Ziariştilor, federaţia naţională a Presei din Provincie, Sindicatul Artiştilor dramatici,

www.dacoromanica.ro

Sindicatul artelor frumoase, Opera Română, Teatrele Naţionale şi o infinitate de societăţi şi asociaţii profesionale trimit telegrame sau votează moţiuni de înfierare a faptei săvârşite şi de omagiu pentru cel dispărut. Minorităţile se asociază şi ele la aceste manifestări. Nu relev decât pe aceea a minorităţii germane care, prezentându-se ministrului Silviu Dragomir, „a exprimat regretul sincer şi indignarea minorităţii germane faţă de odiosul atentat" şi l-a rugat totodată „să transmită guvernului întristarea cu care minoritatea germană participă la doliul ţării, subliniind recunoştinţa trainică pe care această minoritate o păstrează fostului prim ministru pentru înţelegerea faţă de doleanţele ei" („România", cu data de *25 sept. 1939). Iar suveranului, aceeaşi minoritate germană îi trimite următoarea telegramă: „Majestate! Comunitatea poporului german stă profund îndurerată în faţa sicriului răposatului prim ministru Armand Călinescu, dispărut în mod atât de tragic. Sincera noastră participare la doliul Majestăţii Voastre şi a întregei ţări este cu atât mai mare, cu cât am învăţat să cunoaştem şi să apreciem puterea de muncă a marelui dispărut, care a fost pusă fără precupeţire în slujba reînoirii patriei române... Peter Anton, locţiitorul şefului comunităţii" („România", cu data 28 sept. 1939).*

Cred că nu mai e necesar să reproducem şi alte texte din miile de cuvântări, articole şi telegrame reproduse de ziare, dintre care o sumă se datoresc membrilor din învăţământul superior. Întreb însă: e cu putinţă să se facă proces de conştiinţă tuturor acestor persoane şi instituţii, între care şi reprezentanţii Germanilor din România, care toţi au spus ce au spus?

Poate că unele expresii au fost prea stăpânite de emoţia momentului. Dar crede cineva serios că ele se datoresc altor cauze decât grijei de situaţia extrem de gravă a ţării? Mai poate fi la mijloc vreo preocupare personală în legătură cu fostul prim ministru? Când Mitropolitul Bălan care a oficiat la înmormântarea lui Moţa şi Marin telegrafiază că este „consternat de odiosul atentat care a curmat viaţa bunului român şi bărbat de stat Armand Călinescu", poate bănui cineva că au fost la mijloc alte preocupări decât grija de grava situaţie a statului, la al cărui hotar izbucnise războiul?

În ce mă priveşte am rămas continuu pe linia preocupărilor unui Român îngrijorat de soarta ţării lui. Mi-am făcut, în marginile puterilor, datoria, întotdeauna ca om de ştiinţă, profesor şi conducător de instituţii ştiinţifice, am lucrat şi pentru progresul disciplinei mele; am

www.dacoromanica.ro

satisfacția să constat că opera mea de sinteză Istoria Românilor *e cea mai citită și mai răspândită dintre toate lucrările de știință câte s-au tipărit vreodată în țara noastră; recenzii asupra ei s-au scris și în limbile germană, engleză, franceză, ungară și bulgară.*

Ca deputat, Rezident Regal și Ministru am căutat necontenit să creez; n-am avut ură, nici părtinire pentru nimeni; rău n-am făcut nimănui, bine la foarte mulți.

Sub raportul material, am înfățișat comisiilor cu controlul fondurilor și al averii, chiar în ziua în care am fost convocat, actele justificative până la centimă, lucru ce a fost relevat de membrii acestor comisii, consilieri de casație. Închei: Preocuparea fundamentală a vieții mele a fost promovarea ideii naționale. Mă mărginesc, în privința aceasta, să reproduc o singură apreciere, aceea a Domnului Horia Sima, comandantul Mișcării Legionare. Adresându-mi-se, cu prilejul instalării ca Ministru al Cultelor, în Iulie 1940, Domnia sa a spus: „Cunosc, Domnule Ministru, activitatea dumneavoastră intensă și metodică din domeniul istoriei naționale, ca profesor la Universitatea București. Ca fost elev al dumneavoastră, știu că această activitate a fost întotdeauna însuflețită de o sinceră și adâncă concepție naționalistă. Ați fost, Domnule Ministru, în guvernul anterior, un predecesor și un luptător al acestor idei înnoite. Guvernul de astăzi are misiunea să realizeze integral și definitiv această concepție naționalistă, în toate domeniile vieții de stat" *(După „Universul", „România" sau „Porunca Vremii", din 7 iulie 1940).*

14 decembrie 1940

Constantin C. GIURESCU
Profesor la Universitatea din București

COMISIUNEA PENTRU REVIZUIREA SITUAȚIEI MEMBRILOR CORPULUI DIDACTIC UNIVERSITAR

PROCES-VERBAL

Comisiunea pentru revizuirea situației membrilor corpului didactic universitar s-a întrunit astăzi 19 decembrie 1940, în localul Ministerului Educației Naționale, sub președenția D-lui Rector P. P. Panaitescu, fiind prezenți D-nii: Traian Herseni, Gh. Nichita, I. Lazăr, V. Nițulescu, D. Găzdaru, Dan Rădulescu, V. Dongoroz, G. Meitani, Stan Ionescu și Ștefan Bogdan, iar absenți D-nii: D. Tomescu și I. Făcăoaru, D-l Președinte P. P. Panaitescu se recuză.

www.dacoromanica.ro

Comisiunea ţinând seama de: Fişa întocmită personal de D-l Constantin Giurescu, profesor la Facultatea de Litere din Bucureşti.

Referinţele verbale ale membrilor comisiunii,

Referinţele scrise ale grupului universitar,

Declaraţia scrisă a revizuitului,

memoriul D-lui I. Vlădescu

în urma constatărilor şi încheierii consemante în procesul-verbal anterior.

Cercetând memoriul revizuitului, memoriul D-lui I. Vlădescu, nota informatică nr. 8 şi referinţele grupului universitar,

COMISIUNEA CONSTATĂ

D-l C. Giurescu, fruntaş al regimului trecut, în calitate de Rezident Regal şi Ministru a desfăşurat o activitate ce se încadrează în măsurile de prigoană ce au fost organizate contra tineretului românesc aruncat şi masacrat în închisori.

D-sa caută să se dezvinovăţească de aceasta, afirmând că nu putea să refuze demnităţile în care fusese pus, întrucât un refuz ar fi fost un risc prea mare în acele timpuri.

A simpatizat mişcarea naţionalistă şi a sprijinit pe mulţi legionari, având prieteni în mişcarea legionară.

N-a avut cunoştinţă de măsurile de represiune.

Articolul despre Armand Călinescu este un necrolog scris sub impresia momentului.

Comisiunea nu-şi însuşeşte afirmaţiile D-lui C. Giurescu.

Luând în consideraţie activitatea sa publică, bine cunoscută, socoteşte că pentru atitudinea D-sale ar trebui destituit.

Dar, având în vedere activitatea sa ştiinţifică şi intenţia călăuzitoare a Comisiunii de a reda universităţii rolul educativ pe care trebuie să-l aibă,

Ţinând seama de activitatea didactică mulţimitoare a revizuitului.

În conformitate cu prevederile decretului lege Nr. 3670/940.

COMISIUNEA PROPUNE

Utilizarea D-lui C. Giurescu la altă instituţie ştiinţifică de Stat.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal astăzi 19 decembrie 1940, în două exemplare, spre cele legale.

Preşedinte *Membrii comisiei*

Dr. Niţulescu

www.dacoromanica.ro

33. G. CĂLINESCU ŞI GARDA DE FIER*

După „Proclamarea Regimului Legionar" – în universităţile româneşti, cadrele gardiste, recrutate din corpul profesoral legionar, instituie în Ministerul Educaţiei Naţionale o inchizitorială „Comisiune de revizuire", compusă din personalităţi de mare vază precum: Traian Brăileanu, ministrul instrucţiunii publice, care patronează lucrările, rectorul Universităţii bucureştene, P. P. Panaitescu, preşedinte, Traian Herseni şi încă alţi profesori de marcă din învăţământul superior.

La ordinul Ministrului din guvernul legionar, toţi universitarii trebuie să completeze un formular autobiografic tip, o fişă personală tipărită, şi să dea, de la caz la caz, la indicaţiile membrilor comisiei, declaraţii prin care să-şi precizeze activitatea şi retroactiv poziţia faţă de Legiune.

Înaintea colii de hârtie, mulţi dintre slujitorii nobilei Alma mater, văzându-şi periclitată cariera didactică şi, de fapt, întreaga situaţie de până atunci, declară că au fost şi sunt nu numai simpli simpatizanţi, dar chiar aderenţi şi sprijinitori constanţi ai Mişcării Legionare. Ei aduc unele argumente, întărite prin exemple personale, de loialitate şi de practică gardistă.

Cei acuzaţi (după un ritual tipic) de antilegionarism, de iudaism, de francmasonism, de carlism, de armandcălinescism, sau pentru idei de stânga se întrec în a demonstra comisiei ataşamentul faţă de cauza legionară, căutând, cu mâna proprie – precum un M. Ralea, un Al. Rosetti, un C. C. Giurescu, un Ion Petrovici, un Dan Barbilian etc, să convingă pe membrii comisiei de ataşamentul lor la ideologia cămăşilor verzi, să-şi declare suferinţele îndurate în timpul „Prigoanei Legionare" pentru atitudinea lor progardistă. Dan Barbilian (Ion Barbu) de exemplu, pretinde (pentru meritele de a-şi fi manifestat direct „simpatia faţă de mişcarea legionară", într-o declaraţie făcută în public, în prezenţa lui M. Ralea, care apoi l-a denunţat, şi din cauza căruia a rămas doar conferenţiar) ca noua putere „să-i facă dreptate" şi să-l numească profesor universitar.

Dintre universitari, G. Călinescu este printre puţinii verticali ai acestui moment. Conferenţiar la Iaşi, la catedra de literatura

* Articol apărut în „Jurnalul literar", Nr. 11–14, iunie-iulie 1999, pg. 21.

www.dacoromanica.ro

română modernă, el era, la finele anului 1940 şi la începutul lui 1941, în atenţia iscoditoarei comisii legionare de revizuire[1].

Trei referate îl încriminează grav: unul din partea decanului gardist G. Pascu, al doilea, ca o anexă la primul şi cel mai onorabil, al profesorului ieşean de Limbă şi Literatură franceză N. Şerban şi al treilea, cel mai dur, din partea lui Dan Botta, director atunci în Ministerul Educaţiei Naţionale.

Acuzat de atitudine ostilă Mişcării şi că are idei de stânga, autorul celebrei *Istorii a literaturii române*... este de asemenea învinuit pentru că a fost de partea vechiului regim şi pentru că l-a elogiat pe Armand Călinescu. Totodată, dezavuat ca „profesor imoral" şi, mai ales, pentru obţinerea oarecum „frauduloasă" a doctoratului, G. Pascu solicită chiar în referatul său, adresat la 31. Dec.1940 ministrului, anularea titlului:

„D-l. G. Călinescu, licenţiat în litere din Bucureşti, s-a înscris la doctorat la Facultatea noastră la 4 iunie 1936, având ca materie principală literatura română modernă şi ca materie secundară limba italiană, iar ca teză Analiza literară a unui manuscris eminescian: Avatariile Faraonului Tla.

După multe schimbări de comisii şi de referenţi, D-l Călinescu şi-a trecut doctoratul la 23 nov. 1936, în faţa unei comisii compusă din D-nii C. Tafrali (arheolog), decan, preşedinte de drept şi I. Iordan (Istoria limbii române), O. Botez (Istoria literaturii române moderne), I. M. Marinescu (limba şi literatura latină), M. Ralea (Psihologie), raportori I. Iordan şi O. Botez.

Această comisie era nelegală, întrucât cuprindea membri ca: I. M. Marinescu şi M. Ralea, cu totul străini de materie, şi nu cuprindea pe cei indicaţi de specialitate, anume: G. Pascu (Istoria literaturii române vechi), care trebuia să fie şi coreferent, şi D. Găzdaru (limbă şi literaturi romanice, pentru italiană).

Teza de doctorat, prezentată în manuscris, n-a fost tipărită nici până azi. Vă alătur aici în copie protestul D-lui prof. N. Şerban (limba şi literatura franceză) care a refuzat să facă parte dintr-o comisie aşa de neserioasă ca aceea întocmită de Decanul C. Tafrali, sub ameninţările companiei francmasonice, Botez – Traian Bratu. Doctoratul D-lui G. Călinescu este nelegal şi ca atare trebuie anulat.

DECAN G. Pascu"

---

[1] Direcţia Generală a Arhivelor Naţionale, fond Minist. Educ. Naţ. D. 1051/1940 f.f. 142-153

www.dacoromanica.ro

În întâmpinarea sa adresată decanului, N. Şerban îşi justifică retragerea din cadrul comisiei de doctorat al lui G. Călinescu astfel:

„Dar, răsfoind teza prezentată, îmi dau seama că nu se poate vorbi de un doctorat serios, fără o teză tipărită, publicată cel puţin cu o lună înainte de înscrierea la doctorat şi comunicată examinatorilor din vreme... [...]

Fără o teză tipărită, care să permită o judecată a marelui public şi a altor specialişti decât cei din comisiunea examinatoare, ca să asigure împotriva riscurilor de plagiat nu totdeauna uşor de descoperit în grabă şi publicitate insuficientă a doctorului, aşa cum se trece astăzi – doctoratul mi se pare o parodie [...] Toate aceste consideraţiuni au un caracter general şi nu privesc pe Dl. G. Călinescu decât tot în mod general. Nici vorbă nu poate fi în subiectul tratat de D-sa de plagiat, de pildă, şi nu ţin prin cele de mai sus să-i aduc nici un prejudiciu. Vă rog numai să binevoiţi a mă înlocui din această comisiune de doctorat şi din oricare alta până când Onor Consiliul va lua hotărârea de a nu mai îngădui trecerea doctoratului fără teză tipărită."

Deşi rândurile celor două documente au lăsat impresia că G. Călinescu şi-a luat doctoratul pe ascuns, pe sub mână, Comisiunea de revizuire, legionară, n-a putut da curs cererii de anulare a titlului de doctor, aşa că incriminatul lui posesor l-a păstrat, pe drept, mai departe, în pofida acerbilor săi detractori. Ceea ce se poate reţine de aici e faptul că decanul G. Pascu reactualizează în 1940 contestările din noiembrie '36, determinate de eliminarea sa din comisia de doctorat a lui G. Călinescu. Amuzante devin şi argumentele contestaţiei lui G. Pascu din noul context, căci teza fusese deja publicată în cuprinsul volumelor II şi III din *Opera lui Mihai Eminescu,* iar pentru înscrierea la doctorat candidatul nu avea nevoie de un stagiu semestrial, cum reiese din cererea lui G. Călinescu de înscriere la doctorat (4 iunie 1936), publicată de D. Vatamaniuc, în G. Călinescu, *Avatariile faraonului Tla,* Junimea, 1979, p.145.

Cel mai înverşunat însă împotriva marelui eminescolog este poetul Dan Botta, director atunci al Direcţiei Artelor din Ministrul Educaţiei Naţionale, care-l atacă pe Călinescu în termeni surprinzător de duri şi de injurioşi, acuzându-l de imoralitate, cu extrase largi din exegeză, în privinţa analizei operei eminesciene. Reproducem în întregime raportul său din 13 dec. 1940 (text dactilografiat), înregistrat cu nr. 060474, cu atât mai „interesant" cu cât, minus violenţa termenuilor folosiţi, acuzele acumulate în

www.dacoromanica.ro

jurul numelui, activității și operei lui G. Călinescu au rămas neschimbate până astăzi, fie că ele au fost formulate în 1949 de I. Vitner (cu consecințe grave cunoscute, acelea ale eliminării marelui Profesor din cadrul Universității din București, lucru pe care legionarii – după cum vedem – nu l-au „reușit" la Universitatea din Iași cu nouă ani înainte), fie că în „contextul" unui „democratism" rebel înregistrăm actualmente asemenea remarci ale discursului critic anticălinescian, orientat spre aceeași „cauză": cea a denigrării și, eventual, anulării mesajului său intelectual.

„Domnule Ministru,

Printre canaliile pe cari nici o sancțiune umană sau divină nu le-a lovit până azi, se află cunoscutul profesor G. Călinescu, de la Universitatea din Iași, titularul de estetică literară.

Nu insist asupra crimei de fiecare ceas pe care o constituie prezența acestui om la Universitatea lui Alexandru Ioan I; documentele pe cari le înfățișez – și acelea destul de incomplete, întrucât din exegeze asupra lui Eminescu n-am avut la îndemână decât un volum din cinci, sunt prea eloquente pentru aceasta,

Dar insist asupra faptului că un om extras din subsolurile «Adevărului», pensionar al Spitalelor Centrale de boli nervoase și mintale din București (fosta Mărcuța) și Sibiu, a putut ajunge odată, ca autor al celor mai cumplite abjecțiuni care s-au putut imagina despre Eminescu, profesorul unei discipline esențiale în cultura românească și titularul premiului cel mare al Academiei.

DIRECTOR Dan Botta"

Sunt prezentate apoi, pe șapte coli (dactilo) excerpte din „EXEGEZA asupra lui Eminescu", prin care Dan Botta caută să demonstreze că autorul, G. Călinescu, insistă cu predilecție asupra aspectelor erotico-sexuale ale poetului și ale operei, imorale ca atare, și nu asupra valorii artistice a genialei creații.

Traian Herseni a grafiat: *„13 XII 40, La revizie"*.

La dosarul lui G. Călinescu sunt adăugate și cele două articole ale sale din „Jurnalul literar", unul din 1 oct. 1939 și altul din 10 oct. în care el elogiase figura lui Armand Călinescu, dispărut în chip bestial și în care înfierase în același timp asasinatul „sălbăticiei celei mai împăroșate" a Gărzii de Fier: „Păcat, mare păcat și mare totodată ticăloșie", exclama el în necrologul din 10 oct. 1939.

La aceste grave imputări, care-l puteau costa nu numai cariera universitară, ci poate chiar și existența, G. Călinescu nu dă nici o

www.dacoromanica.ro

declarație, ci adaugă doar un Memoriu de lucrări, dactilografiat, nesemnat, ca și fișa autobiografică. Pe măsură ce „Comisiunea de revizuire" aduna probele, se redacta și câte un proces-verbal, ajungându-se, caz unic, la trei (unul în 5 ian. 1941), toate citite și vizate, pe lângă membrii comisiei, de însuși ministrul Tr. Brăileanu. Venite din mai multe surse, informațiile se constituie dovezi peremptorii de acuzare în vederea destituirii. În ultimul proces-verbal, nr. 12, din 5 ian. 1941, ca la nimeni atât de amplu, *„Comisiunea constată:*

Dl. Călinescu Gheorghe, conferențiar, are cultură generală și lucrări de specialitate cu mare răsunet, totuși criticate fiind confuze.

La catedră ține cursuri atractive, dar se poartă rău cu studenții, întâmplându-se chiar să-i bruscheze, facultatea de Litere din Iași, prin raportul Nr. 1255/1940, arată că revizuitul și-a trecut examenul de doctorat în fața unei comisii ilegal constituită, întrucât cuprindea membri cu totul străini de materie, D-sa și-a dat doctoratul; teza de doctorat a fost prezentată în manuscris, care nici până azi n-a fost tipărită.

Anexat la acest raport se găsește în copie protestul D-lui prof. N. Șerban, care a refuzat să facă parte din comisia de doctorat pentru Dl. Călinescu, socotind-o ca neserioasă.

Dl. Dan Botta îl înfățișează ca pe un om ușuratic, autor al celor mai cumplite abjecțiuni care s-au putut imagina despre M. Eminescu.

Comisiunea își însușește referințele Grupului Universitar, ale D-lui G. Pascu și Dan Botta. În ceea ce privește legalitatea doctoratului Comisiunea nu poate hotărî anularea lui și lasă chestiunea la latitudinea Ministerului.

Având în vedere cele constatate, precum și atitudinea etică ce nu corespunde cu demnitatea unui profesor universitar:

Considerând necesitatea de a încadra învățământul universitar cu elemente de valoare pentru știință și caractere integre;

În conformitate cu dispozițiunile art. 5, al. E. din Decretul Lege Nr. 3670/940.

PROPUNE

Utilizarea D-lui CĂLINESCU GHEORGHE la altă instituție de Stat. Drept care am încheiat prezentul proces-verbal, în dublu exemplar spre cele legale.

PREȘEDINTE MEMBRII

P.P. Panaitescu Tr. Herseni

Secretar B. Popescu"

www.dacoromanica.ro

După întocmirea acestui proces-verbal, preşedintele P. P. Panaitescu a scris cu verde pe frontispiciul fişei personale a lui G. Călinescu verdictul: „*Altă instituţie de stat. Cercetarea ilegalităţii doctoratului şi avizarea Facultăţii*".

Nici una dintre aceste decizii arbitrare n-a avut vreo aplicare practică, fiindcă doar peste câteva zile guvernul legionar se va prăbuşi, Garda de Fier fiind zdrobită de armata lui Ion Antonescu, în rebeliunea din 21–23 ianuarie 1941.

Documentele de arhivă[2] fac lumină şi într-un alt incident legat de activitatea universitară a lui G. Călinescu din perioada Gărzii de Fier. Evenimentul s-a întâmplat în seara zilei de marţi, 3 decembrie 1940, în jurul orelor 17, într-una din sălile de curs ale Universităţii din Iaşi, la câteva zile de la asasinarea, în noaptea de 27–28 noiembrie, a lui N. Iorga.

Potrivit tradiţiei universitare, se practică omagierea la început de curs, *in memoriam*, a personalităţilor de seamă de curând dispărute. Acum însă, la răpunerea de către gardişti a lui N. Iorga, circumstanţele erau cu totul periculoase pentru oricine s-ar fi încumetat la un atare *elogium funebre*.

Cu toată grozăvia momentului, pentru ca ritualul cutumiar să se săvârşească şi de teama de a nu proba laşitate înaintea propriilor studenţi, unii dintre profesorii universitari ieşeni şi-au început cursul cu câteva vorbe referitoare la îndoliatul eveniment. Din mărturiile documentare, din declaraţiile actorilor piesei din seara de 3 dec. 1940, am încercat reconstituirea cinematică a încrâncenatului incident.

Era cunoscută fidelitatea faţă de tradiţie a conferenţiarului de literatură română modernă Octav Botez şi predilecţia lui de a cuvânta necrologic la dispariţia unui personaj însemnat, aşa cum făcuse şi la moartea lui Octavian Goga.

Organizaţia studenţească gardistă a Universităţii din Iaşi se aştepta la o astfel de *oratio funebris*, la un atare *in memoriam* dedicat lui N. Iorga; de aceea Comandantul ei, Gheorghe Lică, a ordonat studenţilor legionari, în mod expres lui Eugen Coşeriu, să-l împiedice pe Octav Botez să-şi rostească prologul său cu toate că Legiunea ştia bine

---

[2] Direcţia Generală a Arhivelor Naţionale, fond Ministerul Educaţiei Naţionale, D. Nr. 955/1940, filele 124–137. Documentele esenţiale ale acestui caz sunt constituite din declaraţia prof. Univ. Octav Botez, din declaraţia studentului Eugen Coşeriu, din cea a asist. univ. Al Piru şi din declaraţiile câtorva studenţi, prezenţi la curs.

www.dacoromanica.ro

că preopinentul universitar avusese în permanență o manifestă ostilitate față de istoricul defunct. Trebuia, desigur, ca și toți ceilalți profesori să fie riguros ținuți sub control.

După reluarea cursurilor, în cancelaria Facultății de Litere din Iași, în seara de 3 dec. 1940, câțiva conferențiari, printre care și G. Călinescu, exprimau necesitatea de a se vorbi în acel moment despre Iorga. G. Călinescu îl abordează, în acest sens, pe colegul său Octav Botez, care tocmai urma să intre în același amfiteatru și la aceiași studenți de unde exegetul eminescian abia venise, cu întrebarea: „Vorbești desigur despre Iorga", specificând, totodată: „Eu am vorbit chiar acum neturburat de nimeni".

În realitate, G. Călinescu vorbise despre N. Iorga la începutul prelegerii sale consacrate lui T. Maiorescu, dar, din declarațiile studenților, mai ales din cea a lui Eugen Coșeriu, a reieșit limpede că foarte succinta lui alocuțiune de circumstanță a fost un elogiu, bine travestit în fraze relativizante specific călinesciene. Eugen Coșeriu a arătat astfel că G. Călinescu „*vorbise în treacăt despre un cronicar modern, răpus ca și Miron Costin odinioară*", declarând că: „*Iorga a fost un copil naiv și bezmetic, care însă era simpatic oarecum ca scriitor*" (sic!!).

Octav Botez, urmând să fie, cum eronat înțelesese, la înălțimea predecesorului său, și-a deschis cursul cu un *in memoriam* plin de avântat curaj: „*Cu inima îndurerată de moartea atât de năpraznică și de neașteptată a distinsului profesor și istoric literar Nicolae Iorga*"... „*Sunt oameni care pot fi înlăturați din viață, însă nu din patrimoniul spiritual al unei națiuni*". Când abia rostise aceste cuvinte, studentul Eugen Coșeriu, din anul al II-lea, îmbrăcat cu cămașă verde, deși uniforma legionară fusese interzisă chiar cu o zi înainte în Universitate, se precipită din fundul amfiteatrului și ajuns la catedră îl întrerupse politicos pe vorbitor: „*Domnule profesor, regret că trebuie să vă rog în numele studențimii să nu tratați acest subiect la cursul domniei voastre, întrucât nu are nici o legătură cu acesta, titlul lui fiind «Epoca Alecsandri». Dacă doriți să țineți o conferință în acest sens, deosebit de curs, trebuie să aveți aprobarea domnului Rector al Universității*". Octav Botez a rămas o clipă interzis, înmărmurit, indignat la culme de această „somație" impertinentă în public, cum a calificat-o în depoziția sa mai apoi, și de spaima unei imagini umilitoare în fața studenților, dar și oripilat de conjunctură, a strigat: „*Teroare! Ținând seama de împrejurări renunț de a mai vorbi de Iorga. Să se știe că am renunțat numai în fața terorii*!„ În încheiere,

www.dacoromanica.ro

clamând patetic: „*Omoară-mă şi pe mine, cum l-ai ucis şi pe Iorga!*", Octav Botez l-a încriminat pe E. Coşeriu că poartă la el revolverul asasin. Mereu reverenţios cu magistrul său, care, de altfel, îl preţuia mult pe eminentul său discipol, strălucitul savant de astăzi, Eugen Coşeriu i-a replicat: „*Domnule profesor, mă insultaţi, nu poate fi vorba de teroare, ci de o rugăminte, de vreme ce n-am venit să vă silesc cu revorverul şi să vă ameninţ*". Deşi i-a explicat că el execută un ordin al comandantului Gh. Lică, Octav Botez, cuprins de frenezia eroismului ocazional, gesticula şi striga: „*Teroarea poate fi de mai multe feluri, ea poate exista fără revorver. De altfel, chiar de l-ai avea nu m-aş teme!*". Şi cum observase că învinuitul „terorist" este neînarmat îl invita repetat, bravând eroic, să-l „*asasineze, ca şi pe Iorga*". În atmosfera tragi-comică, în sală a izbucnit un imens vacarm, pro şi contra, câteva studente au leşinat, celelalte plângeau histeroid. Octav Botez continua să peroreze făcând apel la nedreptatea ce i se face în raport cu ceilalţi colegi ai săi, cu A. Oţetea, cu Paul Nicolescu, cu G. Călinescu şi cu alţii – care au fost lăsaţi să vorbească liber despre Iorga. Octav Botez află, acum, din gura lui Eugen Coşeriu şi a altor studenţi, că ceilalţi conferenţiari nu scoseseră nici măcar o vorbă despre „cronicarul modern" invocat de G. Călinescu. Dacă, însă, între timp Octav Botez se mai temperase, Al. Piru şi soţia sa, studentă, au început să instige auditoriul împotriva lui Coşeriu, Al. Piru cerând cu vehemenţă ca acesta să fie scos din sală în palme. Au avut loc schimburi de insulte grave, E. Coşeriu proferând teribile vindicaţii. Octav Botez i-a refuzat asistentului represaliile: „*D-le Piru, renunţă mai bine, nu vedeţi... e un regim de teroare, îţi pot face şi dumitale cum i-au făcut lui Iorga. Dumnealor au forţa, noi nu avem nimic...*" Eugen Coşeriu n-a mai putut îndura „*insultele grave aduse regimului legionar*", rostite de către profesor în faţa unui amfiteatru arhiplin şi a părăsit ameninţător sala pentru „a raporta cazul comandantului Gheorghe Lică, preşedintele C.S.I., pentru a lua măsuri în consecinţă". Dar studentul Coşeriu, din declaraţia căruia am excerptat, nu arată şi urmarea, deşi el „*garantează cu cuvântul de student*" că întocmai aşa s-au desfăşurat şi încheiat lucrurile.

În declaraţiile celorlalţi martori direcţi ai acestui spectacol, care coincid în mare măsură cu depoziţia studentului în uniformă legionară, a fost relatat ridicolul epilog. După ce E. Coşeriu a părăsit sala, profesorul şi studenţii au zăvorât uşa, sperând, în naivitatea lor, că blocarea intrării însemna şi înlăturarea altor neplăceri. Ceea ce nu s-a întâmplat, pentru că Eugen Coşeriu a revenit, aducând cu sine un grup

www.dacoromanica.ro

de alți studenți legionari în frunte cu Gh. Lică. Aceştia, furioşi la culme, au izbit cu cizmele şi cu pumnii în uşa închisă. Octav Botez s-a adresat, după propria-i mărturie, auditoriului cu vorbele: „*Fiți calmi, soseşte plutonul de execuție!*" şi s-a dus, mai declară profesorul, deşi se pare că n-a fost aşa, să deschidă uşa. Atunci au năvălit în amfiteatru, cu tunete în glas, legionarii. Un student, Cobilaş, de la Facultatea de Drept, s-a repezit la catedră şi i-a strigat lui Octav Botez: „*Findcă voi nu sunteți în stare să luminați studențimea, am venit noi s-o luminăm. Comunistule, masonule, ai să fii ca Iordan dat afară din Universitate*". Gh. Lică, şeful său, i-a poruncit să tacă şi a cerut auditoriului înfricoşat, cu voce stentorică, să părăsească sala. Câteva studente au leşinat din nou şi au fost scoase pe brațe de către cei care ieşeau. În timpul acesta, Octav Botez a reuşit să-i incite şi mai mult pe gardiştii strânşi în jurul lui, pretinzându-le „dovezi" la acuzațiile azvârlite împotrivă-i. Acelaşi student legionar Cobilaş a ridicat şi mai tare glasul: „*Nu este permis, nu putem permite noi care am suferit în închisoare să se vorbească în această Universitate despre N. Iorga, cea mai mare canalie a neamului!*" Şi a repetat: „*Eşti un francmason, un comunist ca şi Iorgu Iordan !*", completat de Gh. Lică cu: „*Bănuiam că dumneata vei vorbi despre canalia de Iorga.*" Profesorul, timorat, a încercat să se explice: „*Respect sentimentele dvs. şi înțeleg tot ce spuneți despre Iorga ca om, dar am vrut să vorbesc despre el ca istoric şi ca literat*". Neacceptând să se lase dominat de gălăgioasa retorică legionară, deşi era întrerupt repetat de Gh. Lică: „*Poate să fie Iorga istoric, dar dacă e canalie, atunci cel din urmă plugar român îi este superior!*". „*Cu d-ta nu discut!*" Octav Botez a mai apucat să adauge: „*Am vrut să vorbesc despre Iorga în calitate de profesor, despre istoricul şi literatul Iorga, pe care, oricât de grele ar fi păcatele omului, nimeni nu-l poate elimina din cultura noastră. Însăşi ideologia legionară socot că-i datoreşte...*" Lică l-a oprit cu aroganță: „*Noi nu ne încurcăm în astfel de subtilități. Pentru mine cel din urmă plugar valorează mai mult decât Iorga!...*" Apoi a ordonat câtorva studenți, celor legionari îndeosebi, să rămână pentru cercetarea cazului, iar pe Al. Piru, care se îndrepta alunecos spre ieşire, l-a somat să rămână, adresându-i-se cu apelativul infamant „*hoțule!*", aluzie directă, se pare, la menținerea artificială a calității lui de student, deşi era licențiat şi asistent benevol, pentru a continua să mănânce la cantina studențească. La scurt timp, după ce toți au părăsit în liniște sala, la plecare gardiştii, ceva mai îmbunați, au exprimat scuze,

www.dacoromanica.ro

Lică cerând iertare, pentru atitudinea inelegantă, profesorului Octav Botez. Apoi, în amfiteatrul pustiu, cum reiese din unele declarații, *„a intrat omul de serviciu și a stins grăbit lumina"*.

Nu peste mult timp însă, represaliile Gărzii de fier își vor arăta din plin virulența și Octav Botez va fi drastic amendat. Mai întâi, decanul legionar G. Pascu a publicat imediat, la 8 decembrie 1940, în revista ieșeană „Cetatea Moldovei", un articol infâmator la adresa profesorului, în care Octav Botez era denunțat ca semit și ca francmason. Apoi, referatul aceluiași decan gardist, precum și toate celelalte declarații, care au stat la baza acestui documentar, au constituit probe incriminatorii la dosarul prezentat „Comisiunii de revizuire" din Ministerul Educației Naționale. Cu toate că Octav Botez a adresat, la 14 decembrie, ministerului însuși o nouă declarație, pe lângă aceea referitoare la întâmplarea relatată mai sus, în care declară *„pe onoare și pe conștiință"* că nu e francmason, și în care avertizează că își rezervă dreptul de a-l da în judecată pentru calomnie pe decanul impostor, „Comisia de revizuire", după ce constată, în *procesul-verbal* din 7 ianuarie 1941, că profesorul, pe lângă alte imputări politice aduse, are *„activitate didactică slabă"*, propune "pensionarea" lui. Ceea ce s-a și împlinit. Octav Botez avea atunci vârsta de 56 de ani (se născuse la 15 mai 1884, fiu al generalului Panait Botez) și își luase doctoratul în filosofie, la Iași, în 1925.

Cu două zile înainte, 5 ian. 1941, G. Călinescu fusese deja „destituit".

El va fi reintegrat, ca toți ceilalți, imediat după Rebeliunea legionară, zdrobită de armată în zilele de 21–23 ianuarie 1941.

www.dacoromanica.ro

34. ION BARBU
între malversaţiuni ministeriale şi rezolvări fortuite*

Reluăm publicarea documentelor pe care le-am comunicat sub această rubrică cu un nou episod în măsură să pună în lumină raporturile intelectualităţii româneşti cu politica, ilustrând, din păcate, vechiul dicton al omului sub vremi, dovadă a maleabilităţii morale care explică, destul de elocvent şi comportamentul actual al acelei categorii sociale care, în climatul românesc de azi, manifestă aceeaşi condamnabilă atitudine de adaptabilitate la conjunctură şi de trădare a ideilor.

Un caz cu totul aparte în suita anchetelor din timpul guvernării legionare îl constituie matematicianul-poet Dan Barbilian/Ion Barbu, cunoscut pentru convicţiile sale progardiste. Impozantului om de ştiinţă şi ilustrului poet, comisia nu-i solicită decât completarea formularului cu datele biografice şi cu cele de *cursus honorum* didactic. Dar matematicianul, considerându-se victima unei permanente conspiraţii a colegilor de catedră şi a guvernărilor de până atunci şi deplângând injustiţia la care a fost mereu supus în ascensiunea sa didactică, înaintează, cu de la sine hotărâre, comisiei legionare de revizuire, fără să i se solicite, un memoriu, în care îşi clamează dreptul de a fi titularizat profesor universitar deplin, după atâţia ani de conferenţiat.

După ce denunţă malversaţiunile ministeriale împotriva lui, de dinaintea guvernului legionar, mai cu seamă pe cele din timpul lui Armand Călinescu, şi după ce enumeră motivele care l-au făcut indezirabil în ochii regimului anterior, dezvăluind totodată „delaţiunea" lui M. Ralea contra sa, Dan Barbilian/Ion Barbu solicită în „Spiritul noii Ere Legionare repararea nedreptăţilor vechi" şi, ca atare, numirea lui definitivă, din conferenţiar, profesor universitar. Comisia, neavând însă calitatea administrativă de a decide schimbări de încadrare didactică, nu a putut da curs memoriului său şi procesul-verbal nr. 23 din 29 nov. 1940 a concluzionat sec: „Să fie menţinut în învăţământ în situaţia în care se află (D. Nr. 1028/1940, Min Educ. Naţionale, f. 61 bis şi următoarele. Arhivele naţionale, Sediul Central.)"

Ce va fi gândit şi ce va fi zis Dan Barbilian/Ion Barbu la această decizie, venită tocmai din partea acelora în care-şi pusese speranţele

---

* Articol apărut în „Jurnalul literar" nr. 3–6/2000 pag. 25 şi 27

www.dacoromanica.ro

unei cariere rapide, nu se ştie. Interesant este să remarcăm că profesor titular ajunge sub comunişti, ale căror comisii au introdus în universităţile române – conferindu-le titluri şi onoruri didactice şi academice – numeroşi politruci, confecţionând peste noapte savanţi din analfabeţi şi au promovat intelectuali cameleonici deveniţi membri de partid şi instrumente docile ale regimului stalinist-dejist.

Desigur, Dan Barbilian nu a făcut parte din aceste categorii şi drepturile sale la o catedră universitară la Facultatea de matematică din Bucureşti erau mai presus de orice discuţie. Dar viaţa i-a oferit o crudă lecţie asupra căreia ar trebui să meditäm oricând, cu atât mai mult astăzi, cu cât trăim într-un regim democratic.

Ministerul Educaţiei Naţionale *Minist. Educ. Naţ.*
D. 1028/1940 *26*
f. 61 bis

D-lui Făcăoaru pentru a supune cazul comisiei de revizuire.
T. Herseni
22–XI–'40

MEMORIU

De ani de zile urmăresc să ridic, prin munca mea ştiinţifică, matematicile româneşti la oarecare treaptă de demnitate europeană. Cred că am reuşit, după cum, în ţară, o recunosc chiar adversarii mei şi după cum mărturisesc invitaţiile oficiale ale Universităţii şi Societăţii ştiinţifice germane: am ţinut lecţii la Hamburg, Viena, Münster *şi chiar în „Cetatea înaltă" a matematicelor germane*: Göttingen. *Sunt referent la* Zentralblatt für Matematik *şi colaborator la* Jahrbuch über die Fortschritte der Matematik. *În 1938, după lecţiile la Universităţile din Viena şi Münster am avut cinstea să fiu invitat ca oaspete de onoare la Congresul naţional german de Mat. Şi Fizică, din Baden-Baden, alături de cei mai mari matematicieni italieni, profesorii Severi şi Bompiani. Nefiind încadrat în nici un partid politic şi fără legături de rudenie cu puternicii zilei, ridicând o masă de duşmani prin atitudinea mea dârză şi hotărâtă faţă de ilegalităţi sau numai lipsa de delicateţă, mă găsesc astăţi la aproape 46 de ani tot*

www.dacoromanica.ro

conferențiar, cu toate că s-au ivit numeroase ocazii în care mi s-ar fi putut da satisfacție.

– Astfel, la vacanta catedrei de Geometrie Analitică și Geometrie Superioară, de la Cernăuți, s-a ocolit concursul și s-a procedat la chemarea unui tânăr conferențiar ne-geometru, care prin anumite legături politice fusese numit conferențiar înainte de a-și fi luat doctoratul[1]

– În 1937 Facultatea de Științe din Buc. a cerut, pentru mine transformarea conferinței ce ocupam în catedra de Axiomatică. Totuși această catedră n-a putut trece în bugetul din Aprilie 1938, datorită sabotajului asociației oculte Falanga, căreia atitudinea mea independentă și hotărâtă în anume chestiuni, îi devenise neplăcută (cu toate că făceam parte din Institutul de știință anexat el, unde urmasem chemării a doi profesori pentru care am o deosebită stimă: N. Coculescu și răposatul Aurel Angelescu). – Între timp Sfinția Sa Episcopul Colan, care devenise ministru și căruia izbutisem să-i explic situația mea, și-a luat asupra-și să-mi facă dreptate. A cerut Directorului general al Învățământului Superior, Dl. C. Kiriteseu, să dea curs propunerii Facultății și să întocmească decretul regal. Deși instrucțiunile fuseseră date pe la mijlocul lunii aprilie, oculta funcționarilor Ministerului Educației de atunci a amânat, sub pretexte specioase, decretul, care a apărut chiar în Monitorul Oficial de la 25 Iunie 1938, dată la care nu mai erau șanse să se țină consiliul profesorilor sau al senatului universitar, al căror consimțământ era implicat de textul decretului: Art. I. Conferința de Matem. Elem. Și Geometrie Descriptivă, de pe lângă Fac. De Științe din București se transforma în Catedra de Mate. Elem. Și Axiomatică. II. Actualul conferențiar titular devine profesor titular: după un vot al Consiliului Facultății și al Senatului Universitar.

[1] Astăzi acest profesor e încadrat la București, devenit decl peste noapte superiorul meu.

Împotriva încadrărilor la secția de matematică a Facultății de Științe din București am înmânat Domnului Prof. Chimoagă un memoriu.

www.dacoromanica.ro

– Eu plecasem de la începutul lui Iunie în Germania, să-mi ţin prelegerile la Universităţile unde fusesem invitat, de unde m-am întors abia în septembrie, după congresul matem-german din Baden-Baden. Între timp Armand Călinescu devenise ministru al Educaţiei Naţionale. În legea de reorganizare a învăţământului universitar catedra de Axiomatică nu a putut găsi loc, sub pretext că nu există catedră asemănătoare la alte Facultăţi; desigur pretext, deoarece există în lege cel puţin o catedră (a lui Horia Hulubei) fără omolog la alte Facultăţi. Motivele adevărate erau 1) legăturile mele cu Germania, 2) un antisemitism hotărât, 3) simpatia faţă de mişcarea legionară, exprimată imprudent într-o conversaţie cu d. Ralea, înainte de Prigoană.

– De atunci au fost trei vacante de catedre, în legătură cu specialitatea mea: catedra de Algebră, de la Bucureşti, cea de la Cernăuţi şi, în sfârşit, catera de Geometrie a regretatului G. Ţiţeica. Nu s-a putut găsi loc pentru mine. Ceva mai mult, la ocuparea ultimei catedre a trebuit să susţin candidatura Prof. Vrânceanu, pe lângă acei membri ai Consiliului care, din spirit de dreptate, declarase că se abţin de la vot, afirmându-le că la rigoare mă voiu duce şi în provincie, numai pentru a împiedica venirea d. Miron Nicolescu, candidatul Falangei, la o catedră pentru care nu avea nici o competenţă.

Astăzi e vacantă la Bucureşti catedra de Teoria Funcţiunilor. Lucrările mele de la rubricele γ(şi 6) din Nota de lucrări ştiinţifice *alăturată, cum şi cursul, purtând în mare parte asupra unor vederi proprii în așa numită* Geometrische Funktionentheorie, *propus anul trecut studenţilor din anul IV de mat. dovedesc deajuns competenţa pentru a ocupa şi o astfel de catedră. E în spiritul noii Ere Legionare repararea nedreptăţilor vechi şi cred că ocuparea acestei catedre îmi revine. Împrejurări de ordin practic – înlăturarea mea din a doua slujbă ce ocupam la stat (şi care îmi permitea să*

www.dacoromanica.ro

duc, în Bucureşti, un trai mai omenos) prin aplicarea legii cumulului, fac târziu act de dreptate pe care-l aştept, dureros de actual.

D. Barbilian
titularul Conferinţei de Mat. Gen. şi Geometrie al Fac de ştiinţe din Bucureşti.

M.E.N.D. 1028/1940/PLA. 59

FIŞĂ

Universitatea Nr. fişei
Facultatea de Ştiinţe Numele de familie *Barbilian*
Din Bucureşti de botez *Dan*
Adresa actuală Str. Carol Davila 8

I. STAREA CIVILĂ ŞI TITLURILE

1. Data *naşterii*: *19 Martie 1895*
2. Studii şi *titluri*: Anul absolvirii: *1914:* Licenţe: specialitatea, locul şi anul depunerii: *Licenţă în Ştiinţele Matematice, Bucureşti, sesiunea din toamna anului 1920.*

Doctoratele, specialitatea, locul şi anul depunerii: *Doctor în Ştiinţele Matematice, Bucureşti, Ianuarie 1929*

3. Numele şi *profesia* părinţilor: *Constantin Barbilian (fost prim preşedinte al tribunalului Vlaşca)*

Smaranda Barbilian (casnică)

Originea lor etnică: *români (bunicul dinspre tată: Ion Barbu; dinspre mamă: Const. Şoiculescu).*

4. Necăsătorit, *văduv* prin divorţ, a câta soţie.....
5. Căsătorit cu : *Gerda Barbilian, născută Hossenfelder, de origină germană, din Reich în anul 1925.*
6. Numărul copiilor: .....
7. Situaţia materială: *Am moştenit în 1939, de la tatăl meu, 10 pogoane de pământ; nevastă-mea are o casă modestă în Str. Carol Davila 8.*
8. Situaţia militară, gradul: *Sublocot. În rezervă.*

www.dacoromanica.ro

9. Funcția actuală: *Conferențiar universitar definitiv.*

10. Data și procedura numirii: *Decretul regal Nr. 2847 din 1936, numirea pe data de 1.XII.1935.*

11. Schimbări de situație în cursul carierii: *asistent suplinitor la Cat. Geom. Analitică (1925–32); confernțiar suplinitor prin concurs științific (7.4.1932–1.7.1932), conferențiar cu titlul provizoriu prin examen de conferință (1.7.1932–1.12.1935).*

II ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

12. a) Lucrări de specialitate anterioare numirii: *15 lucrări publicate înainte de 1932 (eșalonarea pe ani nu o pot da, din cauza timpului scurt în care mi se cere această fișă, ea rezultă din memoriul alăturat) – în total 15.*

b) Lucrări de specialitate posterioare numirii, pe ani: *în total 32.*

c) Numărul tuturor publicațiilor la un loc: *47.*

13. Alte lucrări didactice, literare sau popularizare, descoperiri, invenții, creații artistice, etc.

1) *Plachetă de versuri* După melci, *1921, sub numele de Ion Barbu.*

2) *Un volum de versuri* Joc secund, 1930.

3) *Toate cele 47 de lucrări publicate și alte 35 în manuscris, reprezintă, bineînțeles, descoperiri matematice.*

14. Participări la Societăți științifice, românești: *Societatea Rom. De Științe; Academia de Științe Streine – Deutsche Matematiker Veseinigung. Am luat parte la congrese internaționale. Am ținut lecții la Universități Germane (vezi „nota asupra lucrărilor științifice", alăturată).*

III. ACTIVITATEA DIDACTICĂ

15. Activitatea didactică, pe ani, în ultimii 10 ani: numărul orelor de curs, pe ani:

www.dacoromanica.ro

Din 1932 până astăzi, între 60 – 70 ore de curs pe an (precizări nu pot da, din lipsa de timp) – în total: 8x60=480.

numărul orelor de seminar: pe ani: între 30–40 în total: 30 x 8=240.

16. Concedii și motivarea lor în ultimii 10 ani.....

17. Localitatea în care a funcționat și localitatea cu domiciliul permanent în ultimii 10 ani: *București.*

18. Numărul conferințelor în ultimii 10 ani, pe ani: *conferințe în străinătate: 9 (vezi "Nota de lucrări științifice") în țară, comunicări și conferințe peste 40, în total vreo 50 de conferințe.*

19. Creațiuni culturare (extra-școlare), organizări, inițiative, etc: .....

20. Funcțiunile ce mai ocupă în prezent: .....

21. Funcțiunile sau sarcinile în instituțiile publice sau particulare pe care le-a ocupat în trecut:

1) *profesor suplinitor (1925–29) la diverse licee.*

2) *actual în Casa Centrală a Asigurărilor Sociale din 1930 până în octombrie 1940, când am fost pus în disponibilitate, ca urmare a legii cumulului.*

22. Recompense de orice natură: .....

23. Pedepse de orice natură: .....

24. Alte referințe. *Anexată; broșura:* D. Barbilian, Nota Asupra Lucrărilor Științifice – *Tip Torouțiu,* 1940.

M.E.N.D. 1028/1940
f.60

Ion Barbu
(Dan Barbilian)

PROCES – VERBAL Nr. 23

Data. 29 Noembr. 1940

MEMBRII COMISIUNII: Președinte – Dl Rector P.P. Panaitescu; membrii: D-nii Tralan Herseni, Dan Rădulescu, Dimitrie Găzdaru, George Nechita, Iacob

www.dacoromanica.ro

Lazăr, Vintilă Dongoroz, Iordache Făcăoaru, Virgil Nițulescu, Stan Ionescu, Ștefan Bogdan și George Meitani.

Situația în învățământ a D-lui Barbilian Dan, conferențiar la Facultatea de Științe.

În conformitate cu dispozițiile art. 3 din Decretul – Lege pentru adaptarea învățământului superior la structura Statului Național Legionar, publicat în Monitorul Oficial Nr. 257 din 2 Noiembrie 1940, Comisiunea a constatat următoarele:

a) Asupra legalității numirii: Numit 1935/asist. Supl. 1932, conf-prov. 1932, cu respectarea formelor legale.

b) Asupra activității științifice: Are 47 lucrări științifice.

c) Asupra activității didactice. Activitatea didactică regulată, în total 480 de ore de curs și 240 ore de seminar.

d) Asupra activității publice: .....

e) Asupra ținutei morale: corectă.

Obiecții sau reclamații: N-are

Comisiunea ia act de cererea d-lui Barbilian de a fi propus la catedra de Teoria funcțiilor și va reveni la propunerile generale

În baza acestor aconstatări și în virtutea celor prevăzute de art. 5 al Decretului-Lege, lit.a Comisiunea propune: Să fie menținut în învățământ în situația în care se află.

PREȘEDINTELE COMISIUNII:

P.P. Panaitescu

„*Nota asupra lucrărilor științifice, 1940,* Bucovina, I. E. Torouțiu, București" – conține 70 de pagini, este o broșură tipărită, de formatul unei cărți și conține în primul capitol „Date biografice", în al II-lea „Formațiunea matematică" și în al III-lea o „Privire generală asupra lucrărilor" (aceasta în partea introductivă). În cuprinsul de fond prezintă „Analiza lucrărilor" (p. 13–70) cu trimiteri la autorii abordați, acceptați, sau aprofundați.

www.dacoromanica.ro

35. TUDOR MUŞATESCU
între Alfred de Vigny şi promisiunile politiciste*

Un caz extrem de interesant este cel al motivului convingerii prin renunţare, al persuasiunii prin retragere şi nu prin susţinere.

Motivul este întâlnit la Alfred de Vigny (semnalat acum pentru întâia oară) şi pus în circulaţie la noi, foarte abil exersat, de către Tudor Muşatescu, utilizat la ambii scriitori în plan politico-literar.

Este vorba despre ingenioasa, despre magnifica „găselniţă" a lui Tudor Muşatescu din geniala lui comedie *Titanic vals*. Personajul central Spirache Necşulescu, un nimeni de provincie, un umil funcţionar şi un cap de familie dezavuat de ai săi, determină electoratul să-l aleagă deputat, în circumscripţia unde candidase fără voia lui, împins de către familia sa, îmbogăţită peste noapte, tocmai pentru că el îi rugase fierbinte şi insistent pe alegătorii lui să nu-l voteze, fiindcă el, Spirache, nu-i poate înşela cu promisiuni deşarte. Numai că situaţia ficţională din opera literară a lui T. Muşatescu i s-a întâmplat în realitate lui Alfred de Vigny. Auguste Dorchain, în a sa „Introduction" la volumul *Poésies complètes*, apărut în 1937, la editura Frères Garnier, relatează cum, în 1848, poetul francez, antipaşoptist în fond, a candidat, în luna martie, la alegerile legislative în postura de pretendent la deputăţie, ca reprezentant al departamentului Charente, unde avea latifundii şi unde rezida uneori. Dar în scurta campanie electorală, în loc să fie prezent în mijlocul elctorilor săi, el le trimite de la Paris o circulară prin care le ţine o cuvântare de un avântat patetism poetic, ce se încheia cu un inedit, incredibil şi uluitor de sincer crez politic şi apel electoral: „*Je n'irai point, chers Concitoyens, vous demander vos voix. Je ne reviendrai visiter, au milieu de vous, notre belle Charente, qu'après que votre arrêt aura été rendu.*

Dans ma pensée, le peuple este un souverain juge qui ne doit pas se laisser approcher par les solliciteurs qu'il faut assez respecter pour ne pas tenter de l'entraîner et de le seduire". Sic! – Genial! (Eu nu voi veni deloc, dragi concetăţeni, pentru a vă cere voturile. Nu mă voi reîntoarce să vizitez, în mijlocul vostru, frumoasa noastră localitate Charente, decât după ce îndatorirea voastră va fi fost îndeplinită. În

* Articol apărut în „Jurnalul literar" Nr. 21 – 24 / p.6, noiembrie – decembrie

www.dacoromanica.ro

gândirea mea, poporul este un judecător suveran, care nu trebuie să se lase contactat de către solicitatori şi care trebuie să fie destul de respectat pentru a nu exista tentaţia de a-l atrage şi de a-l seduce).

Citită la întruniri de către secretarii săi, cuvântarea lui Alfred de Vigny a fost, ca şi în cazul lui Spirache Necşulescu, primită cu extraordinar entuziasm, dar candidatul nefiind prezent şi neadresându-se direct alegătorilor săi, ca „nenea Spirache" al nostru, adversarii lui politici au avut grijă să-i diminueze efectul. În contrast cu Spirache Necşulescu, deşi Alfred de Vigny a avut opţiunea multora, el a pierdut alegerea, pe care, de altfel, nici nu prea a dorit-o, întocmai ca Spirache. Oricum ar fi, cu toată autohtonizarea ei musceleană, putem vedea în cuvântarea epistolară a lui Alfred de Vigny, în expunerea sa de principii electorale, sursa esenţială a discursului de candidat al lui Spirache Necşulescu. Tudor Muşatescu este un scriitor cu o solidă şi întinsă cultură încă din familie, în special franţuzească, dramaturgul fiind el însuşi licenţiat, în 1922, în limba franceză şi un timp profesor de această limbă, iar prima lui piesă *Focurile de pe comori*, a fost scrisă, în 1923, în limba lui V. Hugo. Aşa că nu este cu totul imposibil ca el să fi cunoscut fascinantele fraze din cuvântarea celui care a putut să scrie poeme ca „Moise" sau „La Mort du loup", adică a lui Alfred de Vigny.

Pentru memoria maeştrilor noştri nemuritori, am putea vorbi, în acest caz, de punerea în valoare de către Tudor Muşatescu a unui asemenea motiv electoral, năucitor prin sinceritatea expunerii unui adevăr politic atât de crud şi de grav. El sună ca o admonestare acută la adresa politicianismului falacios, care nu numai că nu e în stare de o asemenea probitate etică şi deontologică, dar care-şi uită promisiunile electorale, atât de seducător făcute, chiar a doua zi după alegeri.

www.dacoromanica.ro

ISBN 973836921-5

www.dacoromanica.ro